

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Τριμηνιαία Έκθεση

03 /20

ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Οι Συγγραφείς

Η ανάλυση της πορείας της Ελληνικής Οικονομίας αποτελεί προϊόν συλλογικής εργασίας των ερευνητών του ΙΟΒΕ. Τα κείμενα αυτά είναι ανυπόγραφα και οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν τη συνισταμένη των διαφόρων αντιλήψεων και απόψεων. Επίσης, οι απόψεις που εκφράζονται εδώ δεν ανταποκρίνονται κατ' ανάγκη προς αυτές των οργανισμών που υποστηρίζουν, χρηματοδοτούν ή συνεργάζονται με το Ίδρυμα.

Το ΙΟΒΕ

Το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών είναι ιδιωτικός, μη κερδοσκοπικός, κοινωφελής ερευνητικός οργανισμός. Ιδρύθηκε με σκοπό να προωθεί την επιστημονική έρευνα για τα τρέχοντα και αναδυόμενα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας και να παρέχει αντικειμενική πληροφόρηση και να διατυπώνει προτάσεις οι οποίες είναι χρήσιμες στη διαμόρφωση πολιτικής.

Copyright © 2020 Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών

ISSN 1106 – 4315

Χορηγός τεύχους

Απαγορεύεται η με οιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση οποιουδήποτε μέρους της μελέτης, χωρίς την άδεια του εκδότη.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ)

Τσάμη Καρατάσου 11, 117 42 Αθήνα, Τηλ. (+30210 9211200-10), Fax:(+30210 9233977)

Email: info@iobe.gr, <http://www.iobe.gr>

Περιεχόμενα

.....Error! Bookmark not defined.	
1	ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ 11
2	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 23
2.1	Τάσεις και Προοπτικές της Διεθνούς Οικονομίας 23
A.	Το Παγκόσμιο Περιβάλλον 23
B.	Οικονομίες της ΕΕ και της Ευρωζώνης 27
2.2	Το οικονομικό περιβάλλον στην Ελλάδα 39
A.	Οικονομικό Κλίμα 39
B.	Δημοσιονομικές Εξελίξεις και Προοπτικές 46
Γ.	Χρηματοπιστωτικές εξελίξεις 53
3	ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ 61
3.1	Μακροοικονομικές Εξελίξεις 61
3.2	Εξελίξεις και προοπτικές σε βασικούς τομείς της Οικονομίας 87
3.3	Εξαγωγικές Επιδόσεις της Ελληνικής Οικονομίας 95
3.4	Απασχόληση – Ανεργία 99
3.5	Τιμές Καταναλωτή και Παραγωγού 113
3.6	Ισοζύγιο Πληρωμών 123
4	Η ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ 129
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 137	

Πρόλογος

Το IOBE εκδίδει την τρίτη έκθεσή του για το 2020, στο πλαίσιο των περιοδικών επισκοπήσεων της ελληνικής οικονομίας. Πραγματοποιείται σε μια πολύ κρίσιμη περίοδο για την ελληνική, αλλά και για την παγκόσμια οικονομία, καθώς, ύστερα από τις ισχυρές υφεσιακές επιδράσεις της στο δεύτερο τρίμηνο φέτος, η πανδημία του νέου κορωνοϊού κλιμακώνεται εκ νέου σε πολλές χώρες. Κυβερνήσεις και ενώσεις κρατών έχουν λάβει πρωτοφανή μέτρα για τον περιορισμό της εξάπλωσης της υγειονομικής κρίσης και την αντιμετώπιση των κοινωνικοοικονομικών συνέπειών της, που έως τώρα τις έχουν μετριάσει. Όμως είχαν ισχυρό αντίκτυπο όμως στην οικονομική δραστηριότητα και στα δημόσια οικονομικά αντίστοιχα. Ακολουθώντας, η παγκόσμια οικονομία θα παρουσιάσει σημαντική ύφεση το τρέχον έτος, ενώ αναμένεται να ανακάμψει αισθητά στο επόμενο. Όπως όλες οι εκθέσεις του IOBE και αυτή αναπτύσσεται σε τέσσερις ενότητες, ενώ συνοδεύεται από το Παράρτημα διαρθρωτικών δεικτών, στο πλαίσιο της ποσοτικής παρακολούθησης της στρατηγικής της Λισσαβόνας. Προηγείται κείμενο στο οποίο αναλύονται οι προκλήσεις εντός της τρέχουσα κρίσης στο προσεχές χρονικό διάστημα. Οι υπόλοιπες ενότητες περιλαμβάνουν τα εξής:

Η πρώτη ενότητα αποτελεί τη συνοπτική επισκόπηση της έκθεσης, στην οποία παρουσιάζονται τα βασικά σημεία της, που αναλύονται λεπτομερώς στις επόμενες ενότητες. Η δεύτερη ενότητα εστιάζει στο γενικότερο οικονομικό περιβάλλον και περιλαμβάνει: α) την ανάλυση του διεθνούς περιβάλλοντος στο δεύτερο τρίμηνο του 2020, καθώς και τις προοπτικές για το υπόλοιπο του έτους και το 2021, βάσει της πλέον πρόσφατης έκθεσης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, β) την αποτύπωση του οικονομικού κλίματος στην Ελλάδα στο τρίτο τρίμηνο φέτος, σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών οικονομικής συγκυρίας του IOBE, γ) την αξιολόγηση του αποτελέσματος του Κρατικού Προϋπολογισμού στο οκτάμηνο το 2020 δ) τις εξελίξεις στο εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα στην περίοδο Ιούνιος - Αύγουστος 2020.

Η τρίτη ενότητα εστιάζει στις επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας ως επί το πλείστον στο δεύτερο τρίμηνο του 2020. Καταρχάς χαρτογραφείται το μακροοικονομικό περιβάλλον στο ίδιο τρίμηνο και πραγματοποιούνται προβλέψεις για το σύνολο του τρέχοντος έτους, καθώς και του επόμενου, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα διαθέσιμα στοιχεία επιπτώσεων της πανδημίας, εγχωρίως και διεθνώς. Καταγράφονται οι εξελίξεις σε βασικούς παραγωγικούς τομείς στο πρώτο εξάμηνο έως οκτάμηνο φέτος, ανάλογα με τη διαθεσιμότητα στοιχείων, ενώ παρουσιάζονται οι εξαγωγικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας από την αρχή του 2020 έως τον Ιούλιο. Κατόπιν, αποδελτιώνονται οι εξελίξεις στην αγορά εργασίας στο τρίμηνο Απριλίου - Ιουνίου. Εν συνεχεία, αναλύεται η τάση του πληθωρισμού στην περίοδο Ιανουαρίου - Αυγούστου, ενώ η ενότητα ολοκληρώνεται με την αποτίμηση του ισοζυγίου πληρωμών στο ίδιο χρονικό διάστημα.

Η τέταρτη ενότητα της έκθεσης περιλαμβάνει την παρουσίαση μελέτης, σχετικά με τη μακροοικονομική και κοινωνικοοικονομική επίδραση του προγράμματος αξιοποίησης της περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου.

Σε μεθοδολογικό επίπεδο, η έκθεση αναφέρεται και στηρίζεται σε στοιχεία που ήταν διαθέσιμα μέχρι την 21/10/2020. Η επόμενη τριμηνιαία έκθεση του IOBE για την ελληνική οικονομία θα εκδοθεί στο τέλος Ιανουαρίου του 2021.

Η ΚΡΙΣΗ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ, ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΑΜΨΗ

Κατά το προηγούμενο διάστημα η εξέλιξη της υγειονομικής και οικονομικής κρίσης υπήρξε κατά κύριο λόγο οριζόντια, χωρίς ιδιαίτερα θετικές ή αρνητικές τάσεις που να αποτελούν έκπληξη. Καθίσταται σαφές πως σε παγκόσμιο επίπεδο το πρόβλημα δεν θα περιοριστεί μέσα στο τρέχον έτος αλλά θα επεκταθεί και σε σημαντικό τμήμα του επόμενου, επηρεάζοντας ουσιαστικά τις καταναλωτικές και επενδυτικές αποφάσεις, και σε όλο το πρώτο εξάμηνο. Σε επίπεδο παγκόσμιας οικονομίας, συνυπάρχουν μικτές τάσεις, αν και με διαφοροποιήσεις, όπως ανάμεσα στην Κίνα που ανακάμπτει ικανοποιητικά, και στη Δυτική Ευρώπη και τις ΗΠΑ, όπου ακόμη κυριαρχούν ύφεση και αβεβαιότητα. Σε αυτές τις δυτικές οικονομίες, η ύφεση φέτος προβλέπεται να είναι ιδιαίτερα βαθιά, ενδεχομένως τάξης διψήφιου ποσοστού, αυτή όμως και κυρίως η ανεργία περιορίζονται σε έναν βαθμό από ισχυρά μέτρα νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Τμήματα της οικονομίας κινούνται ανοδικά, και ιδίως αυτά που σχετίζονται με νέες τεχνολογίες, ενώ άλλα, ιδίως αυτά που βασίζονται σε άμεσες ανθρώπινες επαφές, πλήττονται βαθιά. Χρηματιστηριακοί και άλλοι δείκτες αποτυπώνουν προσδοκίες στη βάση αυτής της αντίθετης πορείας τμημάτων της οικονομίας.

Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο και στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας, γίνεται σαφές πως το υγειονομικό πρόβλημα θα έχει κυρίαρχο ρόλο καθ' όλη τη διάρκεια του χειμώνα. Κατά τη φετινή και την επόμενη χρονιά αναμένονταν επιτάχυνση της μεγέθυνσης και ισχυροποίηση της δημοσιονομικής θέσης, ως βάση και για ανάπτυξη μεσοπρόθεσμα. Αντίθετα όμως, μέσα και στην παγκόσμια περιδίνηση, είμαστε σε βαθιά ύφεση και δημοσιονομικά ελλείματα. Συνυπάρχουν συνολικά τρεις ισχυρές τάσεις, πρώτον όσες προκαλούνται από την τρέχουσα κρίση, δεύτερον η δυναμική που έχει δημιουργηθεί μετά την προηγούμενη δεκαετή προσαρμογή και τα αντίστοιχα τρία προγράμματα και

Σε παγκόσμιο επίπεδο το πρόβλημα δεν περιορίζεται στο τρέχον έτος

Συνυπάρχουν τρεις ισχυρές τάσεις

τρίτον, η προσδοκία της στήριξης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδίως μέσα από το ειδικό ταμείο που δημιουργείται αλλά και όχι μόνο.

Οι εξαγωγές αγαθών δείχνουν αντοχή

Η συνισταμένη αυτών των τάσεων εκφράζεται και με διαφοροποίηση επιμέρους δεικτών της οικονομίας. Στον τουρισμό το πλήγμα είναι ιδιαίτερα βαρύ καθώς διαφαίνεται πως τα έσοδα που αντιστοιχούν σε αφίξεις από το εξωτερικό θα κυμαίνονται σε πολύ μικρό ποσοστό της προηγούμενης χρονιάς. Η ζήτηση και η αντίστοιχη κερδοφορία μειώνονται έντονα και για επιχειρήσεις σε μια σειρά άλλων κλάδων που πλήττονται άμεσα από το υγειονομικό πρόβλημα ή από τα μέτρα που εφαρμόζονται για την αντιμετώπισή του, όπως στις μετακινήσεις, εστίαση, λιανικό εμπόριο και πολιτισμό. Οι εξαγωγές αγαθών, όμως, δείχνουν αξιοσημείωτη αντοχή, η μείωση τους όμως μικρή, και συμβάλλουν θετικά στο εξωτερικό ισοζύγιο της χώρας. Η χρηματοδότηση επιχειρήσεων έχει στηριχθεί σημαντικά μέσω έκτακτων προγραμμάτων για την αντιμετώπιση της συγκυρίας και αντίστοιχα δημιουργούνται προϋπθέσες για πιστωτική επέκταση στους επόμενους μήνες. Το κόστος χρηματοδότησης της χώρας, όπως καταγράφεται στις πρόσφατες εκδόσεις ομολόγων, διατηρείται χαμηλό.

Τα δημοσιονομικά περιθώρια δεν είναι ανεξάντλητα

Η επίδραση των έκτακτων μέτρων που λαμβάνονται στη δημοσιονομική ισορροπία είναι έντονα αρνητική, με διεύρυνση του ελλείματος, τόσο λόγω μείωσης των εσόδων όσο και αύξησης των δαπανών. Ενώ αυτή η συμβολή του δημόσιου ταμείου στην οικονομία είναι εύλογη σε μια κρίση με τα σημερινά χαρακτηριστικά, τα σχετικά περιθώρια δεν είναι ανεξάντλητα. Ήδη από το επόμενο έτος, θα πρέπει να αντιστραφούν οι σχετικές τάσεις, γεγονός που αναπόφευκτα θα επιδράσει στους ρυθμούς μεγέθυνσης της οικονομίας με αντίθετο τρόπο από ό,τι κατά τη φετινή χρονιά. Κατά το τρέχον διάστημα, ακρογωνιαίος λίθος για τη δημοσιονομική και τις λοιπές πολιτικές εγχωρίως, αποτελεί το ευρωπαϊκό πλαίσιο που λειτουργεί σταθεροποιητικά και αμβλύνει σε πολύ μεγάλο βαθμό τους κινδύνους ακόμη και για μία οικονομία όπως η ελληνική, με ιδιαίτερα υψηλό δημόσιο χρέος και δομικές αδυναμίες. Αυτή είναι αναγκαία συνθήκη όχι όμως και επαρκής για να διατηρηθεί η αξιοπιστία των δημόσιων οικονομικών της χώρας προσεχώς. Ήδη από το επόμενο έτος, η οικονομία θα πρέπει να δείξει σχετικά υψηλότερη δυναμική, εκφραζόμενη σε υψηλότερες επενδύσεις και εξαγωγές, εξέλιξη που προϋποθέτει και επιταχυνόμενη πρόοδο στις δομικές μεταρρυθμίσεις από τις οποίες εξαρτάται η πορεία της παραγωγικότητας μεσοπρόθεσμα.

Ένα νέο υπόδειγμα με ισχυρότερο ρόλο για επενδύσεις και εξαγωγές

Σε αυτό το πλαίσιο, ο προγραμματισμός για το εθνικό σχέδιο ανάπτυξης, στη βάση του οποίου θα γίνει η διεκδίκηση και διαχείριση των νέων ευρωπαϊκών πόρων, θα πρέπει να είναι κατάλληλα στοχευμένος. Οι πόροι δεν είναι σκόπιμο να χρησιμοποιηθούν για να ενδυναμωθεί το σημερινό παραγωγικό υπόδειγμα της οικονομίας αλλά, αντίθετα, θα πρέπει να έχουν ρόλο υποστήριξης για τις απαραίτητες υποδομές και δομικές αλλαγές που θα εκφράσουν ένα νέο υπόδειγμα μιας περισσότερο ανοικτής οικονομίας, με ισχυρότερο ρόλο για τις επενδύσεις και εξαγωγές. Ιδιαίτερη σημασία θα έχει οι πόροι να κινητοποιήσουν πρόσθετες ιδιωτικές επενδύσεις και ανθρώπινο κεφάλαιο.

Οι διαθέσιμοι πόροι είναι πολύ σημαντικοί, αλλά από μόνοι τους δεν καλύπτουν το μεγάλο επενδυτικό κενό στη χώρα ούτε θα διορθώσουν χρόνιες θεσμικές αδυναμίες. Η ανάπτυξη της οικονομίας τα επόμενα χρόνια, και η απομάκρυνση από νέες περιπέτειες, συνδέεται μονοσήμαντα με την αύξηση

της παραγωγικότητας και την ενίσχυση της εργασίας. Αν και σταδιακή, η βελτίωση εκεί πρέπει να γίνει με αποφασιστικές κινήσεις.

Η ισχυρή εισροή πόρων τα χρόνια μετά την είσοδο στο κοινό νόμισμα ενίσχυσε τα εισοδήματα, αλλά χωρίς να υπάρξει επαρκής βελτίωση της λειτουργίας του δημόσιου τομέα και των αγορών. Στα χρόνια των προγραμμάτων που ακολούθησαν, με πίεση και για δομικές αλλαγές, η έλλειψη πόρων κατέστησε το εγχείρημα οργανωτικά και πολιτικά δυσχερές. Στο σημερινό σταυροδρόμι είναι κρίσιμο οι πόροι να χρησιμοποιηθούν για τον μετασχηματισμό της οικονομίας και να δράσουν καταλυτικά, ώστε να προσελκύσουν ιδιωτικές επενδύσεις αλλά και ανθρώπινο κεφάλαιο κατά την επόμενη δεκαετία. Αυτό σημαίνει άμβλυνση του κόστους μετάβασης για επιχειρήσεις και νοικοκυριά, αλλά κυρίως ενίσχυση των κινήτρων για όσους θα εκφράσουν το νέο παραγωγικό υπόδειγμα.

Πέρα από τις επιμέρους επιλογές της οικονομικής πολιτικής, ιδιαίτερη σημασία έχει η μεταξύ τους διασύνδεση ώστε να λειτουργήσουν συνεκτικά, και ιδίως η σταθερότητα στη στόχευση. Η αλλαγή των κανόνων, σε κεντρικές περιοχές όπως η φορολογία και η εκπαίδευση, μπορεί να αλλάξει δραστικά και τη συμπεριφορά επιχειρήσεων και νοικοκυριών, οδηγώντας σε υψηλότερη ευημερία. Για να συμβεί όμως αυτό, πρέπει οι τομείς πολιτικής να μην είναι προσωρινές και να σηματοδοτούν μια σαφή στροφή.

Οι τομείς πολιτικής σηματοδοτούν μια σαφή στροφή

Κάθε κρίση είναι μια ευκαιρία για αλλαγή πορείας. Μόλις διαφανεί η λήξη του προβλήματος, η θεσμική αντίδραση στην παγκόσμια οικονομία θα είναι ισχυρή αλλά οι ευκαιρίες ανάπτυξης δεν θα μοιραστούν ίσα και αυτόματα. Η προετοιμασία, μέσω ενίσχυσης της παραγωγικότητας και εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, που προϋποθέτει και αλλαγές στο σύνολο της οικονομίας, είναι κρίσιμη ώστε η χώρα να ενδυναμώσει τη διεθνή θέση ανταγωνιστικότητάς της στον διεθνή καταμερισμό εργασίας ανάμεσα στις οικονομίες. Σε κάθε περίπτωση, καθώς η ύφεση βαθαίνει σε παγκόσμιο επίπεδο και ο χρόνος λήξης του υγειονομικού προβλήματος παραμένει ασαφής, κάθε άλλο παρά μπορεί να αποκλείεται και μία αντιστροφή των προσδοκιών και διεθνής χρηματιστηριακή κρίση. Ως εκ τούτου, οικονομίες όπως η δική μας, θα πρέπει να προετοιμαστούν έγκαιρα και για ένα τέτοιο ενδεχόμενο κατά το επόμενο έτος.

1 ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Ισχυρή ύφεση στην παγκόσμια οικονομία το 2020, ελαφρώς ηπιότερη της αρχικά αναμενόμενης. Παρόμοιας έκτασης ανάκαμψη το 2021.

Οι ισχυρές, πρωτοφανείς οικονομικές επιπτώσεις της πρώτης φάσης έξαρσης της πανδημίας του νέου κορωνοϊού στο δεύτερο τρίμηνο του 2020 αποτυπώνονται στην τάση του ΑΕΠ σε αυτό το χρονικό διάστημα. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία για την οικονομική δραστηριότητα παγκοσμίως, στην περίοδο Απριλίου – Ιουνίου, στις χώρες του ΟΟΣΑ το ΑΕΠ υποχώρησε κατά 11,7%, κατόπιν οριακής υποχώρησης στο προηγούμενο τρίμηνο (-0,9%) και ήπιας αύξησης 1,5% στο ίδιο τρίμηνο πέρυσι. Ο ρυθμός μεγέθυνσης στις πλέον αναπτυγμένες οικονομίες (G7) διαμορφώθηκε σε -11,9%, έναντι ρυθμού -1,3% στο προηγούμενο τρίμηνο και 1,5% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019. Μεταξύ των αναπτυγμένων χωρών, την ισχυρότερη ύφεση και ταυτόχρονα τη μεγαλύτερη μεταβολή ρυθμού σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο, είχε το Ηνωμένο Βασίλειο, με 21,5% και 19,4 ποσοστιαίες μονάδες. Ακολούθησαν σε ένταση πτώσης του ΑΕΠ η Γαλλία, με 18,9%, η οποία όμως βρισκόταν σε ύφεση 5,7% ήδη από το πρώτο τρίμηνο, και η Ιταλία, με 18,0%, 12,4 ποσοστιαίες μονάδες περισσότερες από ότι στο τρίμηνο Ιανουαρίου – Μαρτίου. Στις ΗΠΑ το ΑΕΠ υποχώρησε κατά 9,0%, λιγότερο από τις υπόλοιπες πλέον ισχυρές οικονομίες (από +0,3% στο αρχικό τρίμηνο) και στην Ιαπωνία κατά 10% (από -1,9%). Στις μεγάλες ασιατικές αναπτυσσόμενες οικονομίες, η οικονομία της Κίνας ήταν η μοναδική που αναπτύχθηκε στο δεύτερο τρίμηνο, με ρυθμό 3,2%, έναντι ύφεσης 6,8% ένα τρίμηνο πριν. Στον αντίποδα, στην Ινδία σημειώθηκε η μεγαλύτερη ύφεση μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ, κατά 23,5%, από ανάπτυξη 3,0% στην αρχή του 2020. Στη Λατινική Αμερική, η οικονομία της Αργεντινής πλήγηκε κατά 19,8%, εξέλιξη που ήταν ένας από τους λόγους που οδήγησε τη χώρα σε αίτημα νέας χρηματοδότησης από το ΔΝΤ, ενώ το ΑΕΠ της Βραζιλίας ήταν 11,4% χαμηλότερο (από -1,4% στο πρώτο τρίμηνο).

Παρά την ιδιαίτερα ισχυρή ύφεση σε πολλές οικονομίες το δεύτερο τρίμηνο, σύμφωνα με το ΔΝΤ η εξασθένιση της οικονομικής δραστηριότητας παγκοσμίως ήταν μικρότερη της αναμενόμενης. Αυτή η εξέλιξη οφείλεται κυρίως στις πρωτοφανείς δημοσιονομικές, νομισματικές, αλλά και ρυθμιστικές παρεμβάσεις στις πλέον αναπτυγμένες χώρες και οικονομικές περιφέρειες, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Από την άλλη πλευρά, οι προοπτικές ορισμένων αναπτυσσόμενων οικονομιών επιδεινώθηκαν σημαντικά. Σε πολλές εξ' αυτών αυτό συνέβη για τον αντίθετο λόγο από εκείνο που συγκράτησε την πτώση της οικονομικής δραστηριότητας στις πλέον αναπτυγμένες, την αδυναμία τους να προχωρήσουν σε εισοδηματικές ενισχύσεις και μέτρα τόνωσης της ρευστότητας, εξαιτίας του υψηλού συσσωρευμένου χρέους τους και των τρεχουσών υποχρεώσεών τους. Σε αρκετές από αυτές τις περιπτώσεις, θα χρειαστεί η παροχή περαιτέρω βοήθειας ή/και διευκολύνσεων από τους πιστωτές των χωρών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Αργεντινή, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, προχώρησε σε αίτημα για νέο πρόγραμμα στήριξης από το ΔΝΤ. Σε κάθε περίπτωση, οι απώλειες προϊόντος σε αυτές τις χώρες θα είναι μεγαλύτερες σε σύγκριση με τις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Επιπρόσθετα η ανάκαμψη τους θα είναι περισσότερο σταδιακή.

Η ανάκαμψη της πανδημίας σε πολλές χώρες από τον Σεπτέμβριο, σε συνδυασμό με το ότι η αντιμετώπιση του ιού δεν έχει επιτευχθεί και δεν είναι σαφές το πότε αυτό θα επιτευχθεί, αυξάνουν την ανάγκη για δυνατότητα εφαρμογής παρεμβάσεων πολιτικής με περισσότερο μεσοπρόθεσμο χαρακτήρα. Στις πλέον αναπτυσσόμενες οικονομίες, ορισμένα από τα σχεδιαζόμενα μέσα έχουν αυτό το χαρακτήρα, όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης (ΕΤΑ). Ευρύτερα, για αυτόν το σκοπό θα χρειαστεί μετάβαση από δράσεις εισοδηματικών μεταβιβάσεων σε πολιτικές που επιχειρούν να αναχαϊτίσουν τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης. Αυτές μπορεί να σχετίζονται με τη ψηφιακή μετάβαση και την πράσινη ανάπτυξη, πολιτικές για την ενίσχυση του δημόσιου συστήματος υγείας, τη διασφάλιση πρόσβασης σε πρώτες ύλες υψηλής σημασίας. Αυτοί και άλλοι στόχοι περιλαμβάνονται σε εκείνους του πολυετούς δημοσιονομικού πλαισίου και του ΕΤΑ στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σχετικά με την τάση της οικονομικής δραστηριότητας στην παγκόσμια οικονομία μεσοπρόθεσμα, λόγω των ισχυρών παρεμβάσεων πολιτικής που λήφθηκαν άμεσα, της γρήγορης επιστροφής της Κίνας σε ανάκαμψη, αλλά και των αναμενόμενων μικρότερων απωλειών στο τρίτο τρίμηνο, η ύφεση που προβλέπεται πλέον για το 2020 είναι ελαφρώς ηπιότερη της αρχικά εκτιμώμενης, στην περιοχή του 4,5%. Η πρώτη πρόβλεψη για το επόμενο έτος είναι για ανάκαμψη, παρόμοιας έκτασης με τις απώλειες στο τρέχον έτος.

Πολύ ισχυρή ύφεση το δεύτερο τρίμηνο του 2020, λόγω της πανδημίας

Οι επιπτώσεις της πανδημίας του νέου κορωνοϊού στην οικονομική δραστηριότητα έγιναν ιδιαίτερα αισθητές στην Ελλάδα κατά το δεύτερο τρίμηνο του τρέχοντος έτους. Το εγχώριο προϊόν συρρικνώθηκε σε αυτό το χρονικό διάστημα κατά 15,2%, υποχώρηση η οποία είναι η μεγαλύτερη διαχρονικά. Η ιδιαίτερα ισχυρή πτώση σημειώθηκε ένα χρόνο μετά την άνοδο του ΑΕΠ κατά 2,8%, που ήταν η μεγαλύτερη από το τέταρτο τρίμηνο του 2007.

Ως προς τις τάσεις στις συνιστώσες του ΑΕΠ στην αρχή του τρέχοντος έτους, η εγχώρια κατανάλωση συρρικνώθηκε κατά 5,1%, ενώ ένα χρόνο νωρίτερα διευρυνόταν κατά 0,8%. Η πτώση οφείλεται κυρίως στην έντονη υποχώρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης κατά 6,1%, σε αντίθεση με τη μικρή αύξησή της, επίσης κατά 0,8%, στο αρχικό εξάμηνο του 2019. Το μεγαλύτερο μέρος της μείωσης της κατανάλωσης των νοικοκυριών συνέβη κατά το δεύτερο τρίμηνο, όταν περιορίστηκε κατά 11,6%. Η δημόσια κατανάλωση επίσης περιορίστηκε, κατά 1,0%, συνεχίζοντας την περυσινή οριακή μείωσή της (-0,6%). Η υποχώρησή της οφείλεται αποκλειστικά στην ίδια τάση κατά το δεύτερο τρίμηνο, παρά τις δημοσιονομικές παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση του νέου κορωνοϊού. Αυτή η εξέλιξη προήλθε από το αποτέλεσμα βάσης λόγω του υψηλού επιπέδου των δημόσιων καταναλωτικών δαπανών στο ίδιο τρίμηνο του 2019.

Οι επενδύσεις υποχώρησαν κατά 8,0%, αντισταθμίζοντας την άνοδό τους κατά 7,3% ένα χρόνο νωρίτερα. Κατόπιν αυτής της εξέλιξης συμπλήρωσαν ένα έτος συνεχούς πτώσης. Οφείλεται στο μικρότερο σχηματισμό πάγιου κεφαλαίου, κατά 8,0% και όχι σε μικρότερη συσσώρευση ή μείωση αποθεμάτων σε σχέση με πέρυσι. Την πτώση των επενδυτικών δαπανών εκτιμάται πως συγκράτησε η καταγραφή μέρους των παρεμβάσεων υποστήριξης των επιχειρήσεων έναντι των επιπτώσεων της πανδημίας στις επενδύσεις. Μέχρι τον Ιούνιο οι εκροές του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων ήταν υψηλότερες κατά €1.928 εκατ. έναντι του στόχου για την ίδια περίοδο, κυρίως λόγω δαπανών για τη στήριξη επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων. Αυτή η τάση αποτυπώνεται και στην εξέλιξη συγκεκριμένης κατηγορίας επενδύσεων, στην οποία καταγράφεται η πλειονότητα των δαπανών του ΠΔΕ.

Μεταξύ των κατηγοριών πάγιου κεφαλαίου, τη μεγαλύτερη άνοδο παρουσίασαν οι Κατοικίες, κατά 29,1%, η οποία ήταν υπερδιπλάσια της αντίστοιχης το 2019 (+13,0%). Ακολούθησαν οι Λοιπές Κατασκευές (+13,8%), στις οποίες εντάσσονται οι δαπάνες του ΠΔΕ, σε αντίθεση με τη μείωσή τους

στην ίδια περίοδο πέρυσι κατά 19,3%. Αυτή η διεύρυνσή τους οφείλεται αποκλειστικά στην άνοδό τους στο δεύτερο τρίμηνο κατά 32,0%, γεγονός που αναδεικνύει τη συσχέτισή της με την έντονη διεύρυνση των δαπανών του ΠΔΕ για την ενίσχυση επιχειρήσεων - αυτοαπασχολούμενων. Η μεγαλύτερη υποχώρηση σημειώθηκε στα Μεταλλικά Προϊόντα-Μηχανήματα (-54,8%), υπεραντισταθμίζοντας την ενίσχυσή τους ένα χρόνο νωρίτερα (+44,9%). Έπονται σε πτώση, με πολύ μικρότερη έκταση, ο Εξοπλισμός Μεταφορών (-6,5%), τα Αγροτικά Προϊόντα (-6,0%) και τα Λοιπά Προϊόντα (-5,2%). Η μικρότερη πτώση επενδύσεων σημειώθηκε στον Εξοπλισμό Μεταφορών (-0,4%).

Στην πλευρά των εξελίξεων στο εξωτερικό ισοζύγιο της οικονομίας, όπως ήταν αναμενόμενο εξαιτίας της ανασχετικής επίδρασης της πανδημίας στην οικονομική δραστηριότητα παγκοσμίως, οι εξαγωγές συρρικνώθηκαν κατά 32,1% στην περίοδο Απριλίου-Ιουνίου και ακολούθως κατά 15,0% στο πρώτο εξάμηνο του 2020. Η έντονη συρρίκνωση προήλθε κυρίως από τις εξαγωγές υπηρεσιών, κατά 49,4% στο β' τρίμηνο και 25,0% στο αρχικό εξάμηνο, έναντι σημαντικής άνοδου τους πριν ένα χρόνο (+7,6%). Η πτώση στις εξαγωγές προϊόντων ήταν σαφώς ηπιότερη, -15,4% και -6,0% αντίστοιχα, ενώ στο πρώτο εξάμηνο του 2019 διευρύνονταν κατά 2,5%.

Έντονες πιέσεις ασκήθηκαν από την πανδημία και στις εισαγωγές. Ωστόσο ήταν ηπιότερες από ότι στις εξαγωγές, καθώς μειώθηκαν κατά 17,2% στο δεύτερο τρίμηνο, ενώ στο σύνολο της περιόδου Ιανουαρίου – Ιουνίου οι εισαγωγές ήταν 9,2% λιγότερες από ότι πέρυσι, όταν επίσης υποχωρούσαν, κατά 1,6%. Σε απόλυτους όρους, η μείωση ήταν ισχυρότερη στις εισαγωγές αγαθών, φθάνοντας το 15,3% στο δεύτερο τρίμηνο και το 8,2% συνολικά στο αρχικό εξάμηνο φέτος. Οι εισαγωγές υπηρεσιών συρρικνώθηκαν κατά 25,7% και 13,2% αντίστοιχα. Η ευρύτερη υποχώρηση των εξαγωγών σε σύγκριση με τις εισαγωγές επιδείνωσε το εξωτερικό ισοζύγιο, καθιστώντας το ελλειμματικό κατά €3,25 δισεκ. (3,6% του ΑΕΠ), από οριακά πλεονασματικό την ίδια περίοδο του 2019 (€480 εκατ.).

Ταυτόχρονα, οι εισαγωγές ενισχύθηκαν οριακά, κατά 0,2%, ωστόσο σε αυτήν την περίοδο πέρυσι το ποσοστό αύξησής τους ήταν σχεδόν διψήφιο, 9,7%. Υποτονικά κινήθηκαν τόσο οι εισαγωγές προϊόντων, όσο και οι εισαγωγές υπηρεσιών, σημειώνοντας άνοδο 0,2% και 0,3% αντίστοιχα, ενώ στο πρώτο τρίμηνο του 2019 οι πρώτες ενισχύονταν περισσότερο, κατά 10,0% έναντι αύξησης 6,3% στις υπηρεσίες. Η μεγαλύτερη ενίσχυση των εξαγωγών σε σύγκριση με την άνοδο των εισαγωγών βελτίωσε το εξωτερικό ισοζύγιο, το έλλειμμα του οποίου, σε εθνικολογιστικούς όρους, περιορίστηκε περαιτέρω, στα €549 εκατ. (-41,7% έναντι του 2018) ή μόλις 1,2% του ΑΕΠ).

Υψηλή ύφεση στην Ελλάδα το 2020. Δυνατότητες σημαντικής ανάκαμψης το επόμενο έτος, ανάλογα με τις επιδημιολογικές συνθήκες.

Η υγειονομική κρίση λόγω του COVID-19, οι εξελίξεις που έχει προκαλέσει (μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας, στήριξης των επιχειρήσεων και των πολιτών) και όσες θα προέλθουν από αυτή, θα αποτελέσουν τους καθοριστικούς παράγοντες των οικονομικών εξελίξεων στο υπόλοιπο χρονικό διάστημα του 2020 και κατά πάσα πιθανότητα το 2021, εγχωρίως και διεθνώς. Την τρέχουσα περίοδο βρίσκεται σε εξέλιξη το δεύτερο στάδιο κλιμάκωσης της υγειονομικής κρίσης, σε χώρες της ΕΕ και στην Ελλάδα. Το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα θα είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για τη δυναμική της πανδημίας το φθινόπωρο, επομένως και για τις επιδράσεις της στην ελληνική οικονομία και κοινωνία.

Οι ισχυρές επιπτώσεις της πρώτης φάσης πανδημίας παγκοσμίως σε οικονομικό επίπεδο αποτυπώθηκαν στην τάση του ΑΕΠ κατά το δεύτερο τρίμηνο, με την πτώση του στις μεγαλύτερες οικονομίες και οικονομικές ζώνες να φτάνει σε διψήφιο ποσοστό ή κοντά σε αυτό: χώρες ΟΟΣΑ -11,7%, ΕΕ -13,9%, ΗΠΑ -9,0%. Όμως, αρχικά η εξασθένησή της στο τρίτο τρίμηνο, καθώς και οι παρεμβάσεις πολιτικής, έχουν βελτιώσει σημαντικά τις προσδοκίες.

Από την άλλη πλευρά, σημειώνεται από τον Σεπτέμβριο νέα έξαρση του κορωνοϊού σε πολλές χώρες της Ευρώπης (Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο, Πορτογαλία, Ολλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Πολωνία, Ρουμανία, Τσεχία κ.ά.), στην πλειονότητα εξ' αυτών με περισσότερα κρούσματα ημερησίως από ότι στην πρώτη φάση εξάπλωσής του. Ήπια έξαρση σημειώνεται στις ΗΠΑ. Εγχωρίως, η εξάπλωση της πανδημίας παραμένει περιορισμένη, σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρωζώνης με τον ίδιο ή

παραπλήσιο πληθυσμό (π.χ. Βέλγιο, Πορτογαλία). Το επερχόμενο φθινόπωρο ενισχύει τις πιθανότητες διατήρησης και κλιμάκωσης αυτών των τάσεων. Εφόσον δεν εξασθενήσουν, θεωρείται πλέον πιθανό ότι θα επανέλθουν εκτεταμένα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας, τοπικής εμβέλειας, ενδεχομένως και σε επίπεδο χωρών. Ακολούθως, θα υλοποιηθούν νέες πρωτοβουλίες για τη στήριξη των οικονομιών και των κοινωνιών, από τις εθνικές κυβερνήσεις, αλλά και πολυεθνικούς φορείς (ΕΕ, ΔΝΤ, ΟΗΕ, Παγκόσμια Τράπεζα).

Αυτή η τροπή της υγειονομικής κρίσης εγχωρίως οδήγησε στη λήψη νέων μέτρων για την προστασία της δημόσιας υγείας. Η κύρια διαφορά τους με εκείνα κατά την πρώτη φάση είναι ότι επιβάλλονται σε περιφερειακό επίπεδο, σε δήμους κ.λπ., δηλαδή δεν έχουν καθολικό χαρακτήρα. Ταυτόχρονα βρίσκονται σε εξέλιξη ή παρατάθηκαν παρεμβάσεις υποστήριξης επιχειρήσεων και νοικοκυριών. Σε αυτές προστέθηκαν ορισμένες καινούργιες (πρόγραμμα ΓΕΦΥΡΑ, για την επιχορήγηση δόσεων ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων ιδιωτών, πρόγραμμα κάλυψης του 100% των ασφαλιστικών εισφορών επί έξι μήνες για 100 χιλ. νέες θέσεις απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα). Ενώ αυτές οι παρεμβάσεις μετριάζουν τις οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας, έχουν ισχυρό, αρνητικό αντίκτυπο στο δημοσιονομικό ισοζύγιο.

Οι επιδράσεις της πανδημίας του νέου κορωνοϊού εκτείνονται και σε άλλες σημαντικές μεταβλητές για την οικονομική δραστηριότητα παγκοσμίως, όπως η τιμή του πετρελαίου, η οποία υπέστη έντονες πιέσεις κατά το πρώτο δίμηνο της υγειονομικής κρίσης και έκτοτε έχει ανακάμψει μερικώς. Έτσι, το ενεργειακό κόστος κυμαίνεται σε σαφώς χαμηλότερα επίπεδα από ότι πριν ένα χρόνο και στην αρχή του 2020.

Από την πρώτη έκθεση του IOBE για την ελληνική οικονομία μετά την εκδήλωση της πανδημίας του COVID-19, οι δύο παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με αυτήν και θεωρούνταν ως οι πλέον καθοριστικοί των επιδράσεων της στα μακροοικονομικά μεγέθη ήταν η διάρκειά της, εγχωρίως και διεθνώς, καθώς και η ένταση των μέτρων για την αντιμετώπιση των επιπτώσεών της. Ειδικά για τις μακροοικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα έχουν μεγάλη σημασία η εξέλιξη της υγειονομικής κρίσης στην Ευρωζώνη και οι οικονομικές επιπτώσεις της, όπως και οι παρεμβάσεις πολιτικής σε επίπεδο ΕΕ για την αντιμετώπισή τους. Αυτές οι παράμετροι εξακολουθούν να θεωρούνται ως οι πλέον σημαντικές για τις οικονομικές εξελίξεις στο τρέχον εξάμηνο φέτος και τουλάχιστον κατά το πρώτο εξάμηνο του 2021. Η εν εξέλιξη δεύτερη, ενδεχομένως δριμύτερη φάση της υγειονομικής κρίσης, αλλά και η παραμένουσα αβεβαιότητα σχετικά με τα επιστημονικά μέσα για την καταπολέμησή της (εμβόλιο, φάρμακα), δυσχεραίνουν την πρόβλεψη της εξέλιξής τους. Για αυτόν το λόγο, με εναλλακτικές υποθέσεις για αυτές, θα πραγματοποιηθούν αντίστοιχες προβλέψεις για τις μακροοικονομικές μεταβλητές.

Συγκεκριμένα, οι υποθέσεις του βασικού σεναρίου πρόβλεψης είναι οι εξής: στο υπόλοιπο χρονικό διάστημα του 2020 και το 2021, οι υγειονομικές συνθήκες εγχωρίως θα κυμαίνονται γύρω από τα τρέχοντα επίπεδα. Η υγειονομική κρίση δεν θα ανακάμψει ισχυρά σε ένα μεγάλο τμήμα της χώρας και δεν θα απαιτηθούν ουσιαστικά περισσότερα δημοσιονομικά μέτρα από όσα ήδη έχουν ληφθεί/προγραμματιστεί. Ακολούθως, δεν θα επανέλθουν εσωτερικά μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας, με εμβέλεια στο σύνολο της επικράτειας, που θα αφορούν σε αναστολή λειτουργίας κλάδων και σε περιορισμούς στην κίνηση των πολιτών. Ενδεχόμενη εξαίρεση θα αποτελέσουν όποιες περιοχές παρουσιάσουν ισχυρή έξαρση κρουσμάτων. Επιπλέον, υποτίθεται πως δεν θα κλιμακωθεί σημαντικά περαιτέρω η υγειονομική κρίση στην ΕΕ και διεθνώς.

Το εναλλακτικό σενάριο πρόβλεψης περιλαμβάνει την έντονη επιδείνωση της υγειονομικής κρίσης σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και στην Ελλάδα, στη διάρκεια του χειμώνα, που επηρεάζει τις προβλέψεις για το 2021. Αυτή η εξέλιξη θα οδηγήσει στη λήψη εκτεταμένων μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας, με ισχυρές επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα. Σε μια τέτοια περίπτωση αναμένεται η υλοποίηση πρόσθετων δράσεων στήριξης, σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Πάρα ταύτα, θα υπάρξουν ισχυρές επιπτώσεις στην εγχώρια ζήτηση, στις εξαγωγές ελληνικών προϊόντων και στις ξένες άμεσες επενδύσεις, ενώ θα επηρεαστούν αρνητικά και οι διεθνείς ταξιδιωτικές μετακινήσεις στην Ελλάδα.

Αναλυτικά, ως προς τις πρόσφατες εξελίξεις σχετικά με την πανδημία εγχωρίως, ως αντίδραση στην ανάκαμψή της από τα τέλη Ιουλίου, η κυβέρνηση προχώρησε στη λήψη νέων μέτρων για την προστασία

της δημόσιας υγείας. Ειδικά σε ότι αφορά τα μέτρα για τις διεθνείς επιβατικές μετακινήσεις στην Ελλάδα, η σημασία των οποίων είναι υψηλή εξαιτίας του σημαντικού ρόλου του τουρισμού στο ΑΕΠ, συνεχίζεται η απαγόρευση εισόδου αεροπορικών στην χώρα μη ευρωπαϊών πολιτών. Από αυτήν εξαιρούνται οι πολίτες και οι μόνιμοι κάτοικοι 11 χωρών. Πλοία συνεχίζουν να δέχονται τα λιμάνια Πάτρας και Ηγουμενίτσας, ενώ οι κρουαζιέρες επιτράπηκαν από την 1^η Αυγούστου, όμως η πρώτη πραγματοποιήθηκε στα τέλη Σεπτεμβρίου. Επομένως, παραμένουν σημαντικοί περιορισμοί στις διεθνείς αφίξεις, που συνεπάγονται τη μη πραγματοποίηση τουριστικών εισπράξεων από χώρες με σημαντική συμβολή σε αυτές στα προηγούμενα έτη μέχρι το τέλος του έτους (π.χ. ΗΠΑ, Ρωσία, Τουρκία). Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία, οι διεθνείς αφίξεις στα αεροδρόμια της χώρας υποχώρησαν έντονα και στο δίμηνο Ιουλίου – Αυγούστου, κατά 72,5% στον πρώτο μήνα και κατά 66,2% στον επόμενο, ηπιότερα ωστόσο από ότι στο δεύτερο τρίμηνο, στη μεγαλύτερη διάρκεια του οποίου εφαρμόζονταν αναστολή πτήσεων (-98,8%).

Τα ληφθέντα και προγραμματισμένα δημοσιονομικά μέτρα για τα νοικοκυριά επιδρούν ανασχετικά στην εξασθένιση της καταναλωτικής ζήτησης και ακολούθως στη μείωση της ρευστότητας των επιχειρήσεων και της απασχόλησής τους. Μεγάλο μέρος της ρευστότητας που χρειάζονται οι επιχειρήσεις προκειμένου να συντηρήσουν τις θέσεις εργασίας τους και να ανταποκριθούν στις τρέχουσες υποχρεώσεις τους (στο δημόσιο τομέα, τις τράπεζες, τους προμηθευτές τους), παρέχεται από τα έκτακτα χρηματοδοτικά εργαλεία. Από την άλλη πλευρά, η παραμένουσα υψηλή αβεβαιότητα ως προς την εξέλιξη του νέου κορωνοϊού, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν υπάρχει ακόμη ορατότητα για το χρόνο λήξης της πανδημίας του COVID-19, θα επιδρούν έντονα ανασχετικά στην ανάληψη επενδυτικού ρίσκου.

Ενώ αυτές οι παρεμβάσεις μετριάζουν τις οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας, έχουν ισχυρό, αρνητικό αντίκτυπο στο δημοσιονομικό ισοζύγιο. Σύμφωνα με το προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2021, οι δαπάνες του το 2020 θα είναι €11,37 δισεκ. υψηλότερες του σχετικού στόχου για φέτος, ενώ τα έσοδα από φόρους θα υπολείπονται αρκετά του στόχου (-€7,57 δισεκ. ή -14,5%). Το πρωτογενές ισοζύγιο του Κρατικού Προϋπολογισμού θα επιδεινωθεί κατά €16,1 δισεκ. Μέτρα στήριξης έχουν προβλεφθεί και για το επόμενο έτος (αναστολή εισφοράς κοινωνικής αλληλεγγύης, μείωση ασφαλιστικών εισφορών μισθωτών ιδιωτικού τομέα), όμως ο προϋπολογισμός τους είναι πολύ μικρότερος των φετινών, €1,47 δισεκ. στην πλευρά των δαπανών, €913 εκατ. στο σκέλος των εσόδων. Ωστόσο, εφόσον η εξέλιξη της πανδημίας το απαιτήσει, αναμένεται ότι θα ληφθούν και άλλα μέτρα, πολλά εκ των οποίων θα βασίζονται σε όσα ήδη εφαρμόζονται/ εφαρμόστηκαν.

Σε ότι αφορά τις εξελίξεις και τις τάσεις στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, οι τράπεζες συνεχίζουν να αξιοποιούν τις δυνατότητες της ΕΚΤ για την άντληση ρευστότητας οι οποίες προέκυψαν ως αντίδραση στις έκτακτες συνθήκες. Το πλέον σημαντικό χρηματοδοτικό μέσο εξ' αυτών είναι το Πρόγραμμα Αγοράς Τίτλων λόγω Πανδημίας (ΠΑΤΠ - Pandemic Emergency Purchase Programme), προϋπολογισμού €1,35 τρισεκ., η διάρκεια του οποίου έχει παραταθεί έως τον Ιούνιο του 2021, με την ΕΚΤ να επανεπενδύει τους ώριμους τίτλους μέχρι το τέλος του 2022. Στα χρηματοδοτικά εργαλεία συμπεριλαμβάνονται το πρόγραμμα TLTRO III, μέσω του οποίου οι τράπεζες έχουν πρόσβαση σε κεφάλαια με αρνητικό επιτόκιο (-1% για το πρώτο έτος και -0,50% για το επόμενο) και επίσης μπορούν να μεταφέρουν σε αυτό και το δανεισμό τους από άλλα προγράμματα της ΕΚΤ. Σε αυτό το πλαίσιο χρηματοδοτικών δυνατοτήτων, η άντληση ρευστότητας των ελληνικών τραπεζών από το Ευρωσύστημα με πράξεις μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης έφτασε στην περίοδο Απριλίου – Σεπτεμβρίου τα €26,6 δισεκ., με αποτέλεσμα η «εξάρτησή» τους από την ΕΚΤ να υπερτριπλασιαστεί έναντι του τέλους Μαρτίου, σχεδόν στα €39,0 δισεκ.

Ενώ αυτές οι εξελίξεις αποτελούν κίνητρο για πιστωτική επέκταση, από την άλλη πλευρά, η επιφυλακτικότητα ως προς τη διάρκεια και την ένταση της υγειονομικής κρίσης θα επενεργεί ανασχετικά στη χορήγηση πιστώσεων από το τραπεζικό σύστημα. Η ισχυρή κλιμάκωση την τρέχουσα περίοδο της παροχής πιστώσεων σε μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις (μέσος ρυθμός 5,8% στο τρίμηνο Ιουνίου – Αυγούστου, έναντι 2,8% στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2019) προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από τα έκτακτα προγράμματα παροχής ρευστότητας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας (ΤΕΠΙΧ II, Ταμείο Εγγυοδοσίας Επιχειρήσεων COVID-19) και δεν οφείλεται σε μεταβολή της πιστοδοτικής πολιτικής των τραπεζικών ιδρυμάτων. Η αναστολή δραστηριότητας σε πολλούς κλάδους

το δεύτερο τρίμηνο, η ισχυρή υποχώρηση της διεθνούς τουριστικής κίνησης, με ανάλογο αντίκτυπο σε όσους κλάδους συνδέονται με τον τουρισμό, ασκούν σημαντικές πιέσεις στη δραστηριότητα των επιχειρήσεων σε αυτούς και επιδεινώνουν τις προοπτικές τους. Από την άλλη πλευρά, η σχετικά ήπια υποχώρηση των εξαγωγών προϊόντων εκτός πετρελαιοειδών – πλοίων που επισημάνθηκε προηγουμένως, αναδεικνύει την υψηλή ανταγωνιστικότητα ορισμένων βιομηχανικών κλάδων και τμημάτων του πρωτογενούς τομέα και τις καλές μεσοπρόθεσμες προοπτικές τους.

Ακολουθως, είναι η αρκετά πιθανή ανάκαμψη της αθέτησης υποχρεώσεων προς τις τράπεζες, οδηγώντας σε νέα διεύρυνση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ). Μόνο εφόσον υποχωρήσουν σημαντικά αυτές οι εστίες αβεβαιότητας θα ανακάμψουν τόσο η προσφορά, όσο και η ζήτηση τραπεζικών πιστώσεων. Το ενδεχόμενο αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης και οι αναθεωρημένοι στόχοι για τη μείωση των ΜΕΔ έως το τέλος του 2021, αναδεικνύουν την ανάγκη άμεσης, μεγαλύτερης αξιοποίησης των δυνατοτήτων του προγράμματος «Ηρακλής» και ενδεχόμενων άλλων συστημικών λύσεων, όπως η δημιουργία μιας εταιρίας διαχείρισης προβληματικών στοιχείων ενεργητικού (Asset Management Company ή «bad bank»), η οποία θα συνδεθεί με την αντιμετώπιση του ζητήματος της αναβαλλόμενης φορολογικής απαίτησης (DTC). Σχετικό σχέδιο υποβλήθηκε στα μέσα Σεπτεμβρίου από την ΤτΕ στην κυβέρνηση και τους θεσμούς.

Περνώντας στο σκέλος των δυνατοτήτων χρηματοδότησης των επιχειρήσεων από το δημόσιο τομέα, οι πόροι του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάκαμψης (Next Generation EU) θα αποτελέσουν τη σημαντικότερη πρόσθετη πηγή επενδυτικών κεφαλαίων πανευρωπαϊκά στα επόμενα έτη. Από τους συνολικούς πόρους του ταμείου, ύψους €750 δισεκ., εκ των οποίων €390 δισεκ. θα δοθούν μέσω επιχορηγήσεων και €310 δισεκ. με δάνεια, η Ελλάδα μπορεί να λάβει έως €19,3 δισεκ. σε επιχορηγήσεις και έως €12,7 δισεκ. σε δάνεια. Όλα τα κράτη-μέλη πρέπει να υποβάλουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχέδια για την αξιοποίηση των ενισχύσεων από το νέο ευρωπαϊκό ταμείο μέχρι την 30^η Απριλίου 2021. Σύμφωνα με το Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2021, το Ελληνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας θα υποβληθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή το πρώτο τρίμηνο του 2021, με στόχο να εγκριθεί η πρώτη δόση της προκαταβολής εντός του δεύτερου τριμήνου αυτού του έτους και με προοπτική καταβολής της δεύτερης δόσης στο τέταρτο τρίμηνό του. Στο σύνολο του 2021, αναμένονται συνολικές εισροές €5,5 δισεκ. από το ΕΤΑ, εκ των οποίων περίπου €4,23 δισεκ. σε μορφή επιχορηγήσεων. Περισσότερες πληροφορίες για το ΕΤΑ (στόχοι, χρηματοδοτικά μέσα κ.ά.) περιλαμβάνονται στο πλαίσιο 2.1 της τρέχουσας έκθεσης, στην ενότητα 2.1 Β (Οικονομίες της ΕΕ και της Ευρωζώνης).

Σε ότι αφορά την τακτική κρατική χρηματοδότηση επενδύσεων, μέσω του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, στην περίοδο Ιανουαρίου – Αυγούστου οι δαπάνες του έφτασαν τα €5,18 δισεκ., επίπεδο υψηλότερο του στόχου για αυτό το χρονικό διάστημα στον Προϋπολογισμό του 2020 κατά €1,89 δισεκ. και υπερδιπλάσιο εκείνου στην ίδια περίοδο πέρυσι (€2,0 δισεκ.). Όμως, η αύξηση αφορά κυρίως στις δαπάνες για τα έκτακτα προγράμματα εξαιτίας της πανδημίας COVID-19 για επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες, τα οποία αποτελούν μεταβιβαστικές πληρωμές. Από τα δελτία εκτέλεσης του Κρατικού Προϋπολογισμού δεν είναι σαφής η τάση των ενισχύσεων για επενδύσεις. Στο Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2021 η εκτίμηση για τις δαπάνες του ΠΔΕ στο σύνολο του τρέχοντος έτους είναι €9,52 δισεκ., έναντι €8,0 δισεκ. στο συμπληρωματικό κρατικό προϋπολογισμό του Μαΐου και στόχου €6,75 δισεκ. στον προϋπολογισμό του 2020. Λαμβάνοντας υπόψη και τις εκτιμήσεις για τις πληρωμές στο πλαίσιο των παραπάνω παρεμβάσεων, επίσης από το προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού, θεωρείται πλέον πιθανό ότι οι δαπάνες του προγράμματος για τη στήριξη επενδύσεων θα μειωθούν το 2020.

Ο στόχος που έχει τεθεί για τη χρηματοδότηση επενδύσεων από το ΠΔΕ το 2021 στο προσχέδιο είναι €6,75 δισεκ. Δεδομένων, πρώτον, τις νέας υποχώρησης των ενισχύσεων φέτος και δεύτερον, του ότι δεν έχουν προγραμματιστεί για το επόμενο έτος δράσεις στήριξης επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων έναντι της πανδημίας του COVID-19, οι οποίες υλοποιούνται το 2020 μέσω του ΠΔΕ, η υποστήριξη των επενδύσεων μέσω αυτού μπορεί να είναι σαφώς υψηλότερη αυτής το 2020.

Όπως είχε προβλεφθεί σε προηγούμενες εκθέσεις του IOBE για την ελληνική οικονομία, οι πιέσεις στις εξαγωγές από τους περιορισμούς ή τις απαγορεύσεις στις διασυνοριακές επιβατικές μετακινήσεις και η

ευρύτερη συρρίκνωση του διεθνούς εμπορίου ασκούν τις εντονότερες πιέσεις στο εγχώριο προϊόν, βάσει των στοιχείων του ΑΕΠ για το δεύτερο τρίμηνο. Εξασθένηση παρουσιάζουν και οι εισαγωγές, αν και η ελαστικότητα των εισαγωγών προϊόντων, που είναι η κύρια συνιστώσα τους, ως προς την εγχώρια ζήτηση είναι μικρή, συγκρατώντας την υποχώρησή τους. Η εκδήλωση της δεύτερης φάσης της πανδημίας σε πολλές χώρες από τον Σεπτέμβριο, μεταξύ των οποίων σε κάποιες από την ΕΕ με σημαντικό μερίδιο στις τουριστικές εισπράξεις, αλλά και στις εξαγωγές προϊόντων, περιορίζουν τις προσδοκίες για κάλυψη σημαντικού μέρους των απωλειών εσόδων του δεύτερου και του τρίτου τριμήνου από αυτά στο τελευταίο τρίμηνο του 2020.

Λαμβάνοντας υπόψη για την πραγματοποίηση μακροοικονομικών προβλέψεων τις πρόσφατες και τις πιθανές εξελίξεις σχετικά με την πανδημία του νέου κορωνοϊού, ιδίως τη διαφαινόμενη τρέχουσα δεύτερη φάση έξαρσής του, αλλά και τις έως τώρα δέσμες μέτρων δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, στην Ελλάδα και διεθνώς, όπως επίσης τις τάσεις στο ΑΕΠ και τις συνιστώσες του στο πρώτο εξάμηνο φέτος και σε βραχυχρόνιους οικονομικούς δείκτες το τρίτο τρίμηνο, αναμένεται στο δεύτερο εξάμηνο εξασθένηση της πρωτοφανούς υποχώρησης της κατανάλωσης των νοικοκυριών στην περίοδο Απριλίου-Ιουνίου. Ωστόσο, η πτώση της θα είναι και πάλι ισχυρή. Οι πιέσεις στις καταναλωτικές δαπάνες του ιδιωτικού τομέα θα ασκηθούν πρωτίστως από την εκτεταμένη υποχώρηση της απασχόλησης. Η έντονη κάμψη της δραστηριότητας σε κλάδους με σημαντικό μερίδιο στο ΑΕΠ κατόπιν της άρσης του lockdown, όπως ο Τουρισμός, η Εστίαση, οι Μεταφορές και οι Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, θα περιορίσει σε μεγάλο βαθμό τα εισοδήματα των εργαζόμενων σε αυτές.

Ανασχετικά σε αυτές τις επιδράσεις θα επενεργήσουν το τρέχον εξάμηνο τα μέτρα στήριξης του εισοδήματος των νοικοκυριών. Επιπλέον, οι έκτακτες ανάγκες παροχής υπηρεσιών που προέκυψαν από την υγειονομική κρίση, π.χ. υγείας, δημιουργίας υπηρεσιών διαδικτύου, χερσαίων ταχυμεταφορών (courier), έχουν θετικό αντίκτυπο στην απασχόληση των σχετικών δραστηριοτήτων και στα εισοδήματα από αυτές. Ώθηση το προσεχές χρονικό διάστημα στην απασχόληση θα προέλθει και από το πρόγραμμα επιδότησης του 100% των εργοδοτικών εισφορών κατά το πρώτο εξάμηνο της δημιουργίας νέας θέσης εργασίας. Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω εξελίξεις, εκτιμάται για το 2020 πτώση της ιδιωτικής κατανάλωσης 6,1% έως 6,5%.

Σε ότι αφορά την τάση της ιδιωτικής κατανάλωσης το 2021, οι προγραμματισμένες στον προϋπολογισμό φοροελαφρύνσεις θα ενισχύσουν το διαθέσιμο εισόδημα και εν συνέχεια τα καταναλωτικά έξοδα. Αυτές οι παρεμβάσεις θα αναπληρώσουν σε κάποιο βαθμό, αλλά όχι πλήρως τις έκτακτες μεταβιβάσεις στα νοικοκυριά λόγω COVID-19 που δόθηκαν φέτος. Εφόσον δεν ανακάμψει έντονα η υγειονομική κρίση, η μεγαλύτερη ώθηση στην κατανάλωση θα προέλθει από την αναθέρμανση της οικονομικής δραστηριότητας και την αύξηση της απασχόλησης. Σημαντική κλιμάκωση αναμένεται και στην επενδυτική δραστηριότητα. Τούτων δεδομένων, υπό το βασικό σενάριο μακροοικονομικών προβλέψεων προβλέπεται η ενίσχυση της ιδιωτικής κατανάλωσης θα κινηθεί στην περιοχή του 3,5-4,5%,

Σε περίπτωση αντίθετης εξέλιξης ως προς το νέο κορωνοϊό, η τάση της κατανάλωσης θα παραμείνει πτωτική το 2021. Τα εισοδήματα των νοικοκυριών θα περιοριστούν κυρίως από την περαιτέρω εξασθένηση της εγχώριας ζήτησης, λόγω συνέχισης της υποχώρησης της απασχόλησης. Αλλά θα ασκηθούν σε αυτά πιέσεις και από τις λιγότερες εξαγωγές και το μειωμένο διεθνές επενδυτικό ενδιαφέρον. Η νέα συρρίκνωση της ιδιωτικής κατανάλωσης προβλέπεται μεταξύ 2,5% και 4,5%.

Ως προς τις εξελίξεις στη δημόσια κατανάλωση, η συνέχιση των έκτακτων δαπανών λόγω της πανδημίας, αλλά και η καταβολή αναδρομικών στους συνταξιούχους, ύψους €1,4 δισεκ., θα μεταβάλουν την τάση της δημόσιας κατανάλωσης στο τρέχον εξάμηνο, από πτωτική σε ανοδική, με ρυθμό στην περιοχή του 5%. Άλλωστε, η μείωσή τους στο δεύτερο τρίμηνο φέτος προήλθε σε μεγάλο βαθμό από το αρνητικό «αποτέλεσμα βάσης» λόγω του υψηλού επιπέδου τους πριν ένα χρόνο, εξαιτίας του εκλογικού κύκλου. Ακολούθως, η δημόσια κατανάλωση θα είναι υψηλότερη στο σύνολο του 2020 κατά 2,0% έως 3,0%.

Σύμφωνα με το Προσχέδιο του Προϋπολογισμού για το 2021, ορισμένες από τις παρεμβάσεις λόγω COVID-19 θα συνεχιστούν στο προσεχές έτος, ανεξαρτήτως της εξέλιξής του, ενώ θα προκύψουν και

νέες (π.χ. προμήθεια εμβολίων, νέων φαρμάκων). Συνολικά αυτές προβλέπεται να είναι πολύ μικρότερες από ότι το 2020. Επιπλέον, δεν θα καταβληθούν εκ νέου του χρόνου στους συνταξιούχους αναδρομικά. Συνεπώς, υφίσταται η δυνατότητα σημαντικής περιστολής της κατανάλωσης σε σύγκριση με το φετινό της επίπεδο. Όμως, εφόσον εκδηλωθεί ένα νέο ισχυρό κύμα της πανδημίας στην Ελλάδα, θα χρειαστεί ξανά η υλοποίηση δημοσιονομικών παρεμβάσεων για την αντιμετώπισή της. Ως αποτέλεσμα μιας τέτοιας εξέλιξης, η μείωση της δημόσιας κατανάλωσης θα περιοριστεί σημαντικά, ενώ δεν αποκλείεται νέα μικρή άνοδος τους. Συγκεκριμένα, προβλέπεται πτώση των καταναλωτικών εξόδων του δημοσίου το 2021 κατά 5,5-7% εφόσον δεν επιδεινωθούν έντονα οι υγειονομικές συνθήκες, ενώ σε αντίθετη περίπτωση η αναμενόμενη μεταβολή είναι από -2,0% έως -4,0%.

Στην πλευρά των επενδύσεων, το αντίξοο περιβάλλον θα συνεχίζεται έως ότου η πανδημία εξαλειφθεί ή τουλάχιστον περιοριστεί σε πολύ μεγάλο βαθμό, στην Ελλάδα και στην πλειονότητα των χωρών με τις οποίες αυτή σχετίζεται σημαντικά σε εμπορικό επίπεδο. Αυτό θα συμβαίνει επειδή η απόφαση για την υλοποίηση επενδύσεων γίνεται αξιολογώντας τις πιθανές τάσεις σε μέσο-μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Η δυνατότητα για αυτήν τη διαδικασία τουλάχιστον στο δεύτερο εξάμηνο του τρέχοντος έτους και στην αρχή του 2021 κρίνεται περιορισμένη. Τούτων δεδομένων, ένα μικρό μέρος των υφιστάμενων επενδυτικών σχεδίων θα υλοποιηθεί σε αυτό το χρονικό διάστημα. Σε περίπτωση βελτίωσης των υγειονομικών δεδομένων σχετικά νωρίς το επόμενο έτος, με παράλληλη ενίσχυση των μέσων για την αντιμετώπιση της πανδημίας (εμβόλιο-φάρμακα) και διασπορά τους στον πληθυσμό, το επενδυτικό ενδιαφέρον μπορεί να κλιμακωθεί αρκετά στο δεύτερο εξάμηνο του 2021.

Η σαφώς περισσότερη διαθέσιμη ρευστότητα σε σύγκριση με πριν λίγα χρόνια από το τραπεζικό σύστημα, κατόπιν του περιορισμού των μη εξυπηρετούμενων δανείων, της επιστροφής καταθέσεων, αλλά και χάρη στη δυνατότητα πρόσβασης για πρώτη φορά σε πρόγραμμα αγοράς χρεογράφων της ΕΚΤ, έχει δημιουργήσει νέες χρηματοδοτικές δυνατότητες και ευκαιρίες, για τις τράπεζες και τις επιχειρήσεις αντίστοιχα, οι οποίες δεν υπήρχαν τα προηγούμενα χρόνια. Ωστόσο, όσο δεν θα διαφάνεται έξοδος από την υγειονομική κρίση και τις επιπτώσεις της, τα τραπεζικά ιδρύματα αναμένεται να είναι αρκετά επιφυλακτικά στη χορήγηση πιστώσεων, καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος μιας νέας κλιμάκωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Η ζωτική σημασία που θα έχουν οι κεφαλαιακοί πόροι του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάπτυξης για τις επενδύσεις το 2021 αναλύθηκε προηγουμένως. Σε ότι αφορά τις χρηματοδοτήσεις από τα έκτακτα προγράμματα για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας, παρότι δεν αφορούν σε επενδύσεις, αποτυπώνονται εν μέρει στις επενδυτικές δαπάνες στο ΑΕΠ, καθώς διατίθενται στο πλαίσιο του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων. Η καταγραφή τους στις επενδύσεις το δεύτερο τρίμηνο φέτος αποτέλεσε βασικό ανασχετικό παράγοντα της υποχώρησής τους. Καθώς ένα μεγάλο μέρος των κεφαλαίων από αυτούς τους μηχανισμούς διατέθηκε στη διάρκεια του τρίτου τριμήνου φέτος, αναμένεται να επιδράσουν τονωτικά στις επενδύσεις και σε αυτήν την περίοδο. Προς το παρόν δεν έχουν σχεδιαστεί χρηματοδοτικές παρεμβάσεις αυτού του είδους για το 2021, όμως, είναι πλέον πιθανό ότι εφόσον υπάρξει η ανάγκη για κάτι τέτοιο, θα υλοποιηθούν παρόμοια προγράμματα. Τούτου δεδομένου, προβλέπεται αύξηση το προσεχές έτος των πόρων του ΠΔΕ για επενδυτικούς σκοπούς, κατόπιν της εκτεταμένης αξιοποίησής τους τους φέτος για την κάλυψη των έκτακτων, τρεχουσών αναγκών.

Συγκεκριμένα τις παραπάνω επιδράσεις στις επενδύσεις το 2020, εκτιμάται υποχώρησή τους κατά 6,0-7,0%. Η τάση της επενδυτικής δραστηριότητας το επόμενο έτος θα είναι έντονα ανοδική, εφόσον δεν ανακάμψει εκ νέου η υγειονομική κρίση. Αλλά και σε αντίθετη περίπτωση, θα συγκρατηθεί από τους πόρους του ΕΤΑ. Εφόσον δεν σημειωθεί νέα έξαρση, οι επενδύσεις προβλέπεται να ανακάμψουν το επόμενο κατά 15-20%, ενώ σε αντίθετη περίπτωση θα υποχωρήσουν εκ νέου, σχετικά ήπια, από 5% έως 10%.

Οι πλέον πρόσφατες τάσεις σε βραχυχρόνιους δείκτες, που παρουσιάστηκαν προηγουμένως, αναδεικνύουν τη συνεχιζόμενη στο τρίτο τρίμηνο ιδιαίτερα ισχυρή υποχώρηση της διεθνούς τουριστικής κίνησης, ενώ η συρρίκνωση των σχετικών εσόδων είναι σαφώς μεγαλύτερη. Η υποχώρηση της παροχής διεθνών μεταφορικών υπηρεσιών είναι ηπιότερη, ωστόσο παραμένει υψηλή. Από την άλλη πλευρά, κατόπιν της εκτεταμένης συρρίκνωσης της δραστηριότητας σε αμφοτέρους τους κλάδους φέτος, δεν προβλέπεται αντίστοιχη εξέλιξη το 2021, ακόμα και εάν ενσκήψει εκ νέου η υγειονομική κρίση. Όμως,

καθώς τα γεγονότα του 2020 έχουν διαμορφώσει υψηλή επιφυλακτικότητα για τις υγειονομικές εξελίξεις, ακόμα και στην περίπτωση που δεν θα εκδηλωθεί μια νέα έξαρση του COVID-19 το επόμενο έτος, το τουριστικό ενδιαφέρον θα εκδηλωθεί αργότερα και πιο σταδιακά από ότι στο παρελθόν. Η κλιμάκωσή του ενδέχεται να είναι υψηλή πλησίον της καλοκαιρινής περιόδου, όταν αυτό το ενδεχόμενο θα είναι μικρό, ενώ είναι αρκετά πιθανό να είναι τότε διαθέσιμα φαρμακευτικά μέσα για την αντιμετώπιση του ιού.

Ανασχετικά στην επίδραση των εξαγωγών υπηρεσιών στο σύνολο των εξαγωγών συνεχίζουν να επιδρούν οι εξαγωγές προϊόντων, ιδίως αυτές εκτός καυσίμων – πλοίων, των οποίων η πτώση εντός της πανδημίας είναι ηπιότερη σε σύγκριση με το διεθνές εμπόριο προϊόντων. Η προς τα κάτω αναθεώρηση των προβλέψεων ύφεσης το 2020 στην Ευρωζώνη (ΔΝΤ: 8,3%, από 10,2%), που είναι η περιφέρεια - κύριος εξαγωγικός προορισμός των ελληνικών προϊόντων, ερμηνεύει ένα μέρος αυτής της τάσης. Από την άλλη πλευρά, η πρόβλεψη ανάπτυξης της Ευρωζώνης για το 2021 επιδεινώθηκε (ΔΝΤ: 5,2% αντί 6,0%), αναδεικνύοντας τις σημαντικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ευρωπαϊκή οικονομία, πολλές εκ των υπήρχαν προ της υγειονομικής κρίσης. Υπό αυτές τις συνθήκες, η πτώση των εξαγωγών θα διαμορφωθεί κατά μέσο όρο το 2020 στην περιοχή του 23-25%, ενώ το επόμενο έτος θα ανέλθουν κατά 16-20%. Σε περίπτωση ραγδαίας επιδείνωσης των υγειονομικών συνθηκών το 2021, η κάμψη των εξαγωγών θα συνεχιστεί, μάλλον ηπιότερα κατόπιν της ισχυρής υποχώρησής τους το τρέχον έτος, με ρυθμό από 7,0% έως 11%.

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενες εκθέσεις του IOBE για την ελληνική οικονομία, η συρρίκνωση των εισαγωγών το τρέχον έτος θα καθοριστεί πρωτίστως από τη μείωση της εγχώριας ζήτησης προϊόντων και των εξαγωγών αγαθών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από σχετικά υψηλή αναλογία εισαγόμενων πρώτων υλών. Τούτων δεδομένων, η ανθεκτικότητα των εξαγωγών προϊόντων κατά το δεύτερο τρίμηνο είναι ένας βασικός λόγος της ηπιότερης της αναμενόμενης υποχώρησης των εισαγωγών αγαθών. Επιπρόσθετα, το χαμηλό σε σύγκριση με το αντίστοιχο στις εξαγωγές μερίδιο των ταξιδιωτικών πληρωμών στις συνολικές εισαγωγές, αποτρέπει έναν εκτεταμένο περιορισμό των δεύτερων από μια μεγάλη συρρίκνωση των πρώτων. Καθώς εκτιμάται στην τρέχουσα έκθεση αποκλιμάκωση της υποχώρησης της ιδιωτικής κατανάλωσης και των επενδύσεων στο τρέχον εξάμηνο, θα εξασθενήσει και η κάμψη των εισαγωγών προϊόντων. Επιπλέον, εάν συνεχιστούν οι τρέχουσες υγειονομικές συνθήκες το 2021, η εισαγωγική ζήτηση θα ενισχυθεί σημαντικά. Αντιθέτως, μια ισχυρή δεύτερη φάση της υγειονομικής κρίσης, θα επενεργήσει μέσω της χαμηλότερης κατανάλωσης, των λιγότερων εξαγωγών και επενδύσεων στις εισαγωγές. Όμως αυτές οι επιδράσεις δεν θα είναι ισχυρότερες από τις αντίστοιχες φέτος.

Από τις εκτιμήσεις για τη συνιστώσες του ΑΕΠ φέτος και στο επόμενο έτος υπό τα δύο διαφορετικά σενάρια μακροοικονομικών εξελίξεων, προέκυψαν αντίστοιχες προβλέψεις για τη μεταβολή του εγχώριου προϊόντος. Βάσει αυτών, η ύφεση στην ελληνική οικονομία το 2020 θα διαμορφωθεί στην περιοχή του 8,0%, ελαφρώς μεγαλύτερη από ότι προβλεπόταν στις προηγούμενες εκθέσεις το IOBE για την ελληνική οικονομία (7,5%). Το 2021, εάν δεν συμβεί μια έντονη κλιμάκωση της υγειονομικής κρίσης, αναμένεται σημαντική ανάκαμψη, στην περιοχή του 4,0-4,5%. Όμως, εάν συνεχιστεί και επιδεινωθεί έντονα η υγειονομική κρίση στη διάρκεια του χειμώνα, η πτώση του ΑΕΠ θα συνεχιστεί με ρυθμό 2,5% έως 4,0%.

Κρατικός Προϋπολογισμός: παραμένει η απόκλιση από τους στόχους λόγω επιπτώσεων της πανδημίας και των σχετικών παρεμβάσεων πολιτικής.

Σύμφωνα με τα στοιχεία εκτέλεσης του Κρατικού Προϋπολογισμού, στην περίοδο Ιανουαρίου – Αυγούστου το έλλειμμα του έφτασε τα €9,7 δισεκ., έναντι στόχου για έλλειμμα €2,9 δισεκ. και ίδιου αποτελέσματος €1,6 δισεκ. πριν ένα χρόνο. Το πρωτογενές αποτέλεσμα του Κρατικού Προϋπολογισμού ήταν για το ίδιο χρονικό διάστημα ελλειμματικό, κατά €5,5 δισεκ., από πλεονασματικό κατά €2,9 δισεκ. πριν ένα χρόνο και έναντι στόχου πλεονάσματος στο οκτάμηνο φέτος κατά €1,15 δισεκ. Η υστέρηση έναντι του στόχου στο οκτάμηνο είναι μεγαλύτερη στο σκέλος των δαπανών του Κρατικού Προϋπολογισμού, αναδεικνύοντας τις επιπτώσεις των έκτακτων παρεμβάσεων για τη στήριξη επιχειρήσεων, ελεύθερων επαγγελματιών και νοικοκυριών. Η υπέρβαση του στόχου για τις δαπάνες του

Κρατικού Προϋπολογισμού φθάνει τα €4,4 δισεκ. και προέρχεται κυρίως από τις περισσότερες κατά €3,1 δισεκ. των εκτιμώμενων για αυτή την περίοδο μεταβιβάσεις, που ως επί το πλείστον αφορούν στη δαπάνη αποζημίωσης ειδικού σκοπού μισθωτών και επιστημόνων. Έπονται σε απόλυτο επίπεδο υπέρβασης οι δαπάνες του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (+€1,88 δισεκ.), για την αποζημίωση ειδικού σκοπού επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων, την επιδότηση τόκων δανείων ΜμΕ λόγω της πανδημίας του COVID-19 και τη δράση ΤΕΠΙΧ II και για τη σύσταση ταμείου εγγυοδοσίας επιχειρήσεων λόγω της πανδημίας του COVID-19. Συνεπώς, στο σκέλος των δαπανών, η απόκλιση από το στόχο οφείλεται στα δεδομένα και τις συνθήκες που έχει δημιουργήσει η υγειονομική κρίση.

Στην πλευρά των εισόδων του Κρατικού Προϋπολογισμού, η ύστερη προέρχεται από την υποχώρηση της δραστηριότητας, όπως επίσης τις παρεμβάσεις διευκόλυνσης των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών. Τα έσοδα υστερούν κατά €2,5 δισεκ. Κατά κύριο λόγο υπολείπονται των αναμενόμενων στον Προϋπολογισμό του 2020 οι εισπράξεις από ΦΠΑ (€1,9 δισεκ. λιγότερα) και από φόρους εισοδήματος (-€655 εκατ.), ενώ έπονται οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης (-€312 εκατ.).

Άνοδος ανεργίας το 2020, λόγω υγειονομικής κρίσης, για πρώτη φορά από το 2014. Προοπτική ήπιας υποχώρησης το 2021.

Η απότομη μεταβολή στην τάση του ΑΕΠ έως τώρα έχει αποτυπωθεί ήπια στην τάση της ανεργίας. Όπως έχει επισημανθεί από την προηγούμενη έκθεση για την ελληνική οικονομία, σε αυτήν την εξέλιξη θεωρείται ότι έχουν συμβάλλει συνδυαστικά ορισμένοι παράγοντες. Κυρίως, τα μέτρα προστασίας των θέσεων εργασίας από τις επιπτώσεις της πανδημίας που έλαβε η κυβέρνηση, και το γεγονός ότι η ισχυρή υποχώρηση του αριθμού των απασχολούμενων στο δεύτερο τρίμηνο αποδόθηκε πρωτίστως στην έξοδό τους από το εργατικό δυναμικό, λόγω μη διάθεσης αναζήτησης εργασίας, με αποτέλεσμα να μην επέλθει αύξηση του αριθμού των ανέργων. Εάν αυτά τα άτομα είχαν θεωρηθεί ως άνεργοι, το ποσοστό ανεργίας θα είχε διαμορφωθεί στην περίοδο Απριλίου-Ιουνίου φέτος στο 18,6%, αντί του 16,7% στο οποίο τελικά διαμορφώθηκε. Αυτό το ποσοστό είναι 0,2 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από εκείνο στην αντίστοιχη περίοδο του 2019, διαφορά η οποία συνιστά σημαντική επιβράδυνση της κάμψης της ανεργίας. Το ποσοστό ανεργίας του δεύτερου τριμήνου, σε συνδυασμό με εκείνο του προηγούμενου τριμήνου, διαμόρφωσαν την ανεργία στο πρώτο εξάμηνο του 2020 στο 16,5%, 1,6 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από ότι πριν ένα έτος και το χαμηλότερο για αυτήν την περίοδο από το 2012.

Οι περισσότερες θέσεις εργασίας χάθηκαν το δεύτερο τρίμηνο σε σύγκριση με το ίδιο τρίμηνο πέρυσι πρωτίστως στους κλάδους του Τουρισμού (-82,3 χιλ. ή -20,4%), στον Πρωτογενή τομέα (-29,6 χιλ. ή -6,5%) και στις Κατασκευές (-14,3 χιλ. ή -9,5%). Στον αντίποδα, αύξηση θέσεων εργασίας παρουσίασαν κυρίως το Χονδρικό - Λιανικό Εμπόριο (+18,7 χιλ. ή +2,7%), παρά την αναστολή της δραστηριότητας στην πλειονότητα των φυσικών καταστημάτων στον κλάδο το δίμηνο Μαρτίου - Απριλίου, οι Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας (+15,7 ή +6,3%) και ο κλάδος Μεταφοράς – Αποθήκευσης (+9,5 χιλ. ή +4,6%).

Από τις ενδείξεις δραστηριότητας το τρίτο τρίμηνο, στον Τουρισμό, κατά την κατεξοχήν περίοδο δραστηριότητας του κλάδου, θεωρείται πλέον πιθανό πως η ισχυρή πτώση στην απασχόληση θα συνεχιστεί. Η σημαντική μείωση θέσεων εργασίας στις Κατασκευές θα συνεχιστεί στο δεύτερο μισό του έτους, υπό τις ισχυρές πιέσεις στην κατασκευαστική δραστηριότητα. Στον αντίποδα, η πτώση της παραγωγής στη Μεταποίηση υποχωρεί σημαντικά στη διάρκεια της θερινής περιόδου (-0,3% τον Ιούλιο – Αύγουστο), χάρη και στην καλή τάση των εξαγωγών εκτός καυσίμων-πλοίων (-2,5% τον Ιούλιο), χαλαρώνοντας τις πιέσεις στις θέσεις εργασίας τον κλάδο. Ήπια συνεχίζεται από τον Μάιο ως τον Ιούλιο η υποχώρηση στο Λιανικό Εμπόριο, σχεδόν κατά 3,0% σε όρους όγκου. Επομένως, οι τρέχουσες εξελίξεις στην κλαδική απασχόληση ποικίλουν.

Όπως σε όλες τις μακροοικονομικές μεταβλητές, θα επιδράσει καθοριστικά στην αγορά εργασίας το 2021 η εξέλιξη της πανδημίας του νέου κορωνοϊού. Άλλωστε, η Ελλάδα, όπως και η συντριπτική πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών, έχει ήδη εισέλθει στη δεύτερη φάση έξαρσής της. Επομένως, είναι πιθανό αυτή να κλιμακωθεί σημαντικά στη διάρκεια του χειμώνα. Σε αυτή την περίπτωση, θα ανακάμψουν οι πτωτικές πιέσεις στην απασχόληση, πρωτίστως των κλάδων οι οποίοι πλήγηκαν και

κατά την προηγούμενη φάση έξαρσης. Βεβαίως, σε αυτές τις συνθήκες θα ληφθούν εκ νέου έκτακτα μέτρα υποστήριξης των θέσεων εργασίας, μετριάζοντας τη μείωσή τους.

Υπό το βασικό σενάριο μακροοικονομικών εξελίξεων, στο οποίο δεν αναμένεται να προκύψουν ουσιαστικά προσκόμματα στη δραστηριότητα της μεγάλης πλειονότητας των κλάδων της ελληνικής οικονομίας το επόμενο έτος, εκτιμάται πως θα ευνοηθεί η απασχόληση σε αυτούς οι οποίοι αντιμετώπισαν φέτος τα σημαντικότερα προσκόμματα (Τουρισμός, Εστίαση, Κατασκευές, Λιανικό – Χονδρικό Εμπόριο). Επιπρόσθετα, το παγκόσμιο εμπόριο θα αναθερμανθεί σημαντικά, τονώνοντας τις εξαγωγές προϊόντων και τις μεταφορές, με αντίστοιχο αντίκτυπο στους κλάδους παραγωγής τους και κατά συνέπεια και στην απασχόλησή τους.

Σε κάθε περίπτωση, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, η τρέχουσα δυσμενής συγκυρία έχει δημιουργήσει συγκεκριμένες ανάγκες παροχής υπηρεσιών, οι οποίες φέτος μπορούν να συντηρηθούν ή και να αυξήσουν τις θέσεις εργασίας στους αντίστοιχους κλάδους. Ενδεικτικά αναφέρονται οι 6,2 χιλ. προσλήψεις υγειονομικού προσωπικού στο δημόσιο τομέα, εκ των οποίων θα προέλθει η μεγάλη πλειοψηφία των εξαγγελθεισών σχεδόν 7,3 χιλ. προσλήψεων μόνιμου προσωπικού το επόμενο χρονικό διάστημα.

Τονωτικά στην εγχώρια απασχόληση το προσεχές έτος θα επενεργήσει σε κάθε περίπτωση ο δημόσιος τομέας, τουλάχιστον μέσω των προσλήψεων στο σύστημα υγείας, όσο και των προγραμμάτων απασχόλησης του ΟΑΕΔ, ιδίως εκείνου στην τοπική αυτοδιοίκηση. Η έναρξη εκταμίευσης των πόρων από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης, όπως επίσης για την προγραμματική περίοδο 2021-2027, θα αποτελέσουν βασικό παράγοντα τόνωσης των επενδύσεων και δημιουργίας θέσεων εργασίας σε αυτές.

Ακολούθως, υπό το βασικό σενάριο μακροοικονομικών εξελίξεων, το ποσοστό ανεργίας αναμένεται να διαμορφωθεί σε 18,0% το 2020 και να υποχωρήσει ήπια στο επόμενο έτος (17,0%). Στο σενάριο νέας ισχυρής έξαρσης του COVID-19, σε πολλές χώρες, ιδίως της Ευρωζώνης, και στην Ελλάδα, η ανεργία θα ενισχυθεί περαιτέρω και ταχύτερα το 2021 από ότι φέτος (19,5% - 20,5%).

Πτώση τιμών φέτος, από τις επιδράσεις των έμμεσων φόρων και των τιμών προϊόντων ενέργειας. Μεταβολή τάσης το επόμενο έτος, λόγω κλιμάκωσης εγχώριας ζήτησης.

Ο εθνικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή κατέγραψε υποχώρηση στην περίοδο Ιανουαρίου - Αυγούστου του τρέχοντος έτους σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2019 κατά 0,8%, από άνοδο 0,4% πέρυσι έναντι του 2018. Ο αντιπληθωρισμός οφείλεται στα ενεργειακά αγαθά και στους έμμεσους φόρους, καθώς η μεταβολή του δείκτη με σταθερούς φόρους και χωρίς τα ενεργειακά αγαθά ήταν θετική, κατά 1,1%. Η επίδραση της φορολογίας στη μεταβολή των τιμών καταναλωτή ήταν αρνητική, συγκεκριμένα -1,2 ποσοστιαίες μονάδες, από -0,6 ποσοστιαίες μονάδες πριν ένα χρόνο και οφείλεται κυρίως στη μείωση των συντελεστών έμμεσων φόρων τον Μάιο του 2019, αλλά και σε αυτή τον Ιούνιο φέτος. Η μείωση της τιμής του πετρελαίου στο ίδιο χρονικό διάστημα, που αποτελεί βασική συνιστώσα του ενεργειακού κόστους, κατά 36,0%, ερμηνεύει και την αρνητική μέση επίδραση των τιμών των ενεργειακών αγαθών στο ρυθμό μεταβολής των τιμών εγχωρίως κατά 0,7%, έναντι μηδενικής επίδρασης το 2019.

Στο υπόλοιπο του τρέχοντος έτους και τουλάχιστον στις αρχές του 2021, η κλιμακωτή μείωση της παραγωγής πετρελαίου από τον ΟΠΕΚ και τη Ρωσία από τον περασμένο Απρίλιο, θα συνεχίσει να επιδρά μερικώς ανασχετικά στην υποχώρηση της τιμής του. Εφόσον η υγειονομική κρίση παρουσιάσει νέα ισχυρή έξαρση, η ζήτηση για καύσιμα θα εξασθενήσει εκ νέου και ακολούθως οι τιμές τους. Αυτές οι τάσεις θα αμβλυνθούν και ίσως να εξαλειφθούν εφόσον η δεύτερη φάση συνεχιστεί μετά τον προσεχή Μάρτιο, επειδή η αρχική φάση της πανδημίας το 2020 έχει ασκήσει πολύ ισχυρές πιέσεις στις τιμές του πετρελαίου ένα έτος νωρίτερα.

Στην περίπτωση στην οποία δεν θα λάβει χώρα αυτή η δυσμενής εξέλιξη (βασικό σενάριο μακροοικονομικών προβλέψεων έκθεσης), δεν αναμένεται σημαντική αναθέρμανση των μετακινήσεων και της οικονομικής δραστηριότητας έως ότου καμφθεί η αβεβαιότητα για μια πιθανή αναζωπύρωση της υγειονομικής κρίσης. Ακολούθως, προβλέπεται σε περίπτωση ισχυρής ανάκαμψης της υγειονομικής

κρίσης το 2021 υποχώρηση της τιμής του πετρελαίου στην περιοχή του 37,0% φέτος και άνοδος στην περιοχή του 10,0% το 2021. Υπό το βασικό σενάριο των μακροοικονομικών προβλέψεων αναμένεται παρόμοια υποχώρηση της τιμής του πετρελαίου το 2020 (-37%) και ισχυρότερη αύξησή της στην ερχόμενη χρονιά (+19,5%).

Στην πλευρά των επιδράσεων οι οποίες θα ασκηθούν στις τιμές από εγχώριους παράγοντες, η επέκταση της ολοκλήρωσης ισχύος των προσωρινών μέτρων μείωσης του ΦΠΑ (μέσα μεταφοράς, τουριστικά πακέτα, μη αλκοολούχα ποτά) από την 31^η Οκτωβρίου στην 30^η Απριλίου 2021, θα παρατείνει την αντιπληθωριστική επίδρασή τους. Η καταβολή αναδρομικών ύψους €1,4 δισεκ. στους συνταξιούχους, καθώς και οι φοροελαφρύνσεις που θα τεθούν σε ισχύ από την 1/1/2021, θα τονώσουν ανεξαρτήτως των υπόλοιπων εξελίξεων τη ζήτηση των νοικοκυριών και θα αυξήσουν τις τιμές.

Η δυναμική της εγχώριας ζήτησης στο υπόλοιπο του 2020 και στο προσεχές έτος θα εξαρτηθεί από τις επιδράσεις της πανδημίας του νέου κορωνοϊού στο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών. Η σημαντική πτώση της οικονομικής δραστηριότητας φέτος αποτελεί τον πλέον καθοριστικό παράγοντά του. Η αναμενόμενη εξέλιξη του διαθέσιμου εισοδήματος το επόμενο έτος αποτυπώνεται στις δύο προβλέψεις μεταβολής της ιδιωτικής κατανάλωσης, βάσει των εναλλακτικών μακροοικονομικών σεναρίων. Ευνόητα, εάν δεν σημειωθεί νέα, ισχυρή κλιμάκωση της υγειονομικής κρίσης το 2021, η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας, των επενδύσεων και των εξαγωγών θα ενισχύσουν σημαντικά το διαθέσιμο εισόδημα και τη ζήτηση. Οι αντίθετες επιδράσεις θα ασκηθούν σε εισόδημα και ζήτηση από ενδεχόμενες αντίθετες από αυτές που μόλις αναφέρθηκαν εξελίξεις.

Λαμβάνοντας υπόψη τις αναμενόμενες τάσεις στις βασικές συνιστώσες του εγχώριου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, καθώς και το ότι στην περίοδο Ιανουαρίου – Αυγούστου φέτος σημειώθηκε αντιπληθωρισμός 0,8%, προβλέπεται πως ο Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή θα υποχωρήσει το 2020 κατά 1,2% με 1,4% σε σύγκριση με το 2019. Το προσεχές έτος, υπό το βασικό σενάριο μακροοικονομικών εξελίξεων, αναμένεται ο Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή να ενισχυθεί κατά 1,7%, λόγω ενίσχυσης της ζήτησης και εξασθένησης της αντιπληθωριστικής επίδρασης της ενέργειας. Σε περίπτωση επανάκαμψης της υγειονομικής κρίσης προβλέπεται αντιπληθωρισμός 0,4%.

Ειδική μελέτη: Η μακροοικονομική και κοινωνικοοικονομική επίδραση του προγράμματος αξιοποίησης της περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου

Στόχος της μελέτης που παρουσιάζεται στο τέταρτο κεφάλαιο είναι η ανάδειξη των μακροοικονομικών και κοινωνικοοικονομικών επιδράσεων από την αξιοποίηση της ιδιωτικής περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου. Ειδικότερα, εξετάζονται οι επιδράσεις του συνολικού προγράμματος εργασιών του Ταμείου Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ) την περίοδο 2011-2019 και τα αποτελέσματα από ορισμένα ολοκληρωμένα μεγάλα έργα. Οι επιδράσεις παρουσιάζονται σε όρους μεταβολής κοινωνικοοικονομικών δεικτών όπως ΑΕΠ, καθαρό δημοσιονομικό αποτέλεσμα και απασχόληση.

Το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων έχει ισχυρές θετικές επιδράσεις στην ελληνική οικονομία με σαφή κοινωνικά οφέλη, σε μια ιδιαίτερα δύσκολη περίοδο για την Ελλάδα. Στο σύνολο του προγράμματος, υπολογίζεται ότι οι ιδιωτικοποιήσεις ενίσχυσαν το ΑΕΠ της χώρας κατά περίπου €1 δισεκ. ετησίως κατά μέσο όρο την περίοδο 2011-2019. Την ίδια περίοδο η μέση επίδραση στην απασχόληση πλησίασε τις 20 χιλ. πλήρως απασχολούμενους.

2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.1 Τάσεις και Προοπτικές της Διεθνούς Οικονομίας

A. Το Παγκόσμιο Περιβάλλον

- Ιδιαίτερα ισχυρή επίπτωση υγειονομικής κρίσης στην παγκόσμια οικονομία το β' τρίμηνο. Ύφεση 11,7% στις χώρες του ΟΟΣΑ, από -0,9% στο προηγούμενο τρίμηνο
- Μικρή ανάσχεση ύφεσης στο δεύτερο τρίμηνο από πρωτοφανείς δημοσιονομικές, νομισματικές και ρυθμιστικές παρεμβάσεις στις πλέον αναπτυγμένες χώρες και οικονομικές περιφέρειες
- Οι προοπτικές ορισμένων αναπτυσσόμενων οικονομιών έχουν επιδεινωθεί σημαντικά, επειδή δεν μπορούν να προχωρήσουν σε μέτρα αντιμετώπισης των επιπτώσεων της κρίσης
- Η πανδημία του νέου κορωνοϊού συνεχίζει να διαταράσσει την οικονομική δραστηριότητα, καθώς οι περισσότερες χώρες βρίσκονται αντιμέτωπες με ένα δεύτερο κύμα εξάπλωσής του
- Ανάγκη εφαρμογής παρεμβάσεων πολιτικής με περισσότερο μεσοπρόθεσμο χαρακτήρα, από δράσεις εισοδηματικών μεταβιβάσεων σε πολιτικές που επιχειρούν να αναχαιτίσουν τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης (προστασία δημόσιας υγείας, ψηφιακή μετάβαση, πράσινη ανάπτυξη)
- Η παγκόσμια οικονομία προβλέπεται να συρρικνωθεί με ρυθμό στην περιοχή του 4,5% το 2020, ελαφρώς λιγότερο από ότι είχε εκτιμηθεί νωρίτερα φέτος. Επιπλέον, προβλέπεται να ανακάμψει ηπιότερα το 2021, καθώς συνολικά η ανάκαμψη θα είναι περισσότερο σταδιακή (περιοχή +5,0%)

Η πανδημία του νέου κορωνοϊού έχει επηρεάσει σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα παγκοσμίως. Ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ στις χώρες του ΟΟΣΑ το δεύτερο τρίμηνο του 2020 σημείωσε σημαντική πτώση σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο, στο -11,7% από -0,9%. Ο ρυθμός μεγέθυνσης στις πλέον αναπτυγμένες οικονομίες (G7) διαμορφώθηκε σε -11,9%, έναντι ρυθμού -1,3% στο προηγούμενο τρίμηνο και 1,5% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019.

Παρά την ιδιαίτερα ισχυρή ύφεση σε πολλές οικονομίες το δεύτερο τρίμηνο, σύμφωνα με το ΔΝΤ η εξασθένιση της οικονομικής δραστηριότητας παγκοσμίως ήταν μικρότερη της αναμενόμενης. Αυτή η εξέλιξη οφείλεται κυρίως στις πρωτοφανείς δημοσιονομικές, νομισματικές, αλλά και ρυθμιστικές

παρεμβάσεις στις πλέον αναπτυγμένες χώρες και οικονομικές περιφέρειες, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η παγκόσμια οικονομία ανακάμπτει σταδιακά μετά το σημαντικό πλήγμα που δέχθηκε στο δεύτερο τρίμηνο λόγω του lockdown που επιβλήθηκε σε πολλές χώρες. Ωστόσο, οι προοπτικές ορισμένων αναπτυσσόμενων οικονομιών έχουν επιδεινωθεί σημαντικά. Σε πολλές εξ' αυτών αυτό συνέβη για τον αντίθετο λόγο από εκείνο που συγκράτησε την πτώση της οικονομικής δραστηριότητας στις πλέον αναπτυγμένες, δηλαδή την αδυναμία τους να προχωρήσουν σε εισοδηματικές ενισχύσεις και μέτρα τόνωσης της ρευστότητας, εξαιτίας του υψηλού συσσωρευμένου χρέους τους και των τρεχουσών υποχρεώσεών τους. Σε αρκετές από αυτές τις περιπτώσεις, θα χρειαστεί η παροχή περαιτέρω βοήθειας ή/και διευκολύνσεων από τους πιστωτές των χωρών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Αργεντινή, η οποία προχώρησε σε αίτημα για νέο πρόγραμμα στήριξης από το ΔΝΤ. Σε κάθε περίπτωση, οι απώλειες προϊόντος σε αυτές τις χώρες θα είναι μεγαλύτερες σε σύγκριση με τις αναπτυγμένες οικονομίες.

Ο νέος κορωνοϊός συνεχίζει να μεταδίδεται και πλέον οι περισσότερες χώρες βρίσκονται αντιμέτωπες με ένα δεύτερο κύμα εξάπλωσής του από τις αρχές του φθινοπώρου. Υπό αυτές τις συνθήκες, με περιορισμούς στην οικονομική δραστηριότητα να παραμένουν σε ισχύ και χωρίς να αποκλείεται περαιτέρω ισχυρή επιδείνωση, η επαναφορά της παγκόσμιας οικονομίας στα προ πανδημίας επίπεδα προβλέπεται να είναι βραδύτερη από ότι αρχικά αναμενόταν, με σημαντικές διαφορές στο ρυθμό μεταξύ των χωρών και ισχυρούς παράγοντες αβεβαιότητας.

Η επιβολή ενός δεύτερου ολικού lockdown το 2020 ή το 2021 βρίσκεται χαμηλά στις επιλογές των περισσότερων κρατών λόγω των περιορισμένων πλέον αντοχών των οικονομιών τους. Όμως, λόγω του δεύτερου κύματος της πανδημίας, μάλλον θα απαιτηθεί η επιβολή περισσότερο αυστηρών μέτρων καθώς και τοπικών lockdowns, όπου καταγράφονται υψηλοί ρυθμοί έξαρσης της υγειονομικής κρίσης. Καθώς πλησιάζει η χειμερινή περίοδος για πολλές ανεπτυγμένες χώρες, τα επιπλέον μέτρα θα προκαλούν αυξανόμενη πίεση στις οικονομίες τους. Επιπλέον πηγή αβεβαιότητας είναι και το ύψος της πολλαπλασιαστικής επίδρασης που θα προκαλέσει η μείωση των εισοδημάτων που προκαλείται από την αύξηση της ανεργίας και την πτώση του τουρισμού, μεταξύ άλλων. Επίσης, είναι δύσκολο να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις ενδεχόμενης επιδείνωσης των συνθηκών στις χρηματαγορές στις συνθήκες χρηματοδότησης παγκοσμίως.

Σε αυτό το ασταθές περιβάλλον, αυξάνεται η ανάγκη εφαρμογής παρεμβάσεων πολιτικής με περισσότερο μεσοπρόθεσμο χαρακτήρα. Στις πλέον αναπτυγμένες οικονομίες, ορισμένα από τα σχεδιαζόμενα μέσα έχουν αυτό το χαρακτήρα, όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης (ΕΤΑ). Ευρύτερα, για αυτόν το σκοπό θα χρειαστεί μετάβαση από δράσεις εισοδηματικών μεταβιβάσεων σε πολιτικές που επιχειρούν να αναχαιτίσουν τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης. Αυτές μπορεί να σχετίζονται με τη ψηφιακή μετάβαση και την πράσινη ανάπτυξη, πολιτικές για την ενίσχυση του δημόσιου συστήματος υγείας κ.ά. Αυτοί και άλλοι στόχοι περιλαμβάνονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε εκείνους του πολυετούς δημοσιονομικού πλαισίου και του ΕΤΑ.

Πίνακας 2.1

Διεθνές Περιβάλλον (ετήσια % μεταβολή ΑΕΠ σε πραγματικές τιμές, εκτός αν αναφέρεται διαφορετικά)

Οικονομία	2019	2020		2021	
		Πρόβλεψη	Διαφορά από προηγούμενη πρόβλεψη*	Πρόβλεψη	Διαφορά από προηγούμενη πρόβλεψη*
Παγκόσμια	2,8	-4,4	0,8	5,2	-0,2
Ανεπτυγμένες	1,7	-5,8	2,3	3,9	-0,9
Αναπτυσσόμενες	3,7	-3,3	-0,2	6,0	0,2

ΗΠΑ	2,2	-4,3	3,7	3,1	-1,4
Ιαπωνία	0,7	-5,3	0,5	2,3	-0,1
Καναδάς	1,7	-7,1	1,3	5,2	0,3
Ηνωμένο Βασίλειο	1,5	-9,8	0,4	5,9	-0,4
Ευρωζώνη	1,3	-8,3	1,9	5,2	-0,8
Γερμανία	0,6	-6,0	1,8	4,2	-1,2
Γαλλία	1,5	-9,8	2,7	6,0	-1,3
Ιταλία	0,3	-10,6	2,2	5,2	-1,1
Αναπτυσσόμενη Ευρώπη	2,1	-4,6	1,2	3,9	-0,3
Ρωσία	1,3	-4,1	2,5	2,8	-1,3
Τουρκία	0,9	-5,0	0,0	5,0	0,0
Αναπτυσσόμενη Ασία	5,5	-1,7	-0,9	8,0	0,6
Κίνα	6,1	1,9	0,9	8,2	0,0
Ινδία	4,2	-10,3	-5,8	8,8	2,8
Μέση Ανατολή & Κεντρ. Ασία	1,4	-4,1	0,4	3,0	-0,5
Σαουδική Αραβία	0,3	-5,4	1,4	3,1	0,0
Λατινική Αμερική και Καραϊβική	0,0	-8,1	1,3	3,6	-0,1
Βραζιλία	1,1	-5,8	3,3	2,8	-0,8
Υποσαχάρια Αφρική	3,2	-3,0	0,2	3,1	-0,3
Παγκόσμιο Εμπόριο	1,0	-10,4	1,5	8,3	0,3

* Διαφορά σε ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με τις εκτιμήσεις του ΔΝΤ τον Ιούνιο 2020

Πηγή: World Economic Outlook, ΔΝΤ, Οκτώβριος 2020

Σε αυτό το πλαίσιο εξελίξεων, το ΔΝΤ αναθεώρησε προσφάτως επί τα βελτίω την πρόβλεψή του για το ρυθμό μεταβολής του παγκόσμιου ΑΕΠ το 2020, σε -4,4% από -5,2% (πρόβλεψη Ιουνίου), λόγω της μικρότερης του αναμενόμενου πτώσης της οικονομικής δραστηριότητας στο δεύτερο τρίμηνο, των ισχυρών παρεμβάσεων πολιτικής που λήφθηκαν άμεσα, της γρήγορης επιστροφής της Κίνας σε ανάκαμψη, αλλά και των αναμενόμενων μικρότερων απωλειών στο τρίτο τρίμηνο. Επίσης, προσάρμοσε ελαφρώς την πρόβλεψη της ανάπτυξης για το 2021, καθώς αναμένεται περισσότερο σταδιακή ανάκαμψη, σε 5,2%, από 5,4%. Στον Πίνακα 2.1 παρατίθενται οι πρόσφατες προβλέψεις του ΔΝΤ για τις ετήσιες μεταβολές του ΑΕΠ στην παγκόσμια οικονομία και σε επιλεγμένες αναπτυσσόμενες και αναπτυσσόμενες χώρες για τα έτη 2020 και 2021.

Στην συνέχεια αναλύονται οι πρόσφατες και αναμενόμενες τάσεις στις οικονομίες των σημαντικότερων κρατών και ενώσεων κρατών, εν μέσω της υγειονομικής κρίσης. Μεταξύ των πλέον ανεπτυγμένων χωρών, η οικονομία των ΗΠΑ συρρικνώθηκε σημαντικά το δεύτερο τρίμηνο του 2020 λόγω των μέτρων αναστολής λειτουργίας από τα μέσα Μαρτίου, με αποτέλεσμα να βρεθούν εκατομμύρια απασχολούμενοι εκτός εργασίας. Ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ το δεύτερο τρίμηνο διαμορφώθηκε σε -9,0%, από 0,3% το προηγούμενο τρίμηνο και 2,0% πριν ένα χρόνο. Από την άλλη πλευρά, η ύφεση στις ΗΠΑ ήταν η χαμηλότερη μεταξύ των πλέον αναπτυσσόμενων οικονομιών. Για το 2020 πλέον προβλέπεται μείωση του ΑΕΠ κατά 4,3% σε σχέση με το 2019, ενώ για το 2021 μερική αναπλήρωση των φετινών απωλειών (ανάκαμψη 3,1%). Από το ξέσπασμα της κρίσης του κορωνοϊού η ομοσπονδιακή κυβέρνηση των ΗΠΑ έχει λάβει μέτρα ύψους \$4,1 τρισεκ. (19,1% του ΑΕΠ) με εκτιμώμενη επίδραση ύψους \$3,3 τρισεκ. (15,4% του ΑΕΠ) στο κρατικό έλλειμμα. Συζητείται επίσης η ανάληψη πρόσθετων πρωτοβουλιών στήριξης μέχρι το τέλος του έτους ύψους περίπου \$2 τρισεκ..

Στην Ευρωζώνη, ο ρυθμός ετήσιας μεταβολής του ΑΕΠ υποχώρησε κατακόρυφα στο δεύτερο τρίμηνο φέτος, σε -14,7%, από -3,2% το προηγούμενο τρίμηνο και 1,2% στο ίδιο τρίμηνο πέρυσι. Για το σύνολο του 2020 προβλέπεται πτώση του ΑΕΠ κατά 8,3%, ενώ για το 2021 αναμένεται επίσης μερική αναπλήρωση της ανάκαμψης, ύψους 5,2%. Στη Γερμανία, το ΑΕΠ σημείωσε το δεύτερο τρίμηνο ετήσια

κάμψη 11,3% σε σχέση πτώση 2,2% το προηγούμενο τρίμηνο, ενώ σε Γαλλία και Ιταλία σημειώθηκε μείωση 18,9% και 18,0% αντίστοιχα (από πτώση 5,7% και 5,6% το προηγούμενο τρίμηνο).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, το ΑΕΠ παρουσίασε ετήσια μείωση 21,5% το δεύτερο τρίμηνο φέτος, από μείωση 2,1% το προηγούμενο τρίμηνο και ανάπτυξη 1,0% πριν ένα χρόνο. Για το σύνολο του έτους προβλέπεται ύφεση 9,8%, ενώ το 2021 προβλέπεται ανάκαμψη 5,9%.

Στην Ιαπωνία, το ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά 10,1% στο δεύτερο τρίμηνο του 2020, κατόπιν μείωσης 1,9% στο προηγούμενο τρίμηνο. Για το σύνολο του τρέχοντος έτους προβλέπεται συρρίκνωση 5,3% και για το επόμενο ανάκαμψη 2,3%.

Στη συνέχεια της τρέχουσας υπό-ενότητας παρουσιάζονται οι πρόσφατες τάσεις της οικονομίας και προκλήσεις οικονομικής πολιτικής σε πέντε αναπτυσσόμενες χώρες και οικονομικές περιφέρειες, οι οποίες παράγουν συνολικά σχεδόν το 1/3 του παγκόσμιου ΑΕΠ.

Αναλυτικά, η οικονομία της Κίνας επέστρεψε σε θετικό ετήσιο ρυθμό μεγέθυνσης 3,2% το δεύτερο τρίμηνο του 2020, από συρρίκνωση 6,8% το προηγούμενο τρίμηνο και ανάπτυξη 6,2% ένα χρόνο νωρίτερα. Για το σύνολο του 2020 προβλέπεται ρυθμός μεγέθυνσης 1,9%, ενώ για το 2021 επιτάχυνση σε 8,2%.

Η οικονομία της Ινδίας συρρικνώθηκε με ρυθμό 23,5% στο δεύτερο τρίμηνο του 2020, που ήταν ο ισχυρότερος μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ. Στο προηγούμενο τρίμηνο είχε παρουσιάσει μεγέθυνση 3,3% και 5,0% ένα χρόνο πριν. Για φέτος προβλέπεται συρρίκνωση του ΑΕΠ της Ινδίας κατά 10,3%, ακολουθούμενη από ισχυρή ανάκαμψη 8,8% το 2021.

Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της Ρωσίας μειώθηκε κατά 5,6% σε ετήσια βάση το δεύτερο τρίμηνο του 2020, από μείωση 0,1% το προηγούμενο τρίμηνο και αύξηση 2,7% το αντίστοιχο περυσινό τρίμηνο. Για το σύνολο του 2020 προβλέπεται συρρίκνωση του εγχώριου προϊόντος της κατά 4,1% και μερική αναπλήρωσή της στο προσεχές έτος (2,8%).

Η οικονομία της Τουρκίας κατέγραψε ετήσιο ρυθμό μεταβολής ΑΕΠ -9,0% το δεύτερο τρίμηνο του 2020 από 4,4% το προηγούμενο τρίμηνο και -0,9% πριν ένα χρόνο. Για το σύνολο του τρέχοντος έτους εκτιμάται συρρίκνωση του ΑΕΠ κατά 5,0%, ενώ ισχυρή, παραπλήσια ανάκαμψη 5,0% προβλέπεται για το 2021.

Στην Λατινική Αμερική, η μέση ύφεση φέτος θα διαμορφωθεί σε 8,1%. Το δεύτερο τρίμηνο του 2020 η οικονομία της Βραζιλίας συρρικνώθηκε με ετήσιο ρυθμό 11,4%, από μεγέθυνση 1,4% το προηγούμενο τρίμηνο. Για το 2020 προβλέπεται συρρίκνωση της οικονομίας της Βραζιλίας κατά 5,8% ενώ για το 2021 αναμένεται μερική ανάκαμψη 2,8%.

Ο σύνθετος πρόδρομος δείκτης του ΟΟΣΑ για τις χώρες-μέλη του, συνεχίζει να ανακάμπτει το τρίτο τρίμηνο, ανερχόμενος στις 98,8 μονάδες τον Σεπτέμβριο (+1,9% από τον Ιούνιο), και πλέον βρίσκεται οριακά χαμηλότερα από τα προ πανδημίας επίπεδα (99,4 μονάδες τον Φεβρουάριο). Ο δείκτης επιχειρηματικής εμπιστοσύνης ανέκαμψε σημαντικά τον ίδιο μήνα, στις 99,5 μονάδες τον Σεπτέμβριο (+1,7% από τον Ιούνιο), οριακά υψηλότερα από τα επίπεδα του Φεβρουαρίου (99 μονάδες). Όμως, ο δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης ανακάμπτει με πιο βραδύ ρυθμό και βρίσκεται στις 98,5 μονάδες τον Σεπτέμβριο (+0,7% από τον Ιούνιο) από τις 100,1 μονάδες τον περασμένο Φεβρουάριο.

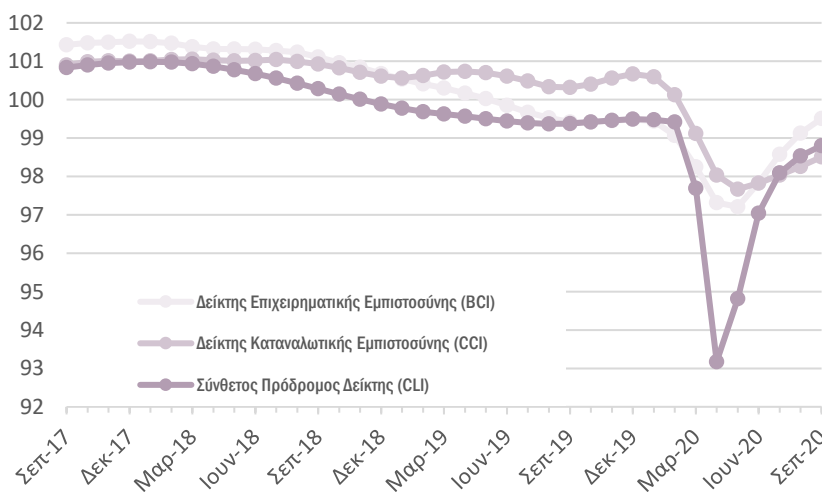
Ο μέσος πληθωρισμός μεταξύ των ανεπτυγμένων οικονομιών προβλέπεται να διαμορφωθεί στο 0,8% το 2020 από 1,4% το προηγούμενο έτος, ενώ για το 2021 προβλέπεται επιτάχυνσή του στο 1,6%. Στις αναπτυσσόμενες αγορές, ο ρυθμός πληθωρισμού αναμένεται να είναι 5,0% από 5,1% πέρυσι, ενώ για το 2021 αναμένεται να επιβραδυνθεί ελαφρώς, σε 4,7%.

Εν μέσω της υγειονομικής κρίσης, η νομισματική πολιτική παγκοσμίως εξακολουθεί να δρα υποστηρικτικά προκειμένου να περιοριστεί ο αντίκτυπος της πανδημίας στο τραπεζικό σύστημα και τις χρηματοπιστωτικές αγορές. Συγκεκριμένα, η FED δεσμεύτηκε ότι θα διατηρήσει το βασικό της επιτόκιο στο εύρος 0-0,25% μέχρι το 2023, ενώ σκοπεύει να διατηρήσει την υποστηρικτική της στάση μέχρι ο πληθωρισμός να βρεθεί κοντά στον μακροχρόνιο στόχο του 2%. Επιπλέον, ο πρόεδρος της FED, Τζερόμ Πάουελ, ανακοίνωσε ότι η πολιτική της κεντρικής τράπεζας αναθεωρείται ώστε να επιτρέπει στον πληθωρισμό ακόμα και να υπερβεί το 2% σε κάποιον βαθμό, προκειμένου να επιτευχθεί ο μακροχρόνιος στόχος. Αντίστοιχα, και η ΕΚΤ, κρατώντας το βασικό της επιτόκιο στο -0,5%, εξετάζει το ενδεχόμενο να ακολουθήσει τα βήματα της FED ως προς την ευελιξία στον τρόπο επίτευξης του μακροχρόνιου στόχου για επίπεδο πληθωρισμού κοντά στο 2%.

Διάγραμμα 2.1

Δείκτες οικονομικού κλίματος και σύνθετος πρόδρομος δείκτης για τις χώρες του ΟΟΣΑ (στοιχεία εποχικά διορθωμένα, μακροχρόνιος μέσος όρος συνόλου παρατηρήσεων = 100)

Ανάκαμψη τύπου V για τον πρόδρομο δείκτη του ΟΟΣΑ και τον δείκτη επιχειρηματικής εμπιστοσύνης. Αντίθετα, πιο αργή (U-shape) ανάκαμψη για την καταναλωτική εμπιστοσύνη

Πηγή: ΟΟΣΑ

B. Οικονομίες της ΕΕ και της Ευρωζώνης

- Νέα έξαρση του COVID-19 στην Ευρώπη το τρίτο τρίμηνο, διαφορετικής έντασης μεταξύ των χωρών
- Διαδοχικά προγράμματα στήριξης της ευρωπαϊκής οικονομίας, με πλέον σημαντικά τη το Next Generation EU και τον ενισχυμένο προϋπολογισμό της ΕΕ 2021-2027
- Ενίσχυση του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος σε αμφότερες τις ζώνες το τρίτο τρίμηνο εξαιτίας της αποκλιμάκωσης των διοικητικών μέτρων για την αντιμετώπιση του νέου κορωνοϊού
- Αρνητικός ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ στην ΕΕ και την Ευρωζώνη το δεύτερο τρίμηνο του 2020 σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα, -13,9% και -14,7% αντίστοιχα
- Αρνητική συμβολή καθαρών εξαγωγών στην ανάπτυξη την περίοδο Απριλίου – Ιουνίου σε Ευρωζώνη και Ευρωπαϊκή Ένωση
- Προβλέψεις Ευρ. Επιτροπής εντός κρίσης για ύφεση στην Ευρωζώνη 8,7% το 2020 και ανάκαμψη 6,1% στο επόμενο έτος (Ιούλιος 2020)

Η πανδημία του COVID-19 και τα μέτρα περιορισμού που εφαρμόστηκαν για τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας πανευρωπαϊκά, είχαν ως αποτέλεσμα τη διατάραξη της λειτουργίας της οικονομίας της ΕΕ. Οι επιπτώσεις είναι έντονες στη ζήτηση, στις εφοδιαστικές αλυσίδες, στην προσφορά εργασίας, στη βιομηχανική παραγωγή, στις τιμές, στο εμπόριο και στις ροές κεφαλαίων. Σημαντικό ρόλο για τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης έπαιξε και το γεγονός ότι η ευρωπαϊκή οικονομία στη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία ήταν σχετικά ευάλωτη σε ένα shock, καθώς είχε ήδη σημειώσει σημαντική επιβράδυνση το 2019, εξαιτίας κυρίως ορισμένων διαρθρωτικών προβλημάτων σε κλάδους της βιομηχανίας της. Είναι πλέον πιθανό ότι η ΕΕ έχει εισέλθει στη βαθύτερη και περισσότερο παρατεταμένη οικονομική ύφεση στην ιστορία της.

Επιπλέον, τον Σεπτέμβριο σημειώθηκε νέα έξαρση του COVID-19 σε πολλές χώρες της Ευρώπης (Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο, Πορτογαλία, Ολλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Πολωνία, Ρουμανία, Τσεχία κ.ά.), στην πλειονότητα εξ' αυτών με περισσότερα κρούσματα ημερησίως από ότι στην προηγούμενη φάση έξαρσής του. Η Ρωσία επίσης συγκαταλέγεται στις χώρες που βρίσκονται σε φάση ανάκαμψης της πανδημίας. Συνεπώς, μάλλον βρίσκεται σε εξέλιξη μία «αναζωπύρωση» της υγειονομικής κρίσης, η οποία είναι αρκετά πιθανό να είναι δριμύτερη από την πρώτη. Η εποχή του φθινοπώρου και του χειμώνα ενισχύει τις πιθανότητες διατήρησης και περαιτέρω αύξηση των κρουσμάτων. Το γεγονός ότι προς το παρόν δεν υπάρχει κάποιου είδους θεραπεία ή πρόληψη για τον ιό (φάρμακο ή εμβόλιο), αυξάνει σημαντικά την αβεβαιότητα για τη διάρκεια και τις επιπτώσεις αυτής της νέας φάσης. Εφόσον συνεχιστεί και κλιμακωθεί περαιτέρω η αύξηση των κρουσμάτων, ενδεχομένως να οδηγήσει σε εκτεταμένα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας, τοπικής εμβέλειας, ίσως και σε επίπεδο χωρών. Ακολουθώντας, αναμένεται να υλοποιηθούν νέες πρωτοβουλίες για τη στήριξη των οικονομιών, από τις εθνικές κυβερνήσεις, αλλά και την ΕΕ. Πλέον πρόσφατη σχετική ενέργεια αποτελεί η απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις 25/9 να καταλείψει €87,4 δισεκ. σε 16 χώρες-μέλη της, στο πλαίσιο της Πρωτοβουλίας στήριξης για τον μετριασμό των κινδύνων ανεργίας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης (SURE). Η τρέχουσα ενότητα της έκθεσης ολοκληρώνεται με την παρουσίαση σε πλαίσιο των σκοπών, των χρηματοδοτικών μηχανισμών και των διαδικασιών του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Ανάκαμψης (Next Generation EU). Επίσης, παρουσιάζονται οι ενέργειες της Ελλάδας για την άντληση πόρων από το Ταμείο και οι σχετικοί στόχοι για το 2021.

Συγκεκριμένα, το δεύτερο τρίμηνο του 2020 οι οικονομίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης παρουσίασαν ύφεση, κατά 13,9% και 14,7% αντίστοιχα, έναντι ανάπτυξης κατά 1,4% σε ΕΕ και 1,2% σε ΕΖ ένα έτος νωρίτερα. Σύμφωνα με την πρόσφατη έκθεση προβλέψεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής¹, κατόπιν ανάπτυξης 1,3% πέρυσι, η ύφεση στην Ευρωζώνη αναμένεται να διαμορφωθεί σε 8,7% για το 2020 ενώ για το 2021 προβλέπεται σημαντική ανάκαμψη 6,1%. Για την Ευρωπαϊκή Ένωση προβλέπεται ύστερα από ανάπτυξη 1,5% το 2019, ύφεση 8,3% φέτος και το 2021 σημαντική διόρθωση, ύψους 5,8% του ΑΕΠ.

Η ύφεση στις οικονομίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης την περίοδο Απριλίου-Ιουνίου του τρέχοντος έτους προέκυψε από την υποχώρηση της εγχώριας ζήτησης, με τη συμβολή των επενδύσεων να αποκτά αρνητικό πρόσημο (-4,4% του ΑΕΠ), από οριακά θετική στο προηγούμενο τρίμηνο (0,2%), ενώ η αρνητική συμβολή της κατανάλωσης ήταν -8,1%, από -1,7% το πρώτο τρίμηνο του 2020. Η επίδραση των καθαρών εξαγωγών στη μεταβολή του ΑΕΠ το πρώτο τρίμηνο του 2020 ήταν αρνητική για τρίτο συνεχόμενο τρίμηνο, κατά 1,0%, έναντι όμως ισχυρότερης αρνητικής επίδρασης 1,3% το προηγούμενο τρίμηνο. Παρόμοιες είναι οι τάσεις στη διάρθρωση της ύφεσης στις οικονομίες της Ευρωζώνης, με την εγχώρια ζήτηση να αποτελεί τον κύριο υφεσιακό παράγοντα (-13,8 π.μ. από -1,6 π.μ. στο πρώτο τρίμηνο του έτους). Επίσης, σημειώθηκε αρνητική συμβολή των επενδύσεων σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του περασμένου έτους (-4,7% του ΑΕΠ), έναντι οριακά θετικής επίδρασης στο προηγούμενο τρίμηνο (+0,3% του ΑΕΠ), ενώ η επίδραση της κατανάλωσης παρέμεινε αρνητική, από -2,1 π.μ. στο πρώτο τρίμηνο φέτος σε -8,6 π.μ. στο επόμενο. Επιπλέον στο εν λόγω τρίμηνο, η

¹ European Economic Forecasts Summer 2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ιούλιος 2020

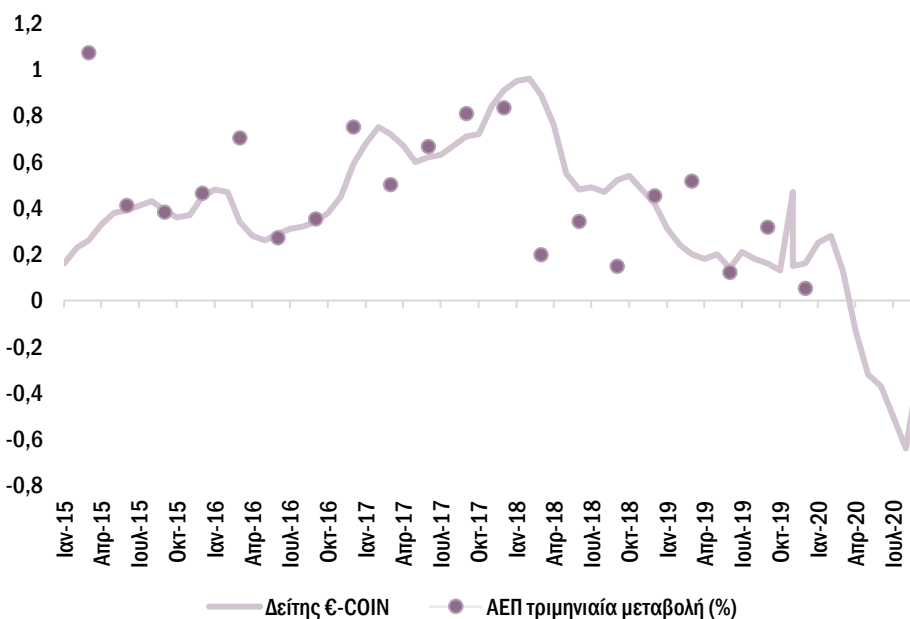
συμβολή των καθαρών εξαγωγών στην Ευρωζώνη ήταν αρνητική, κατά 0,9%, ηπιότερη από ότι ένα τρίμηνο νωρίτερα (-1,7%).

Η διάρθρωση των συνιστωσών του ΑΕΠ από την πλευρά της δαπάνης παραμένει παραπλήσια σε ΕΕ-27 και Ευρωζώνη, με την κατανάλωση να αντιπροσωπεύει το 76,5% και 76,8% του ΑΕΠ αντίστοιχα, τις επενδύσεις να αποτελούν το 21,6% και 21,3% του ΑΕΠ, τις εξαγωγές το 47,1% και το 46,0% και τις εισαγωγές το 45,3% και 44,2% του ΑΕΠ.

Ηπιότερη ήταν η ύφεση στην ΕΕ-27 το δεύτερο τρίμηνο του τρέχοντος έτους (ετήσιες μεταβολές σε εποχικά διορθωμένα στοιχεία) στην Ιρλανδία (3,7%), στη Λιθουανία (4,6%), στη Φιλανδία και στην Εσθονία (6,5%). Στην Ελλάδα, η ύφεση 15,2% είναι ελαφρώς ισχυρότερη από το μέσο όρο της Ευρωζώνης (-14,7%). Οι χώρες στις οποίες σημειώθηκε η βαθύτερη ύφεση ήταν η Ισπανία (21,5%), η Γαλλία (18,9%) και η Ιταλία (18,0%). Σε επίπεδο κυλιόμενου 12-μηνου, η Ελλάδα παρουσίασε αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης 3,2%, ελαφρά ηπιότερο από αυτόν της ΕΕ (3,5%) και της ΕΖ (3,9%). Η χώρα με την βαθύτερη οικονομική συρρίκνωση, σε δωδεκάμηνη βάση, ήταν η Ιταλία (-5,8%), ακολουθούμενη από τις Γαλλία και η Ισπανία (5,6%). Στον αντίποδα, οι χώρες με το μεγαλύτερο θετικό κυλιόμενο ρυθμό ανάπτυξης στην ΕΕ-27 ήταν η Ιρλανδία (3,8%) και η Λιθουανία (1,4%).

Διάγραμμα 2.2

Μηνιαίος Δείκτης €-COIN & ΑΕΠ Ευρωζώνης*

Σημαντική πτώση του πρόδρομου δείκτη €-COIN έως και τον Αύγουστο του 2020, εξαιτίας των οικονομικών επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης και των σχετικών διοικητικών μέτρων

*Το ερευνητικό κέντρο Centre of Economic Policy Research σε συνεργασία με την Τράπεζα της Ιταλίας εκτιμά κάθε μήνα τον πρόδρομο δείκτη οικονομικής δραστηριότητας €-COIN για την Ευρωζώνη. Ο δείκτης συνιστά πρόβλεψη της τριμηνιαίας ανάπτυξης του ΑΕΠ και προκύπτει από τη σύνθεση ποικίλων διαφορετικών δεδομένων, όπως η πορεία της βιομηχανικής παραγωγής, των τιμών, στοιχείων από την αγορά εργασίας, καθώς και χρηματοοικονομικών στοιχείων.

Πηγή: CEPR και Bank of Italy

Ως προς τις τάσεις στο οικονομικό κλίμα και τους βασικούς πρόδρομους δείκτες οικονομικής δραστηριότητας σε Ευρωζώνη και Ευρωπαϊκή Ένωση, ο δείκτης €-COIN υποχώρησε στο τρίτο τρίμηνο του 2020 στις -0,48 μονάδες, από -0,27 μονάδες το προηγούμενο τρίμηνο, υποδηλώνοντας την επιδείνωση εξαιτίας των οικονομικών επιπτώσεων της πανδημίας του COVID-19, ενώ υπολείπεται αρκετά του επιπέδου του στο τρίτο τρίμηνο του προηγούμενου έτους (0,18). Η μηνιαία επίδοση του Σεπτεμβρίου 2020, στις -0,31 μονάδες είναι περίπου στο ίδιο επίπεδο περίπου με τον Σεπτέμβριο του 2012.

Ο δείκτης Οικονομικού Κλίματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ΕΕ-27 και την Ευρωζώνη αυξήθηκε την περίοδο Ιουλίου – Σεπτεμβρίου του τρέχοντος έτους σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, όταν βρέθηκε αρκετά χαμηλά εξαιτίας της πρώτης έξαρσης της πανδημίας, κατά 17,8 και 17,6 μονάδες αντίστοιχα. Συγκεκριμένα, διαμορφώθηκε στις 86,3 και 87,0 μονάδες αντίστοιχα. Τον Σεπτέμβριο φέτος ο δείκτης οικονομικού κλίματος αυξήθηκε στις 90,2 μονάδες στην ΕΕ-27 και διαμορφώθηκε στις 91,1 μονάδες στην Ευρωζώνη, 3,4 και 3,6 μονάδες υψηλότερα σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα. Επιπλέον, διαμορφώθηκε 11,1 και 10,0 μονάδες χαμηλότερα από ότι πριν ένα χρόνο.

Πίνακας 2.2

Δείκτης Οικονομικού Κλίματος ΕΕ-27 & Ευρωζώνης (μ.ό. 1990-2018=100)

Μήνας	Οκτ-18	Νοε-18	Δεκ-18	Ιαν-19	Φεβ-19	Μαρ-19	Απρ-19	Μάι-19	Ιουν-19	Ιουλ-19	Αυγ-19	Σεπ-19
ΕΕ-27 (2020)	110,1	109,3	107,5	106,2	105,4	105,2	104	105	103,1	102,4	102,7	101,3
Ευρωζώνη	109,7	109,5	107,4	106,3	106,2	105,6	103,6	105	102,9	102,3	102,6	101,1

Μήνας	Οκτ-19	Νοε-19	Δεκ-19	Ιαν-20	Φεβ-20	Μαρ-20	Απρ-20	Μαϊ-20	Ιουν-20	Ιουλ-20	Αυγ-20	Σεπ-20
ΕΕ-27 (2020)	100,4	100,9	101	102,5	103	94,5	63,8	66,7	74,9	81,8	86,8	90,2
Ευρωζώνη	100,2	100,7	100,9	102,6	103,4	94,1	64,9	67,5	75,8	82,4	87,5	91,1

*27 χώρες μετά το 2020

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (DG ECFIN), Σεπτέμβριος 2020

Συνολικά στο τρίτο τρίμηνο του 2020, ο δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην ΕΕ διαμορφώθηκε 17,8 μονάδες υψηλότερα σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο και 15,9 μονάδες χαμηλότερα από ότι στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2019. Στην Ευρωζώνη, ο δείκτης Οικονομικού Κλίματος βρέθηκε 17,6 μονάδες υψηλότερα του προηγούμενου τριμήνου και 15,0 μονάδες κάτω από την τιμή του την ίδια περίοδο πέρυσι. Μεταξύ των μεγαλύτερων οικονομιών της ΕΕ, στη Γαλλία σημειώθηκε το τρίτο τρίμηνο φέτος αύξηση του δείκτη σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο κατά 18,8 μονάδες, ενώ σε σύγκριση με το τρίτο τρίμηνο του 2019 ο δείκτης βρέθηκε 12,8 μονάδες χαμηλότερα. Σημαντική ενίσχυση σε σχέση με το δεύτερο τρίμηνο παρατηρήθηκε στη Γερμανία, κατά 16,3 μονάδες, όπου ο δείκτης ήταν 6,3 μονάδες χαμηλότερος έναντι του τρίτου τριμήνου του προηγούμενου έτους. Στην Ιταλία ο δείκτης αυξήθηκε κατά 15,4 μονάδες σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και μειώθηκε κατά 18,1 μονάδες έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2019. Τέλος, την περίοδο Ιουλίου - Σεπτεμβρίου 2020, ο δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα υποχώρησε αρκετά ηπιότερα σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Συγκριτικά με το προηγούμενο τρίμηνο ελαττώθηκε κατά 1,5 μονάδα, στις 89,5, περίπου 17,8 μονάδες χαμηλότερα από ότι ένα χρόνο νωρίτερα (108,3 μονάδες).

Πληρέστερη πληροφόρηση για τις τάσεις στα μεγέθη που συνθέτουν το ΑΕΠ της Ευρωζώνης και της ΕΕ το δεύτερο τρίμηνο του 2020 και τις υπόλοιπες μακροοικονομικές μεταβλητές, καθώς και για τις εκτιμώμενες τάσεις σε αυτά το προσεχές χρονικό διάστημα παρέχεται στη συνέχεια της παρούσας υπό-ενότητας. Παρουσιάζονται οι προβλέψεις για την περίοδο 2020-2021, όπως αυτές προκύπτουν για την ΕΕ και την Ευρωζώνη στις πλέον πρόσφατες εκθέσεις προβλέψεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Πίνακας 2.3

Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη, ΕΕ-28, Ευρωζώνη (πραγματικές ετήσιες % μεταβολές, εκτός αν δηλώνεται διαφορετικά)

	ΕΕ			Ευρωζώνη		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
ΑΕΠ*	1,5	-8,3	5,8	1,3	-8,7	6,1
Ιδιωτική Κατανάλωση	1,6	-8,5	6,7	1,3	-9,0	7,1
Δημόσια Κατανάλωση	1,8	3,3	0,6	1,7	3,2	0,6
Ακαθάριστες επενδύσεις	5,7	-13,2	9,7	5,7	-13,3	10,2
Εξαγωγές αγαθών – υπηρεσιών	2,7	-12,8	9,5	2,5	-12,9	9,5
Εισαγωγές αγαθών – υπηρεσιών	3,7	-12,8	9,5	3,8	-12,9	9,7
Απασχόληση	1,0	-4,4	3,3	1,2	-4,7	3,9
Ανεργία (% εργατικού δυναμικού)	6,7	9	7,9	7,5	9,6	8,6
Πληθωρισμός*	1,4	0,6	1,3	1,2	0,3	1,1
Ισοζύγιο Γεν. Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-0,6	-8,3	-3,6	-0,6	-8,5	-3,5
Χρέος Γεν. Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	79,4	95,1	92,0	86,0	102,7	98,8
Ισοζύγιο Τρεχ. Συναλλαγών (% ΑΕΠ)	3,2	3,1	3,4	3,3	3,4	3,6

Πηγή: European Economic Forecasts, Spring 2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μάιος 2020
 *European Economic Forecasts, Summer 2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ιούλιος 2020

Αναλυτικά, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat για το δεύτερο τρίμηνο του 2020 (ετήσιες μεταβολές σε εποχικά διορθωμένα στοιχεία), η ιδιωτική κατανάλωση στην Ευρωπαϊκή Ένωση μειώθηκε κατά 15,1%, όταν το προηγούμενο τρίμηνο καταγράφηκε πτώση 3,2%, ενώ στην αντίστοιχη περίοδο του 2019 η πορεία της ήταν ανοδική (1,5%). Στην Ευρωζώνη η κατανάλωση των νοικοκυριών υποχώρησε κατά 15,9%, από μείωση 3,8% στο προηγούμενο τρίμηνο, ενώ ένα έτος νωρίτερα σημείωνε αύξηση 1,3%. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβλεψε τον περασμένο Μάιο μείωση της κατανάλωσης των νοικοκυριών στο σύνολο του 2020 στην ΕΕ κατά 8,5% και ανάκαμψή της το 2021 κατά 6,7%. Για την Ευρωζώνη προέβλεψε εξασθένιση 9,0% της ιδιωτικής κατανάλωσης φέτος και διεύρυνση 7,1% στο επόμενο έτος. Σε επίπεδο χωρών, στη Γερμανία η ιδιωτική κατανάλωση ήταν 12,9% χαμηλότερη, ενώ το προηγούμενο τρίμηνο παρουσίασε πτώση 2,3% και στη Γαλλία σημειώθηκε μεγαλύτερη μείωση (16,3%). Στην Ιταλία μειώθηκε κατά 17,3%, από πτώση 6,5% ένα τρίμηνο πριν, και στην Ισπανία συρρικνώθηκε κατά 24,7%, από πτώση 6,1% το πρώτο τρίμηνο του 2020. Στην Ελλάδα η υποχώρηση ήταν σχετικά μικρότερη από αυτές τις χώρες, 11,6%, κατόπιν μείωσης 0,7% στο πρώτο τρίμηνο του έτους.

Η δημόσια κατανάλωση περιορίστηκε στην ΕΕ και στην Ευρωζώνη το δεύτερο τρίμηνο του 2020 κατά 2,0% και 2,5% αντίστοιχα, από διεύρυνση 0,8% και 0,6% ένα τρίμηνο πριν. Στο ίδιο τρίμηνο του 2019 η δημόσια κατανάλωση ανήλθε κατά 1,6% σε ΕΕ και Ευρωζώνη αμφότερες. Για το 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναμένει κλιμάκωση της αύξησης στην ΕΕ-27 σε σύγκριση με πέρυσι, πρωτίστως για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης, σε 3,3% από 1,8% 0,6%, ενώ για την Ευρωζώνη εκτίμησε παραπλήσια διεύρυνση (3,2%). Όμως το επόμενο έτος η διεύρυνση θα επιβραδυνθεί σημαντικά, σε 0,6% σε αμφότερες τις οικονομικές περιφέρειες. Το δεύτερο τρίμηνο φέτος σημειώθηκε μείωση της δημόσιας κατανάλωσης στην Ελλάδα κατά 3,2% σε σχέση με πριν ένα έτος, όταν στο προηγούμενο τρίμηνο ήταν αυξημένη κατά 1,4%.

Οι επενδύσεις παρουσίασαν ισχυρή πτώση την περίοδο Απριλίου– Ιουνίου 2020 στην ΕΕ, κατά 19,2%, σε αντίθεση με το προηγούμενο τρίμηνο στο οποίο σημειώθηκε αύξηση (+0,8%). Ομοίως στην

Ευρωζώνη, η πτώση ήταν ίση με 20,5%, έναντι αύξησης 1,4% στο πρώτο τρίμηνο φέτος. Το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019 οι επενδύσεις είχαν διευρυνθεί κατά 7,4% στην ΕΕ και 8,6% στην Ευρωζώνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει συρρίκνωσή τους κατά 13,2% για το 2020 και ενίσχυση 9,7% για το 2021 στην ΕΕ, ενώ αναμένει πτώση 13,3% και ανάκαμψη 10,2% αντιστοίχως για την Ευρωζώνη. Στο δεύτερο τρίμηνο του 2020, στη Γερμανία σημειώθηκε συρρίκνωση των επενδύσεων κατά 9,6%, ύστερα από μικρότερη μείωση 2,8% στο προηγούμενο τρίμηνο, ενώ στην Ιταλία οξύνθηκε η πτώση τους σε 25,4% από 4,4% στο τρίμηνο Ιανουαρίου – Μαρτίου 2020. Ο ρυθμός μείωσης των επενδύσεων στη Γαλλία ήταν στο επίπεδο του 18,7%, από 8,3% στο προηγούμενο τρίμηνο. Στην Ελλάδα σημειώθηκε πτώση 9,0%, έναντι αρνητικής μεταβολής 6,9% το πρώτο τρίμηνο του 2020. Επομένως, οι επενδύσεις σε ορισμένες από τις μεγάλες οικονομίες της ΕΕ παρουσίαζαν υποχώρηση και πριν την πανδημία.

Ισχυρή μείωση καταγράφηκε στην εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών στο δεύτερο τρίμηνο του 2020, τόσο στην ΕΕ (21,0%), όσο και στην Ευρωζώνη (21,5%), έναντι μικρότερης έντασης πτώσης 2,5% και 3,1% αντίστοιχα το προηγούμενο τρίμηνο και διεύρυνσης 2,6% και 2,4% στο δεύτερο τρίμηνο του 2019. Για το 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει πτώση των εξαγωγών στην ΕΕ-27 σε σύγκριση με το 2019 κατά 12,8% και αύξηση στο επόμενο έτος 9,5%. Για την Ευρωζώνη αναμένει συρρίκνωση 12,9% για το σύνολο του 2020 και αύξηση το 2021 επίσης 9,5%. Σε επίπεδο χωρών, στη Γερμανία σημειώθηκε συμπίεση των εξαγωγών στο δεύτερο τρίμηνο του 2020 κατά 22,2%, από μείωση 3,8% στο πρώτο τρίμηνό του. Η συρρίκνωση των εξαγωγών στη Γαλλία και στην Ιταλία το δεύτερο τρίμηνο φέτος ήταν 30,5% και 33,0% αντίστοιχα, από πτώση 7,8% και 7,4% το προηγούμενο τρίμηνο. Στην Ελλάδα σημειώθηκε μείωση το δεύτερο τρίμηνο 32,1%, από άνοδο 2,4% στο πρώτο τρίμηνο. Συρρίκνωση των εξαγωγών σημειώθηκε στην Ισπανία, κατά 38,1%, από μικρότερης έντασης πτώση 5,6% στο αρχικό τρίμηνο, όπως και στην Κύπρο (-17,1%), κατόπιν μείωσης 4,3% στο πρώτο τρίμηνο του έτους.

Πτώση των εισαγωγών το δεύτερο τρίμηνο του 2020 στην ΕΕ σε σχέση με το τρίμηνο που προηγήθηκε, σε 20,1% από θετική μεταβολή 0,2%. Όμοια μεταβολή παρατηρήθηκε στην ΕΖ, σε 20,7% από άνοδο 0,2% το πρώτο τρίμηνο του 2020. Ένα χρόνο νωρίτερα καταγράφηκε αύξηση ίση με 5,7% και 6,3% αντιστοίχως. Για τα έτη 2020 και 2021, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προβλέψει για την ΕΕ-27 πτώση 12,8% και αύξηση 9,5% αντίστοιχα. Για την Ευρωζώνη αναμένει μείωση το 2020 κατά 12,9% και μεγέθυνση το 2021 9,7%. Σε επίπεδο χωρών, το δεύτερο τρίμηνο του 2020 οι εισαγωγές μειώθηκαν στην Ισπανία κατά 33,5%, έναντι μικρότερης πτώσης 5,4% στο προηγούμενο τρίμηνο. Ομοίως στην Γαλλία βρέθηκαν σε πτωτική τροχιά, κατά 21,2%, από μείωση 5,7% ένα τρίμηνο πριν, και στην Ιταλία στο -26,9% από -6,0%. Αρνητικός ρυθμός σημειώθηκε στη Γερμανία (17,4%), από πτώση 2,0% στο πρώτο τρίμηνο του 2020. Στην Ελλάδα, οι εισαγωγές μειώθηκαν κατά 17,2%, ενώ στο προηγούμενο τρίμηνο ήταν λιγότερες κατά 1,1%.

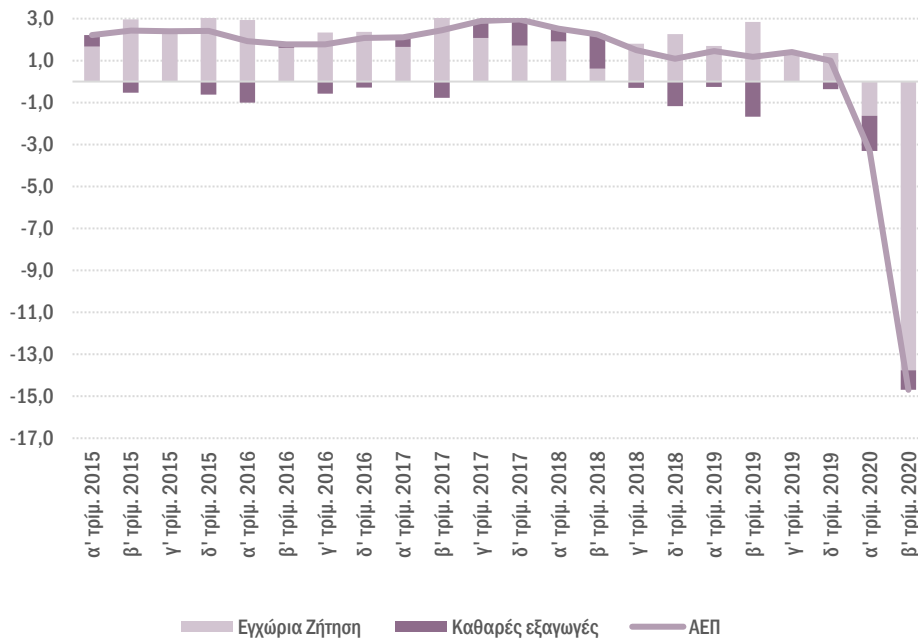
Με βάση τις εξελίξεις στις συνιστώσες του ΑΕΠ στην Ευρωζώνη, η συμβολή των καθαρών εξαγωγών σε αυτό ήταν αρνητική στο πρώτο και στο δεύτερο τρίμηνο του 2020 (1,7% και 0,9% αντιστοίχως), όπως αρνητική ήταν και ένα χρόνο πριν (1,7%). Η μεγαλύτερη αρνητική συμβολή των καθαρών εξαγωγών στο δεύτερο τρίμηνο προήλθε από την ταυτόχρονη αλλαγή της συμβολής των εξαγωγών, από -1,6% στο πρώτο τρίμηνο σε -10,7% την περίοδο Απριλίου-Ιουνίου 2020, καθώς και η αρνητική τάση παρατηρήθηκε στις εισαγωγές, από +0,1% το πρώτο τρίμηνο σε -9,8% στο επόμενο. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η αρνητική συμβολή της εγχώριας ζήτησης ήταν της τάξης του 13,8% του ΑΕΠ, από μικρότερη πτώση το προηγούμενο τρίμηνο (-1,6%). Η μείωση προήλθε κυρίως από την μεγαλύτερη πτώση της ιδιωτικής κατανάλωσης, η οποία συνέβαλε -2,1% του ΑΕΠ στο πρώτο τρίμηνο του 2020 ενώ το δεύτερο τρίμηνο η συμβολή της ήταν αρνητική, κατά 8,6 π.μ.

Διάγραμμα 2.3

Ευρωζώνη – Συμβολή συνιστωσών ΑΕΠ στον πραγματικό ρυθμό μεταβολής του (σε ποσοστιαίες μονάδες)

Αρνητική συμβολή καθαρών εξαγωγών στη μεταβολή του ΑΕΠ της ΕΖ το β' τρίμ. 2020. Αρνητική επίδραση εγχώριας ζήτησης λόγω σημαντικής μείωσης της ιδιωτικής κατανάλωσης

Πηγή: Eurostat

Ο εναρμονισμένος πληθωρισμός ελαττώθηκε το δεύτερο τρίμηνο του 2020 στην ΕΕ και την Ευρωζώνη, καταγράφοντας ρυθμό 0,6% και 0,2% από 1,5% και 1,1% αντίστοιχα. Στο δεύτερο τρίμηνο του 2019 ο εναρμονισμένος πληθωρισμός είχε διαμορφωθεί σε 1,6% και 1,4%, σε ΕΕ και ΕΖ αντιστοίχως. Για το έτος 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβλεψε προσφάτως ότι ο πληθωρισμός θα επιβραδυνθεί σημαντικά στην ΕΖ, σε 0,3%, αλλά και στην ΕΕ, σε 0,6%, ενώ το 2021 θα επιστρέψει κοντά στα προηγούμενα επίπεδα, σε 1,1% και 1,3% αντίστοιχως.

Μείωση της απασχόλησης εντοπίστηκε στο δεύτερο τρίμηνο του 2020 σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο που παρατηρήθηκε αύξηση, -2,9% στην ΕΕ και -3,1% στην ΕΖ από +0,4% σε αμφότερες, ενώ υστέρησε και σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2019 (1,0% και 1,3% αντίστοιχα). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει μείωση της δημιουργίας θέσεων εργασίας στην ΕΕ για το 2020 και αύξηση το 2021, κατά 4,4% και 3,3% αντίστοιχα, κατόπιν ανόδου 1,0% το 2019. Για την Ευρωζώνη επίσης προβλέπει πτώση της απασχόλησης φέτος, κατά 4,7%, και άνοδο ίση με 3,9% το 2021, από διεύρυνση 1,2% το 2019. Αύξηση της απασχόλησης το δεύτερο τρίμηνο του 2020 σημειώθηκε στην Μάλτα (4,2%) και στο Λουξεμβούργο (1,4%). Στην Ελλάδα η ελάττωση έφτασε το 3,4%. Η μεγαλύτερη συρρίκνωση της απασχόλησης σημειώθηκε στην Ισπανία (7,6%), στην Ουγγαρία (5,6%), στη Πορτογαλία (3,6%), καθώς και στη Τσεχία (1,9%).

Η ανεργία έμεινε σταθερή το δεύτερο τρίμηνο του 2020, στο 6,7% στην ΕΕ και μειώθηκε στο 7,3% στην Ευρωζώνη, έναντι 7,5% αντίστοιχα στο πρώτο τρίμηνό του 2020. Στο δεύτερο τρίμηνο πέρσι βρισκόταν στο 6,6% στην ΕΕ και στο 7,4% στην ΕΖ. Για το 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προβλέψει αύξηση των ποσοστών ανεργίας στην ΕΕ-27 και την Ευρωζώνη, σε 9,0% και 9,6% αντίστοιχα, από 6,7% και 7,5% αντιστοίχως το 2019, ενώ για το 2021 αναμένει ποσοστά ανεργίας 7,9% και 8,6%, έναντι 6,7% και 7,5% στο σύνολο του περασμένου έτους. Την περίοδο Απριλίου – Ιουνίου 2020 το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας καταγράφηκε, για άλλο ένα τρίμηνο, στην Ελλάδα

(16,7%), με την Ισπανία (15,3%) και την Σουηδία (9,1%) να έπονται, ενώ στη Γαλλία η ανεργία ήταν της τάξης του 6,8%.

Στο πεδίο των δημοσιονομικών επιδόσεων, το έλλειμμα του ισοζυγίου γενικής κυβέρνησης στην ΕΕ-27 το πρώτο τρίμηνο του 2020 μειώθηκε κατά 3,8% του ΑΕΠ, ενώ το τέταρτο τρίμηνο του 2020 η μεταβολή ήταν μηδενική. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει ότι θα μεταβληθεί το 2020 και το 2021, σε -8,3% και -3,6% του ΑΕΠ αντιστοίχως. Σχετικά με το δημοσιονομικό έλλειμμα κατά μέσο όρο Ευρωζώνη, αναμένει να διευρυνθεί σε -8,5% του ΑΕΠ το 2020 και -3,5% το 2021, από -0,6% το 2019. Όσον αφορά στο δημόσιο χρέος, διαμορφώθηκε στις χώρες της Ευρωζώνης το πρώτο τρίμηνο φέτος ανήλθε στο 86,3% του ΑΕΠ. Εκτιμάται πως θα αυξηθεί το 2020 σε 102,7% και το επόμενο έτος θα υποχωρήσει στο 98,8% του ΑΕΠ αντίστοιχα. Το δημόσιο χρέος, ως ποσοστό του ΑΕΠ, παρέμεινε ιδιαίτερα υψηλό το πρώτο τρίμηνο του 2020 σε αρκετές χώρες μέλη, με το μεγαλύτερο επίπεδο στην Ελλάδα (176,7%), την Ιταλία (137,6%), την Πορτογαλία (120,0%), το Βέλγιο (104,4%) και την Γαλλία (101,2%).

Ως προς το πλαίσιο νομισματικής πολιτικής, εξαιτίας της επιδημίας του COVID-19 και των σχετικών δυσμενών οικονομικών επιπτώσεων, υπενθυμίζεται πως η ΕΚΤ ξεκίνησε στα μέσα Μαρτίου τη λήψη μίας σειράς μέτρων νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής, με στόχο την τόνωση της ρευστότητας. Σύμφωνα με πρόσφατη ανακοίνωση της ΕΚΤ, το επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης καθώς και τα επιτόκια της διευκόλυνσης οριακής χρηματοδότησης και της διευκόλυνσης αποδοχής καταθέσεων θα παραμείνουν αμετάβλητα σε 0,00%, 0,25% και -0,50% αντίστοιχα. Η διενέργεια αγορών μέσω του του έκτατου προγράμματος (Pandemic Emergency Purchase Programm – PEPP) αγοράς στοιχείων ενεργητικού λόγω πανδημίας συνεχίζεται, το συνολικό ποσό του οποίου ανέρχεται σε 1.350 δισεκ. ευρώ. Οι αγορές θα συνεχιστούν τουλάχιστον μέχρι το τέλος Ιουνίου 2021 και, σε κάθε περίπτωση, μέχρις ότου η κρίση του κορωνοϊού λήξει. Οι καθαρές αγορές στο πλαίσιο του προγράμματος αγοράς στοιχείων ενεργητικού (asset purchase programme - APP) θα συνεχιστούν με ύψος 20 δισεκ. ευρώ μηνιαίως, σε συνδυασμό με τις αγορές στο πλαίσιο της πρόσθετης χρηματοδότησης ύψους 120 δισεκ. ευρώ που διατίθεται προσωρινά μέχρι το τέλος του έτους.² Σημαντικό γεγονός αποτελεί η εξαίρεση για την δυνατότητα συμμετοχής της Ελλάδας στο έκτακτο πρόγραμμα αγορών. Τα μέτρα υποστηρίζουν συλλογικά την παροχή τραπεζικών δανείων, ιδίως με τη διευκόλυνση των όρων υπό τους οποίους οι πιστωτικές απαιτήσεις γίνονται δεκτές ως εξασφάλιση.

Επιγραμματικά, η οικονομία στην Ευρώπη, και ειδικότερα στην Ευρωζώνη, βρίσκεται την τρέχουσα περίοδο αντιμέτωπη με μια σειρά από προκλήσεις. Οι κυριότερες εξ' αυτών έγκεινται σε:

- Η διαφαινόμενη νέα έξαρση της πανδημίας και η πιθανή λήψη νέων διοικητικών μέτρων για τον περιορισμό της εξάπλωσής της, ίσως να κάνουν τις συνολικές οικονομικές συνέπειές της δριμύτερες.
- Πιθανή ανάγκη λήψης νέων οικονομικών και νομισματικών μέτρων πέραν των όσων έχουν ληφθεί (π.χ. Next Generation EU και PEPP) για την αντιμετώπιση της δεύτερης φάσης
- Αυξημένη αβεβαιότητα στις αγορές τόσο από την πλευρά των καταναλωτών όσο και από τις επιχειρήσεις
- Κλαδικές διαταραχές, με τους τομείς του τουρισμού και των μεταφορών να έχουν πληγεί περισσότερο από τους υπόλοιπους
- Εφαρμογή της συμφωνίας αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ ως προς συγκεκριμένα θέματα όπως τα δικαιώματα των πολιτών της ΕΕ στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο οικονομικός διακανονισμός και ο διακανονισμός των όρων εμπορίου.
- Γεωπολιτικές εντάσεις στη Μέση Ανατολή και μεταναστευτικές ροές

² Δελτίο τύπου «Αποφάσεις νομισματικής πολιτικής», ΕΚΤ, Σεπτέμβριος 2020

Πλαίσιο 2.1

Σκοποί, κεφάλαια και χρηματοδοτικοί μηχανισμοί του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάκαμψης

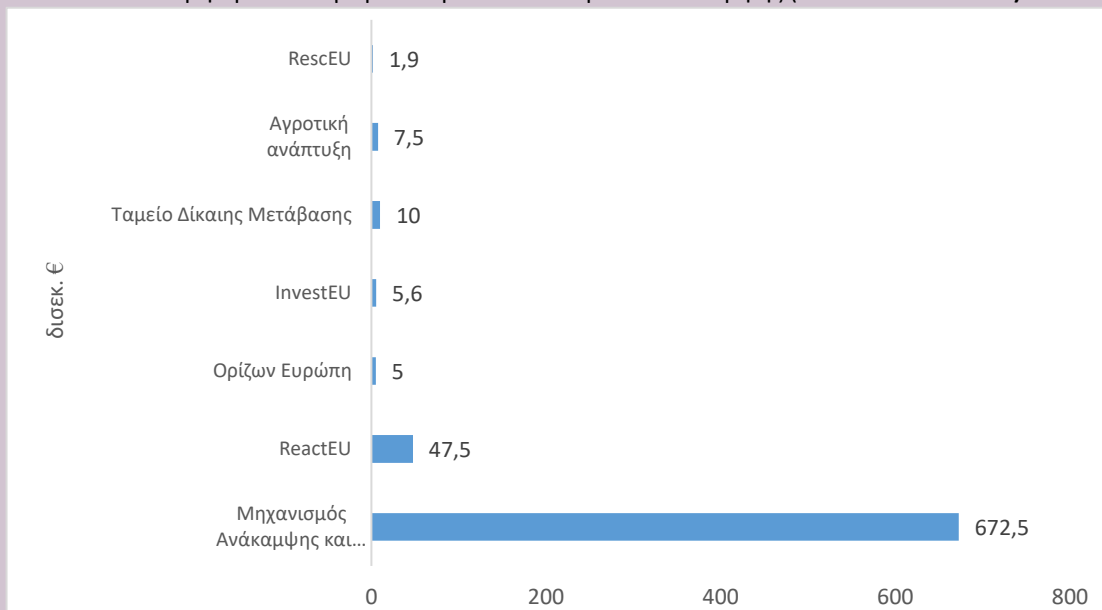
Με στόχο την ευρωπαϊκή ανάκαμψη από την υγειονομική κρίση και την προστασία και τη δημιουργία θέσεων εργασίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε τον Μάιο του 2020 ένα εκτεταμένο σχέδιο ανάκαμψης για την Ευρώπη. Η Επιτροπή παρουσίασε μια πολύ ευρεία δέσμη παρεμβάσεων, που συνδυάζει το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο (ΠΔΠ) 2021-2027 με το έκτακτο χρηματοδοτικό μέσο «Next Generation EU» (NGEU), το οποίο εγχωρίως αποκαλείται Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης (ETA). Στις 21 Ιουλίου 2020, οι ηγέτες της ΕΕ ενέκριναν δέσμη παρεμβάσεων συνολικού ύψους €1.824,3 δισεκ. η οποία συνδυάζει το ΠΔΠ 2021-2027 (€1.074,3 δισεκ.) με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης (€750 δισεκ.). Η δέσμη αποσκοπεί στο να βοηθήσει την ΕΕ να ανασυσταθεί μετά την πανδημία COVID-19 και θα στηρίξει τις επενδύσεις στην πράσινη και την ψηφιακή μετάβαση.

Σε ό,τι αφορά τους πόρους του ETA, θα προέλθουν από δανεισμό κεφαλαίων από την Επιτροπή εξ ονόματος της ΕΕ από τις κεφαλαιαγορές και τα κεφάλαια θα κατανέμονται σε προγράμματα της Ένωσης βάσει του ETA. Η νέα καθαρή δανειοληπτική δραστηριότητα θα παύσει το αργότερο στα τέλη του 2026. Τα δανειακά κεφάλαια μπορούν να χρησιμοποιηθούν για δάνεια συνολικού ύψους έως €360 δισεκ. σε τιμές 2018 και για επιχορηγήσεις έως €390 δισεκ. σε τιμές 2018. Οι νομικές δεσμεύσεις για προγράμματα του ETA ολοκληρώνονται την 31η Δεκεμβρίου 2023. Οι σχετικές πληρωμές θα γίνουν έως την 31η Δεκεμβρίου 2026. Συνολικά η Ελλάδα προβλέπεται να ωφεληθεί από το ETA με €32 δισεκ., εκ των οποίων €19,3 δισεκ. αφορούν σε επιχορηγήσεις και €12,7 δισεκ. σε δάνεια.

Η κατανομή του προϋπολογισμού του ETA σε επιμέρους προγράμματα παρουσιάζεται στο διάγραμμα 2.ΧΑ. Από αυτή προκύπτει ότι η μεγάλη πλειονότητα των πόρων του (€672,5 εκατ. ή 89,6%) θα διατεθεί μέσω του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΜΑΑ), με την πρωτοβουλία REACT-EU να έπεται στην κατανομή κεφαλαίων (€47,5 δισεκ. ή 6,3%). Ως προς την κατανομή των επιχορηγήσεων της Ελλάδας, €16,2 δισεκ. θα προέλθουν από το ΜΑΑ, €2,3 δισεκ. από την REACT-EU, €0,4 δισεκ. από το Μηχανισμό Δίκαιης Μετάβασης και €0,4 δισεκ. από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο για την Αγροτική Ανάπτυξη.

Διάγραμμα 2.4.

Κατανομή προϋπολογισμού Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάκαμψης (Next Generation EU)

Πηγή: Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Σημείωμα 21 Ιουλίου 2020, EUCO 10/20

Ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (RRF)

Στις 9 Οκτωβρίου 2020, μετά την πολιτική συμφωνία της 6ης Οκτωβρίου 2020, οι μόνιμοι αντιπρόσωποι των κρατών μελών στην ΕΕ ενέκριναν τη θέση του Συμβουλίου σχετικά με τον Μηχανισμό Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΜΑΑ). Ο μηχανισμός αποτελεί το κεντρικό εργαλείο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάκαμψης, έχοντας ως στόχο την αντιμετώπιση της κρίσης COVID-19 και των προκλήσεων που θέτουν η ψηφιακή και η πράσινη μετάβαση. Θα ακολουθήσει διαπραγμάτευση μεταξύ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου επί του ΜΑΑ. Η θέση του Κοινοβουλίου δεν έχει ακόμη ψηφιστεί.

Μέσω του ΜΑΑ θα διατεθούν στα κράτη μέλη €312,5 δισεκ. σε επιχορηγήσεις, εκ των οποίων το 70% θα δεσμευθεί το 2021 και το 2022 και το 30% έως το τέλος του 2023. Η κλείδα κατανομής κάθε κράτους μέλους για τα έτη 2021-2022 θα υπολογίζεται βάσει τον πληθυσμού, του αντίστροφου του κατά κεφαλήν ΑΕΠ του και του ποσοστού ανεργίας κατά τα πρόσφατα πέντε έτη. Για το 2023 το κριτήριο της ανεργίας αντικαθίσταται από την ποσοστιαία μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ το 2020 και τη συνολική ποσοστιαία μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ στην περίοδο 2020-2021, σύμφωνα με τις φθινοπωρινές προβλέψεις του 2020 της Επιτροπής, με ίδια μεταξύ τους βαρύτητα. Κατόπιν, αυτά τα κριτήρια θα αναπροσαρμόζονται έως την 30η Ιουνίου 2022 με βάση τα πλέον πρόσφατα στατιστικά στοιχεία.

Σχετικά με τη δυνατότητα δανεισμού μέσω του ΜΑΑ, μέχρι το τέλος του 2023 θα διατεθούν δάνεια στα κράτη-μέλη. Τα δάνεια για κάθε κράτος-μέλος δεν θα υπερβαίνουν το 6,8% του ΑΕΠ.

Τα κράτη μέλη πρέπει να καταρτίσουν Εθνικά Σχέδια Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΕΣΑΑ) προκειμένου να λάβουν χρηματοδοτική στήριξη μέσω του ΜΑΑ, με τα οποία θα προσδιορίζουν τα μεταρρυθμιστικά και επενδυτικά τους προγράμματα έως το 2026, καθώς και τους στόχους, τα ορόσημα και το εκτιμώμενο κόστος. Το κάθε σχέδιο θα πρέπει να βασιστεί στις προτεραιότητες που ορίζονται στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου για τη χώρα που αφορά. Επιπλέον, τα σχέδια θα πρέπει να συνεργούν στην ενίσχυση του αναπτυξιακού δυναμικού, της δημιουργίας θέσεων εργασίας και της οικονομικής και κοινωνικής ανθεκτικότητας των κρατών μελών. Περισσότερα από το 37% των κονδυλίων του σχεδίου θα πρέπει να αφορούν στην πράσινη μετάβαση και τουλάχιστον το 20% στον ψηφιακό μετασχηματισμό. Επιλέξιμες προς ενίσχυση θεωρούνται οι παρεμβάσεις που τέθηκαν σε ισχύ από την 1η Φεβρουαρίου 2020 και μετά.

Τα κράτη μέλη μπορούν να υποβάλλουν τα προσχέδιά τους στην Επιτροπή από τις 15 Οκτωβρίου του τρέχοντος έτους και πρέπει να υποβάλουν επίσημα τα σχέδιά τους το αργότερο έως τις 30 Απριλίου 2021. Η προχρηματοδότηση του μηχανισμού θα καταβληθεί στα κράτη μέλη κατόπιν αιτήματος το 2021 και θα ανέρχεται έως το 10% της συνολικής στήριξης που προβλέπεται στο εκάστοτε ΕΣΑΑ. Τα κονδύλια θα εκταμιεύονται στα κράτη μέλη εφόσον η υλοποίηση των σχεδίων συμβαδίζει ικανοποιητικά με τα ορόσημα και τους στόχους που προβλέπονται στα οικεία ΕΣΑΑ.

Η Επιτροπή ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να συμπεριλάβουν στα σχέδιά τους επενδύσεις και μεταρρυθμίσεις στους ακόλουθους εμβληματικούς τομείς:

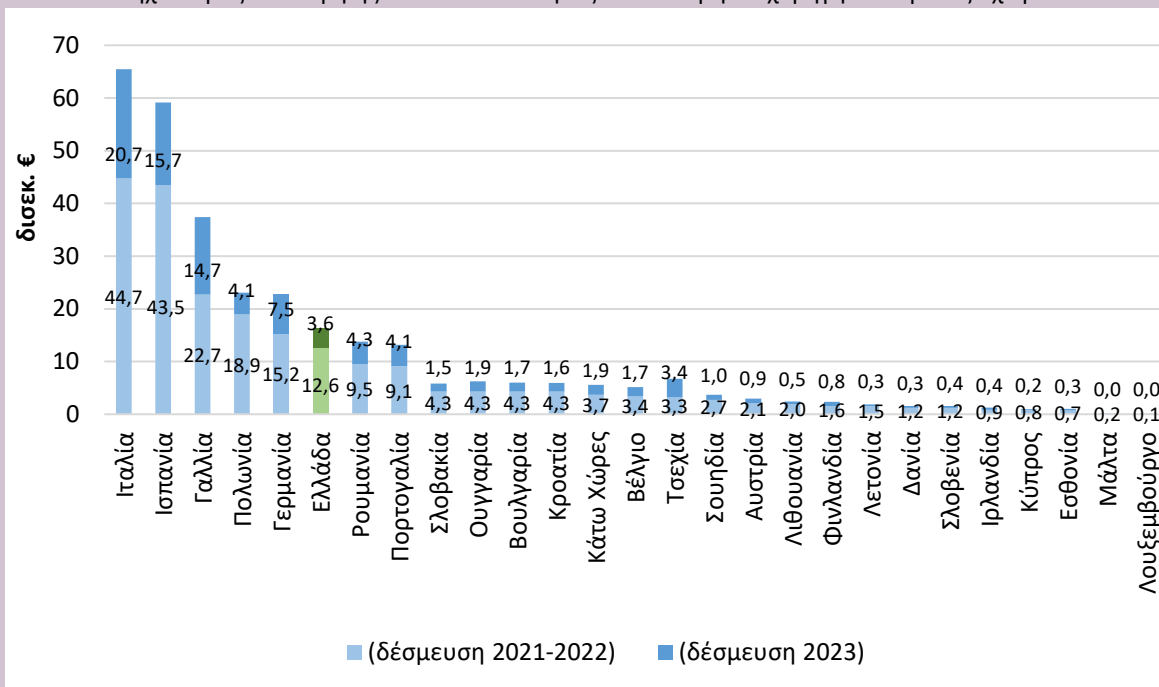
- Ενίσχυση της ενέργειας: ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και ενσωμάτωσή τους μέσω εκσυγχρονισμένων δικτύων
- Ανακαίνιση: βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και της αποδοτικής χρήσης των δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων
- Επαναφόρτιση και ανεφοδιασμός: καθαρές τεχνολογίες, χρήση βιώσιμων και έξυπνων μεταφορών, σταθμών φόρτισης και ανεφοδιασμού
- Συνδεσιμότητα: πρόσβαση σε ταχείες ευρυζωνικές υπηρεσίες
- Εκσυγχρονισμός: αφορά σε δημόσιες υπηρεσίες και δημόσια διοίκηση
- Επέκταση για ικανότητες υπολογιστικού νέφους βιομηχανικών δεδομένων και βιώσιμων επεξεργασιών
- Επανεκπαίδευση και αναβάθμιση δεξιοτήτων : ψηφιακές δεξιότητες και στην εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση για όλες τις ηλικίες

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της συμφωνίας της 21ης Ιουλίου, η κατανομή των ύψους €312,5 δισεκ. επιχορηγήσεων μεταξύ των χωρών μελών στο πλαίσιο του ΜΑΑ είναι αυτή στο Διάγραμμα 2.5.

Διάγραμμα 2.5.

Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας - Κατανομή επιχορηγήσεων μεταξύ χωρών

Πηγή: Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Σημείωμα 21 Ιουλίου 2020, EUCO 10/20

Ελληνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

Σύμφωνα με το προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού 2021, το Ελληνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΕΣΑΑ) αναμένεται να υποβληθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή το πρώτο τρίμηνο του 2021, με στόχο να εγκριθεί η πρώτη δόση της προκαταβολής εντός του δεύτερου τριμήνου αυτού του έτους και με προοπτική καταβολής δεύτερης δόσης στο τέταρτο τρίμηνό του. Ακολούθως, για το σύνολο του 2021, στο προσχέδιο αναμένονται συνολικές εισροές από τον ΜΑΑ και το REACT-EU ύψους €5,5 δισεκ., εκ των οποίων περίπου €4,23 δισεκ. σε μορφή επιχορηγήσεων.

Ως προς με τις κατευθύνσεις του ΕΣΑΑ, αυτές αναμένεται να συνάδουν με το εθνικό σχέδιο μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, το νέο Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2021-2027, το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΠΑ, εθνικό σκέλος του ΠΔΕ), καθώς και τις επιμέρους τομεακές στρατηγικές (όπως για την ενέργεια και το κλίμα, την κυκλική οικονομία, τις μεταφορές, την αγροτική πολιτική). Σημαντική συμβολή στις προτεραιότητες του ΕΣΑΑ θα έχει το Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία (ΣΑΕΟ) το οποίο επεξεργάζεται ανεξάρτητη επιτροπή εμπειρογνομητών υπό την προεδρία του Καθηγητή Χρ. Πισσαρίδη.

Στην ενδιάμεση έκθεση του ΣΑΕΟ (Ιούλιος 2020) που βρίσκεται σε δημόσια διαβούλευση, ξεχωρίζουν τρεις κεντρικοί στόχοι για την ελληνική οικονομία: (α) η αύξηση της παραγωγικότητας (β) η αύξηση της εξωστρέφειας και (γ) η διασύνδεση της παραγωγής με την τεχνολογία και την καινοτομία. Σε αυτό το πλαίσιο, ξεχωρίζουν προτεραιότητες πολιτικής που σχετίζονται με: (1) τη φορολογία, όπως η μείωση του βάρους στη μισθωτή εργασία, (2) το ασφαλιστικό σύστημα, με υψηλότερα κίνητρα για εργασία και αποταμίευση των νοικοκυριών, (3) τη χρηματοδότηση, μέσω ανάπτυξης της κεφαλαιαγοράς, (4) τη δικαιοσύνη, με σκοπό τη μείωση του χρόνου επίλυσης διαφορών, (5) τη βελτίωση της διακυβέρνησης στη δημόσια διοίκηση, (6) την αγορά εργασίας και το σύστημα πρόνοιας, με στόχους όπως ενθάρρυνση της συμμετοχής, της κατάρτισης και της κοινωνικής κινητικότητας, (7) τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης (8) την έρευνα και καινοτομία, (9) την υγεία και (10) δράσεις «πράσινης» ανάπτυξης, όπως ενεργειακή αναβάθμιση, στροφή σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και ανάπτυξη συστημάτων κυκλικής οικονομίας.

Συμπερασματικά, οι πόροι του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάκαμψης αποτελούν σημαντική ευκαιρία χρηματοδότησης της ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας, έπειτα από δύο διαδοχικές οικονομικές κρίσεις. Για αυτόν τον λόγο, είναι επιτακτική η ανάγκη αξιοποίησης των νέων Ευρωπαϊκών πόρων για την ενίσχυση της παραγωγικής δομής της Ελλάδας, μέσα από τη δημιουργία των απαραίτητων υποδομών και τη χρηματοδότηση δομικών μεταρρυθμιστικών πρωτοβουλιών, όχι για στήριξη της κατανάλωσης, η οποία έχει πρόσκαιρα θετικά αποτελέσματα σε μια οικονομία.

2.2 Το οικονομικό περιβάλλον στην Ελλάδα

A. Οικονομικό Κλίμα

- Οριακή υποχώρηση του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα κατά το τρίτο τρίμηνο του 2020 σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο (90,3 από 91,8 μον.). Αρκετά εντονότερη επιδείνωση σε σύγκριση με το αντίστοιχο περυσινό τρίμηνο (108,1 μον.). Το πρόσφατο επίπεδο είναι παρόμοιο με το μέσο όρο του 2015.
- Οι επιχειρηματικές προσδοκίες εξασθένησαν στο πρόσφατο τρίμηνο σε σύγκριση με το προηγούμενο στην Βιομηχανία και στο Λιανικό εμπόριο, ενώ ενισχύθηκαν έντονα στις Κατασκευές και ηπιότερα στις Υπηρεσίες
- Ο Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης διαμορφώθηκε χαμηλότερα στην περίοδο Ιουλίου - Σεπτεμβρίου από ότι στο δεύτερο τρίμηνο φέτος, στις -36,9 από -31,1 μονάδες. Ωστόσο, υστερεί σημαντικά το επίπεδο του ένα χρόνο νωρίτερα (-11,7 μον.).

Οι έρευνες οικονομικής συγκυρίας του IOBE προσφέρουν σημαντική πληροφόρηση για τις εξελίξεις στην οικονομία, τόσο από την πλευρά των επιχειρήσεων, όσο και από την πλευρά της τελικής ζήτησης, δηλαδή των καταναλωτών. Εξάλλου, βασικοί δείκτες που περιλαμβάνονται σε αυτές αποτελούν πρόδρομους δείκτες για διάφορα μεγέθη της οικονομίας και μπορούν να χρησιμοποιηθούν με επάρκεια για την πρόβλεψη των άμεσων εξελίξεων, ακόμα και για την πορεία του ΑΕΠ³.

Το τρίτο τρίμηνο φέτος ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος υποχώρησε εκ νέου σε σύγκριση με το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο (-1,5 μον.), ωστόσο πολύ λιγότερο από όσο υποχώρησε μεταξύ δεύτερου και πρώτου (-19,6 μον.). Αυτή η εξέλιξη οφείλεται κατά κύριο στην ευρύτερη εκδήλωση των επιπτώσεων της πρώτης φάσης της πανδημίας του νέου κορωνοϊού, αλλά και στην εκκίνηση της δεύτερης φάσης της, που οδήγησε στα νέα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας που επιβλήθηκαν από τις αρχές μεσοσύσης της τουριστικής περιόδου. Ωστόσο αυτά τα μέτρα επιβάλλονται σε περιφερειακό επίπεδο, σε δήμους κ.λπ., δηλαδή δεν έχουν καθολικό χαρακτήρα όπως εκείνα κατά την πρώτη φάση, γεγονός που περιορίζει τις οικονομικές επιπτώσεις του. Η πτώση του Δείκτη Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης ήταν μεγαλύτερη στο δεύτερο τρίμηνο από εκείνη του ΔΟΚ (5,8 μονάδες). Αντανακλά την κλιμάκωση των τρεχουσών επιδράσεων της υγειονομικής κρίσης στα νοικοκυριά, καθώς προήλθε κυρίως από τη σημαντική επιδείνωση των εκτιμήσεών τους για την τρέχουσα οικονομική κατάστασή τους. Στους βασικούς τομείς, η ανάκαμψη των προσδοκιών στις Κατασκευές και τις Υπηρεσίες το τρίτο τρίμηνο αποτελεί διόρθωση της ισχυρής υποχώρησής τους στο προηγούμενο, που ήταν πολύ μεγαλύτερη από ότι στη Βιομηχανία και το Λιανικό Εμπόριο. Άλλωστε, ο τομέας των υπηρεσιών είναι αρκετά ετερογενής, με διαφοροποίηση στις κλαδικές τάσεις, η οποία αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τις εξελίξεις στους διαφορετικούς παράγοντες που επηρεάζουν τον κάθε κλάδο. Στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα οι προσδοκίες θα επηρεαστούν κυρίως από τη δυναμική της δεύτερης φάσης της υγειονομικής κρίσης, η οποία είναι ισχυρά ανοδική σε πολλές χώρες της ΕΕ. Το γεγονός ότι δεν υπάρχει ακόμη ορατότητα για το χρόνο λήξης της πανδημίας του COVID-19, π.χ. με κατάλληλα μέσα αντιμετώπισής του (εμβόλιο, θεραπευτικά φάρμακα) θα εντείνει την αβεβαιότητα στην περίπτωση μιας

³ Επισημαίνεται ότι από τον προηγούμενο Μάρτιο, οι σειρές που παρουσιάζονται στους επιμέρους δείκτες επιχειρηματικών προσδοκιών, δηλαδή οι δείκτες στη Βιομηχανία, το Λιανικό Εμπόριο, τις Υπηρεσίες και τις Κατασκευές έχουν αλλάξει ως προς την περίοδο βάσης τους. Συγκεκριμένα, ως νέα βάση ορίστηκε η περίοδος 2000-2010 (=100), διαφοροποιώντας έτσι τους δείκτες, οι οποίοι μέχρι και τον Φεβρουάριο 2018 διαμορφώνονταν με βάση την περίοδο 1996-2006. Οι σειρές όμως έχουν αναθεωρηθεί πλήρως προς τα πίσω, έτσι ώστε τα στοιχεία να είναι μεταξύ τους συγκρίσιμα. Ως αποτέλεσμα οι δείκτες με τη νέα περίοδο βάσης είναι συνολικά υψηλότεροι συγκριτικά με εκείνους με την παλαιότερη περίοδο βάσης. Η αλλαγή περιόδου βάσης από το IOBE δεν επηρεάζει το συνολικό δείκτη οικονομικού κλίματος για την Ελλάδα ή οποιαδήποτε άλλη χώρα.

νέας ισχυρής έξαρσης. Για αυτό, σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, ενισχύεται η σημασία των παρεμβάσεων πολιτικής, όχι μόνο για τη διαφύλαξη της δημόσιας υγείας, αλλά για να εμπεδωθεί ένα περιβάλλον υποστήριξης των οικονομιών μεσοπρόθεσμα.

Αναλυτικά, ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα το τρίμηνο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2020 ήταν ήπια εξασθενημένος σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο του 2020, στις 90,3 από 91,8 μονάδες, ενώ κυμάνθηκε σε επίπεδο αισθητά χαμηλότερο σε σχέση με το μέσο αντίστοιχο περυσινό (108,1 μον.). Το πρόσφατο επίπεδό του είναι παραπλήσιο με το μέσο όρο του 2015.

Στην Ευρώπη, ο αντίστοιχος μέσος δείκτης διαμορφώθηκε αισθητά υψηλότερα κατά την εξεταζόμενη τριμηνιαία περίοδο σε σύγκριση με την προηγούμενη, τόσο στην ΕΕ, όσο και στην Ευρωζώνη. Συγκεκριμένα, ο δείκτης οικονομικού κλίματος διαμορφώθηκε στις 86,3 (από 68,5) μονάδες το γ' τρίμηνο του τρέχοντος έτους στην ΕΕ, και στις 87,0 (από 69,4) μονάδες στην Ευρωζώνη.

Σε επίπεδο τομέων, οι επιχειρηματικές προσδοκίες στην Ελλάδα υποχώρησαν το τρίτο τρίμηνο φέτος σε σχέση με το προηγούμενο στη Βιομηχανία και στο Λιανικό εμπόριο. Αντίθετα, σημείωσαν μικρή βελτίωση στις Υπηρεσίες και εντονότερη στις Κατασκευές. Στην πλευρά των καταναλωτών, σημειώθηκε επιδείνωση του δείκτη καταναλωτικής εμπιστοσύνης. Σε σύγκριση με το αντίστοιχο περυσινό τρίμηνο, οι μέσοι δείκτες επιδεινώθηκαν σε όλους τους τομείς, πλην των Κατασκευών και των Καταναλωτών. Αναλυτικότερα:

Ο Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης στην Ελλάδα το τρίμηνο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου φέτος διαμορφώθηκε χαμηλότερα κατά μέσο όρο από το β' τρίμηνο του 2020, στις -36,9 από -31,1 μονάδες, επίπεδο αισθητά χαμηλότερο του αντίστοιχου πριν ένα χρόνο (-11,7 μον.). Ο αντίστοιχος μέσος δείκτης ενισχύθηκε ήπια στην ΕΕ, στις -15,3 (από -19,0) μονάδες, όπως και στην Ευρωζώνη (-14,5 από -18,5 μονάδες). Αυτά τα επίπεδα είναι αισθητά χαμηλότερα σε σχέση με τα αντίστοιχα ένα χρόνο πριν (-5,9 και -6,8 μον. αντίστοιχα).

Οι τάσεις στα επιμέρους βασικά στοιχεία που απαρτίζουν το συνολικό δείκτη ήταν μικτές στο τρίτο τρίμηνο φέτος σε σχέση με το δεύτερο τρίμηνό του. Έτσι, οι προβλέψεις των καταναλωτών στην Ελλάδα για την οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών τους το επόμενο 12μηνο, ενισχύθηκαν αισθητά, όπως και εκείνες για την οικονομική κατάσταση της χώρας, ενώ οι εκτιμήσεις των νοικοκυριών για την τρέχουσα κατάστασή τους υποχώρησαν έντονα και η πρόθεση για μείζονες αγορές το προσεχές χρονικό διάστημα μεταβλήθηκε οριακά.

Αναλυτικότερα, το ποσοστό εκείνων οι οποίοι είναι απαισιόδοξοι για την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού τους το επόμενο 12μηνο περιορίστηκε αισθητά, στο 45% (από 55% το προηγούμενο τρίμηνο), ενώ ενισχύθηκε στο 9% (από 6%) το ποσοστό όσων δηλώνουν το αντίθετο. Επίσης, εξασθένησε στο 61% (από 71%) το ποσοστό των καταναλωτών στην Ελλάδα οι οποίοι διατυπώνουν δυσοίωνες προβλέψεις σχετικά με την οικονομική κατάσταση της χώρας, με το 15% (από 10%) να αναμένει βελτίωση. Ως προς την πρόθεση για αποταμίευση, το ποσοστό των νοικοκυριών που δεν αξιολογούν ως πιθανή την αποταμίευση το επόμενο 12μηνο μειώθηκε ήπια, στο 81% (από 84%), ενώ αντίθετα ενισχύθηκε στο 18% (από 15%), το ποσοστό εκείνων που τη θεωρούν πιθανή. Στις προβλέψεις για την εξέλιξη της ανεργίας, εξασθένησε ήπια στο 82% (από 85%) το ποσοστό όσων εκτιμούν ότι η κατάσταση θα επιδεινωθεί, με το 7% (από 4%) κατά μέσο όρο να διατυπώνει αντίθετη άποψη. Το ποσοστό των καταναλωτών που αναφέρει ότι είναι «χρεωμένο» το γ' τρίμηνο του 2020 ενισχύθηκε οριακά, σε 9% (από 7%), στα ίδια επίπεδα με το αντίστοιχο περυσινό τρίμηνο. Επίσης, ενισχύθηκε ήπια στο 20% το ποσοστό των ερωτηθέντων που δηλώνουν ότι αποταμιεύουν λίγο (από 17% στο περυσινό αντίστοιχο τρίμηνο). Τέλος, το ποσοστό εκείνων που αναφέρουν ότι «μόλις τα βγάλουν πέρα» μειώθηκε στο 62% (από 65%) και το ποσοστό των νοικοκυριών που αναφέρουν ότι «αντλούν από τις αποταμιεύσεις τους» περιορίστηκε οριακά, στο 9% (από 10%), στο επίπεδο του αντίστοιχου τριμήνου του 2019.

Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στη Βιομηχανία το τρίτο τρίμηνο του τρέχοντος έτους διαμορφώθηκε στις 86,7 (από 87,6) μονάδες, αρκετά χαμηλότερα σε σύγκριση με την αντίστοιχη

περυσινή του επίδοση (104,8 μονάδες). Στα βασικά στοιχεία δραστηριότητας, ο δείκτης στις προβλέψεις για τη βραχυπρόθεσμη εξέλιξη της παραγωγής από κανονικός για την εποχή ενισχύθηκε ελαφρά το εξεταζόμενο τρίμηνο και διαμορφώθηκε στις +8,8 μονάδες κατά μέσο όρο, ενώ περαιτέρω αρνητικά κινήθηκαν οι εκτιμήσεις για το επίπεδο παραγγελιών και ζήτησης (στις -40,6 από -32,0 μονάδες ο σχετικός δείκτης). Οι εκτιμήσεις για τα αποθέματα ετοιμών προϊόντων υποδηλώνουν μικρή ενίσχυση (στις +16,6 από +14,1 μον. ο σχετικός δείκτης), ενώ οι τάσεις στις εξαγωγικές μεταβλητές είναι μικτές: οι προβλέψεις για την εξαγωγική δυναμική του επόμενου τριμήνου βελτιώθηκαν αισθητά (+14,4 από -0,4 μον.), ενώ οριακά πτωτικά μεταβλήθηκαν οι τρέχουσες εκτιμήσεις για τις εξαγωγές του τομέα (στις -16,4 από τις -15,0 μον.), όπως και οι εκτιμήσεις για τις παραγγελίες και ζήτηση εξωτερικού (-29,7 από τις -24,7 μον.). Στις προβλέψεις για την απασχόληση, το σχετικό μέσο τριμηνιαίο ισοζύγιο σημείωσε υποχώρηση, στις -8,2 (από +2,5) μονάδες κατά μέσο όρο. Αντίθετα, το ποσοστό χρησιμοποίησης του εργοστασιακού δυναμικού παρουσίασε βελτίωση, στο 70,6% (από 65,9%), ενώ οι μήνες εξασφαλισμένης παραγωγής των επιχειρήσεων περιορίστηκαν, στους 5,3 μήνες κατά μέσο όρο.

Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στο Λιανικό Εμπόριο το υπό εξέταση τρίμηνο ήταν ήπια χαμηλότερος σε σχέση με το προηγούμενο, στις 73,5 μονάδες (από τις 80,3), επίδοση κατά πολύ χαμηλότερη ωστόσο συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους (115,5 μον.). Από τις βασικές μεταβλητές του δείκτη, το μέσο ισοζύγιο για τις εκτιμήσεις των τρεχουσών πωλήσεων υποχώρησε σημαντικά στις -25 (από -8) μονάδες. Από τις επιχειρήσεις του κλάδου, το 58% κρίνει ότι οι πωλήσεις του μειώθηκαν, με το 33% (από 41%) να εκτιμά το αντίθετο. Ως προς τις προβλεπόμενες πωλήσεις, ο δείκτης των -9 μονάδων υποχώρησε περαιτέρω, στις -12, με τα αποθέματα να παραμένουν σχεδόν αμετάβλητα (στις +28 από +27 μον. ο δείκτης). Από τα υπόλοιπα στοιχεία δραστηριότητας, αμετάβλητο παρέμεινε το ισοζύγιο των προβλέψεων για τις παραγγελίες προς προμηθευτές (στις -9 μονάδες η μέση τιμή τριμήνου), ενώ αντίθετα για την απασχόληση του τομέα, το μέσο ισοζύγιο προβλέψεων σημειώνει μικρή ενίσχυση στις +31 (από +22) μονάδες. Τέλος, σε όρους τιμών, το αντίστοιχο ισοζύγιο βελτιώθηκε και στράφηκε θετικά (+3 από -8) μονάδες, με το 2% (από 12%) των επιχειρήσεων να εκφράζει προσδοκίες αποκλιμάκωσης των τιμών και το 91% (από 83%) να προβλέπει σταθερότητα. Υποχώρηση των επιχειρηματικών προσδοκιών καταγράφηκε το τρίτο τρίμηνο του 2020 σε όλους τους επιμέρους εξεταζόμενους κλάδους του Λιανικού εμπορίου πλην του κλάδου Υφασμάτων-Ένδυσης-Υπόδησης και του κλάδου ειδών οικιακού εξοπλισμού όπου η ενίσχυση ήταν οριακή, με τον κλάδο Οχημάτων και ανταλλακτικών να ενισχύεται σημαντικά.

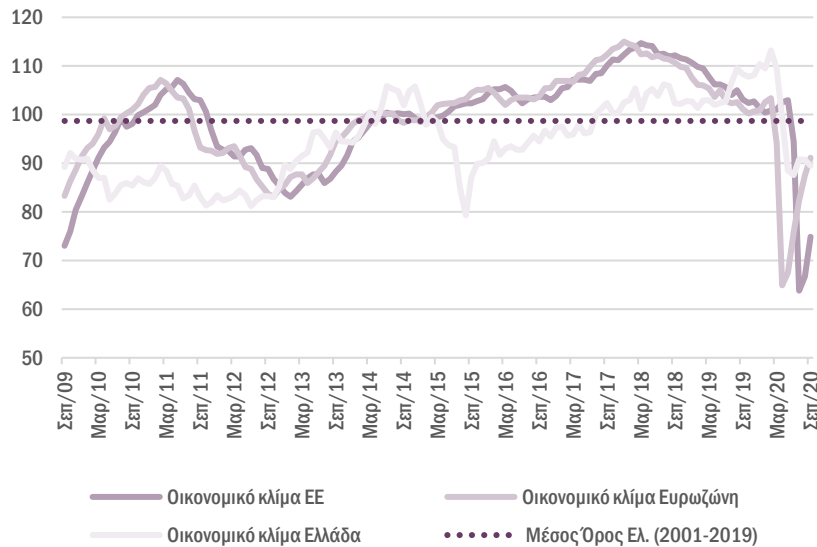
Οι επιχειρηματικές προσδοκίες στις Κατασκευές ενισχύθηκαν κατακόρυφα στο τρίτο τρίμηνο του τρέχοντος έτους, με το σχετικό ισοζύγιο να διαμορφώνεται στις 67,0 (από 28,1) μονάδες κατά μέσο όρο, μεταβολή που ήταν η ευρύτερη μεταξύ των βασικών τομέων δραστηριότητας. Αυτή η επίδοση βρίσκεται σε ελαφρά υψηλότερο επίπεδο σε σχέση με εκείνη στο αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους (52,7 μον.). Στις βασικές μεταβλητές, οι προβλέψεις για την απασχόληση του τομέα βελτιώθηκαν σημαντικά, με το σχετικό ισοζύγιο να διαμορφώνεται στις -30 (από τις -68) μονάδες με το 33% (από 4%) των επιχειρήσεων να αναμένουν περισσότερες θέσεις εργασίας, όταν το 41% (από 72%) αναμένει μείωσή τους. Οι προβλέψεις των επιχειρήσεων για τις προγραμματισμένες εργασίες ενισχύθηκαν κατακόρυφα (στις -54 από -83 μον. ο δείκτης), ενώ οι εκτιμήσεις για το τρέχον επίπεδο του προγράμματος εργασιών υποχώρησαν σημαντικά (στις -50 από -27 μον. το σχετικό ισοζύγιο).

Διάγραμμα 2.4

Δείκτες Οικονομικού Κλίματος: Ε.Ε.-27, Ευρωζώνη και Ελλάδα, (1990-2018=100, εποχικά εξομαλυσμένα στοιχεία)

Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος το γ' τρίμηνο φέτος ήταν ελαφρώς εξασθενημένος σε σύγκριση με το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο, αλλά αρκετά χαμηλότερος έναντι του αντίστοιχου περυσινού τριμήνου

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, DG ECFIN

Οι μήνες εξασφαλισμένης δραστηριότητας των επιχειρήσεων του τομέα περιορίστηκαν αισθητά στους 9,0, ενώ παράλληλα το αρνητικό ισοζύγιο στις προβλέψεις των τιμών υποχώρησε (-16 από -27 μονάδες), με το 26% (από 33%) των επιχειρήσεων να αναμένει μείωσή τους βραχυπρόθεσμα και το 10% αύξηση. Τέλος, το ποσοστό των επιχειρήσεων που αναφέρει ότι δεν αντιμετωπίζει προσκόμματα στη λειτουργία του διατηρήθηκε στο 2%, ενώ από τις υπόλοιπες επιχειρήσεις, το 19% (από 12%) κρίνει ως σημαντικότερο εμπόδιο τη χαμηλή ζήτηση, το 45% την ανεπαρκή χρηματοδότηση και ένα 26% (από 46%) παράγοντες όπως η γενική οικονομική κατάσταση της χώρας, οι κεφαλαιακοί έλεγχοι, η υψηλή φορολογία, η έλλειψη έργων, η καθυστέρηση πληρωμών από το κράτος, κ.ά. ως τα μεγαλύτερα προσκόμματα στη λειτουργία του. Σε κλαδικό επίπεδο, οι επιχειρηματικές προσδοκίες κινήθηκαν έντονα ανοδικά τόσο στον κλάδο των Ιδιωτικών Κατασκευών, όσο και στον κλάδο των Δημόσιων Κατασκευών.

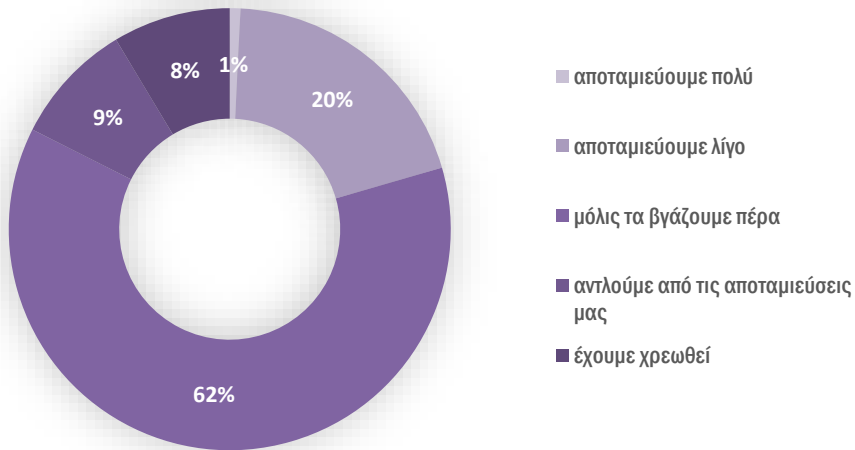
Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στις Υπηρεσίες το υπό εξέταση τρίμηνο ήταν σαφώς υψηλότερος σε σχέση με το προηγούμενο, στις 68,8 μονάδες (από τις 58,6). Ωστόσο αυτή η επίδοση ήταν πολύ χαμηλότερη ωστόσο συγκριτικά με εκείνη στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2019 (108,2 μον.). Από τις βασικές μεταβλητές, οι εκτιμήσεις για την τρέχουσα ζήτηση βελτιώθηκαν ήπια, με το σχετικό δείκτη να κερδίζει 6 μονάδες κατά μέσο όρο και να διαμορφώνεται στις -28 μονάδες. Ελαφρώς ανοδικά κινήθηκαν οι εκτιμήσεις για την τρέχουσα κατάσταση της επιχείρησης (-32 από -37 μον. το μέσο ισοζύγιο), με το ισοζύγιο στις προβλέψεις για τη βραχυπρόθεσμη ζήτηση των επιχειρήσεων του τομέα να ενισχύεται εντονότερα και από τις -21 μονάδες να ισοσκελίζεται. Από τα υπόλοιπα στοιχεία δραστηριότητας, μικρή βελτίωση παρουσίασε το ισοζύγιο προβλέψεων των ερωτηθέντων σχετικά με την απασχόληση (στις -2 από -10 μον. κατά μέσο όρο), ενώ στις τιμές ο μέσος δείκτης προσδοκιών των επιχειρήσεων ενισχύθηκε αισθητά και διαμορφώθηκε στις -13 (από -23) μονάδες. Τέλος, υποχώρησε περαιτέρω, στο 14% (από 17%) κατά μέσο όρο το ποσοστό των ερωτηθέντων που αναφέρουν απρόσκοπτη επιχειρηματική λειτουργία, με το 39% να δηλώνει την ανεπάρκεια ζήτησης ως βασικότερο εμπόδιο στη λειτουργία του, το 11% την ανεπάρκεια κεφαλαίων κίνησης και το 29%

λοιπούς παράγοντες, οι οποίοι συνδέονται με τη γενική οικονομική κατάσταση, την αδυναμία δανεισμού, την υψηλή φορολογία, την καθυστέρηση πληρωμών κ.ά. Από τους εξεταζόμενους κλάδους των Υπηρεσιών, οι επιμέρους δείκτες ενισχύθηκαν αισθητά στο τρίτο τρίμηνο του τρέχοντος έτους σε όλους τους κλάδους, με εξαίρεση τις Χερσαίες μεταφορές, όπου σημειώθηκε οριακή επιδείνωση.

Διάγραμμα 2.5

Στοιχεία έρευνας καταναλωτών για την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού τους (Ιούλιος- Σεπτέμβριος 2020)

Υποχώρηση σε σχέση με το β' τρίμηνο του 2020 του ποσοστού που δηλώνει ότι μόλις τα βγάζει πέρα (62%), Ήπια ενίσχυση στο ποσοστό όσων αναφέρουν πως έχουν χρεωθεί

Πηγή: IOBE

Πίνακας 2.4

Δείκτες Οικονομικού Κλίματος

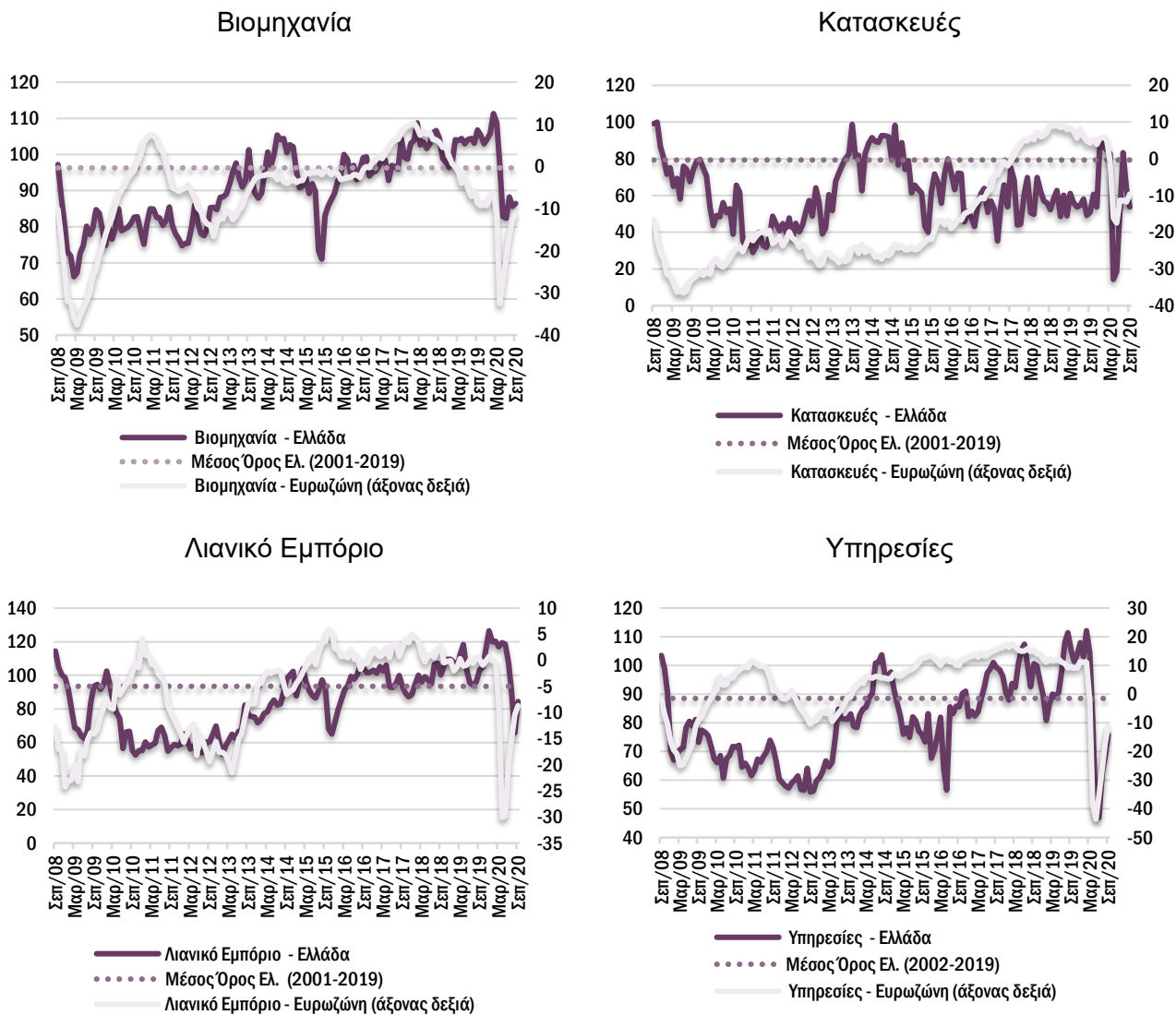
Χρονική περίοδος	Δείκτης Οικονομικού Κλίματος			Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών				Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης (Ελλάδα)
	ΕΕ-27	Ευρωζώνη	Ελλάδα	(Ελλάδα)				
				Βιομηχανία	Κατασκευές	Λιανικό Εμπόριο	Υπηρεσίες	
2010	99,3	99,1	86,3	79,9	52,2	61,3	68,1	-56,9
2011	99,8	99,9	84,8	81,1	37,7	60,9	66,1	-70,5
2012	88,0	88,1	83,7	81,4	47,5	59,1	58,8	-73,9
2013	90,8	90,8	93,6	92,6	71,5	72,6	75,3	-69,3
2014	99,6	99,4	102,0	99,7	88,4	92,3	93,3	-52,8
2015	102,9	102,9	91,7	86,3	62,0	83,9	78,2	-50,3
2016	104,2	104,0	94,4	96,1	61,3	101,4	79,3	-62,9
2017	110,4	110,4	98,9	98,1	55,4	94,6	92,7	-58,9
2018	111,5	111,5	103,8	102,8	58,1	104,5	97,0	-44,0
α' τρίμ. 2018	113,6	113,6	103,2	105,1	60,3	97,1	91,4	-49,8
β' τρίμ. 2018	112,2	112,2	104,5	102,7	60,5	104,7	104,4	-48,7
γ' τρίμ. 2018	111,2	111,2	104,8	105,7	55,0	108,3	97,6	-44,7
δ' τρίμ. 2018	109,0	109,0	102,6	97,7	56,6	108,2	94,6	-32,6
α' τρίμ 2019	106,0	105,8	102,4	101,8	56,7	105,8	85,7	-31,1
β' τρίμ. 2019	104,0	103,8	102,4	103,8	54,8	97,8	92,6	-29,4
γ' τρίμ. 2019	102,1	102,0	108,1	104,8	52,7	115,5	108,2	-11,7
δ' τρίμ. 2019	100,8	100,6	108,8	104,1	68,1	119,1	104,4	-7,1
α' τρίμ. 2020	100,0	100,1	110,7	108,6	84,9	115,1	106,5	-10,4
β' τρίμ. 2020	68,4	69,3	91,8	87,6	28,1	80,3	58,6	-31,1
γ' τρίμ. 2020	86,3	87,0	90,3	86,7	67,0	73,5	68,8	-36,9

Πηγές: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, DG ECFIN, IOBE

Διάγραμμα 2.6

Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών

Πηγή: IOBE

Οι επιχειρηματικές προσδοκίες εξασθένησαν στο πρόσφατο τρίμηνο σε σύγκριση με το προηγούμενο στην Βιομηχανία και στο Λιανικό εμπόριο, ενώ ενισχύθηκαν έντονα στις Κατασκευές και ηπιότερα στις Υπηρεσίες

B. Δημοσιονομικές Εξελίξεις και Προοπτικές

- Ισχυρές επιπτώσεις της πανδημίας του COVID-19 στα δημόσια οικονομικά την περίοδο Ιανουαρίου-Αυγούστου, εξίσου στα σκέλη των δαπανών και των εσόδων, για την υποστήριξη επιχειρήσεων και νοικοκυριών
- Κρατικός Προϋπολογισμός 2020 (Ιαν.-Αυγ.): έλλειμμα €9.681 εκατ., έναντι ελλείμματος €1.588 εκατ. πριν ένα χρόνο. Έλλειμμα υπερτριπλάσιο σε σχέση με το στόχο για το οκτάμηνο φέτος, βάσει του Προϋπολογισμού του 2020, (€2.892 εκατ.).
- Αύξηση δαπανών έναντι του 2019 κατά 14,4% ή €5,01 δισεκ., κυρίως λόγω περισσότερων πληρωμών του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (+€3,19 δισεκ.)
- Υποχώρηση εσόδων κατά 14,5% ή €4,99 δισεκ., κυρίως λόγω της υστέρησης εισπράξεων ΦΠΑ (-€1,98 δισεκ.)
- Το 64,6% της απόκλισης σε σχέση με το στόχο οκταμήνου οφείλεται σε υστέρηση εσόδων και το 31,1% σε υπέρβαση των δαπανών.

Στην πρώτη έκθεση του IOBE για την ελληνική οικονομία το 2020 (σελ. 64) είχε επισημανθεί ότι «Η διάρκεια της πανδημίας ... θα παίξει καθοριστικό ρόλο στις οικονομικές εξελίξεις». Δυστυχώς, η πανδημία βρίσκεται στον όγδοο μήνα, έχει εξαπλωθεί σε όλες σχεδόν τις χώρες της γης, έχει προκαλέσει περισσότερους από ένα εκατομμύριο θανάτους και έχει ανατρέψει τον τρόπο ζωής δισεκατομμυρίων ανθρώπων.

Στην Ελλάδα η πανδημία βρήκε την οικονομία πολύ ευάλωτη και σε μία εξαιρετικά κρίσιμη φάση, καθώς αυτή εξερχόταν από μία δεκαετή οικονομική κρίση και το 2020 θα ήταν το πρώτο έτος σημαντικής επιτάχυνσης του ρυθμού ανάπτυξης, σε 2,3% έως 2,8%, σύμφωνα με τις τελευταίες προβλέψεις του IOBE και διεθνών και εγχώριων οργανισμών και φορέων πριν το ξέσπασμα της υγειονομικής κρίσης. Ωστόσο, από την αρχή της πανδημίας υπήρξαν σημαντικές αρνητικές συνέπειες στους περισσότερους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, ιδιαίτερα στο εμπόριο, τον τουρισμό, την εστίαση, τις μεταφορές κλπ. Καθώς η πανδημία συνεχίζεται και έχει εισέλθει από τον Αύγουστο σε μια δεύτερη φάση, εγχωρίως και διεθνώς, οι οικονομικές επιπτώσεις της ενισχύονται. Ακολούθως, οι εκτιμήσεις για τη μεταβολή του ΑΕΠ φέτος έχουν αναθεωρηθεί επανειλημμένως επί τα χείρω, με τις πλέον πρόσφατες εκτιμήσεις για την ύφεση να κυμαίνονται μεταξύ 7,5% και 9,8% (βλ. Πίνακα 3.3 της έκθεσης).

Φυσικά, η διακοπή της οικονομικής δραστηριότητας την περασμένη άνοιξη και η ύφεση έχουν επηρεάσει πολλαπλώς και τις δημοσιονομικές εξελίξεις. Από το Μάρτιο η δημοσιονομική πολιτική μεταβλήθηκε σε έντονα επεκτατική, με σκοπούς την υποστήριξη επιχειρήσεων και νοικοκυριών, τη συγκράτηση της ύφεσης και αργότερα την ταχύτερη ανάκαμψη της οικονομίας. Η υποχρεωτική διακοπή της οικονομικής δραστηριότητας σε πολλούς κλάδους της οικονομίας δημιούργησε την ανάγκη στήριξης τόσο των επιχειρήσεων, όσο και των εργαζομένων τους. Παράλληλα, επηρεάστηκε δευτερογενώς ένα μεγάλο πλήθος άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό, από τον Μάρτιο έχουν εξαγγελθεί και συνεχίζουν να ανακοινώνονται αλληπάλληλες δέσμες μέτρων, με τεράστιο κόστος για τον προϋπολογισμό. Σύμφωνα με το Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2021, το συνολικό κόστος των δημοσιονομικών μέτρων ανέρχεται σε €13,0 δισεκ. και η άμεση επιβάρυνση του δημοσιονομικού αποτελέσματος σε €11,8 δισεκ.

Η χαλάρωση της δημοσιονομικής πολιτικής είναι γεγονός σε όλες τις χώρες και τις οικονομικές ζώνες διεθνώς, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωζώνης. Τον Μάρτιο αποφασίστηκε η χαλάρωση των δημοσιονομικών κανόνων στην ΕΕ, με βάση τη διάταξη του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης για έκτακτες περιστάσεις. Καθώς η πανδημία συνεχιζόταν, τον Ιούλιο αποφασίστηκε η παράταση της χαλάρωσης των δημοσιονομικών κανόνων και για το 2021. Παράλληλα αποφασίστηκε η δημιουργία του Ταμείου Ανάκαμψης (Next Generation EU) και η άμεση εφαρμογή πρόσθετων παρεμβάσεων,

όπως πχ. Η πρωτοβουλία στήριξης για τον μετριασμό των κινδύνων ανεργίας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης (SURE).

Στην Ελλάδα ο προϋπολογισμός του τρέχοντος έτους έχει ουσιαστικά ανατραπεί και οι δημοσιονομικές εξελίξεις καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την πορεία της υγειονομικής κρίσης. Επισημαίνεται πώς θεωρείται ότι η υγειονομική κρίση θα έχει και μεσοπρόθεσμες συνέπειες στην οικονομία λόγω σημαντικής μείωσης των επενδύσεων⁴, αύξησης του δημόσιου χρέους κλπ.

Μέχρι τώρα, τα μέτρα για την αντιμετώπιση των οικονομικών συνεπειών της πανδημίας αποσκοπούν πρωτίστως στην άμεση εισοδηματική ενίσχυση των πληγέντων νοικοκυριών και επιχειρήσεων και στην προστασία των υφιστάμενων θέσεων εργασίας⁵. Η ενίσχυση των εισοδημάτων συγκράτησε την πτώση της κατανάλωσης και η υποστήριξη των επιχειρήσεων την αύξηση της ανεργίας, η οποία όμως ήταν ήδη υψηλή και πριν την πανδημία.

Όστόσο, για την αντιμετώπιση των μεσομακροπρόθεσμων οικονομικών επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης ενδείκνυται μία διαφορετική οικονομική πολιτική, με ουσιαστική αύξηση των επενδύσεων. Όσον αφορά στο δημόσιο τομέα, κρίνεται σκόπιμη η σημαντική επιτάχυνση των επενδύσεων σε υποδομές. Κάτι ανάλογο με τα «μεγάλα έργα» της δεκαετίας του '90. Ούτως ή άλλως, στη διάρκεια των Προγραμμάτων Οικονομικής Προσαρμογής, οι δημόσιες επενδύσεις ήταν ιδιαίτερα χαμηλές.

Η βελτίωση των υποδομών είναι απαραίτητη για την αύξηση των παραγωγικών δυνατοτήτων της οικονομίας και παράλληλα αποτελεί προϋπόθεση για την προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων, καθώς ενισχύει την αποδοτικότητα του κεφαλαίου και γενικότερα την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Επίσης συμβάλλει πολλαπλασιαστικά στην άνοδο της οικονομικής δραστηριότητας και στη μείωση της ανεργίας. Είναι γνωστό ότι οι δημόσιες επενδύσεις στην Ελλάδα έχουν το μεγαλύτερο πολλαπλασιαστή από όλες τις κατηγορίες δημοσίων δαπανών⁶. Ειδικά σε περιόδους ύφεσης, ο πολλαπλασιαστής ενισχύεται σημαντικά⁷.

Στην τρέχουσα συγκυρία είναι απαραίτητη η δραστική μείωση του χρόνου προετοιμασίας («ωρίμανσης») των δημοσίων επενδύσεων στην Ελλάδα, που για τα μεγάλα έργα κρατάει χρόνια. Αντίστοιχα, είναι σκόπιμο να επιταχυνθεί και ο χρόνος εκτέλεσης και ολοκλήρωσης των έργων. Η επιτάχυνση των διαδικασιών θα επιτρέψει την απορρόφηση των σημαντικών πόρων από τα Ταμεία της ΕΕ που εγκρίθηκαν για την Ελλάδα, σύμφωνα με τις αποφάσεις του Συμβουλίου Κορυφής της 21^{ης} Ιουλίου 2020. Επισημαίνεται ότι τα πολύ χαμηλά επιτόκια που επικρατούν διεθνώς αυτή την περίοδο συνηγορούν υπέρ της ανάληψης μεγάλων έργων υποδομών.

Στο πλαίσιο αυτό, η πρόβλεψη του Προσχεδίου για δημόσιες επενδύσεις ύψους € 6.750 εκατ. και το 2021 κρίνεται ανεπαρκής. Υπενθυμίζεται ότι από το 2016 κάθε χρόνο το προϋπολογιζόμενο ύψος των επενδύσεων είναι σταθερά €6.750 εκατ., ενώ τελικά οι πληρωμές διαμορφώνονται χαμηλότερα των προβλέψεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής είναι το ότι συνολικά στην τετραετία 2016-2019 οι περικοπές δημοσίων επενδύσεων ανήλθαν σε €2,9 δισεκ.

Έλλειμμα και πρωτογενές έλλειμμα Κρατικού Προϋπολογισμού

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, το έλλειμμα του Κρατικού Προϋπολογισμού (ΚΠ) στην περίοδο Ιανουαρίου-Αυγούστου διαμορφώθηκε σε €9.681 εκατ. ή 5,7% του ΑΕΠ. Επίσης, το πρωτογενές έλλειμμα του ΚΠ ανήλθε σε €5.478 εκατ. ή 3,2% του ΑΕΠ.

⁴ Σύμφωνα με το Προσχέδιο, ο σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου το 2020 θα είναι μειωμένος κατά 10,9%. Έτσι θα εξασθενίσουν περαιτέρω οι μακροχρόνιες παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας, ιδίως εάν η πανδημία συνεχιστεί και το 2021.

⁵ Σημαντική εξαίρεση αποτελεί το μέτρο που εξαγγέλθηκε πρόσφατα για την κάλυψη του μη μισθολογικού κόστους 100.000 νέων θέσεων εργασίας.

⁶ Βλ. Πλαίσιο V.I, Έκθεση Νομισματικής Πολιτικής 2018-2019, ΤτΕ, Ιούλιος 2019

⁷ Monokroussos, P. & D., Thomakos (2012). Fiscal multipliers in deep economic recessions and the case for a 2-year extension in Greece's austerity programme. Eurobank Economy & Markets, Issue 4, Volume VIII

Το 85,8% του ελλείμματος εντοπίζεται στον ΤΠ και το 14,2% στο ΠΔΕ (Πίνακας 1). Επίσης, έχει προέλθει κυρίως από την αύξηση των δαπανών του ΠΔΕ, κατά €3.187 εκατ., για τη στήριξη επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων (32,9% του ελλείμματος). Επομένως, από την πλευρά του προϋπολογισμού υπήρξε μία πολύ σημαντική ώθηση στην οικονομία.

Αυτή η επεκτατική πολιτική φαίνεται ότι θα συνεχισθεί και στο υπόλοιπο του έτους καθώς στο Προσχέδιο εκτιμάται ότι το έλλειμμα του ΚΠ, σε εθνικολογιστική βάση, θα φθάσει τα €18,4 δισεκ. Δηλαδή το έλλειμμα θα διπλασιαστεί έως το τέλος του έτους. Επίσης, το πρωτογενές έλλειμμα εκτιμάται σε €12,5 δισεκ. Τα ελλείμματα αυτά, σε συνδυασμό με την εκτιμώμενη μείωση του ονομαστικού ΑΕΠ στα €170,2 δισεκ., θα επηρεάσουν ανοδικά το λόγο χρέους προς ΑΕΠ, που ήταν ήδη εξαιρετικά υψηλός.

Επισημαίνεται ότι, μέχρι σήμερα, η Ελλάδα έχει λάβει μικρή μόνο ενίσχυση από την ΕΕ για την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας, καθώς τα περισσότερα κονδύλια φαίνεται ότι θα εκταμιευθούν το 2021. Συγκεκριμένα, εκτιμάται ότι η Ελλάδα έλαβε έως τον Αύγουστο περίπου €1,3 δισεκ., τα οποία έχουν καταχωρηθεί στα έσοδα του ΠΔΕ. Για αυτόν το λόγο το σχετικό μέγεθος σημείωσε άνοδο 149,5% (Πίνακας 2.5).

Πίνακας 2.5

Εκτέλεση Κρατικού Προϋπολογισμού*(εκατ. €)

	Ιανουάριος- Αύγουστος			% μεταβολή		2018	2019	2020Π	% μεταβολή	
	2018	2019	2020	19/18	20/19				19/18	20/19
Καθαρά έσοδα ΚΠ (1+2)	31.114	33.130	30.050	6,5	-9,3	51.793	55.097	53.751	6,4	-2,4
1. Καθαρά Έσοδα ΤΠ	29.679	31.604	26.243	6,5	-17,0	49.155	52.240	50.072	6,3	-4,2
α. Έσοδα ΤΠ προ επ. φόρων	32.986	34.584	29.575	4,8	-14,5	54.735	57.284	54.998	4,7	-4,0
β. Επιστροφές φόρων	3.307	2.980	3.332	-9,9	11,8	5.580	5.044	4.926	-9,6	-2,3
2. Έσοδα ΠΔΕ	1.435	1.526	3.807	6,3	149,5	2.638	2.857	3.679	8,3	28,8
Δαπάνες ΚΠ	33.791	34.718	39.731	2,7	14,4	56.372	55.265	56.037	-2,0	1,4
3. Δαπάνες ΤΠ	32.314	32.718	34.544	1,3	5,6	50.135	49.623	49.287	-1,0	-0,7
α. Πρωτογενείς δαπάνες	28.508	28.219	30.341	-1,0	7,5	45.459	44.398	44.787	-2,3	0,9
β. Τόκοι ¹	3.806	4.499	4.203	18,2	-6,6	4.676	5.225	4.500	11,7	-13,9
4. Δαπάνες ΠΔΕ	1.477	2.000	5.187	35,4	159,4	6.237	5.642	6.750	-9,5	19,6
Αποτέλεσμα ΚΠ	-2.677	-1.588	-9.681			-4.580	-168	-2.286		
% στο ΑΕΠ	-1,5	-0,8	-5,7			-2,5	-0,1	-2,4		
Έλλειμμα/Πλεόνασμα ΤΠ	-2.635	-1.114	-8.301			-980	2.617	785		
Έλλειμμα/Πλεόνασμα ΠΔΕ	-42	-474	-1.380			-3.600	-2.785	-3.071		
Πρωτογενές αποτέλεσμα ΚΠ	1.129	2.911	-5.478			91	5.057	2.215		

% στο ΑΕΠ	0,6	1,5	-3,2			0,1	2,7	1,1		
ΑΕΠ (σε τρέχ/σες τιμές)	184.714	187.456	170.721			184.714	187.456	197.315		

Πηγή: Δελτίο Εκτέλεσης Προϋπολογισμού Αυγούστου 2020, Υπουργείο Οικονομικών, Σεπτέμβριος 2020

* Σύμφωνα με το νέο τρόπο παρουσίασης εσόδων και δαπανών

Έσοδα Τακτικού Προϋπολογισμού

Στο οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου τα έσοδα του ΤΠ, προ επιστροφών φόρων, μειώθηκαν έναντι του 2019 κατά 14,5%, σε €29,6 δισεκ. Ευνόητα, αυτή η αρνητική εξέλιξη οφείλεται στη σημαντική υποχώρηση της οικονομικής δραστηριότητας και των μετακινήσεων από τα μέσα Μαρτίου. Οφείλεται όμως και στα μέτρα που λήφθηκαν για την αναστολή καταβολής φόρων, βεβαιωμένων και καθυστερημένων οφειλών από τις επιχειρήσεις που πλήγηκαν από τα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας, καθώς και -σε μικρότερο βαθμό- στην έκπτωση 25% για όσες επιχειρήσεις κατέβαλαν εμπρόθεσμα τις οφειλές τους. Σημειώνεται επίσης ότι τα έσοδα του 2019 ήταν ενισχυμένα κατά €1,1 δισεκ. από την επέκταση της σύμβασης του Διεθνούς Αερολιμένα Αθηνών. Εάν γίνουν οι απαραίτητες προσαρμογές για τα έσοδα του ΔΑΑ, η μείωση στο οκτάμηνο περιορίζεται σε 11,6%. Επισημαίνεται ότι λόγω της επιτάχυνσης των επιστροφών φόρων, τα καθαρά έσοδα εμφανίζουν ακόμη μεγαλύτερη μείωση έναντι του 2019, κατά 17,0% (Πίνακας 2.6).

Πίνακας 2.6

Έσοδα Κρατικού Προϋπολογισμού* (εκατ. €)

	Ιανουάριος – Αύγουστος			% μεταβολή		2018	2019	% Μεταβ.
	2018	2019	2020	19/18	20/19			
Καθαρά Έσοδα ΚΠ	31.114	33.130	30.050	6,5	-9,3	51.793	55.097	6,4
Καθαρά Έσοδα ΤΠ	29.679	31.604	26.243	6,5	-17,0	49.155	52.240	6,3
<i>Επιστροφές φόρων</i>	3.307	2.980	3.332	-9,9	11,8	5.580	5.044	-9,7
Έσοδα ΤΠ	32.986	34.584	29.575	4,8	-14,5	54.735	57.284	4,7
Φορολογία Εισοδήματος <i>εκ των οποίων:</i>								
--Φυσικών Προσώπων	6.819	6.932	6.699	1,7	-3,4	10.902	11.029	1,2
--Νομικών Προσώπων	1.592	1.591	1.219	-0,1	-23,4	4.299	4.512	5,0
Φορ. Ακίνητης Περιουσίας	763	726	572	-4,8	-21,2	3.082	2.786	-9,6
Φορ. Κληρ., Δωρεών, κλπ.	97	166	115	71,1	-30,7	161	245	52,2
Δασμοί - φόροι Εισαγωγών	152	201	166	32,2	-17,4	232	298	28,4
Φόροι επί αγαθών - υπηρεσιών <i>εκ των οποίων:</i>								
--ΦΠΑ	11.401	12.007	10.022	5,3	-16,5	17.184	17.792	3,5

--Ειδικό Φόρο Κατ/σης	4.779	4.705	4.248	-1,5	-9,7	7.184	7.125	-0,8
Λοιποί φόροι παραγωγής	902	649	798	-28,0	23,0	1.238	991	-20,0
Λοιποί τρέχοντες φόροι	1.016	850	927	-16,3	9,1	2.564	2.365	-7,8
Κοινωνικές Εισφορές	38	37	36	-2,6	-2,7	65	55	-15,4
Μεταβιβάσεις εκ των οποίων:	524	1.160	1.104	121,4	-4,8	681	1.645	141,6
--ANFA's και SMP's	314	1.035	998	229,6	-3,6	314	1.035	229,6
Πωλήσεις αγαθών-υπηρεσιών εκ των οποίων:	456	1.532	317	236,0	-79,3	740	1.728	133,5
Επέκτ. Συμβ. Αερολ. Αθηνών	-	1.119	--	--	--	-	1.119	--
Λοιπά τρέχοντα έσοδα	1.532	1.317	1.116	-14,0	-15,3	1.968	2.432	23,6
Πωλήσεις παγίων	16	18	5	12,5	-72,2	18	10	-44,4
Έσοδα ΠΔΕ	1.435 ¹	1.526 ²	3.807 ³	6,3	149,5	2.639	2.857	8,3

Πηγή: Δελτίο Εκτέλεσης Προϋπολογισμού Αυγούστου 2020, Υπουργείο Οικονομικών, Σεπτέμβριος 2020

*Σε τροποποιημένη ταμειακή βάση. Σύμφωνα με τη νέα κατάταξη εσόδων που ισχύει από 1/1/2019

1. Για να εμφανιστούν διακριτά τα έσοδα επενδύσεων έχουν αφαιρεθεί €1.386 εκατ. από την κατηγορία «Μεταβιβάσεις» και €49 εκατ. από την κατηγορία «Λοιπά τρέχοντα έσοδα»

2. Για να εμφανιστούν διακριτά τα έσοδα επενδύσεων έχουν αφαιρεθεί €1.475 εκατ. από την κατηγορία «Μεταβιβάσεις» και €51 εκατ. από την κατηγορία «Λοιπά τρέχοντα έσοδα».

3. Για να εμφανιστούν διακριτά τα έσοδα επενδύσεων έχουν αφαιρεθεί €3.000 εκατ. από την κατηγορία «μεταβιβάσεις» και €807 εκατ. από την κατηγορία «λοιπά τρέχοντα έσοδα».

Αναλυτικότερα, οι εισπράξεις από τη φορολογία εισοδήματος μειώθηκαν στην περίοδο Ιανουαρίου – Αυγούστου κατά 7,2%, έναντι του 2019, με την πτώση να εντοπίζεται κυρίως στα έσοδα από τη φορολογία των νομικών προσώπων (-23,4%).

Μικρότερη μείωση, 3,4%, εμφανίζουν τα έσοδα από τη φορολογία των φυσικών προσώπων, καθώς ένα μέρος των εισπράξεων προέρχεται από την εκκαθάριση των δηλώσεων του 2019. Σημαντική μείωση, κατά 21,2%, κατέγραψαν και τα έσοδα από τη φορολογία της ακίνητης περιουσίας, ουσιαστικά από τον ΕΝΦΙΑ. Ωστόσο αυτή δεν θεωρείται πως συνδέεται με την πανδημία, αλλά κυρίως με τη μείωση των συντελεστών του φόρου το 2019.

Όπως ήταν αναμενόμενο, οι μεγαλύτερες απώλειες εσόδων καταγράφηκαν στην έμμεση φορολογία, καθώς είχε διακοπεί μεγάλο μέρος του λιανικού εμπορίου σε φυσικά καταστήματα και εν γένει της οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και των μετακινήσεων, τουλάχιστον στο δίμηνο Μαρτίου-Απριλίου. Τα έσοδα από τον ΦΠΑ υποχώρησαν κατά 16,5% έναντι του προηγούμενου έτους. Επισημαίνεται ότι τα έσοδα του ΦΠΑ το 2019 ήταν ενισχυμένα κατά €272 εκατ. από την επέκταση της σύμβασης παραχώρησης του Αερολιμένα Αθηνών. Χωρίς αυτά τα έκτακτα έσοδα η μείωση έναντι του 2019 περιορίζεται σε 14,6%.

Οι εισπράξεις από τους Ειδικούς Φόρους Κατανάλωσης (ΕΦΚ) ήταν 9,7% λιγότερες έναντι του 2019, με τη μείωση να εντοπίζεται κυρίως στον ΕΦΚ καυσίμων (-9,1%), λόγω της μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας και των περιορισμών στην κυκλοφορία. Μικρότερη μείωση 6,5% καταγράφηκε τα έσοδα από τον ΕΦΚ καπνικών προϊόντων.

Τα έσοδα από τους «λοιπούς φόρους παραγωγής», τα οποία αποτελούνται κυρίως από τα έσοδα (μέρισμα) από την Τράπεζα της Ελλάδος, αυξήθηκαν κατά 23,0%. Η συγκεκριμένη σημαντική άνοδος οφείλεται στο υψηλό μέρισμα από την ΤτΕ, το οποίο ανήλθε σε €528 εκατ. από €353 εκατ. περίπου το 2019.

Τέλος, μετά τη θετική 6^η Έκθεση Ενισχυμένης Εποπτείας για την Ελλάδα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα έσοδα ενισχύθηκαν τον Ιούλιο με το ποσό των €747 εκατ., από τα κέρδη των ευρωπαϊκών κεντρικών τραπεζών από τη διακράτηση ελληνικών ομολόγων (ANFA's και SMP's), ποσό ίδιο με το περυσινό.

Σε γενικές γραμμές η εξέλιξη των εσόδων στο οκτάμηνο αντανακλά τον περιορισμό της οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και τα μέτρα αναβολής της καταβολής φόρων, βεβαιωμένων και καθυστερημένων οφειλών από τις επιχειρήσεις.

Δαπάνες Τακτικού Προϋπολογισμού

Στην περίοδο Ιανουαρίου –Αυγούστου οι πληρωμές του ΤΠ αυξήθηκαν κατά 5,6% έναντι του 2019 και έφθασαν τα €34,5 δισεκ. Στο ποσό αυτό περιλαμβάνονται και οι έκτακτες δαπάνες που σχετίζονται με την πανδημία, εκτός ενός ποσού που καταβλήθηκε μέσω του ΠΔΕ (βλ. παρακάτω). Το σύνολο των έκτακτων δαπανών εμπίπτει στην κατηγορία των πρωτογενών δαπανών, οι οποίες αυξήθηκαν με ρυθμό 7,5% σε σχέση με το προηγούμενο έτος (Πίνακας 2.7).

Πίνακας 2.7

Δαπάνες Κρατικού Προϋπολογισμού* (εκατ. €)

	Ιανουάριος-Αύγουστος*			% μεταβολή		2018	2019	% μεταβ.
	2018	2019	2020	19/18	20/19			
Δαπάνες ΚΠ (1+2+3)	33.791	34.718	39.731	2,7	14,4	56.372	55.265	-2,0
Δαπάνες ΤΠ (1+ 2)	32.314	32.718	34.544	1,3	5,6	50.135	49.623	-1,0
1.Πρωτογενεις δαπ. ΤΠ	28.508	28.219	30.341	-1,0	7,5	45.459	44.398	
Παροχές σε εργαζόμεν.	8.298	8.905	8.880	7,3	-0,3	13.121	13.247	1,0
Κοινωνικές παροχές	814	320	82	-60,7	-74,4	1.978	653	-67,0
Μεταβιβάσεις	18.334	17.930	20.390	-2,2	13,7	28.179	28.205	0,1
(εκ των οποίων σε ΟΚΑ)	11.853	12.727	12.304	7,4	-3,3	18.037	19.243	6,7
Αγορές αγαθών&υπηρεσιών	878	745	696	-15,1	-6,6	1.532	1.458	-4,8
Επιδότησεις	38	119	66	213,2	-44,5	75	224	198,7
Λοιπές δαπάνες	18	36	19	100,0	-47,2	32	50	56,3
Πιστώσεις υπό κατανομή	-	-	-	-	-	-	-	-
Αγορές παγίων	128	165	208	28,9	26,1	542	562	3,7
2. Τόκοι ¹ (ακαθάριστη βάση)	3.806	4.499	4.203	18,2	-6,6	4.676 ¹	5.225	11,7
3. Δαπάνες ΠΔΕ	1.477	2.000	5.187	35,4	159,4	6.237	5.642	-9,5

Πηγή: Δελτίο Εκτέλεσης Προϋπολογισμού Αυγούστου 2020, Υπουργείο Οικονομικών, Σεπτέμβριος 2020

*Σε τροποποιημένη ταμειακή βάση. Σύμφωνα με τη νέα κατάταξη δαπανών που ισχύει από 1/1/2019.

Από τον Ιανουάριο του 2019 οι ετήσιες δαπάνες για τόκους εμφανίζονται από το ΓΛΚ μειωμένες κατά €844 εκατ. για το 2018 και κατά €1.000 εκατ. για το 2019, σε σχέση με τα ποσά που εμφανίστηκαν στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού 2019 (Πίνακας 3.2).

Από τις επιμέρους κατηγορίες πρωτογενών δαπανών οι πληρωμές για «παροχές σε εργαζόμενους» εμφανίζουν μείωση 0,3% έναντι του 2019, επειδή στο κονδύλι του 2019 περιλαμβάνεται η καταβολή αναδρομικών ύψους €324 εκατ. σε ειδικά μισθολόγια. Εάν γίνουν οι αναγκαίες προσαρμογές για λόγους συγκρισιμότητας, τότε ο ρυθμός μεταβολής το 2020 μεταστρέφεται από αρνητικό σε θετικό 3,5%. Σημειώνεται ότι την τελευταία πενταετία οι δαπάνες προσωπικού παρουσιάζουν κάθε χρόνο μικρή αλλά συνεχή άνοδο (Πίνακας 3).

Οι πληρωμές για κοινωνικές παροχές, μειώθηκαν έναντι του 2019 κατά 74,4%, καθώς οι δαπάνες για τα οικογενειακά επιδόματα έχουν μεταφερθεί από φέτος στην κατηγορία «μεταβιβάσεις».

Η άνοδος των πρωτογενών δαπανών στο οκτάμηνο εντοπίζεται αποκλειστικά στην κατηγορία «μεταβιβάσεις», η οποία σημείωσε αύξηση 13,7% σε σχέση πέρυσι. Η συγκεκριμένη εξέλιξη οφείλεται στο γεγονός ότι οι μεταβιβάσεις περιλαμβάνουν και πληρωμές ύψους €2,2 δισεκ. περίπου, που αφορούν την «επιστρεπτέα προκαταβολή» μισθωτών και επιστημόνων, όπως επίσης «την αποζημίωση ειδικού σκοπού». Οι αυξημένες δαπάνες για μεταβιβάσεις λόγω COVID-19 αναμένεται να συνεχιστούν τους επόμενους μήνες, επειδή αρκετά από τα μέτρα για την πανδημία παρατάθηκαν (π.χ. «επιστρεπτέα προκαταβολή», «αποζημίωση ειδικού σκοπού»), ενώ λήφθηκαν ορισμένα πρόσθετα (π.χ. επιδότηση ασφαλιστικών εισφορών έως 100 χιλ. νεοπροσλαμβανόμενων στον ιδιωτικό τομέα). Επίσης, σύμφωνα με πρόσφατες ανακοινώσεις, στο τέλος Οκτωβρίου θα δοθούν αναδρομικά σε συνταξιούχους ύψους €1,4 δισεκ., τα οποία θα εμφανισθούν στους ΟΚΑ, οι οποίοι αποτελούν τη μεγαλύτερη υποκατηγορία των «μεταβιβάσεων» (Πίνακας 3).

Αντίθετα με τις πρωτογενείς δαπάνες, οι πληρωμές για τόκους είναι μειωμένες κατά 6,6%, έναντι του 2019. Ο προϋπολογισμός του 2020 προβλέπει ετήσια μείωση 13,9% (Πίνακες 1 και 3). Για να επιτευχθεί ο στόχος του προϋπολογισμού, θα πρέπει στο τελευταίο τετράμηνο του έτους οι δαπάνες για τόκους να μειωθούν κατά 59% έναντι του 2019.

Στο οκτάμηνο πολλές κατηγορίες δαπανών έχουν συγκρατηθεί προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι έκτακτες ανάγκες λόγω της υγειονομικής κρίσης. Ωστόσο, αποτελεί ζήτημα το εάν η συγκράτηση είναι εφικτή στο σύνολο του έτους. Εκτιμάται ότι στους τελευταίους μήνες του 2020 θα εκδηλωθούν πολύ μεγάλες πιέσεις στις δαπάνες.

Επίσης, στην εξεταζόμενη περίοδο τα εγγυημένα από το Δημόσιο δάνεια έχουν αυξηθεί κατά €3,8 δισεκ. Τα €2,4 δισεκ. αφορούν εγγυήσεις σε τιτλοποιήσεις πιστωτικών ιδρυμάτων (πρόγραμμα Ηρακλής), €0,3 δισεκ. σε δάνεια επιχειρηματικότητας και το υπόλοιπο περίπου €1,0 δισεκ. στο Ταμείο Εγγυοδοσίας COVID-19.

Σημειώνεται τέλος, ότι τον Αύγουστο οι ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις του Δημοσίου προς τους προμηθευτές του (συμπεριλαμβανομένων και των εκκρεμών επιστροφών φόρων) ανέρχονταν σε €2.624 εκατ., αυξημένες έναντι του Δεκεμβρίου 2019 κατά €630 εκατ.

Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων

Η εκτέλεση του ΠΔΕ στην περίοδο Ιανουαρίου-Αυγούστου του τρέχοντος έτους έχει επηρεαστεί σημαντικά από την εν εξελίξει πανδημία, καθώς ορισμένες από τις παρεμβάσεις στήριξης των επιχειρήσεων και των αυτοαπασχολούμενων υλοποιήθηκαν μέσω του προϋπολογισμού επενδύσεων.

Συγκεκριμένα, οι εισπράξεις του ΠΔΕ σημείωσαν μεγάλη άνοδο, 149,5%, σε σχέση με τα χαμηλά έσοδα του 2019. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, στο ποσό αυτό συμπεριλαμβάνονται και έσοδα από την ΕΕ ύψους €1,3 δισεκ., τα οποία συνδέονται με την υγειονομική κρίση και όχι με επενδύσεις (Πίνακας 1).

Οι δαπάνες του ΠΔΕ αυξήθηκαν επίσης ταχύτατα έναντι του 2019 (+159,4%) και διαμορφώθηκαν σε €5.187 εκατ. Στο ποσό αυτό περιλαμβάνονται και πληρωμές ύψους €2.550 εκατ. περίπου που αφορούν την «επιστρεπτέα προκαταβολή». Οι δαπάνες για επενδύσεις ανέρχονται σε €2.630 εκατ. και είναι αυξημένες κατά 30% περίπου σε σχέση με το 2019. Από την άλλη πλευρά, οι δαπάνες για επενδύσεις στην ίδια περίοδο τόσο του 2018 όσο και του 2019 ήταν ιδιαίτερα χαμηλές, οπότε η άνοδος κατά 30% (περίπου €600 εκατ.) δεν κρίνεται ιδιαίτερα εκτεταμένη.

Γ. Χρηματοπιστωτικές εξελίξεις

- Οι θεμελιώδεις δείκτες του εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος επέδειξαν ανθεκτικότητα στο πρώτο κύμα της υγειονομικής κρίσης.
- Καθοριστικό ρόλο παίζουν τα μέτρα στήριξης της ρευστότητας των τραπεζών από την ΕΚΤ και ενίσχυσης χρηματοδότησης των επιχειρήσεων από τις εγχώριες αρχές.
- Κρίσιμες προκλήσεις για τις τράπεζες παραμένουν, ειδικά σε σχέση με την κερδοφορία και την ποιότητα του ενεργητικού τους.
- Συνεχίστηκε η μείωση των καταγεγραμμένων ΜΕΔ παρά την απότομη ύφεση της οικονομικής δραστηριότητας, αν και η μείωσή τους επιβραδύνθηκε.
- Σε διαχρονικά ελάχιστα επίπεδα κυμάνθηκαν τόσο η απόδοση του 10-ετούς κρατικού ομολόγου όσο και το κόστος νέου δανεισμού για επιχειρήσεις.

Παρά την έντονη επίδραση στην οικονομική δραστηριότητα, το πρώτο κύμα της υγειονομικής κρίσης δεν επηρέασε σημαντικά αρνητικά τους θεμελιώδεις δείκτες του εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Σε αυτό συνέβαλαν καθοριστικά τα μέτρα πολιτικής που εφαρμόστηκαν τόσο από την πλευρά της ΕΚΤ για την τόνωση της χρηματοδότησης των τραπεζών, όσο και από την πλευρά των εγχώριων αρχών για την ενίσχυση των καναλιών παροχής ρευστότητας προς τις πληττόμενες επιχειρήσεις.

Η υψηλή αβεβαιότητα, τόσο σε σχέση με την ένταση του δεύτερου κύματος της υγειονομικής κρίσης όσο και σε σχέση με την ταχύτητα της ανάκαμψης της πραγματικής οικονομίας εντείνουν τις προκλήσεις για το εγχώριο τραπεζικό σύστημα. Έπειτα από την απότομη πτώση στις αποτιμήσεις των τραπεζών κατά 60% τον Μάρτιο, η σχετικά αποτελεσματική διαχείριση της υγειονομικής κρίσης από τις Ελληνικές αρχές σταθεροποίησε τις αποτιμήσεις το δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του έτους.

Σε επίπεδο κοινής Ευρωπαϊκής νομισματικής πολιτικής, η ΕΚΤ συνέχισε να διευκολύνει τη παροχή ρευστότητας στις ελληνικές τράπεζες, καθώς οι τίτλοι τους παρέμειναν αποδεκτοί ως επιλέξιμες εξασφαλίσεις, ενώ μειώθηκαν οι περικοπές αποτίμησης (valuation haircuts). Η δυνατότητα μακροχρόνιας ανά-χρηματοδότησης χαμηλού κόστους για τις τράπεζες μέσα από το πρόγραμμα TLTRO III της ΕΚΤ αναδείχθηκε ιδιαίτερα σημαντική μετά την περίοδο του lockdown, με τις Ελληνικές τράπεζες να πενταπλασιάζουν τη σχετική πηγή άντλησης ρευστότητας μέσα σε έξι μήνες, αγγίζοντας συνολικά τα €39 δισεκ. τον Σεπτέμβριο. Σε εθνικό επίπεδο, παρατάθηκαν έκτακτα δημοσιονομικά μέτρα για την υποστήριξη των δανειοληπτών, όπως η προσωρινή επιδότηση επιτοκίου από το κράτος για ενήμερα επιχειρηματικά δάνεια και για δάνεια προς ιδιώτες με υποθήκη την πρώτη κατοικία, καθώς και η προσωρινή αναστολή των δόσεων επιλεγμένων δανείων εκ μέρους των τραπεζών. Ενδεικτικά, έως τα τέλη Σεπτεμβρίου, τα δάνεια υπό καθεστώς αναστολής δόσεων ανήλθαν σε περίπου €25 δισεκ., εκ των οποίων το 50% περίπου αφορούσαν ιδιώτες και πολύ μικρές επιχειρήσεις.

Μεταξύ των μακροχρόνιων αδυναμιών του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, ξεχωρίζουν τα αδύναμα ποιοτικά στοιχεία των ιδίων κεφαλαίων και του ενεργητικού, μεταξύ των οποίων το υψηλό απόθεμα Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων (ΜΕΔ), το οποίο δρα αποτρεπτικά τόσο στην πιστοδοτική ικανότητα των τραπεζών όσο και στις προοπτικές κερδοφορίας τους. Σε ότι αφορά την επίδραση των τραπεζών στην πραγματική οικονομία, η πιστωτική συρρίκνωση προς τα νοικοκυριά συνεχίζεται αμείωτη και το

κόστος τραπεζικής χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα, αν και σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, παραμένει υψηλότερο συγκριτικά με τους ευρωπαϊούς εταίρους.

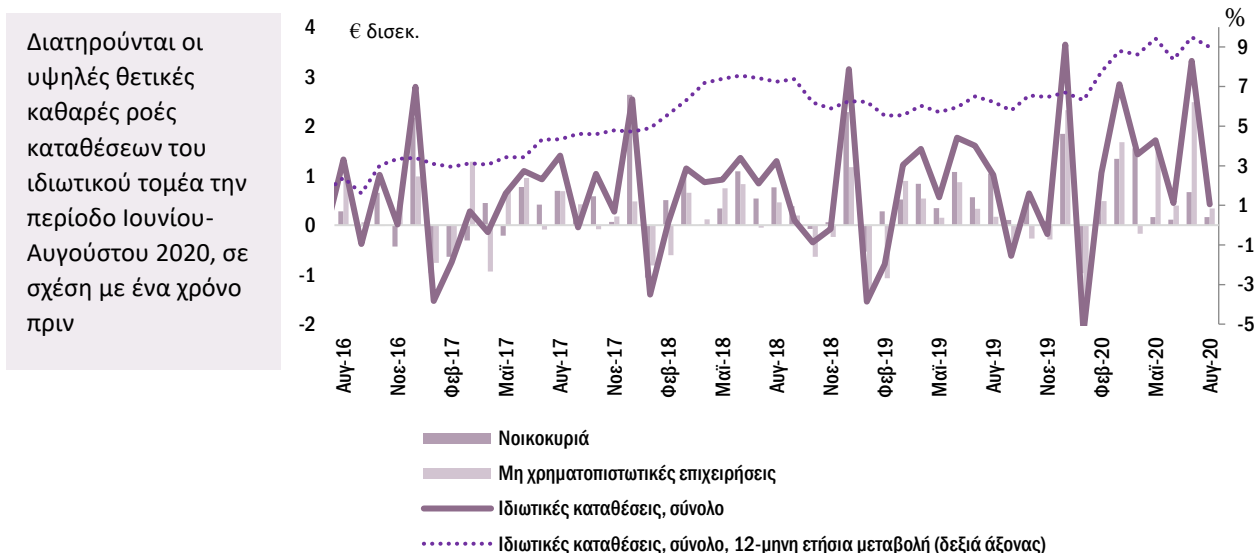
Ταυτόχρονα, καταγράφηκαν και θεμελιώδεις τάσεις με σημαντικά θετικά στοιχεία. Τα ΜΕΔ εξακολούθησαν την πτωτική τους πορεία, παρά την απότομη κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας, ενισχύθηκε ο ρυθμός επιστροφής των ιδιωτικών καταθέσεων στο τραπεζικό σύστημα, υπό την επίδραση της αύξησης της ιδιωτικής αποταμίευσης σε συνέχεια της παρατεταμένης αβεβαιότητας. Το κόστος χρήματος συνέχισε να κυμαίνεται πτωτικά σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, ενώ συνεχίστηκε η πιστωτική επέκταση για το σύνολο του ιδιωτικού τομέα, ως αποτέλεσμα των νέων επιχειρηματικών πιστώσεων, σε μεγάλο βαθμό υπό την επίδραση των μέτρων πολιτικής για την στήριξη της ρευστότητας.

Στο σκέλος του παθητικού των τραπεζών διατηρήθηκε σε υψηλά επίπεδα ο ρυθμός αύξησης των καταθέσεων του ιδιωτικού τομέα το χρονικό διάστημα Ιουνίου- Αυγούστου 2020, σε σχέση με ένα χρόνο πριν, κοντά στο 9%. Καταγράφηκε έτσι καθαρή εισροή ύψους €4,2 δισεκ., που οφείλεται σε εισροή €3,2 δισεκ. από μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις (ΜΧΕ) και €0,9 δισεκ. από νοικοκυριά (Διάγραμμα 2.7). Στο ίδιο χρονικό διάστημα του 2019, η καθαρή εισροή ιδιωτικών καταθέσεων ήταν οριακά μεγαλύτερη, ύψους €4,4 δισεκ. Σε κυλιόμενη 12-μηνη βάση, η μέση μηνιαία τάση επιστροφής των ιδιωτικών καταθέσεων καταγράφηκε σε €1047 εκατ. τον Αύγουστο του 2020, που είναι οριακά χαμηλότερη από το υψηλό δεκαετίας που σημειώθηκε τον Μάιο του 2020 (€1064 εκατ.).

Από τον Αύγουστο του 2015 έως τον Αύγουστο του 2020 οι καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα διευρύνθηκαν κατά €41,2 δισεκ., εκ των οποίων €21,4 δισεκ. προήλθαν από νοικοκυριά και €16,5 δισεκ. από μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις. Πάρα ταύτα, το απόθεμα των συνολικών ιδιωτικών καταθέσεων υπολείπεται ακόμα του επιπέδου του 2014 (Νοέμβριος), κατά €6,1 δισεκ., εκ των οποίων υστέρηση €12,5 δισεκ. προέρχεται από τα νοικοκυριά, ενώ οι μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις σημειώνουν αύξηση έναντι εκείνου του επιπέδου, κατά €8,3 δισεκ.

Διάγραμμα 2.7

Μηνιαία καθαρή ροή ιδιωτικών καταθέσεων στις Ελληνικές τράπεζες

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Για τη συνέχεια του 2020 αναμένεται επιβράδυνση της θετικής τάσης στις ιδιωτικές καταθέσεις, καθώς τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις θα αντιμετωπίζουν τις επιπτώσεις της πανδημίας, η οποία

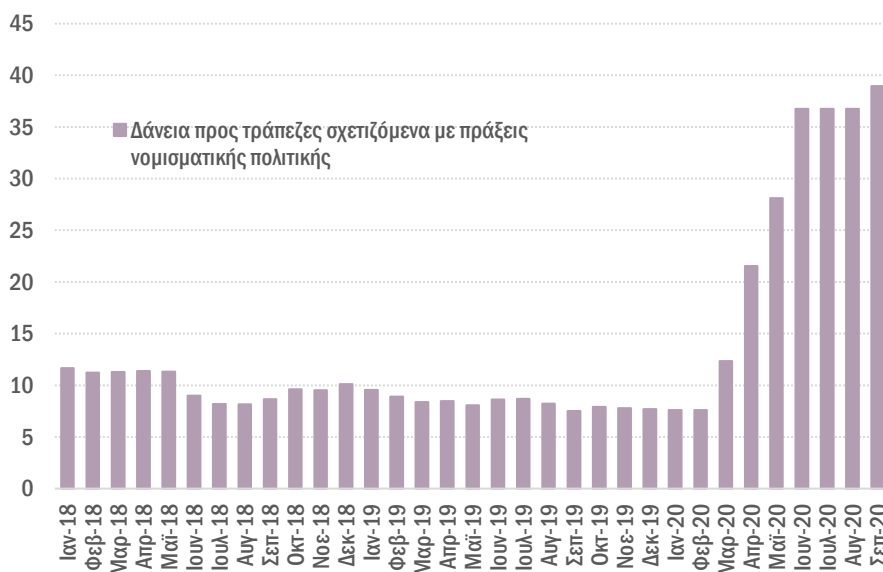

συνεπάγεται μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος. Στον αντίποδα, η μείωση της κατανάλωσης και η αύξηση της αβεβαιότητας αυξάνουν την εγχώρια αποταμίευση, επιδρώντας θετικά στις καταθέσεις.

Το δεύτερο σκέλος του παθητικού των τραπεζών αφορά στη χρηματοδότηση από το Ευρωσύστημα. Η παράταση της έκτακτης δέσμης μέτρων της ΕΚΤ για ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών, χαλαρώνοντας προσωρινά τα κριτήρια βάσει των οποίων αξιολογούνται ως επιλέξιμες οι εξασφαλίσεις που λαμβάνονται στο πλαίσιο των προγραμμάτων ποσοτικής χαλάρωσης, προσφέρει πλέον και στις ελληνικές τράπεζες δυνατότητες άντλησης ρευστότητας σε χαμηλό κόστος. Ενδεικτική είναι η αύξηση χρηματοδότησης από το Ευρωσύστημα που καταγράφηκε τους τελευταίους έξι μήνες, με τα χαμηλού κόστους δάνεια μέσα από πράξεις νομισματικής πολιτικής μακροχρόνιας χρηματοδότησης, όπως το πρόγραμμα TLTRO III της ΕΚΤ να πενταπλασιάζονται σε αξία, από €7,6 δισεκ. το Φεβρουάριο σε σχεδόν €39,0 δισεκ. τον Σεπτέμβριο (Διάγραμμα 2.8). Τα περιουσιακά στοιχεία του εγχώριου τραπεζικού συστήματος που είναι αποδεκτά από το Ευρωσύστημα ως εξασφάλιση για πράξεις νομισματικής πολιτικής, όπως αποτυπώνονται στα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, άγγιξαν τον Σεπτέμβριο τα €54,0 δισεκ. σε σύγκριση με μόλις 15,8 δισεκ. τον Φεβρουάριο πριν τα έκτακτα μέτρα στήριξης από την ΕΚΤ.

Διάγραμμα 2.8

Μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση των Ελληνικών τραπεζών από το Ευρωσύστημα (σε € δισεκ.)

Η διατήρηση της έκτακτης δέσμης μέτρων της ΕΚΤ πενταπλασίασε την άντληση ρευστότητας με χαμηλό κόστος των τραπεζών από το Ευρωσύστημα στην περίοδο Μαρτίου-Σεπτεμβρίου 2020

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Στην πλευρά του ενεργητικού των τραπεζών, επιταχύνθηκε η ανάκαμψη των πιστώσεων προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις που καταγράφηκε από τις αρχές του 2019, ανακόπηκε η μείωση πιστώσεων προς ελεύθερους επαγγελματίες και ατομικές επιχειρήσεις μετά από τέσσερα χρόνια, ενώ αμείωτη συνεχίστηκε η πιστωτική συρρίκνωση προς τα νοικοκυριά, διανύοντας πλέον το δέκατο έτος της. Σε αυτές τις τάσεις συντελούν τόσο παράγοντες της προσφοράς όσο και της ζήτησης δανείων. Στην πλευρά της ζήτησης, αυξάνονται οι ανάγκες για κάλυψη ρευστότητας και κεφάλαιο κίνησης των επιχειρήσεων που έχουν πληγεί από την απότομη κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας, ενώ αρνητικά επιδρά η αβεβαιότητα από την έκβαση της εξάπλωσης της πανδημίας στη ζήτηση χρηματοδότησης για νέες επενδύσεις. Στην πλευρά της προσφοράς, παρά το υψηλό απόθεμα Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων (ΜΕΔ) που επιδρά ανασταλτικά στην πιστοδοτική δραστηριότητα των τραπεζών, ιδιαίτερα θετικά για τις ΜΧΕ επίδρασε η ενεργοποίηση έκτακτων μέτρων πολιτικής τόνωσης

της ρευστότητας μέσα από εγγυοδοτικά προγράμματα (Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα, ΤΕΠΙΧ II και III), με τη συμβολή των οποίων εκταμιεύθηκαν στην περίοδο Απριλίου - Αυγούστου δάνεια περί τα €3,2 δισεκ. ενώ στόχος είναι να διοχετευθούν στην αγορά περί τουλάχιστον 10,0 δισεκ.

Η χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα, χωρίς να συνυπολογίζονται οι διαγραφές δανείων, ανέκαμψε στο διάστημα Ιουλίου-Αυγούστου 2020 κατά 1,7% σε όρους ετήσιας μεταβολής, με οδηγό τα δάνεια προς ΜΧΕ που ανέκαμψαν την ίδια περίοδο κατά 6,7% (Πίνακας 2.89). Το ίδιο διάστημα, ανακόπηκε η πιστωτική συρρίκνωση προς τους ελεύθερους επαγγελματίες για πρώτη φορά από το 2017, ενώ συνεχίστηκε η ετήσια πιστωτική συρρίκνωση κατά 2,5% (Πίνακας 2.8). Η μεγαλύτερη πιστωτική επέκταση προς ΜΧΕ καταγράφηκε κατά σειρά στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας των Μεταφορών, της Διαχείρισης Ακίνητης Περιουσίας, της Βιομηχανίας, του Τουρισμού, του Εμπορίου, της Γεωργίας και της Ενέργειας. Αντιθέτως, καταγράφηκε συρρίκνωση προς τις Κατασκευές, τη Ναυτιλία και τους Επαγγελματίες. Ως προς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των νέων δανείων προς ΜΧΕ, αυτά επικεντρώνονται τόσο σε μικρομεσαίες αλλά και μεγαλύτερες επιχειρήσεις, ενώ παρατηρείται μείωση του ποσοστού κάλυψής τους από ενέχυρα.

Πίνακας 2.8

Εγχώρια τραπεζική χρηματοδότηση ανά κλάδο (ετήσια % μεταβολή ροών*)

Τρίμηνο / Έτος	3/19	4/19	1/20	2/20	Ιούλ.20	Αύγ.20
Σύνολο ιδιωτικού τομέα	-0,2	-0,3	-0,4	0,5	1,5	1,7
Νοικοκυριά & ΜΚΙ	-2,8	-2,9	-2,9	-2,8	-2,6	-2,5
Ελεύθεροι Επαγγελματίες	-2,3	-2,0	-2,4	-2,2	-0,3	0,2
Μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις	2,7	2,2	2,0	4,1	6,4	7,2
Γεωργία	0,0	2,2	-0,5	1,9	3,5	3,7
Βιομηχανία	-0,8	0,7	1,7	7,1	8,5	8,9
Εμπόριο	-0,3	-0,1	0,8	3,1	7,7	8,1
Τουρισμός	4,2	3,8	3,6	2,2	6,9	9,8
Ναυτιλία	1,7	1,1	-1,0	-6,2	-0,6	-0,4
Κατασκευές	0,5	-1,7	-4,4	-3,4	-3,7	-3,1
Ηλεκτρισμός-αέριο-ύδρευση	24,0	11,5	8,0	4,5	2,8	3,6
Μεταφορές και logistics	48,5	50,4	19,5	3,0	14,6	18,6
Επιτόκια νέων χορηγήσεων (μέσος όρος περιόδου, %)						
Καταναλωτική πίστη	9,68	9,59	9,70	9,86	9,33	9,89
Στεγαστική πίστη	3,17	2,93	2,84	2,83	2,98	2,94
Δάνεια προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις	3,87	3,62	3,43	3,15	3,19	3,23

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

* Οι ροές προκύπτουν από τις μεταβολές των υπολοίπων διορθωμένες για τις διαγραφές δανείων, απομειώσεις αξίας χρεογράφων, τις συναλλαγματικές διαφορές και τις αναταξινομήσεις/μεταβιβάσεις δανείων

Από την πλευρά της ζήτησης, η έρευνα της Τράπεζας της Ελλάδος για τις τραπεζικές χορηγήσεις το δεύτερο τρίμηνο του 2020 κατέγραψε σημαντική ενίσχυση της ζήτησης δανείων, ενώ αναμένεται περαιτέρω ενίσχυσή της βραχυπρόθεσμα. Τα πιστωτικά κριτήρια παρέμειναν στάσιμα, χωρίς να αναμένεται να μεταβληθούν βραχυπρόθεσμα. Κινητήριοι μοχλός της αυξημένης ζήτησης διαφαίνονται τα δάνεια για κάλυψη αναγκών ρευστότητας τόσο από τις μικρομεσαίες όσο και τις μεγάλες επιχειρήσεις.

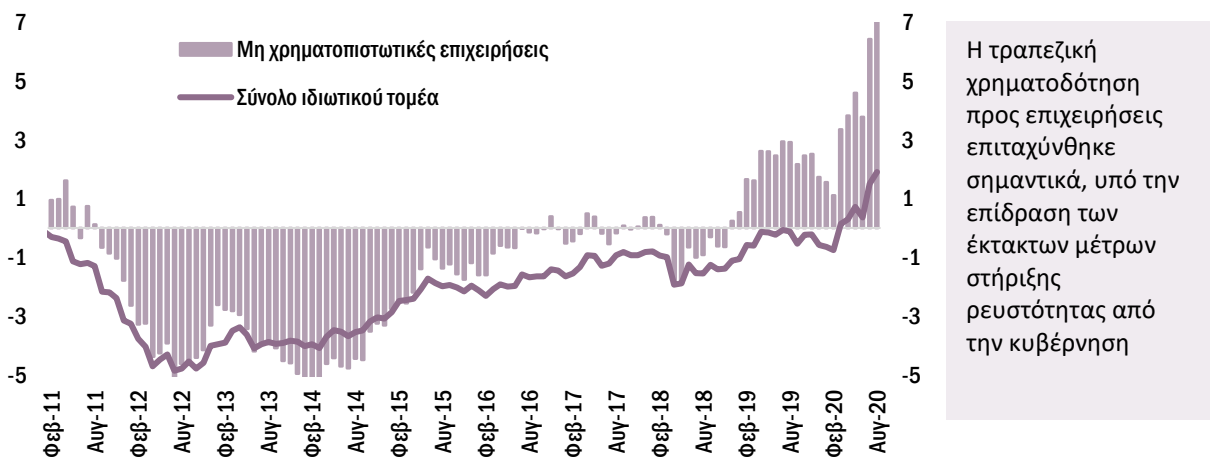

Τα Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια (ΜΕΔ) συνέχισαν να υποχωρούν το δεύτερο τρίμηνο του 2020 κατά 1,5% ή €1,2 δισεκ.⁸, σαφώς βραδύτερα από το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο (9,3% ή €7,6 δισεκ.) όταν και καταγράφηκαν σημαντικές τιποτοποιήσεις από μία συστημική τράπεζα. Το συνολικό ύψος των ΜΕΔ τον Ιούνιο του 2020 ήταν €59,7 δισεκ. ή 36,7% των συνολικών δανείων, περίπου €47,5 δισεκ. ή 44,3% χαμηλότερα από το μέγιστο επίπεδο του Μαρτίου 2016. Στην επιχειρηματική πίστη, τα ποσοστά των ΜΕΔ μειώθηκαν στο 33,3% των δανείων το δεύτερο τρίμηνο του 2020, από 34,2% το πρώτο τρίμηνο (42,6 % το ίδιο τρίμηνο του 2019), ενώ οριακή μείωση, από 47,9% σε 47,8%, καταγράφηκε στα καταναλωτικά (52,0% το ίδιο τρίμηνο του 2019), όπως και στα στεγαστικά χαρτοφυλάκια, από 40,4% σε 40,0% (43,1% το ίδιο τρίμηνο του 2019). (Διάγραμμα 2.9) Σημειώνεται ότι η προσωρινή χαλάρωση των εποπτικών κανόνων από την Ευρωπαϊκή Τραπεζική Αρχή στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, καθώς και τα μέτρα στήριξης των πληττόμενων δανειοληπτών, όπως προσωρινά μορατόρια αποπληρωμής και αναστολές πληρωμής χρεολυσίων επηρεάζουν θετικά την καταγραφή των ΜΕΔ, τα οποία σε κάποιο βαθμό υποεκτιμούν προσωρινά τη δυσκολία αποπληρωμής εκ μέρους των δανειοληπτών.

Διάγραμμα 2.9

Τραπεζική χρηματοδότηση του εγχώριου ιδιωτικού τομέα 2011-2020 (ετήσια % μεταβολή ροών*)

Η τραπεζική χρηματοδότηση προς επιχειρήσεις επιταχύνθηκε σημαντικά, υπό την επίδραση των έκτακτων μέτρων στήριξης ρευστότητας από την κυβέρνηση

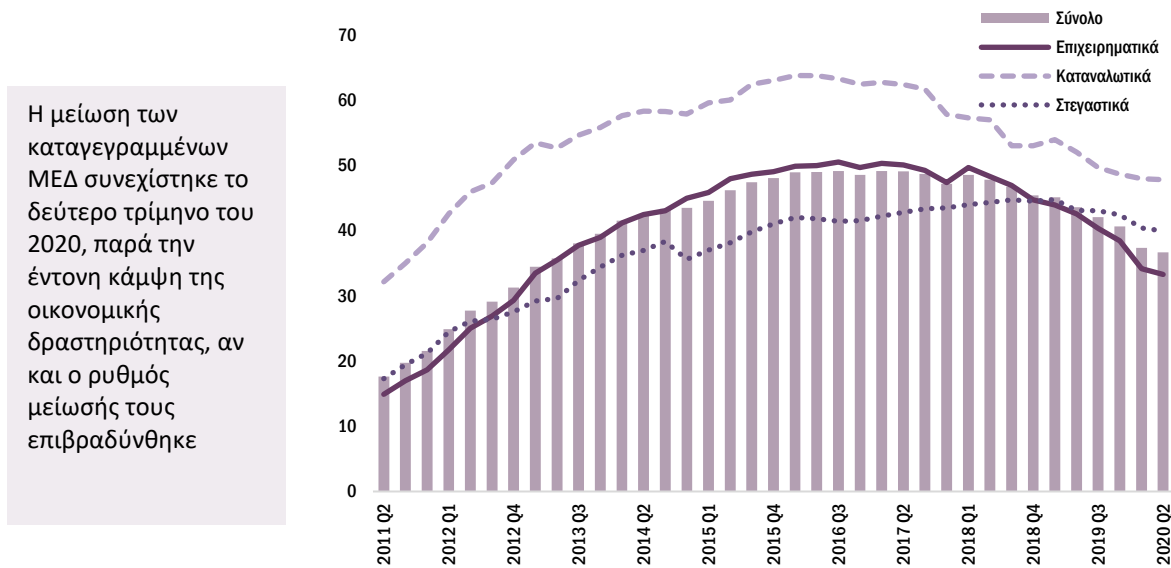
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

* Οι ροές προκύπτουν από τις μεταβολές των υπολοίπων διορθωμένες για τις διαγραφές δανείων, απομειώσεις αξίας χρεογράφων, τις συναλλαγματικές διαφορές και τις αναταξινομήσεις/μεταβιβάσεις δανείων.

⁸ Παρουσιάζονται στοιχεία για τα ΜΕΔ που περιλαμβάνουν μόνο τα στοιχεία εντός ισολογισμού

Διάγραμμα 2.10

Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια, % του συνόλου των δανείων ανά κατηγορία*

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

* Δάνεια εντός ισολογισμού (προ προβλέψεων) σε ατομική βάση.

Ενώ το πρώτο τρίμηνο του 2020 η μείωση των ΜΕΔ βασίστηκε κυρίως σε πωλήσεις μέσω τιτλοποιήσεων στηριζόμενες και στην πρώτη εφαρμογή του προγράμματος παροχής εγγύησης του Ελληνικού Δημοσίου σε τιτλοποιημένα χαρτοφυλάκια ΜΕΔ (Σχέδιο «Ηρακλής», νόμος 4649/2019), η μικρότερη μείωση το δεύτερο τρίμηνο στηρίχθηκε κυρίως σε διαγραφές. Ως προς την υλοποίηση του Σχεδίου «Ηρακλής», αναμένεται ότι το Δημόσιο θα παράσχει συνολικά εγγυήσεις ύψους €12 δισεκ., για την τιτλοποίηση ΜΕΔ ύψους έως €36 δισεκ. εντός περιόδου 18 μηνών από τον Οκτώβριο του 2019, με δυνατότητα παράτασης. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να επιταχυνθεί η εφαρμογή του Σχεδίου «Ηρακλής» όπως και άλλων λύσεων μείωσης των ΜΕΔ, καθώς ορισμένα εργαλεία για τον περιορισμό τους εξακολουθούν να υπό-αξιοποιούνται, όπως οι εισπράξεις από πλειστηριασμούς και ρευστοποιήσεις εξασφαλίσεων. Κρίνεται επίσης σκόπιμο να εξεταστούν συμπληρωματικές προτάσεις, όπως αυτή της Τράπεζας της Ελλάδος για την τιτλοποίηση και ενός μέρους των απαιτήσεων των τραπεζών από αναβαλλόμενη φορολογία, καθώς και η ενδεχόμενη δημιουργία μιας εταιρίας διαχείρισης προβληματικών στοιχείων ενεργητικού (Asset Management Company).

Ως συνέπεια της νέας οικονομικής κρίσης, οι τράπεζες βρίσκονται σε διαδικασία αναθεώρησης των επιχειρησιακών πλάνων και στρατηγικών στόχων για τη μείωση των ΜΕΔ έως το τέλος του 2022. Σε συμφωνία με τον Ευρωπαϊκό Ενιαίο Εποπτικό Μηχανισμό SSM, ο στόχος είναι η μεγαλύτερη συνεισφορά για την περαιτέρω μείωση των ΜΕΔ να προέρχεται από πωλήσεις δανείων, με δεύτερη συμβολή τις ρευστοποιήσεις εξασφαλίσεων και μόλις τρίτη τις διαγραφές. Επίσης, προβλέπεται μεγαλύτερη συνεισφορά από το χαρτοφυλάκιο των επιχειρηματικών δανείων, ακολουθούμενη από τα στεγαστικά και λιγότερο από τα καταναλωτικά δάνεια.

Βραχυπρόθεσμα, η λογιστική καταγραφή των ΜΕΔ επηρεάζεται θετικά από τα έκτακτα μέτρα παροχής ρευστότητας, προσωρινής εποπτικής χαλάρωσης και διευκόλυνσης των πληττόμενων δανειοληπτών, με αποτέλεσμα να υπο-εκτιμάει τις πραγματικές θεμελιώδεις τάσεις σε σχέση με τις δυσκολίες αποπληρωμής των δανείων. Μεσοπρόθεσμα, είναι πιθανή μια συνέχιση μείωσης των ΜΕΔ, ειδικά μέσα από την εκτενέστερη εφαρμογή του προγράμματος «Ηρακλής», αν και ενδεχομένως με βραδύτερο ρυθμό, εξαιτίας των επιπτώσεων της κρίσης πανδημίας αλλά και των νέων ΜΕΔ που θα προκύψουν μετά την παύση των προσωρινών μέτρων ενίσχυσης των δανειοληπτών. Η

προβλεπόμενη οικονομική ύφεση για το τρέχον έτος και η αβεβαιότητα για τον μεσοπρόθεσμο ορίζοντα, δρα ανασχετικά στην ανάκαμψη της τραπεζικής πίστης για παραγωγικές επενδύσεις, ενώ θα συνεχιστεί η πιστωτική συρρίκνωση στα καταναλωτικά και στεγαστικά χαρτοφυλάκια. Στον αντίποδα, τα πρωτοφανή μέτρα ενίσχυσης της ρευστότητας, όπως τα εγγυοδοτικά προγράμματα χρηματοδότησης των ΜΧΕ, και η προσδοκώμενη ζήτηση για κάλυψη αναγκών ρευστότητας θα δρουν ενισχυτικά προς την πιστωτική επέκταση, ειδικά προς τις επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα να είναι πιθανό η συνέχιση της πιστωτικής επέκτασης το τρέχον έτος. Η αποφασιστική και συστηματική μείωση των ΜΕΔ είναι κομβικής σημασίας για την πιστοδοτική ικανότητα των τραπεζών.

Τα επιτόκια νέων καταθέσεων μειώθηκαν περαιτέρω σε ιστορικά χαμηλά το δίμηνο Ιουλίου-Αυγούστου 2020 για τις Μη Χρηματοπιστωτικές Επιχειρήσεις (ΜΧΕ) και τα νοικοκυριά, σε 0,10% και 0,12%, από 0,13% το προηγούμενο τρίμηνο του έτους και 0,25% το 2019. Τα επιτόκια νέων χορηγήσεων διατηρήθηκαν στο επίπεδο του 4,1%, το ίδιο δίμηνο φέτος, σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, κυρίως λόγω της μικρής μείωσης του κόστους δανεισμού προς τους ιδιώτες, την οποία αντισταθμισε οριακή αύξηση των επιτοκίων δανεισμού προς ΜΧΕ (Πίνακας 2.8).

Το μέσο κόστος τραπεζικής χρηματοδότησης των ΜΧΕ του ιδιωτικού τομέα διατηρήθηκε περί το 3,2% τον Αύγουστο του 2020, το οποίο είναι κοντά στο διαχρονικά χαμηλότερο κόστος νέου δανεισμού από την έναρξη της χώρας στην Ευρωζώνη. Ωστόσο, το κόστος αυτό εξακολουθεί να παραμένει σημαντικά υψηλότερο από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης. Ενδεικτικά, σύμφωνα με το σταθμισμένο δείκτη κόστους τραπεζικού δανεισμού της ΕΚΤ (Διάγραμμα 2.10), το κόστος για τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις τον Αύγουστο του 2020 διαμορφώθηκε σε 1,5% στην Ευρωζώνη, 1,7% στην Γερμανία, και 2,0% στις χώρες του «νότου» της Ευρωζώνης (Πορτογαλία, Ιταλία, Κύπρος, Ισπανία). Ακολουθώντας, το spread του κόστους δανεισμού για τις ελληνικές επιχειρήσεις σε σχέση με το μ.ό. της Ευρωζώνης και το μ.ό. του «νότου» διατηρήθηκε περί τις 175 μ.β. και 124 μ.β. αντίστοιχα. Συγκρίνοντάς το με το επίπεδο προ κρίσης, το spread του κόστους δανεισμού για τις ελληνικές επιχειρήσεις σε σχέση με το μέσο όρο των άλλων χωρών του «νότου» της Ευρωζώνης, παραμένει αισθητά υψηλότερο.

Η σχετικά αποτελεσματική αντιμετώπιση του πρώτου κύματος της υγειονομικής κρίσης επανέφερε την τάση έντονης αποκλιμάκωσης στην απόδοση των κρατικών ομολόγων που παρατηρήθηκε στις αρχές του έτους, η οποία για το 10-ετές αξιόγραφο μειώθηκε τον Αύγουστο κοντά στο 1.1%, αγγίζοντας ξανά το διαχρονικά ελάχιστο μέσο μηνιαίο επίπεδο που κατέγραψε τον περασμένο Φεβρουάριο (Διάγραμμα 2.11). Η επιπλέον επιβάρυνση στο νέο κόστος δανεισμού του Ελληνικού Δημοσίου από τις αγορές σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης, υποχώρησε σε σχέση με το γερμανικό δεκαετές ομόλογο (σε 160 μ.β. τον Αύγουστο από 250 μ.β. στα μέσα του lockdown τον Απρίλιο του 2020), ενώ συνέκλινε σε σχέση με το μέσο όρο των χωρών του «νότου» της Ευρωζώνης (σε 44 μ.β. από 69 μ.β. τον Απρίλιο του ίδιου έτους).

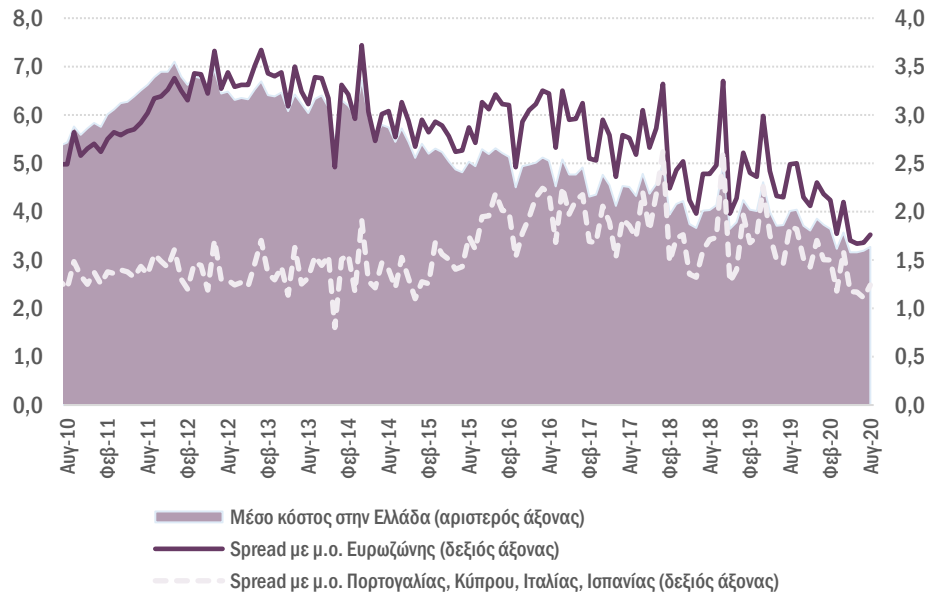
Στη βελτίωση του επενδυτικού κλίματος σε σχέση με τα ελληνικά κρατικά χρεόγραφα συνέβαλε και η πολιτική της ΕΚΤ, η οποία έδωσε από το δεύτερο τρίμηνο του 2020 για πρώτη φορά στη χώρα τη δυνατότητα πρόσβασης σε πρόγραμμα αγοράς κρατικών και εταιρικών ομολόγων, με το Πρόγραμμα Αγοράς Τίτλων λόγω Πανδημίας (Pandemic Emergency Purchase Programme), συνολικού προϋπολογισμού €1250 δισεκ. Ως αποτέλεσμα, σε συνέχεια της άντλησης κεφαλαίων ύψους €3,0 δισεκ. από το Ελληνικό Δημόσιο τον Ιούνιο του 2020 με έκδοση 10-ετούς ομολόγου η οποία υπερκαλύφθηκε από ιδιαίτερα υψηλή ζήτηση και επιτόκιο αγοράς χαμηλότερο του 1,6%, τον Σεπτέμβριο το Ελληνικό Δημόσιο κατάφερε να αντλήσει από τις αγορές €2,5 δισεκ., με επανέκδοση του 10-ετούς ομολόγου με ιστορικά χαμηλή απόδοση κοντά στο 1,2%. Στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της επανέκδοσης, η ζήτηση ξεπέρασε τα €18,0 δισεκ. και κατά πολύ υπερκάλυψε εκ νέου την προσφορά, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των αγοραστών ήταν ξένοι θεσμικοί επενδυτές. Η περαιτέρω μείωση του επιπλέον κόστους νέου δανεισμού της Ελλάδας σε σχέση με άλλες χώρες αντικατοπτρίζει το βαθμό ανάκαμψης της σχετικής εμπιστοσύνης των διεθνών επενδυτών απέναντι στην ελληνική οικονομία.

Διάγραμμα 2.10

Σταθμισμένο μέσο κόστος τραπεζικού δανεισμού προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις (%)

Το κόστος νέου δανεισμού των επιχειρήσεων διατηρήθηκε κοντά στο ιστορικά ελάχιστο επίπεδο του 3,2%, παραμένοντας ωστόσο 124 μ.β. υψηλότερο από τον μ.ό. του «νότου» της Ευρωζώνης

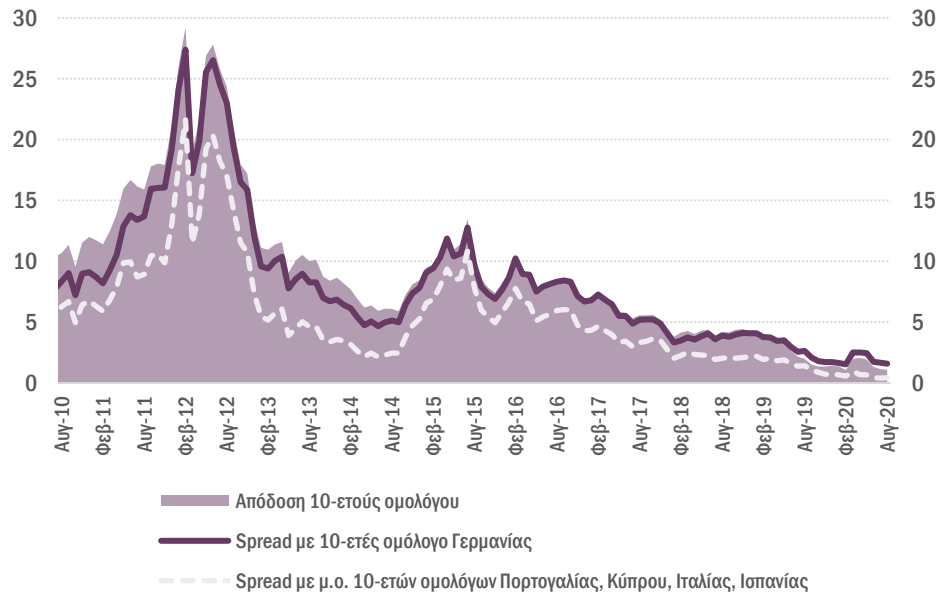

Πηγή: ΕΚΤ

Διάγραμμα 2.11

Απόδοση και spread 10-ετούς ομολόγου Ελληνικού Δημοσίου (%)

Η απόδοση των ελληνικών ομολόγων κινήθηκε τον Αύγουστο κοντά στο διαχρονικά χαμηλό επίπεδο του 1,1%, συγκλίνοντας με τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου

3 ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

3.1 Μακροοικονομικές Εξελίξεις

- Πρωτοφανής ύφεση 15,2% στην Ελλάδα το β' τρίμ. 2020 εξαιτίας των επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης, έναντι αύξησης του ΑΕΠ κατά 2,8% στο αντίστοιχο τρίμηνο πέρυσι. Συνολικά στο πρώτο εξάμηνο ύφεση 7,9%, αντί ανάπτυξης 2,3% πριν ένα χρόνο.
- Συρρίκνωση ΑΕΠ στο β' τρίμ. κυρίως από τη συρρίκνωση των εξαγωγών, έναντι ανόδου τους πριν ένα χρόνο (-32,1%, από +4,8% στο β' τρίμ. '19)
- Επιδείνωση του ισοζυγίου του εξωτερικού τομέα, καθώς οι εισαγωγές περιορίστηκαν λιγότερο από τις εξαγωγές (-17,2%, έναντι +3,9%)
- Μείωση εγχώριου προϊόντος και λόγω πτώσης της κατανάλωσης των νοικοκυριών, σε αντίθεση με τη σταθερότητά της πέρυσι (-11,6%, από +0,1%)
- Ανασχετική επίδραση και από τη χαμηλότερη κατανάλωση του δημόσιου τομέα (-3,2%, έναντι +9,8% ένα χρόνο πριν)
- Σχετικά ήπια υποχώρηση επενδύσεων, ύστερα από μικρή ενίσχυση το 2019 (-9,0%, από +2,8%)

Πρόσφατες μακροοικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα

Οι επιπτώσεις της πανδημίας του νέου κορωνοϊού στην οικονομική δραστηριότητα έγιναν ιδιαίτερα αισθητές στην Ελλάδα κατά το δεύτερο τρίμηνο του τρέχοντος έτους. Το εγχώριο προϊόν συρρικνώθηκε σε αυτό το χρονικό διάστημα κατά 15,2%, υποχώρηση η οποία είναι η μεγαλύτερη διαχρονικά. Η ιδιαίτερα ισχυρή πτώση αποτελεί αντίθεση σε σύγκριση με την άνοδο του ΑΕΠ κατά 2,8% πριν ένα έτος, που ήταν η μεγαλύτερη από το τέταρτο τρίμηνο του 2007. Σε συνδυασμό με την πτώση του ΑΕΠ κατά 0,5% στο αρχικό τρίμηνο, το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 7,9% στο πρώτο εξάμηνο του 2020, ενώ στην αντίστοιχη περίοδο του 2019 διευρυνόταν κατά 2,3%. Εστιάζοντας στις τάσεις των συνιστωσών στο δεύτερο τρίμηνο φέτος, η πτώση του εγχώριου προϊόντος οφείλεται πρωτίστως στη μείωση των εξαγωγών, με τη συρρίκνωση της κατανάλωσης των νοικοκυριών να είναι ο δεύτερος καθοριστικός παράγοντας της ύφεσης. Πολύ μικρότερη ήταν η πτώση στις επενδύσεις και στη δημόσια κατανάλωση. Ανασχετικά σε μια μεγαλύτερη πτώση του εγχώριου προϊόντος επενέργησε η ισχυρή των εισαγωγών.

Ως προς τις ακριβείς εξελίξεις στις συνιστώσες του ΑΕΠ κατά το πρώτο εξάμηνο του τρέχοντος έτους, η εγχώρια κατανάλωση συρρικνώθηκε κατά 5,1%, ενώ ένα χρόνο νωρίτερα διευρυνόταν ήπια, κατά 0,8%. Η πτώση οφείλεται κυρίως στην έντονη υποχώρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης κατά 6,1%, σε αντίθεση με τη μικρή αύξησή της, επίσης κατά 0,8%, στο αρχικό τρίμηνο του περασμένου έτους. Ευνόητα, το μεγαλύτερο μέρος αυτής της μείωσης συνέβη κατά το δεύτερο τρίμηνο, όταν η κατανάλωση των νοικοκυριών περιορίστηκε κατά 11,6%. Η δημόσια κατανάλωση επίσης περιορίστηκε, κατά 1,0%, συνεχίζοντας την περυσινή οριακή μείωσή της (-0,6%). Η υποχώρησή της οφείλεται αποκλειστικά στην ίδια τάση κατά το δεύτερο τρίμηνο, παρά τις δημοσιονομικές παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων του νέου κορωνοϊού. Αυτή η εξέλιξη προήλθε από το αποτέλεσμα βάσης λόγω του υψηλού επιπέδου των δημόσιων καταναλωτικών δαπανών στο ίδιο τρίμηνο του 2019, λόγω των προεκλογικών μέτρων τα οποία υλοποιήθηκαν τότε (πχ 13^η σύνταξη), καθώς και από το ότι οι παρεμβάσεις στήριξης των επιχειρήσεων δεν καταγράφηκαν στα καταναλωτικά έξοδα του κράτους, αλλά στις επενδύσεις του, όπως θα δειχθεί παρακάτω.

Οι επενδύσεις υποχώρησαν κατά 8,0%, αντισταθμίζοντας την άνοδό τους κατά 7,3% ένα χρόνο νωρίτερα. Κατόπιν αυτής της εξέλιξης συμπλήρωσαν ένα έτος συνεχούς πτώσης. Επισημαίνεται ότι, παρά την εξάπλωση της πανδημίας, η πτώση των επενδύσεων δεν κλιμακώθηκε σημαντικά, καθώς διαμορφώθηκε σε 10,3% στο τρίμηνο Απριλίου-Ιουνίου φέτος, από 6,4% στο προηγούμενο τρίμηνο. Επίσης, οφείλεται στο μικρότερο σχηματισμό πάγιου κεφαλαίου, κατά 8,0% και όχι σε μικρότερη συσσώρευση αποθεμάτων ή τη μείωσή τους έναντι της ίδιας περιόδου του προηγούμενου έτους, αφού στο αρχικό εξάμηνο αυτά ήταν οριακά περισσότερα από πέρυσι (+€14 εκατ., στα €382 εκατ.). Την πτώση των επενδυτικών δαπανών συγκράτησε, όπως προαναφέρθηκε, η καταγραφή των παρεμβάσεων υποστήριξης των επιχειρήσεων έναντι των επιπτώσεων της πανδημίας στις επενδύσεις. Συγκεκριμένα, μέχρι τον Ιούνιο, οι εκροές του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ), ήταν υψηλότερες κατά €1.928 εκατ. έναντι του στόχου για την ίδια περίοδο, κυρίως λόγω δαπανών για την αποζημίωση ειδικού σκοπού επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων, για την επιδότηση τόκων δανείων μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, για το μέτρο της επιστρεπτέας προκαταβολής επιχειρήσεων και για την σύσταση ταμείου εγγυοδοσίας επιχειρήσεων λόγω της πανδημίας του COVID-19⁹. Αυτό το γεγονός αποτυπώνεται και στην εξέλιξη συγκεκριμένης κατηγορίας επενδύσεων, η οποία παρουσιάζεται αμέσως παρακάτω.

Μεταξύ των κατηγοριών πάγιου κεφαλαίου, μόνο όσες σχετίζονται με κατασκευές ενισχύθηκαν στο αρχικό εξάμηνο φέτος. Τη μεγαλύτερη άνοδο παρουσίασαν οι Κατοικίες, κατά 29,1%, η οποία ήταν η ισχυρότερη στο συγκεκριμένο εξάμηνο την τελευταία τριετία και υπερδιπλάσια της αντίστοιχης το 2019 (+13,0%). Ακολούθησαν, με αύξηση 13,8%, οι Λοιπές Κατασκευές, στις οποίες εντάσσονται οι δαπάνες του ΠΔΕ, σε αντίθεση με τη μείωσή τους στην ίδια περίοδο πέρυσι κατά 19,3%. Αυτή η διεύρυνσή τους οφείλεται αποκλειστικά στην άνοδό τους στο δεύτερο τρίμηνο κατά 32,0%, γεγονός που αναδεικνύει τη συσχέτισή της με την έντονη διεύρυνση των δαπανών του ΠΔΕ στο ίδιο χρονικό διάστημα για την ενίσχυση των επιχειρήσεων και των αυτοαπασχολούμενων έναντι των επιπτώσεων του νέου κορωνοϊού. Μεταξύ των υπόλοιπων κατηγοριών, η μεγαλύτερη υποχώρηση σημειώθηκε στα Μεταλλικά Προϊόντα-Μηχανήματα (-54,8%), υπεραντισταθμίζοντας την έντονη ενίσχυσή τους ένα χρόνο νωρίτερα (+44,9%). Έπονται σε πτώση, με πολύ μικρότερη και παραπλήσια μεταξύ τους έκταση, ο Εξοπλισμός Μεταφορών (-6,5%), τα Αγροτικά Προϊόντα (-6,0%) και τα Λοιπά Προϊόντα (-5,2%). Η πρώτη κατηγορία είχε παρουσιάσει στο πρώτο εξάμηνο του 2019 άνοδο 4,4%, ενώ οι υπόλοιπες δύο μικρή ή οριακή κάμψη (-1,8% και -0,2% αντίστοιχα). Η μικρότερη πτώση επενδύσεων σημειώθηκε στον Εξοπλισμό Μεταφορών (-0,4%), σε αντίθεση με την αύξησή τους πέρυσι κατά 3,9%.

Στην πλευρά των εξελίξεων στο εξωτερικό ισοζύγιο της οικονομίας, όπως ήταν αναμενόμενο εξαιτίας της ανασχετικής επίδρασης της πανδημίας στην οικονομική δραστηριότητα παγκοσμίως, η ήπια ανοδική τάση στις εξαγωγές κατά το πρώτο τρίμηνο φέτος μεταστράφηκε σε έντονα πτωτική στο αμέσως επόμενο. Κατόπιν της συρρίκνωσής τους κατά 32,1% στην περίοδο Απριλίου-Ιουνίου, οι εξαγωγές ήταν 15,0% λιγότερες από πέρυσι στο πρώτο εξάμηνο του 2020. Η έντονη συρρίκνωση προήλθε κυρίως από τις εξαγωγές υπηρεσιών, κατά 49,4% στο β' τρίμηνο και 25,0% στο αρχικό εξάμηνο, αντανακλώντας τις αρνητικές επιδράσεις της αναστολής δραστηριότητας στον τουρισμό, έναντι σημαντικής άνοδου τους

⁹ Πηγή: Δελτίο Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού Ιουνίου 2020, Υπουργείο Οικονομικών, Ιούλιος 2020

πριν ένα χρόνο (+7,6%). Η πώση στις εξαγωγές προϊόντων ήταν σαφώς ηπιότερη, -15,4% και -6,0% αντίστοιχα, ενώ στο πρώτο εξάμηνο του 2019 διευρύνονταν κατά 2,5%.

Έντονες πιέσεις ασκήθηκαν από την πανδημία και στις εισαγωγές. Ωστόσο ήταν ηπιότερες από ότι στις εξαγωγές, καθώς μειώθηκαν κατά 17,2% στο δεύτερο τρίμηνο, ενώ στο σύνολο της περιόδου Ιανουαρίου – Ιουνίου οι εισαγωγές ήταν 9,2% λιγότερες από ότι πέρυσι, όταν επίσης υποχωρούσαν, αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό (-1,6%). Σε απόλυτους όρους, η μείωση ήταν ισχυρότερη στις εισαγωγές αγαθών, φθάνοντας το 15,3% στο δεύτερο τρίμηνο και το 8,2% συνολικά στο αρχικό εξάμηνο φέτος. Οι εισαγωγές υπηρεσιών συρρικνώθηκαν κατά 25,7% και 13,2% αντίστοιχα, αντισταθμίζοντας την άνοδό τους πέρυσι κατά 9,4%. Η ευρύτερη υποχώρηση των εξαγωγών σε σύγκριση με τις εισαγωγές επιδείνωσε το εξωτερικό ισοζύγιο, καθιστώντας το ελλειμματικό κατά €3,25 δισεκ. (3,6% του ΑΕΠ), από ελαφρώς πλεονασματικό στο ίδιο χρονικό διάστημα του 2019 (€480 εκατ.),

Προσεγγίζοντας το ΑΕΠ από την πλευρά της παραγωγής, η εγχώρια ακαθάριστη προστιθέμενη αξία περιορίστηκε κατά 14,0% στο τρίμηνο Απριλίου-Ιουνίου και κατά 7,7% στο πρώτο εξάμηνο. Η ηπιότερη υποχώρησή της σε σύγκριση με την υποχώρηση του ΑΕΠ από την πλευρά της ζήτησης που αναφέρθηκε προηγουμένως, οφείλεται κυρίως στη σημαντική υποχώρηση των εισπράξεων φόρων επί των προϊόντων κατά το δεύτερο τρίμηνο, κατά 23,3%, οι οποίοι αποτελούν τμήμα του ΑΕΠ το οποίο καταβάλλεται στο κράτος. Οι επιδοτήσεις επί των προϊόντων, που συνιστούν εξωγενή ενίσχυση στο ΑΕΠ, μειώθηκαν στο ίδιο χρονικό διάστημα κατά 16,2%. Σε οκτώ εκ των δέκα βασικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας η δραστηριότητα εξασθένησε κατά το χρονικό διάστημα Απριλίου-Ιουνίου. Εξαίρεση αποτέλεσαν ο κλάδος των Κατασκευών, στον οποίο σημειώθηκε διεύρυνση δραστηριότητας κατά 24,2% και συνολικά στο πρώτο εξάμηνο φέτος κατά 20,6% και αυτός της Δημόσιας Διοίκησης – άμυνας – κοινωνικής ασφάλισης, με αυξήσεις 0,9% και 1,1% αντίστοιχα. Η αύξηση στις Κατασκευές σχετίζεται με την άνοδο στις επενδύσεις σε κατοικίες και λοιπές κατασκευές που προαναφέρθηκε. Επιπλέον, ο τομέας συνέχισε την ισχυρή ανάκαμψή του στο αρχικό εξάμηνο του 2019, κατά 31,4%, όταν στη Δημόσια Διοίκηση επικρατούσαν σταθεροποιητικές τάσεις (+0,2%).

Στον αντίποδα, η μεγαλύτερη κάμψη δραστηριότητας στο δεύτερο τρίμηνο σημειώθηκε στο Χονδρικό - λιανικό εμπόριο, μεταφορές – αποθήκευση, ξενοδοχεία – εστιατόρια, κατά 35,6%, οδηγώντας σε μείωση 19,5% στο σύνολο του πρώτου εξαμήνου φέτος, σε αντίθεση με την άνοδο κατά 4,1% ένα έτος νωρίτερα. Ωστόσο η εντονότερη πτώση στην περίοδο Ιανουαρίου-Ιουνίου σημειώθηκε στον τομέα Τεχνών – διασκέδασης – ψυχαγωγίας, κατά 22,3%, έναντι οριακής αύξησης 0,6% πέρυσι και υποχώρησης 33,0% στο δεύτερο τρίμηνο. Ακολουθούν σε εξασθένηση της παραγωγής τους στο εξάμηνο Ιανουαρίου – Ιουνίου του 2020 οι Επαγγελματικές - επιστημονικές - τεχνικές - διοικητικές δραστηριότητες (-12,7% και -25,5% στο β' τρίμ.) και οι Χρηματοπιστωτικές – ασφαλιστικές δραστηριότητες (-8,3% και -11,2%), σε αντίθεση με αύξηση 4,2% και σε συνέχεια υποχώρησης 9,5% ένα έτος νωρίτερα, αντίστοιχα. Ίδιας έκτασης ήταν η κάμψη στον Πρωτογενή τομέα (-6,6% και -7,7%) και τη Βιομηχανία (-6,4% και -11,2%), έναντι σταθεροποιητικών τάσεων πριν ένα χρόνο (-0,4% και +0,3% αντίστοιχα). Η μικρότερη υποχώρηση σημειώθηκε στην Ενημέρωση-επικοινωνία και τη Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, κατά 1,5% και 0,6%, ενώ πέρυσι αμφότεροι οι τομείς παρουσίαζαν σταθεροποιητική τάση (+0,2%).

Η απότομη μεταβολή στην τάση του ΑΕΠ έως τώρα έχει αποτυπωθεί ήπια στην τάση της ανεργίας. Όπως έχει αναφερθεί από την προηγούμενη έκθεση για την ελληνική οικονομία, σε αυτήν την εξέλιξη θεωρείται ότι έχουν συμβάλει συνδυαστικά ορισμένοι παράγοντες. Συγκεκριμένα, τα μέτρα προστασίας των θέσεων εργασίας από τις επιπτώσεις της πανδημίας που έλαβε η κυβέρνηση, η χρονική υστέρηση ορισμένων μηνών που έχει παρατηρηθεί πως παρουσιάζουν οι εξελίξεις στην αγορά εργασίας σε σχέση με εκείνες στην οικονομική δραστηριότητα, καθώς και το γεγονός ότι η ισχυρή υποχώρηση του αριθμού των απασχολούμενων στο δεύτερο τρίμηνο αποδόθηκε πρωτίστως στην έξοδό τους από το εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα να μην οδηγήσει σε αύξηση του αριθμού των ανέργων. Σύμφωνα με το δελτίο τύπου της ΕΛ.ΣΤΑΤ. για την έρευνα εργατικού δυναμικού του δεύτερου τριμήνου φέτος, «μέρος αυτής της αύξησης (σ.σ.: των οικονομικά μη ενεργών), προέρχεται από τη ροή ανέργων προς τους οικονομικά μη ενεργούς καθώς, σύμφωνα με τον ορισμό για τον άνεργο και τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό, εάν ένα άτομο δεν εργάζεται, δεν αναζητά ενεργά εργασία και δεν είναι διαθέσιμο να αναλάβει άμεσα εργασία, δεν κατατάσσεται στους ανέργους αλλά στον οικονομικά μη ενεργό

πληθυσμό». Εάν αυτά τα άτομα είχαν θεωρηθεί ως άνεργοι και δεν σημειωνόταν εξαιτίας τους μείωση του εργατικού δυναμικού, το ποσοστό ανεργίας θα είχε διαμορφωθεί στην περίοδο Απριλίου-Ιουνίου φέτος στο 18,6%, αντί του 16,7% στο οποίο τελικά διαμορφώθηκε. Από την άλλη πλευρά, το 16,7% είναι 0,2 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από εκείνο στην αντίστοιχη περίοδο του 2019, διαφορά η οποία συνιστά σημαντική επιβράδυνση της κάμψης της ανεργίας έναντι του προηγούμενου έτους, η οποία στο αρχικό τρίμηνο φέτος έφτασε τις 3 ποσοστιαίες μονάδες. Σε κλαδικό επίπεδο, οι περισσότερες από τις τάσεις είναι συναφείς με εκείνες στην παραγωγική δραστηριότητα, ωστόσο παρουσιάζονται και ορισμένες σημαντικές αντιθέσεις, όπως στις Κατασκευές.

Η απασχόληση υποχώρησε στο δεύτερο τρίμηνο του τρέχοντος έτους κατά 2,8% ή 112,4 χιλ. άτομα έναντι του ίδιου τριμήνου πέρυσι, μείωση η οποία ήταν η ευρύτερη των τελευταίων έξι ετών, από το δεύτερο τρίμηνο του 2014. Όμως, αυτή η υποχώρηση δεν οδήγησε σε άνοδο την ίδια περίοδο του αριθμού των ανέργων, ο οποίος μειώθηκε κατά 36,7 χιλιάδες, αλλά σε αύξηση του μη ενεργού πληθυσμού (121,6 χιλ.). Το ποσοστό ανεργίας του τριμήνου Απριλίου – Ιουνίου, σε συνδυασμό με εκείνο του αρχικού τριμήνου φέτος, διαμόρφωσαν την ανεργία στο πρώτο εξάμηνο του 2020 στο 16,5%, ποσοστό που είναι 1,6 ποσοστιαίες μονάδες μικρότερο από ότι πριν ένα έτος και το χαμηλότερο για αυτήν την περίοδο από το 2012. Οι περισσότερες θέσεις εργασίας χάθηκαν σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο πέρυσι πρωτίστως στους κλάδους του Τουρισμού (-82,3 χιλ. ή -20,4%), στον Πρωτογενή τομέα (-29,6 χιλ. ή -6,5%) και -σε αντίθεση με την ισχυρή άνοδο της παραγωγής τους- στις Κατασκευές (-14,3 χιλ. ή -9,5%), γεγονός που αποτελεί ένδειξη της τεχνικής αυξητικής επίδρασης στην προστιθέμενη αξία του κλάδου από τα κεφάλαια του ΠΔΕ. Έπονται σε μείωση θέσεων εργασίας οι Διοικητικές – υποστηρικτικές δραστηριότητες (-7,8 χιλ. ή -8,4%) και η Δημόσια διοίκηση – άμυνα – υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (-7,5 χιλ. ή -2,2%). Στον αντίποδα, αύξηση θέσεων εργασίας παρουσίασαν κυρίως το Χονδρικό Λιανικό Εμπόριο (+18,7 χιλ. ή +2,7%), παρά την αναστολή της δραστηριότητας στην πλειονότητα των φυσικών καταστημάτων στον κλάδο το δίμηνο Μαρτίου - Απριλίου, οι Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας (+15,7 ή +6,3%) και ο κλάδος Μεταφοράς – Αποθήκευσης (+9,5 χιλ. ή +4,6%), εξελίξεις οι οποίες θεωρείται πως αντανακλούν τις έκτακτες ανάγκες σε υπηρεσίες που δημιουργήσε η υγειονομική κρίση.

Οι αντιπληθωριστικές πιέσεις κατά το δεύτερο τρίμηνο κυρίως από την υποχώρηση των τιμών των ενεργειακών προϊόντων, καθώς και από τη χαμηλότερη έμμεση φορολογία, κατόπιν της μείωσης του ΦΠΑ από την 1η Ιουνίου σε ορισμένα προϊόντα και υπηρεσίες (μέσα μεταφοράς, τουριστικά πακέτα, μη αλκοολούχα ποτά (καφές, αναψυκτικά κ.α.)), οδήγησαν σε υποχώρηση του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή κατά 1,4%, που είναι η μεγαλύτερη για αυτήν την περίοδο του έτους από το 2016, ενώ ως τάση ήταν αντίθετη εκείνης πριν ένα χρόνο (+0,3%). Οι αντιπληθωριστικές επιδράσεις των τιμών των ενεργειακών προϊόντων αποτυπώνονται στην πτώση των τιμών στις Μεταφορές κατά 7,4% και στη Στέγαση κατά 4,4%, που ήταν οι μεγαλύτερες κατά το δεύτερο τρίμηνο, με την πρώτη τάση να προέρχεται εν μέρει από τη μείωση του ΦΠΑ. Έπονται σε υποχώρηση οι τιμές των Επικοινωνιών (-2,3%), των Διαρκών αγαθών – ειδών νοικοκυριού (-1,2%) και των Πολιτιστικών δραστηριοτήτων - Υπηρεσιών αναψυχής (-1,1%). Η σταθερότητα των τιμών στα Ξενοδοχεία – Καφέ – Εστιατόρια, σε αντίθεση με την αύξησή τους κατά 0,7% στο πρώτο τρίμηνο φέτος, αντανακλά τη μείωση της έμμεσης φορολογίας. Όμως, αυτή η επίδραση δεν είναι εμφανής στις τιμές της διατροφής και των μη αλκοολούχων ποτών, αφού αυτές αυξήθηκαν κατά 2,0% στο δεύτερο τρίμηνο, σαφώς περισσότερο από την άνοδο 0,2% στο προηγούμενο τρίμηνο. Από την άλλη πλευρά, οι υπηρεσίες Υγείας παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη άνοδο τιμών (+1,4%), εξέλιξη που σχετίζεται με την αυξημένη ζήτησή τους λόγω του νέου κορωνοϊού, ενώ ακολουθούν σε άνοδο οι τιμές στην Ένδυση – υπόδηση (+0,6%), πολύ μικρότερη ωστόσο εκείνης στο τρίμηνο Ιανουαρίου – Μαρτίου (3,6%), εξέλιξη που θεωρείται πως αντανακλά τη γενικότερη εξασθένηση της ζήτησης.

Ανακεφαλαιώνοντας, όπως ήταν αναμενόμενο, η οικονομική δραστηριότητα εγχωρίως πλήγηκε ιδιαίτερα στο δεύτερο τρίμηνο από τις παρεμβάσεις προστασίας της δημόσιας υγείας από την πανδημία του νέου κορωνοϊού, στην Ελλάδα και διεθνώς. Οι επιπτώσεις της κάμψης της εγχώριας ζήτησης από αυτή την αιτία έγιναν ιδιαίτερα αισθητές στην ιδιωτική κατανάλωση και τις εισαγωγές. Εκ πρώτης όψης, αυτές ήταν ηπιότερες στην επενδυτική δραστηριότητα, η υποχώρηση της οποίας ήταν στην περίοδο Απριλίου – Ιουνίου ελαφρώς ισχυρότερη από ότι στο πρώτο τρίμηνο φέτος και στο τελευταίο του

περασμένου έτους. Όμως, όπως επισημάνθηκε προηγουμένως, η μείωση του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου συγκρατήθηκε από τις δαπάνες του ΠΔΕ για τη στήριξη επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων στην τρέχουσα, ιδιαίτερα δυσμενή συγκυρία. Ενδεικτικά αναφέρεται πως από την κατηγορία επενδύσεων σε λοιπές κατασκευές, στην οποία καταγράφεται η πλειονότητα των δαπανών του ΠΔΕ, προήλθε το 76% της συνολικής αύξησης σε επιμέρους κατηγορίες πάγιου κεφαλαίου. Επιπρόσθετα, αυτή η κατάταξη δημοσίων δαπανών στο σύστημα Εθνικών Λογαριασμών συγκράτησε το επίπεδο της δημόσιας κατανάλωσης, με αποτέλεσμα, σε συνδυασμό με την υψηλή βάση της στο δεύτερο τρίμηνο του 2019, να υποχωρήσει ελαφρώς ένα χρόνο μετά. Καθώς αυτές οι ενισχύσεις του ΠΔΕ αποτελούν μεταβιβάσεις κυρίως για τη βιωσιμότητα και την τρέχουσα λειτουργία των επιχειρήσεων, θεωρείται πως δεν έχουν μέσο-μακροπρόθεσμο, επενδυτικό αντικείμενο. Επιπλέον, ο έκτακτος χαρακτήρας τους καθιστά δύσκολη τη συνέχισή τους με τον ίδιο ρυθμό και άλλη στόχευση στο δεύτερο μισό του τρέχοντος έτους και στα προσεχή έτη. Επομένως, είναι αρκετά πιθανή μια σημαντική κλιμάκωση της υποχώρησης των επενδύσεων κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2020.

Συνεκτιμώντας τη συνεχή υποχώρηση της επενδυτικής δραστηριότητας από το τρίτο τρίμηνο του 2019, καθώς και ενδεχόμενες δυσχέρειες το προσεχές χρονικό διάστημα στη χρηματοδότηση επενδύσεων από το τραπεζικό σύστημα, οι οποίες προς το παρόν δεν αποτυπώνονται στις σχετικές τάσεις, π.χ. λόγω μιας πιθανής αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων, θεωρείται απαραίτητη η διάθεση περισσότερων κεφαλαίων από το ΠΔΕ για επενδυτικούς και ευρύτερα αναπτυξιακούς σκοπούς, με δράσεις σχεδιασμένες για τις ανάγκες και τις προκλήσεις που έχει δημιουργήσει η πανδημία. Όπως έχει επισημανθεί σε προηγούμενες εκθέσεις του IOBE για την ελληνική οικονομία, δεδομένων των «οριζόντιων» στην πλειονότητά τους, που αφορούν σε όλους τους κλάδους μέτρων, τα οποία είχαν υλοποιηθεί πριν την έξαρση του νέου κορωνοϊού, ενδεχομένως οι αναγκαίες επιπλέον παρεμβάσεις να χρειάζεται να έχουν κλαδικό προσανατολισμό ή να αφορούν σε συγκεκριμένες αλυσίδες αξίας, στις οποίες συμμετέχουν συγκεκριμένοι κλάδοι. Για την ενίσχυση των επενδύσεων θα πρέπει να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες και οι πόροι του χρηματοδοτικού μηχανισμού Next Generation EU, όπως θα αναλυθεί στην επόμενη υποενότητα της τρέχουσας έκθεσης του IOBE.

Σε ότι αφορά την εξέλιξη της ζήτησης από το εξωτερικό στην πρώτη περίοδο έξαρσης της πανδημίας, αποτυπώνεται στην έντονη πτώση των εξαγωγών, ιδίως για υπηρεσίες. Η συρρίκνωση των εξαγωγών υπηρεσιών προήλθε πρωτίστως (86,5%) από την κάμψη των τουριστικών εισπράξεων κατά 97,0% ή €4,53 δισεκ., λόγω των περιορισμών στις επιβατικές μετακινήσεις από το εξωτερικό. Στο σκέλος των εξαγωγών προϊόντων η υποχώρηση, σε εθνικολογιστικούς όρους και σταθερές τιμές έφτασε, όπως προαναφέρθηκε, το 15,3%. Αυτή η πτώση ήταν ελαφρώς ηπιότερη από εκείνη στον όγκο του διεθνούς εμπορίου την ίδια περίοδο, σύμφωνα με τον Οργανισμό Διεθνούς Εμπορίου (-18,5%).¹⁰ Επομένως, οι εξαγωγές προϊόντων φαίνεται πως επέδειξαν σχετική ανθεκτικότητα στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Επισημαίνεται ότι το 66,8% της μείωσής τους σε τρέχουσες τιμές προήλθε από τις εξαγωγές πετρελαιοειδών, που περιορίστηκαν κατά 57,1%. Οι εξαγωγές εκτός πετρελαιοειδών και πλοίων, που αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα των εξαγωγών αγαθών, ήταν στο τρίμηνο Απριλίου – Ιουνίου φέτος 11,7% λιγότερες από πέρυσι, γεγονός το οποίο αναδεικνύει την ανταγωνιστικότητά τους. Επιπλέον, το συγκεκριμένο τμήμα των εξαγωγών έχει, κατά μέσο όρο, μικρότερο εισαγωγικό περιεχόμενο από τις εξαγωγές πετρελαιοειδών, άρα δεν επηρεάζει ιδιαίτερα αρνητικά το εξωτερικό ισοζύγιο. Επομένως, παρεμβάσεις πολιτικής για την υποστήριξη των εξαγωγικών διαδικασιών και ευρύτερα, για την προώθηση των εξαγωγών, θα μπορούσαν να μετριάσουν τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης στην οικονομική δραστηριότητα εγχωρίως. Σε κάθε περίπτωση, επειδή η αναλογία στις εξαγωγές των εξαγωγών υπηρεσιών, στις οποίες επιβλήθηκαν ισχυρότερα περιοριστικά μέτρα από τις εξαγωγές προϊόντων, είναι διαχρονικά μεγαλύτερη στο τρίτο τρίμηνο από τα δύο προηγούμενα, αναμένονται ισχυρές πιέσεις στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγών σε αυτό το χρονικό διάστημα. Στην επόμενη υποενότητα πραγματοποιείται το σύνολο των μεσοπρόθεσμων μακροοικονομικών προβλέψεων.

¹⁰ Πηγή: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr858_e.htm

Πίνακας 3.1

Εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών μεγεθών–Εθνικοί Λογαριασμοί (εποχικά διορθωμένα στοιχεία, σταθερές τιμές 2010)

Τρίμηνο	ΑΕΠ		Τελική Κατανάλωση		Επενδύσεις		Εξαγωγές		Εισαγωγές	
	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής
2008	249.918	-0,2%	221.539	2,1%	59.020	-9,2%	58.486	3,7%	89.870	1,1%
2009	239.150	-4,3%	219.992	-0,7%	43.185	-26,8%	47.790	-18,3%	71.708	-20,2%
2010	226.122	-5,4%	207.014	-5,9%	38.613	-10,6%	49.959	4,5%	69.241	-3,4%
2011	205.359	-9,2%	188.193	-9,1%	30.201	-21,8%	49.998	0,1%	63.430	-8,4%
2012	190.333	-7,3%	173.961	-7,6%	22.965	-24,0%	50.577	1,2%	57.493	-9,4%
2013	184.285	-3,2%	167.809	-3,5%	20.699	-9,9%	51.387	1,6%	55.588	-3,3%
2014	185.709	0,8%	168.336	0,3%	22.064	6,6%	55.351	7,7%	59.872	7,7%
2015*	184.775	-0,5%	168.502	0,1%	19.383	-12,2%	56.914	2,8%	60.114	0,4%
α' 2016	46.192	-0,6%	41.868	-1,4%	5.249	6,3%	13.639	-9,2%	14.823	-9,3%
β' 2016	45.905	-1,3%	41.836	-1,4%	5.826	38,1%	13.495	-10,2%	15.372	-1,9%
γ' 2016	46.046	1,0%	42.204	1,8%	4.775	4,9%	14.305	8,7%	14.830	14,0%
δ' 2016	46.150	0,0%	42.277	0,3%	4.686	-17,5%	14.372	4,8%	15.779	4,6%
2016*	184.294	-0,3%	168.184	-0,2%	20.536	5,9%	55.811	-1,9%	60.803	1,1%
α' 2017	46.180	0,0%	42.134	0,6%	6.810	29,7%	14.476	6,1%	17.220	16,2%
β' 2017	46.704	1,7%	42.331	1,2%	5.734	-1,6%	14.726	9,1%	16.263	5,8%
γ' 2017	46.896	1,8%	42.503	0,7%	4.449	-6,8%	15.238	6,5%	15.533	4,7%
δ' 2017	47.171	2,2%	42.295	0,0%	5.492	17,2%	15.198	5,7%	16.283	3,2%
2017*	186.952	1,4%	169.264	0,6%	22.484	9,5%	59.637	6,9%	65.299	7,4%
α' 2018	47.453	2,8%	42.580	1,1%	5.241	-23,0%	15.771	8,9%	15.922	-7,5%
β' 2018	47.347	1,4%	42.170	-0,4%	5.587	-2,6%	16.084	9,2%	16.717	2,8%
γ' 2018	47.752	1,8%	42.568	0,2%	6.269	40,9%	16.147	6,0%	17.956	15,6%
δ' 2018	47.972	1,7%	42.423	0,3%	5.743	4,6%	16.815	10,6%	16.642	2,2%
2018	190.524	1,9%	169.741	0,3%	22.841	1,6%	64.816	8,7%	67.238	3,0%
α' 2019	48.269	1,7%	42.704	0,3%	5.881	12,2%	16.533	4,8%	17.477	9,8%
β' 2019	48.682	2,8%	43.045	2,1%	5.741	2,8%	16.921	5,2%	17.376	3,9%
γ' 2019	48.785	2,2%	42.789	0,5%	5.974	-4,7%	17.609	9,1%	17.460	-2,8%
δ' 2019	48.348	0,8%	42.902	1,1%	5.411	-5,8%	16.930	0,7%	16.599	-0,3%
2019	194.083	1,9%	171.440	1,0%	23.008	0,7%	67.993	4,9%	68.912	2,5%
α' 2020	48.015	-0,5%	42.658	-0,1%	5.473	-6,9%	16.928	2,4%	17.276	-1,1%
β' 2020	41.270	-15,2%	38.696	-10,1%	5.224	-9,0%	11.492	-32,1%	14.386	-17,2%

* προσωρινά στοιχεία

Πηγή: Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛ.ΣΤΑΤ, Σεπτέμβριος 2020

Μεσοπρόθεσμες προοπτικές

- Οι διακυμάνσεις της πανδημίας κορωνοϊού και τα μέτρα για την αντιμετώπιση των επιπτώσεών της, περιοριστικά, αλλά και ενίσχυσης των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, παραμένουν οι κύριοι καθοριστικοί παράγοντες της εξέλιξης του ΑΕΠ στο τρέχον και το επόμενο έτος.
- Πραγματοποίηση προβλέψεων για όλες τις μακροοικονομικές μεταβλητές βάσει εναλλακτικών συνόλων υποθέσεων (σεναρίων) για τις παραμέτρους που τις επηρεάζουν (π.χ. νέα φάση υγειονομικής κρίσης, διεθνώς ή και στην Ελλάδα, μέτρα στήριξης της οικονομίας, πολλαπλασιαστές μέτρων, τιμή πετρελαίου)
- Ύφεση 8,0% φέτος και ανάπτυξη στην περιοχή του 4,0-4,5% το 2021 εάν δεν σημειωθεί ισχυρή ανάκαμψη της πανδημίας. Εφόσον οι υγειονομικές συνθήκες επιδεινωθούν έντονα στη διάρκεια του χειμώνα, στην Ελλάδα και διεθνώς, συνέχιση ύφεσης το επόμενο έτος, με ρυθμό 2,5-4,0%.
- Πτώση ΑΕΠ το 2020 κυρίως από πτώση εξαγωγών (-23 έως -25%) και ιδιωτικής κατανάλωσης (-6,1 έως -6,5%).
- Αύξηση δημόσιας κατανάλωσης (2-3%) από έκτακτες δαπάνες για την υγεία και τη Δημόσια Διοίκηση λόγω COVID-19, καθώς και αναδρομικά συνταξιούχων
- Συγκράτηση υποχώρησης επενδύσεων (-6,0 έως -7,0%), κυρίως από προγράμματα για τη στήριξη επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων και οικοδομικά έργα στο πρώτο εξάμηνο

Η υγειονομική κρίση λόγω του COVID-19, οι εξελίξεις που έχει προκαλέσει (μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας, στήριξης των επιχειρήσεων και των πολιτών) και όσες θα προέλθουν από αυτή, θα αποτελέσουν τους κύριους καθοριστικούς παράγοντες των πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων στο υπόλοιπο χρονικό διάστημα του 2020 και μάλλον το 2021, εγχωρίως και διεθνώς. Την τρέχουσα περίοδο βρίσκεται σε εξέλιξη το δεύτερο στάδιο κλιμάκωσης της υγειονομικής κρίσης, και στην Ελλάδα. Το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα θα είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για τη δυναμική της πανδημίας το χειμώνα, επομένως και για τις επιδράσεις της στην ελληνική κοινωνία και την οικονομία. Η σχετική αβεβαιότητα ενισχύεται από το ότι δεν είναι ακόμη σαφές το πότε θα είναι διαθέσιμα τα επιστημονικά μέσα για την αντιμετώπισή της (εμβόλιο, εξειδικευμένα φάρμακα για θεραπείες).

Οι ισχυρές επιπτώσεις της πρώτης φάσης πανδημίας παγκοσμίως σε οικονομικό επίπεδο αποτυπώθηκαν στην τάση του ΑΕΠ κατά το δεύτερο τρίμηνο, με την πτώση του στις μεγαλύτερες οικονομίες και οικονομικές ζώνες να φτάνει σε διψήφιο ποσοστό ή κοντά σε αυτό: χώρες ΟΟΣΑ -11,7%, ΕΕ -13,9%, ΗΠΑ -9,0%. Εξάιρεση αποτελεί η οικονομία της Κίνας, η οποία επέστρεψε σε ανάπτυξη το δεύτερο τρίμηνο, με ρυθμό 3,2%. Πάρα ταύτα, αρχικά η υποχώρηση της πανδημίας στο τρίτο τρίμηνο, καθώς και οι παρεμβάσεις πολιτικής, έχουν βελτιώσει σημαντικά τις προσδοκίες. Πρόσφατες σχετικές ενέργειες αποτελούν: α) η απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις 25/9 να κατανειμί €87,4 δισεκ. σε 16 χώρες-μέλη της, στο πλαίσιο της Πρωτοβουλίας στήριξης για τον μετριασμό των κινδύνων ανεργίας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης (SURE), β) στις ΗΠΑ, ανακοινώθηκε στις 8/8 η διαθεσιμότητα άλλων \$44 δισεκ., για την ενίσχυση πληρωμής φοιτητικών δανείων, την αναβολή εισπράξεων εισφορών κοινωνικής ασφάλισης των εργαζομένων και την παροχή επιλογών για ενοικιαστές και ιδιοκτήτες ακινήτων, προκειμένου να αποφευχθούν εξώσεις, γ) στην Ινδία, στις 22/9, το κοινοβούλιο ενέκρινε την τροποποίηση του Κώδικα Πτώχευσης, προκειμένου να αναβληθούν υποθέσεις χρεωκοπίας έως τις 25/3/21. Υπό αυτές και άλλες παρόμοιες παρεμβάσεις πολιτικής, ο σύνθετος πρόδρομος δείκτης του ΟΟΣΑ (ΜΕΙ) ανερχόταν συνεχώς στην περίοδο Μαΐου – Σεπτεμβρίου, με αποτέλεσμα να βρεθεί στο τέλος της πολύ κοντά στο επίπεδο των αρχών του έτους (99,0 μον. τον Σεπτέμβριο έναντι 99,5 τον Ιαν.-Φεβρ.). Παρόμοια είναι στο ίδιο χρονικό διάστημα η τάση το δείκτη Οικονομικού Κλίματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην ΕΕ και την Ευρωζώνη. Όμως, απείχε τον Σεπτέμβριο από το επίπεδό του τον περασμένο Φεβρουάριο (90,2 έναντι 103,0 μονάδων στην ΕΕ, 91,1 έναντι 103,4 μονάδων στην Ευρωζώνη).

Ανεξαρτήτως των παρεμβάσεων στήριξης έναντι των επιπτώσεων του νέου κορωνοϊού, σημειώθηκε τον Σεπτέμβριο νέα έξαρσή του σε πολλές χώρες της Ευρώπης (Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο, Πορτογαλία, Ολλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Πολωνία, Ρουμανία, Τσεχία κ.ά.), στην πλειονότητα εξ' αυτών με

περισσότερα κρούσματα ημερησίως από ότι στην προηγούμενη φάση έξαρσής του. Ήπια έξαρση σημειώνεται στις ΗΠΑ, ενώ η Ινδία και η Βραζιλία, στις οποίες έχει σημειωθεί ο δεύτερος και ο τρίτος μεγαλύτερος αριθμός κρουσμάτων παγκοσμίως εμφανίζουν τάση ήπιας εξασθένησης. Η Ρωσία επίσης συγκαταλέγεται στις χώρες που βρίσκονται σε φάση ανάκαμψης της πανδημίας του COVID-19. Επομένως, φαίνεται πως η υγειονομική κρίση βρίσκεται στη δεύτερη φάση έξαρσής της, η οποία μάλλον είναι δριμύτερη από την πρώτη. Το επερχόμενο φθινόπωρο ενισχύει τις πιθανότητες διατήρησης και περαιτέρω κλιμάκωσης της έξαρσης. Το γεγονός ότι προς το παρόν δεν έχει ανακαλυφθεί το εμβόλιο κατά του COVID-19, ούτε κάποιο σχετικό φάρμακο, ενισχύει την αβεβαιότητα για την έκταση και τις επιπτώσεις αυτής της νέας φάσης. Εφόσον δεν εξασθενήσει σχετικά σύντομα, θεωρείται πλέον πιθανό ότι θα επανέλθουν εκτεταμένα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας, τοπικής εμβέλειας. Ακολουθώντας, αναμένεται να υλοποιηθούν νέες πρωτοβουλίες για τη στήριξη των οικονομιών και των κοινωνικών, από τις εθνικές κυβερνήσεις, αλλά και πολυεθνικούς φορείς (ΕΕ, ΔΝΤ, ΟΗΕ, Παγκόσμια Τράπεζα).

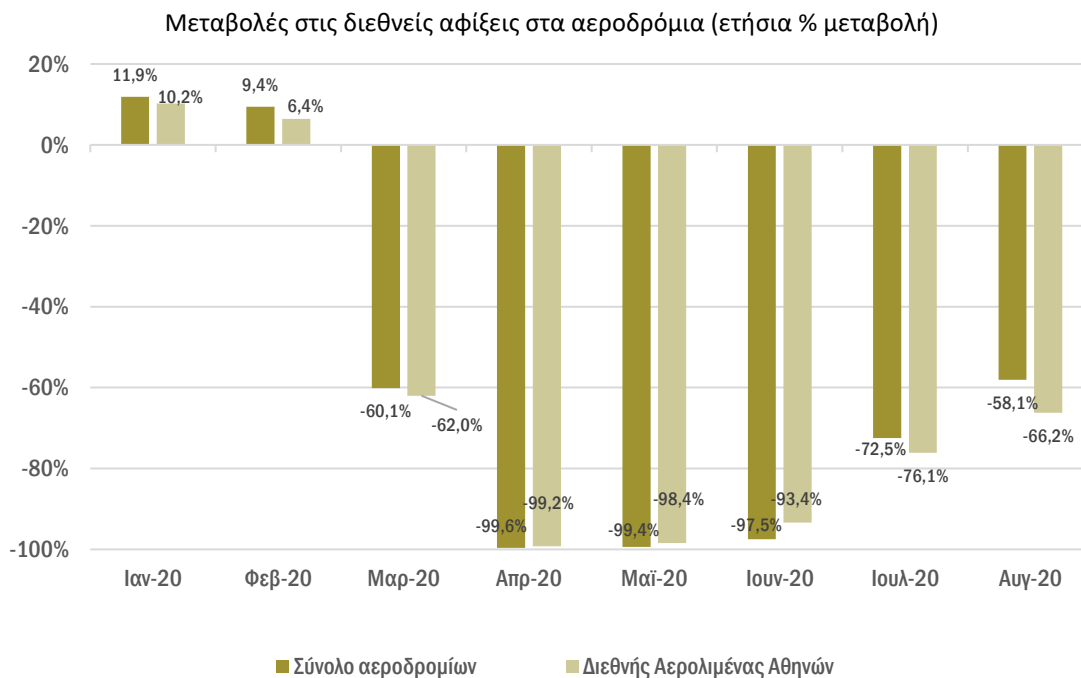
Εγχωρίως, τον Ιούνιο και στη μεγαλύτερη διάρκεια του Ιουλίου, ο ημερήσιος αριθμός των νέων κρουσμάτων COVID-19 και των νέων θανάτων κυμάνθηκε σε χαμηλά επίπεδα. Από τα τέλη Ιουλίου και οι δύο αυτοί αριθμοί παρουσίασαν απότομη ανοδική τάση. Από τις 9 Αυγούστου ο ημερήσιος αριθμός κρουσμάτων κυμαίνεται σχεδόν συνεχώς άνω των 200. Στις 10 Σεπτεμβρίου ξεπέρασε για πρώτη φορά τα 300 και στις 21 Σεπτεμβρίου τα 400 και στις 16 Οκτωβρίου τα 500. Επιπλέον, στις 11 και 15 Οκτωβρίου σημειώθηκε ο υψηλότερος αριθμός νέων θανάτων (13). Συνεπώς η Ελλάδα έχει εισέλθει από τα τέλη Ιουλίου στη δεύτερη φάση της πανδημίας. Παρά αυτό το γεγονός, η εξάπλωσή της εγχωρίως παραμένει περιορισμένη, σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρωζώνης με τον ίδιο ή παραπλήσιο πληθυσμό (π.χ. Βέλγιο, Πορτογαλία, Αυστρία).

Οι πιέσεις της πρώτης φάσης της πανδημίας στην παραγωγή και τα εισοδήματα παγκοσμίως, σε συνδυασμό με τη διάρκεια των μέτρων αναστολής λειτουργίας στον τουριστικό τομέα και στις διεθνείς μεταφορές επιβατών στην Ελλάδα, φαίνεται πως άσκησαν ισχυρές πιέσεις στις επιχειρήσεις του και κατά το τρίτο τρίμηνο. Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία, οι διεθνείς αφίξεις στα αεροδρόμια της χώρας υποχώρησαν έντονα και στο δίμηνο Ιουλίου – Αυγούστου, κατά 72,5% στον πρώτο μήνα και κατά 66,2% στον επόμενο, ηπιότερα ωστόσο από ότι στο δεύτερο τρίμηνο, στο μεγαλύτερο μέρος της διάρκειας του οποίου εφαρμοζόταν αναστολή πτήσεων (-98,8%). Ταυτόχρονα, σχεδόν μέχρι το τέλος Σεπτεμβρίου (έως 26/9) δεν πραγματοποιούνταν κρουαζιέρες, με αποτέλεσμα την απώλεια άλλης μιας πηγής εσόδων από τον τουρισμό.

Αυτή η τροπή της υγειονομικής κρίσης εγχωρίως οδήγησε την ελληνική κυβέρνηση στη λήψη νέων μέτρων για την προστασία της δημόσιας υγείας. Η κύρια διαφορά αυτών των μέτρων με εκείνα κατά την πρώτη φάση είναι ότι επιβάλλονται σε περιφερειακό επίπεδο, σε δήμους κ.λπ., δηλαδή δεν έχουν καθολικό χαρακτήρα, όπως τα περισσότερα μέτρα της πρώτης φάσης. Ταυτόχρονα βρίσκονται σε εξέλιξη ή παρατάθηκαν παρεμβάσεις υποστήριξης επιχειρήσεων και νοικοκυριών (π.χ. πρόγραμμα ΣΥΝ-ΕΡΓΑΣΙΑ, αποζημίωση ειδικού σκοπού, ελαφρύνσεις στην πληρωμή ενοικίου επιχειρήσεων, β' και γ' φάση προγράμματος επιστρεπτέας προκαταβολής), καθώς και ορισμένες καινούργιες (πρόγραμμα ΓΕΦΥΡΑ, για την επιχορήγηση δόσεων ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων ιδιωτών, πρόγραμμα κάλυψης του 100% των ασφαλιστικών εισφορών επί έξι μήνες για 100 χιλ. νέες θέσεις απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα). Ενώ αυτές οι παρεμβάσεις μετριαζουν τις οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας, έχουν ισχυρό, αρνητικό αντίκτυπο στο δημοσιονομικό ισοζύγιο. Σύμφωνα με το προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2021, οι δαπάνες του το 2020 θα είναι €11,37 δισεκ. υψηλότερες του σχετικού στόχου για φέτος στον Προϋπολογισμό του 2020 (+19,9%), ο οποίος ήδη ήταν υψηλότερος κατά €1,24 δισεκ. των περυσινών εξόδων. Επιπρόσθετα, τα έσοδα από φόρους θα υπολείπονται αρκετά του στόχου (-€7,57 δισεκ. ή -14,5%). Στο προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το προσεχές έτος οι δαπάνες του προβλέπεται να παραμείνουν σαφώς υψηλότερες του 2019 και οι φορολογικές εισπράξεις και τα έσοδα από ασφαλιστικές εισφορές χαμηλότερα, λόγω της διατήρησης ορισμένων παρεμβάσεων ενίσχυσης – φοροελάφρυνσης των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών και της εφαρμογής ορισμένων πρόσθετων, οι οποίες έχουν ήδη εξαγγελθεί και παρουσιάζονται αναλυτικά στη συνέχεια.

Διάγραμμα 3.1

Πηγές: Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας, Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών

Υπό τις παραπάνω τρέχουσες και εκτιμώμενες πιθανές εξελίξεις, επικράτησαν στο οικονομικό περιβάλλον εγχωρίως το τελευταίο πεντάμηνο σταθεροποιητικές τάσεις, στα χαμηλά επίπεδα τα οποία διαμορφώθηκαν λόγω του lockdown τον Μάιο. Συγκεκριμένα, ο δείκτης Οικονομικού Κλίματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κυμαίνεται από τον Μάιο στην περιοχή των 90 μονάδων, περίπου 23 μονάδες χαμηλότερα από το επίπεδο του περασμένου Φεβρουαρίου, το οποίο όμως ήταν το μέγιστο των τελευταίων 19,5 ετών. Οι τρέχουσες τιμές του είναι οι χαμηλότερες από τις αρχές του 2016, λίγο μετά την επιβολή περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων και τη σύναψη του τρίτου Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής. Ο δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης έχει υποχωρήσει εντονότερα εντός της πανδημίας, ιδίως στην περίοδο του lockdown, κατά την οποία απώλεσε σχεδόν 28 μονάδες από το επίπεδο του Φεβρουαρίου φέτος, το οποίο επίσης ήταν το μέγιστο των τελευταίων 19,5 ετών. Στο πεντάμηνο Απριλίου – Αυγούστου κυμάνθηκε στην περιοχή των -33 έως -34 μονάδων. Όμως τον Σεπτέμβριο υποχώρησε εκ νέου, ελαφρώς χαμηλότερα από τις -40 μονάδες (-41), επίπεδο που είναι το χαμηλότερο της τελευταίας διετίας. Μεταξύ των βασικών τομέων δεν εμφανίζεται κάποιος επιδείνωση προσδοκιών από τον προηγούμενο Μάιο, αλλά σε όλους αυτές υπολείπονται εκείνων πριν την πανδημία. Η εντονότερη υστέρηση εμφανίζεται στο Λιανικό Εμπόριο, στην περιοχή των 42 μονάδων (76,8 τον Σεπτέμβριο) και ακολουθούν οι Υπηρεσίες με περίπου 36 μονάδες (75,9) και οι Κατασκευές (-31 μονάδες, στις 53,7). Η μικρότερη υποχώρηση έχει σημειωθεί στη Βιομηχανία, σχεδόν κατά 25 μονάδες (στις 86,5 τον Σεπτέμβριο).

Οι επιδράσεις της πανδημίας του νέου κορωνοϊού εκτείνονται και σε άλλες σημαντικές μεταβλητές για την οικονομική δραστηριότητα παγκοσμίως, όπως η τιμή του πετρελαίου, η οποία υπέστη έντονες πιέσεις κατά το πρώτο δίμηνο της υγειονομικής κρίσης, μέχρι το τέλος Απριλίου, και έκτοτε έχει ανακάμψει μερικώς. Επιπρόσθετα, το συγκεκριμένο, πρωτοφανές σε εμβέλεια και ένταση επιδράσεων γεγονός, έχει επισκιάσει άλλες εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον, οι οποίες επηρεάζουν, σε πολύ μικρότερο βαθμό από αυτό, την ελληνική και την ευρωπαϊκή οικονομία. Σε αυτές περιλαμβάνονται τα γεωπολιτικά ζητήματα στη νοτιοανατολική Μεσόγειο, η σχετιζόμενη μεταναστευτική και προσφυγική κρίση και η υλοποίηση του συναινετικού Brexit από την ΕΕ.

Ήδη από την πρώτη έκθεση του IOBE για την ελληνική οικονομία μετά την εκδήλωση της πανδημίας του COVID-19, οι δύο παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με αυτήν και θεωρούνταν ως οι πλέον καθοριστικοί των επιδράσεων της στα μακροοικονομικά μεγέθη ήταν η διάρκειά της, εγχωρίως και διεθνώς, καθώς και η ένταση των μέτρων για την αντιμετώπιση των επιπτώσεών της. Ειδικά για τις μακροοικονομικές εξελίξεις μεσοπρόθεσμα στην Ελλάδα έχουν μεγάλη σημασία η εξέλιξη της υγειονομικής κρίσης και των οικονομικών επιπτώσεών της στην Ευρωζώνη, όπως επίσης το μέγεθος των παρεμβάσεων πολιτικής σε επίπεδο ΕΕ για την αντιμετώπισή τους. Η τάση στο ενεργειακό κόστος, προσεγγιζόμενη από την τιμή του πετρελαίου, η τιμή του οποίου παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις φέτος, επίσης περιλαμβάνονταν εξαρχής στους καθοριστικούς παράγοντες των μακροοικονομικών προβλέψεων.

Αυτές οι παράμετροι εξακολουθούν να θεωρούνται ως οι πλέον σημαντικές για τις οικονομικές εξελίξεις στο τρέχον εξάμηνο φέτος και τουλάχιστον κατά το πρώτο εξάμηνο του 2021. Η εν εξέλιξη δεύτερη, ενδεχομένως δριμύτερη φάση της υγειονομικής κρίσης, που ξεκίνησε στο τέλος της καλοκαιρινής περιόδου, αλλά και η αβεβαιότητα σχετικά με τα μέσα αντιμετώπισής της, αναδεικνύουν τη δυσχέρεια πρόβλεψης της εξέλιξής της. Ακολουθώντας, παραμένει η επιφυλακτικότητα για την εξέλιξη μεσοπρόθεσμα, μέχρι το τέλος του επόμενου έτους, όσων παραγόντων σχετίζονται με την υγειονομική κρίση. Επομένως, δεν είναι εφικτή η πραγματοποίηση συγκεκριμένων υποθέσεων για αυτούς, οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν για την πραγματοποίηση προβλέψεων. Για αυτόν το λόγο, όπως στις προηγούμενες εκθέσεις του IOBE για την ελληνική οικονομία, με εναλλακτικές υποθέσεις για αυτούς, θα πραγματοποιηθούν αντίστοιχες προβλέψεις για τις μεταβλητές. Οι προβλέψεις που θα προκύψουν από τις διαφορετικές υποθέσεις, θα διαμορφώσουν ένα διάστημα πρόβλεψης για το ΑΕΠ, τις συνιστώσες του και τις υπόλοιπες μακροοικονομικές μεταβλητές.

Υπό τη συγκεκριμένη προσέγγιση για τη διενέργεια μακροοικονομικών προβλέψεων, οι παράγοντες οι μεταβολές των οποίων αναμένεται να επηρεάσουν τις μακροοικονομικές προβλέψεις για την ελληνική οικονομία, είναι οι εξής

Πλαίσιο 3.1

Παράγοντες των οποίων οι μεταβολές θα επηρεάσουν τις μακροοικονομικές προβλέψεις

- Διάρκεια και ένταση δεύτερης φάσης της πανδημίας κορωνοϊού εγχωρίως
- Εξέλιξη δεύτερης φάσης υγειονομικής κρίσης στην Ευρωζώνη και επιπτώσεις αυτής
- Ενδεχόμενες επόμενες φάσεις της πανδημίας, που σχετίζονται με την πρόοδο στην αντιμετώπιση του ιού (εμβόλιο, φαρμακευτική αγωγή)
- Μέγεθος και διάρκεια παρεμβάσεων πολιτικής εγχωρίως για την αντιμετώπιση των επιδράσεων της κρίσης
- Μέγεθος και διάρκεια παρεμβάσεων πολιτικής σε επίπεδο ΕΕ για την αντιμετώπιση των επιδράσεων της κρίσης
- Διακύμανση τιμής πετρελαίου

Αναλυτικά, ως προς τις πρόσφατες εξελίξεις σχετικά με την πανδημία εγχωρίως, όπως προαναφέρθηκε, ως αντίδραση στην επιτάχυνση του αριθμού των νέων κρουσμάτων και των θανάτων εξαιτίας από τα τέλη Ιουλίου, η κυβέρνηση προχώρησε στη λήψη νέων μέτρων για την προστασία της δημόσιας υγείας. Η κύρια διαφορά αυτών των μέτρων με εκείνα κατά την πρώτη φάση είναι ότι επιβάλλονται σε περιφερειακό επίπεδο, σε δήμους κ.λπ. Ενδεικτικά, σε αυτά περιλαμβάνονται: 1) υποχρεωτική χρήση μάσκας σε καταστήματα λιανικού εμπορίου / και σε όλους τους κλειστούς δημόσιους χώρους / και σε όλους τους ανοιχτούς δημόσιους χώρους / και σε όλους τους ανοιχτούς δημόσιους χώρους με συνωστισμό 2) απαγόρευση ανοιχτών μπαρ και εστιατορίων από τις 11 μ.μ. ή 12 μ.μ. έως 7 π.μ., 3) απαγόρευση κυκλοφορίας πολιτών από τις 12:00 έως τις 6 π.μ., 4) απαγόρευση ανοιχτών περιπτερών και mini-markets από τις 12:00 έως τις 5 π.μ., 3) μέγιστος αριθμός ατόμων ανά τραπέζι σε εστιατόρια (4 ή 6, σε περίπτωση στενών συγγενών), 4) απαγόρευση συναυλιών και θεατρικών παραστάσεων σε ανοιχτούς και / ή κλειστούς χώρους, 5) υποχρεωτικό test COVID-19 για ταξιδιώτες από συγκεκριμένες χώρες 72 ώρες πριν την άφιξή τους στην Ελλάδα (αναλυτικά παρακάτω).

Ειδικά σε ότι αφορά τα μέτρα για τις διεθνείς επιβατικές μετακινήσεις στην Ελλάδα, η σημασία των οποίων είναι υψηλή εξαιτίας του σημαντικού ρόλου του τουρισμού στο ΑΕΠ, συνεχίζεται η απαγόρευση εισόδου αεροπορικώς στην χώρα μη ευρωπαϊών πολιτών. Από αυτήν εξαιρούνται οι πολίτες και οι μόνιμοι κάτοικοι των ακόλουθων 11 χωρών: Αυστραλία, Καναδάς, Γεωργία, Ιαπωνία, Νέα Ζηλανδία, Ρουάντα, Νότια Κορέα, Ταϊλάνδη, Τυνησία, Ουρουγουάη και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, οι οποίοι υποβάλλονται σε δειγματοληπτικά τεστ COVID-19 κατά την άφιξή τους στην Ελλάδα. Οι χώρες για τις οποίες υφίσταται εξαίρεση είναι λιγότερες από εκείνες για τις οποίες ίσχυε κατά την 1^η Ιουλίου. Όσοι ταξιδεύουν προς Ελλάδα με αεροπορική σύνδεση από Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Μάλτα, Βέλγιο, Ισπανία, Ισραήλ, Αλβανία και Βόρεια Μακεδονία εισέρχονται στην Ελλάδα μόνο με αρνητικό τεστ COVID-19 το οποίο έχει διενεργηθεί μέχρι 72 ώρες πριν την άφιξή τους. Την τρέχουσα περίοδο υφίσταται αναστολή πτήσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και μεταξύ Ελλάδας και της περιοχής της Καταλονίας στην Ισπανία. Τα λιμάνια Πάτρας και Ηγουμενίτσας δέχονται πλοία, επομένως από και την Ιταλία, που ήταν πέρυσι η τρίτη χώρα ως προς τον αριθμό τουριστών και η πέμπτη ως προς τα τουριστικά έσοδα, ενώ οι κρουαζιέρες επιτράπηκαν από την 1^η Αυγούστου, όμως η πρώτη πραγματοποιήθηκε στα τέλη Σεπτεμβρίου. Ως προς τις χερσαίες ταξιδιωτικές μετακινήσεις, παραμένει ανοικτός μόνο ο συνοριακός σταθμός του Προμαχώνα, για την είσοδο από τον οποίο απαιτείται αρνητική μοριακή εξέταση COVID-19 (PCR) τουλάχιστον 72 ώρες πριν από το άφιξη. Επομένως, συνεχίζεται η απαγόρευση εισόδου σε επισκέπτες από τις ΗΠΑ, τη Ρωσία, την Τουρκία, το Κατάρ, τη Σαουδική Αραβία. Σε αυτές τις χώρες συμπεριλαμβάνονται ορισμένες με υψηλή συμβολή στις εισπράξεις από το διεθνή τουρισμό το 2017-2019, όπως οι ΗΠΑ (3^η θέση) και η Ρωσία (10^η). Οι παραμένοντες περιορισμοί στις διεθνείς αφίξεις συνεπάγονται τη μη πραγματοποίηση τουριστικών εισπράξεων από χώρες με σημαντική συμβολή σε αυτές στα προηγούμενα έτη καθ' όλη την καλοκαιρινή περίοδο και μέχρι το τέλος του έτους.

Επιπλέον, βρίσκονται σε εξέλιξη ή παρατάθηκαν παρεμβάσεις υποστήριξης επιχειρήσεων και νοικοκυριών και λήφθηκαν ορισμένες πρόσθετες. Οι θετικές επενέργειές τους θα είναι αντίστοιχες της υλοποίησής τους, η οποία θα εξαρτηθεί από τις προϋποθέσεις ένταξης σε αυτές και την αξιοποίησή τους από τους δυνητικούς δικαιούχους. Ο βαθμός υλοποίησής τους ποικίλει. Ωστόσο, κατά μέσο όρο, είναι υψηλός. Ενδεικτικά, σχετικά με το χρηματοδοτικό μέσο «επιστρεπτέα προκαταβολή», το οποίο συνίσταται σε χρηματοδοτική στήριξη από το ελληνικό Δημόσιο, με χαμηλό επιτόκιο (κάτω του 1,0%) και μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2020 είχαν υλοποιηθεί δύο φάσεις του, κατά την πρώτη φάση 52,5 χιλιάδες επιχειρήσεις έλαβαν οικονομική ενίσχυση €602 εκατ. και στη δεύτερη φάση 89,7 χιλιάδες δικαιούχοι έλαβαν €1,26 δισεκ. Η υποστήριξη στο πλαίσιο του τρίτου κύκλου θα βασιστεί στη μείωση του κύκλου εργασιών τον Ιούνιο-Ιούλιο του 2020 και έχει προϋπολογισμό περίπου €1,1 δισεκ., με επιτόκιο 0,94%. Στον πρώτο κύκλο του προγράμματος επιδότησης επιτοκίου από την Ελληνική Τράπεζα Ανάπτυξης (ΕΤΑ) και το ΤΕΠΙΧ II, για τραπεζικά δάνεια προς ΜμΕ που επηρεάστηκαν από τα μέτρα προστασίας από την πανδημία, υποβλήθηκαν στην περίοδο μέσα Μαΐου-μέσα Ιουνίου 2020 10,7 χιλ. αιτήσεις, που αφορούσαν σε δάνεια ύψους €1,4 δισεκ., εκ των οποίων 10,15 χιλ., που αφορούσαν σε δάνεια €1,29 δισεκ., εντάχθηκαν στη δράση. Επιπρόσθετα, στις 4/6/2020 υποβλήθηκαν στο Ταμείο Εγγυοδοσίας Επιχειρήσεων COVID-19, επίσης της ΕΤΑ, το οποίο εγγυάται ένα τμήμα νέων τραπεζικών δανείων προς επιχειρήσεις, περίπου 31 χιλ. αιτήσεις για δάνεια €10,5 δισεκ. Για τους δύο κύκλους του Ταμείου Εγγυοδοσίας Επιχειρήσεων έχουν διατεθεί κεφάλαια €2,03 δισεκ., για μέγιστη μόχλευση ρευστότητας περίπου €7 δισεκ. Στο πρόγραμμα «ΓΕΦΥΡΑ», μέσω του οποίου παρέχεται επιχορήγηση δόσεων ενυπόθητων στεγαστικών δανείων, έχουν υποβληθεί από τα τέλη Ιουλίου έως τις αρχές Οκτωβρίου 138,6 χιλ. αιτήσεις, με την περίοδο υποβολής αιτήσεων να ολοκληρώνεται στο τέλος αυτού του μήνα. Το εκτιμώμενο δημοσιονομικό κόστος του για το 2020 ανέρχεται σε €108 εκατ. και για το 2021 σε €280 εκατ. Τέλος, στο πρόγραμμα «ΣΥΝ-ΕΡΓΑΣΙΑ», για την υποστήριξη της εκ περιτροπής εργασίας με την επιχορήγηση των καθαρών αποδοχών των εργαζομένων, εντάχθηκαν τον Ιούνιο περίπου 3.400 επιχειρήσεις και 32.000 εργαζόμενοι, ενώ τον Ιούλιο 5.501 επιχειρήσεις και 48.507 εργαζόμενοι.

Ευρύτερα, σύμφωνα με τα στοιχεία εκτέλεσης του Κρατικού Προϋπολογισμού έως τον Αύγουστο, οι δαπάνες για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων του νέου κορωνοϊού φθάνουν τα €4,6 δισεκ.¹¹ Ωστόσο, δεν είναι εφικτό από αυτά τα στοιχεία να υπολογιστούν οι επιδράσεις παρεμβάσεων που αφορούν σε ελαφρύνσεις επιχειρήσεων και νοικοκυριών, όπως στην προκαταβολή του φόρου εισοδήματος για το

¹¹ Πηγή: Δελτίο Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού Αυγούστου 2020, Υπουργείο Οικονομικών, Σεπτέμβριος 2020.

2021, στην πληρωμή ενοικίων από επιχειρήσεις σε πληττόμενους κλάδους και τους απασχολούμενους σε αυτές, η προσωρινή μείωση του ΦΠΑ σε ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες. Επίσης, δεν είναι εφικτό να προσεγγιστεί το προσωρινό όφελος από την αναβολή πληρωμής ασφαλιστικών εισφορών, οφειλών φόρων, ρυθμισμένων οφειλών και είσπραξης ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το ελληνικό Δημόσιο, καθώς και χρεολυσίων ενήμερων έως 31/12/19 επιχειρηματικών δανείων. Σύμφωνα με το Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2021, το σύνολο των παρεμβάσεων στο σκέλος των δημοσίων εσόδων (Γενικής Κυβέρνησης) θα έχει αρνητικό αντίκτυπο €4,3 δισεκ., ενώ η συνολική επίπτωση εκείνων στην πλευρά των δαπανών θα είναι €8,7 δισεκ.

Δράσεις για την άμβλυνση των επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης έχουν ήδη προγραμματιστεί για το 2021. Οι σημαντικότερες εξ' αυτών είναι η μείωση κατά τρεις ποσοστιαίες μονάδες των ασφαλιστικών εισφορών των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα και η αναστολή καταβολής της Ειδικής Εισφοράς Αλληλεγγύης. Επιπρόσθετα, θα συνεχιστούν οι επιδράσεις του προγράμματος «ΓΕΦΥΡΑ», θα υλοποιηθεί το μεγαλύτερο μέρος της δράσης κάλυψης των ασφαλιστικών εισφορών - επιδότησης €200, επί έξι μήνες, για προσλήψεις μακροχρόνια ανέργων, στο πλαίσιο του προγράμματος δημιουργίας 100.000 νέων θέσεων εργασίας. Σύμφωνα με το Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2021, έχει προβλεφθεί και για το επόμενο έτος η παροχή της αποζημίωσης ειδικού σκοπού, σε πολύ μικρότερη έκταση από ότι φέτος (δαπάνη €72 εκατ., έναντι εκτίμησης €1,26 δισεκ. για το 2020). Η προβλεπόμενη συνολική επίπτωση των παρεμβάσεων το 2021 στην πλευρά των δαπανών είναι €1,47 δισεκ., ενώ στο σκέλος των εσόδων €913 εκατ. Ωστόσο, εφόσον η εξέλιξη της πανδημίας το απαιτήσει, αναμένεται ότι θα ληφθούν και άλλα μέτρα, πολλά εκ των οποίων θα βασίζονται σε όσα ήδη εφαρμόζονται/εφαρμόστηκαν.

Όπως έχει αναφερθεί στις προηγούμενες εκθέσεις του IOBE για την ελληνική οικονομία, τα ληφθέντα και προγραμματισμένα δημοσιονομικά μέτρα για τα νοικοκυριά επιδρούν ανασχετικά στην εξασθένιση της καταναλωτικής ζήτησης και ακολούθως στη μείωση της ρευστότητας των επιχειρήσεων και της απασχόλησής τους. Μέρος της ρευστότητας που χρειάζονται οι επιχειρήσεις προκειμένου να συντηρήσουν τις θέσεις εργασίας τους και να ανταποκριθούν στις τρέχουσες υποχρεώσεις τους (στο δημόσιο τομέα, τις τράπεζες, τους προμηθευτές τους), παρέχεται από τα έκτακτα χρηματοδοτικά εργαλεία για αυτές που προαναφέρθηκαν. Από την άλλη πλευρά, θεωρείται πως αυτά θα έχουν αρκετά μικρότερο θετικό αντίκτυπο στην υλοποίηση επενδύσεων. Η υψηλή αβεβαιότητα ως προς την εξέλιξη του νέου κορωνοϊού έως ότου βρεθεί κάποια αποτελεσματική θεραπεία ή ένας τρόπος πρόληψής του (εμβόλιο), θα επιδρά έντονα ανασχετικά στην ανάληψη επενδυτικού ρίσκου. Σε αντίθεση με άλλες παγκόσμιες οικονομικές κρίσεις στο παρελθόν, η τρέχουσα δεν οφείλεται σε κάποια οικονομική αιτία, όπως η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και οι πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 και 1979, αλλά σε έναν μη οικονομικό, προς το παρόν απρόβλεπτο ως προς την εξέλιξή του, παράγοντα, για αυτό η ανησυχία που προκαλεί είναι δύσκολο να οριοθετηθεί και να περιοριστεί. Ακολούθως, η διαθεσιμότητα χρηματοδοτικών εργαλείων είναι ικανή, αλλά όχι απαραίτητη συνθήκη για τη σημαντική αναθέρμανση των επενδύσεων.

Πάρα ταύτα, πολλές επιχειρήσεις έχουν πραγματοποιήσει ή θα προχωρήσουν σε επενδύσεις για την πρόσκαιρη ή για αόριστο χρονικό διάστημα προσαρμογή του τρόπου εργασίας / παραγωγής / πωλήσεών τους στις τρέχουσες συνθήκες (π.χ. τηλεργασία, ηλεκτρονικές πωλήσεις). Ωστόσο, στην πλειονότητά τους αυτές οι αλλαγές δεν συνιστούν δημιουργία νέων προϊόντων και υπηρεσιών. Εξαιρέση αποτελούν οι επενδύσεις που αφορούν στην υγεία, από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, π.χ. για τη δημιουργία κατάλληλων υποδομών για την αντιμετώπιση της πανδημίας, για την παρασκευή φαρμάκων και αναλωσίμων για την προστασία της υγείας, για την υγειονομική ασφάλεια των μεταφορών κ.λπ. Αλλά και επενδύσεις σε δημόσια έργα, καθώς και σε ολοκληρωμένες αποκρατικοποιήσεις – ιδιωτικοποιήσεις, οι οποίες βρίσκονται σε εξέλιξη.

Λαμβάνοντας υπόψη την τρέχουσα δυναμική της πανδημίας του νέου κορωνοϊού, στην Ελλάδα και διεθνώς, κυρίως σε σημαντικούς εμπορικούς εταίρους της χώρας, τα δεδομένα σχετικά με την ανακάλυψη των ιατροφαρμακευτικών μέσων αντιμετώπισής της, τις εξελίξεις σχετικά με τις δημοσιονομικές-χρηματοδοτικές παρεμβάσεις εγχωρίως και στην ΕΕ, τις πλέον πρόσφατες προβλέψεις για την ύφεση φέτος στην Ευρωζώνη (ΔΝΤ), οι υποθέσεις του βασικού σεναρίου πρόβλεψης διαμορφώνονται ως εξής: στο υπόλοιπο χρονικό διάστημα του 2020 και το 2021, οι υγειονομικές

συνθήκες εγχωρίως θα κυμαίνονται γύρω από τα τρέχοντα επίπεδα. Η υγειονομική κρίση δεν θα ανακάμψει ισχυρά σε ένα μεγάλο τμήμα της χώρας και δεν θα απαιτηθούν ουσιαστικά περισσότερα δημοσιονομικά μέτρα από όσα ήδη έχουν ληφθεί/προγραμματιστεί. Ακολούθως, δεν θα επανέλθουν εσωτερικά μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας, με εμβέλεια στο σύνολο της επικράτειας, που θα αφορούν σε αναστολή λειτουργίας κλάδων και σε περιορισμούς στην κίνηση των πολιτών. Ενδεχόμενη εξαίρεση θα αποτελέσουν όποιες περιοχές παρουσιάσουν ισχυρή έξαρση κρουσμάτων. Επιπλέον, υποτίθεται πως δεν θα κλιμακωθεί σημαντικά περαιτέρω η υγειονομική κρίση στην ΕΕ και διεθνώς. Ως προς τη μεταβολή του ΑΕΠ στην Ευρωζώνη το 2020 και 2021, εκτιμάται πως θα κυμανθεί πλησίον των πρόσφατων σχετικών προβλέψεων (-8,5% και +5,2% αντίστοιχα).

Το εναλλακτικό σενάριο πρόβλεψης περιλαμβάνει την έντονη επιδείνωση της υγειονομικής κρίσης σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και στην Ελλάδα, στη διάρκεια του χειμώνα, που επηρεάζει τις προβλέψεις για το 2021. Αυτή η εξέλιξη θα οδηγήσει στη λήψη εκτεταμένων μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας, με ισχυρές επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα. Σε μια τέτοια περίπτωση αναμένεται η υλοποίηση πρόσθετων δράσεων στήριξης, σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Πάρα ταύτα, θα υπάρξουν ισχυρές επιπτώσεις στην εγχώρια ζήτηση, στις εξαγωγές ελληνικών προϊόντων και στις ξένες άμεσες επενδύσεις, ενώ θα επηρεαστούν αρνητικά και οι διεθνείς ταξιδιωτικές μετακινήσεις στην Ελλάδα. Επιπλέον, η ύφεση το τρέχον και η ανάκαμψη το επόμενο έτος στην Ευρωζώνη θα είναι μεγαλύτερη και μικρότερη αντίστοιχα των προσφάτως προβλεπόμενων (9,0% και 4,0% αντίστοιχα).

Προχωρώντας στην παρουσίαση των εξελίξεων και των τάσεων σε μεγέθη χρηματοδότησης, τα οποία μπορούν να έχουν καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας, οι τράπεζες στην Ελλάδα συνεχίζουν να αξιοποιούν τις δυνατότητες της ΕΚΤ για την άντληση ρευστότητας οι οποίες προέκυψαν ως αντίδραση στις έκτακτες συνθήκες. Το πλέον σημαντικό χρηματοδοτικό μέσο εξ' αυτών είναι το Πρόγραμμα Αγοράς Τίτλων λόγω Πανδημίας (ΠΑΤΠ - Pandemic Emergency Purchase Programme), προϋπολογισμού €1,35 τρισεκ. Στα χρηματοδοτικά εργαλεία συμπεριλαμβάνονται το πρόγραμμα TLTRO III, μέσω του οποίου οι τράπεζες έχουν πρόσβαση σε κεφάλαια με αρνητικό επιτόκιο (-1% για το πρώτο έτος και -0,50% για το επόμενο) και επίσης μπορούν να μεταφέρουν σε αυτό και το δανεισμό τους από άλλα προγράμματα της ΕΚΤ. Παράλληλα, δημιουργήθηκε μια νέα διευκόλυνση ρευστότητας, η οποία έγκειται σε μη στοχευμένες πράξεις μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης λόγω της πανδημίας (PELTROs), με επιτόκιο 25 μονάδες χαμηλότερο από το μέσο επιτόκιο κύριας αναχρηματοδότησης (MRO) κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας πράξης. Η διάρκεια του ΠΑΤΠ έχει παραταθεί έως τον Ιούνιο του 2021, με την ΕΚΤ να επανεπενδύει τους ώριμους τίτλους μέχρι το τέλος του 2022. Σε αυτό το πλαίσιο χρηματοδοτικών δυνατοτήτων, η άντληση ρευστότητας των ελληνικών τραπεζών από το Ευρωσύστημα έφτασε στην περίοδο Απριλίου – Ιουνίου τα €24,4 δισεκ., με αποτέλεσμα η «εξάρτησή» τους από την ΕΚΤ σχεδόν να τριπλασιαστεί έναντι του τέλους Μαρτίου, στα €36,8 δισεκ. Στο δίμηνο Ιουλίου-Αυγούστου ήταν αμετάβλητη.

Ενώ αυτές οι εξελίξεις αποτελούν κίνητρο για πιστωτική επέκταση, από την άλλη πλευρά, η επιφυλακτικότητα ως προς τη διάρκεια και την ένταση της υγειονομικής κρίσης θα επενεργεί ανασχετικά στη χορήγηση πιστώσεων. Άλλωστε, η αναστολή δραστηριότητας σε πολλούς κλάδους στη μεγαλύτερη διάρκεια του δεύτερου τριμήνου, η ισχυρή υποχώρηση της διεθνούς τουριστικής κίνησης κατά τη θερινή περίοδο, με ανάλογο αντίκτυπο στη δραστηριότητα του κλάδου του τουρισμού και σε όσους κλάδους συνδέονται με αυτόν, θα ασκήσουν σημαντικές πιέσεις στη δραστηριότητα των επιχειρήσεων και τα εισοδήματα των νοικοκυριών. Αντιθέτως, η σχετικά ήπια υποχώρηση των εξαγωγών προϊόντων εκτός πετρελαιοειδών – πλοίων που επισημάνθηκε στην προηγούμενη υποενοότητα, αναδεικνύει την υψηλή ανταγωνιστικότητα ορισμένων βιομηχανικών κλάδων και τμημάτων του πρωτογενούς τομέα στην τρέχουσα ιδιαίτερα δυσμενή συγκυρία και τις καλές μεσοπρόθεσμες προοπτικές τους. Συνισταμένη όσων προαναφέρθηκαν είναι η αρκετά πιθανή ανάκαμψη της αθέτησης υποχρεώσεων προς τις τράπεζες, οδηγώντας σε νέα διεύρυνση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ). Η αβεβαιότητα για τους ίδιους λόγους θα είναι η αιτία που η ζήτηση κεφαλαίων από τις επιχειρήσεις, αλλά και τα νοικοκυριά, θα είναι υποτονική. Μόνο εφόσον υποχωρήσουν σημαντικά αυτές οι εστίες αβεβαιότητας θα ανακάμψουν τόσο η προσφορά, όσο και η ζήτηση τραπεζικών πιστώσεων.

Πάντως, τα ΜΕΔ βρίσκονταν σε πτωτική τροχιά έως το τέλος Μαρτίου¹². Σε αυτό το χρονικό σημείο είχαν υποχωρήσει στα €60,9 δισεκ. (37,4% του συνόλου των δανείων), €7,6 δισεκ. χαμηλότερα από ότι τον Δεκέμβριο του 2019 και περίπου €46,3 δισεκ κάτω από το επίπεδό τους τον Μάρτιο του 2016. Ο περιορισμός τους κατά το πρώτο τρίμηνο φέτος οφείλεται ως επί το πλείστον στη μεταφορά ΜΕΔ εντός ομίλου από την Eurobank εν όψει της ολοκλήρωσης συναλλαγής πώλησης μέσω τιτλοποίησης δανείων, έναντι €2,4 δισεκ. Η συγκεκριμένη συμφωνία είναι η πρώτη ενέργεια που αξιοποίησε το Πρόγραμμα Παροχής Εγγυήσεων σε Τιτλοποιήσεις Πιστωτικών Ιδρυμάτων («Ηρακλής»). Εξαιρουμένης αυτής της ενδοομιλικής συναλλαγής, τα ΜΕΔ μειώθηκαν στο πρώτο τρίμηνο φέτος κατά €1,1 δισεκ., εξαιτίας κυρίως διαγραφών €0,6 δισεκ. Επομένως, σε αντίθεση με το 2019, ο περιορισμός των μη εξυπηρετούμενων δανείων επιτεύχθηκε στην αρχή της φετινής χρονιάς μέσω ενεργητικής διαχείρισης. Δεν έχουν πραγματοποιηθεί άλλες πράξεις από τραπεζικά ιδρύματα, οι οποίες να αξιοποιούν τη δυνατότητα που παρέχει το πρόγραμμα «Ηρακλής».

Οι αναθεωρημένοι στόχοι για τη μείωση των ΜΕΔ που έχουν καθορίσει οι τράπεζες για την περίοδο έως το τέλος του 2021, οπότε αυτά θα πρέπει να έχουν περιοριστεί κάτω από το 20% των δανείων, αλλά και το ενδεχόμενο αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης, αναδεικνύουν την ανάγκη άμεσης, μεγαλύτερης αξιοποίησης των δυνατοτήτων του προγράμματος «Ηρακλής». Υπενθυμίζεται πως αυτό το πρόγραμμα παρέχει εγγυήσεις από το ελληνικό δημόσιο έως €12 δισεκ., για την τιτλοποίηση δανείων άνω των €30 δισεκ., εντός περιόδου 18 μηνών από τις 10/10/2019. Σύμφωνα με το σχετικό με το πρόγραμμα νόμο (Ν.4649/2019), με απόφαση του Υπουργού Οικονομικών, κατόπιν σχετικής απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το ανώτατο ύψος και η περίοδος παροχής των εγγυήσεων μπορούν να διευρυνθούν. Εφόσον η τάση στα νέα κόκκινα δάνεια μεταβληθεί σε ανοδική λόγω της υγειονομικής κρίσης, αυτή η δυνατότητα μάλλον θα αξιοποιηθεί. Άλλωστε, στην Ιταλία, η οποία πλήγηκε πολύ εντονότερα από την πανδημία, το αντίστοιχο πρόγραμμα επίσης εγκρίθηκε με αρχική διάρκεια 18 μηνών, ωστόσο έχει παραταθεί επανειλημμένως και παραμένει σε ισχύ. Όμως, σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, θα πρέπει να εξεταστούν και άλλες συστημικές λύσεις, όπως η δημιουργία εταιρίας διαχείρισης προβληματικών στοιχείων ενεργητικού (Asset Management Company ή «bad bank»), η οποία θα συνδεθεί με την αντιμετώπιση του ζητήματος της αναβαλλόμενης φορολογικής απαίτησης (DTC). Το σχετικό σχέδιο υποβλήθηκε στα μέσα Σεπτεμβρίου από την ΤτΕ στην κυβέρνηση και τους θεσμούς. Με αυτή την προσέγγιση επιδιώκεται η σταδιακή εγγραφή των σχετικών ζημιών, προκειμένου να μην υποχωρήσει κάτω από το ελάχιστο εποπτικό όριο η κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζικών ιδρυμάτων. Η γρήγορη διευθέτηση των ΜΕΔ, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των χρηματοδοτικών εργαλείων της ΕΚΤ, μπορούν να επιτρέψουν όταν εξασθενήσει σημαντικά και για αρκετό χρονικό διάστημα η εξάπλωση του COVID-19, την πιστωτική επέκταση, προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά.

Παρά την τρέχουσα, ιδιαίτερα δυσμενή και απρόβλεπτη συγκυρία, με τη σταθερά υψηλή αβεβαιότητα για την εξέλιξη της υγειονομικής κρίσης, το τραπεζικό σύστημα εγχωρίως έχει κλιμακώσει σημαντικά την παροχή δανείων προς τις επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα την πιστωτική επέκταση συνολικά προς τον ιδιωτικό τομέα. Στο χρονικό διάστημα Ιουνίου-Αυγούστου ο ρυθμός μεταβολής δανείων προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις κλιμακώθηκε έντονα, από 4,6% τον Μάιο σε 7,1% στον τελευταίο μήνα της, που είναι ο υψηλότερος της τελευταίας ενδεκαετίας. Ο μέσος ρυθμός ανόδου σε αυτήν την περίοδο διαμορφώθηκε σε 5,8%, έναντι 2,9% στο αρχικό πεντάμηνο φέτος και 2,8% στο αντίστοιχο τρίμηνο του 2019. Ωστόσο, η ενίσχυση της παροχής πιστώσεων προς τις επιχειρήσεις προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από τα έκτακτα προγράμματα παροχής ρευστότητας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας, όπως το ΤΕΠΙΧ II και το Ταμείο Εγγυοδοσίας Επιχειρήσεων COVID-19, αμφότερα από την Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα, τα οποία υλοποιήθηκαν σε αυτό το χρονικό διάστημα. Η ταυτόχρονη, εκτεταμένη άντληση ρευστότητας από την ΕΚΤ επιτρέπει τη συνέχιση της πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις στο υπόλοιπο του 2020 και στις αρχές του 2021. Όμως, όπως εκτιμήθηκε προηγουμένως αυτή θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τη δυναμική της πανδημίας, η οποία θα επηρεάσει αμφοτέρως την προσφορά και τη ζήτηση δανείων. Στην πλευρά των νοικοκυριών, συνεχίζεται με παρόμοια ένταση σε σύγκριση με την αρχή του έτους η πιστωτική συρρίκνωση, με ρυθμό 2,6%, από 2,9% στο αρχικό πεντάμηνο φέτος και 2,7% ένα χρόνο νωρίτερα. Ακολουθώντας, στο σύνολο του ιδιωτικού

¹² Δεν υπάρχουν νεότερα δημοσιευμένα στοιχεία για τα ΜΕΔ

τομέα, ο δανεισμός από το τραπεζικό σύστημα διευρυνόταν κατά μέσο όρο την περίοδο Ιουνίου-Αυγούστου, με ρυθμό 1,2%, που είναι ο υψηλότερος από το τελευταίο τρίμηνο του 2010, έναντι στασιμότητας στο προηγούμενο πεντάμηνο (0,0%) και στο αντίστοιχο τρίμηνο πέρυσι (-0,1%).

Η παροχή ρευστότητας στις επιχειρήσεις συνεχίζει να γίνεται με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους: στο τρίμηνο Ιουνίου-Αυγούστου το μέσο επιτόκιο νέων δανείων τακτής λήξης προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις διαμορφώθηκε σε 3,00%, από 3,20% στο πεντάμηνο Ιανουαρίου - Μαΐου φέτος και 3,78% κατά μέσο όρο το 2019. Το πρόσφατο επίπεδο είναι το χαμηλότερο τουλάχιστον από το 2010. Το μέσο επιτόκιο της ίδιας κατηγορίας νέων δανείων προς ελεύθερους επαγγελματίες διαμορφώθηκε σε 5,09%, από 5,37% στους πρώτους πέντε μήνες φέτος και 5,52% κατά μέσο όρο πέρυσι. Αυτό το επιτόκιο επίσης είναι το ελάχιστο τουλάχιστον από το 2010. Για το σύνολο των νέων δανείων προς τα νοικοκυριά, το αντίστοιχο μέσο επιτόκιο ήταν 4,86%, χαμηλότερο από ότι νωρίτερα το 2020 (4,91%) και κατά τον περασμένο χρόνο (4,94%). Σε αντίθεση με τα επιτόκια νέων δανείων προς επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες στην περίοδο Ιουνίου - Αυγούστου του τρέχοντος έτους, αυτά προς τα νοικοκυριά δεν είναι τα χαμηλότερα στην πρόσφατη δεκαετία, με το ελάχιστο επίπεδό τους σε αυτό το χρονικό διάστημα να σημειώνεται στο πρώτο τρίμηνο του 2015 (4,5%).

Τα χαμηλότερα επιτόκια τραπεζικού δανεισμού επιχειρήσεων και ελεύθερων επαγγελματιών στο οκτάμηνο φέτος σχετίζονται και με την έντονη αποκλιμάκωση των επιτοκίων δανεισμού του ελληνικού δημοσίου από το δεύτερο εξάμηνο του 2019. Τον περασμένο Φεβρουάριο το μέσο επιτόκιο του δεκαετούς ομολόγου του ελληνικού δημοσίου διαμορφώθηκε σε 1,07%, επίπεδο που είναι το χαμηλότερο τουλάχιστον από το 1993. Σε αυτήν την εξέλιξη συνέβαλε η αναβάθμιση από τον οίκο αξιολόγησης Fitch της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας από BB- σε BB, όπως επίσης η έκδοση τον ίδιο μήνα ομολογιακού τίτλου 15-ετούς διάρκειας, με ιδιαίτερα μεγάλη ζήτηση (7,5 φορές το μέγεθος της έκδοσης) και επιτόκιο 1,875%. Παρά τη συνεχιζόμενη στην περίοδο Ιουνίου-Αυγούστου υψηλή ανησυχία διεθνώς για την εξέλιξη της πανδημίας, όπως επίσης τις ισχυρές επιπτώσεις της αντιμετώπισής της στα δημόσια οικονομικά, οι αγορές κεφαλαίων για το δημόσιο τομέα της Ελλάδας και των υπόλοιπων χωρών της ΕΕ παρέμειναν ιδιαίτερα προσιτές, χάρη και στα μέτρα νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ τα οποία προαναφέρθηκαν. Έτσι, το μέσο επιτόκιο του δεκαετούς ομολόγου δεν παρουσίασε έντονη διακύμανση και διαμορφώθηκε σε 1,18%. Στις αρχές Σεπτεμβρίου το ελληνικό δημόσιο έσπευσε εκ νέου να επωφεληθεί αυτών των ευνοϊκών συνθηκών και δανείστηκε €2,5 δισεκ. με 10-ετές ομόλογο και με επιτόκιο 1,19%, ενώ το σύνολο των προσφορών ήταν πολύ μεγαλύτερο της έκδοσης, στα €18,0 δισεκ. Αυτή ήταν η τέταρτη έκδοση κρατικού ομολόγου φέτος, ύστερα από εκείνες του 15-ετούς τον Ιανουάριο, του επταετούς τον Απρίλιο και του 10-ετούς τον Ιούνιο. Πάντως, επισημαίνεται εκ νέου πως το πολύ καλό κλίμα στις χρηματοπιστωτικές αγορές δεν είναι συμβατό με τις παρατεταμένα αβέβαιες οικονομικές προοπτικές υπό την επίδραση του νέου κορωνοϊού και την έως τώρα δυστοκία στην αντιμετώπισή του, συντηρώντας την πιθανότητα οι χρηματοοικονομικές συνθήκες διεθνώς να μεταβληθούν απότομα και να χειροτερεύσουν σε ενδεχόμενη νέα, ισχυρή έξαρση του COVID-19. Συνεπώς, δεν πρέπει να θεωρείται ως δεδομένη η ευνοϊκή πρόσβαση σε αυτές μεσοπρόθεσμα, από το ελληνικό δημόσιο, τις τράπεζες και τις μεγάλες επιχειρήσεις.

Ειδικά για τις μεγαλύτερες μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, οι επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης στην αξιολόγηση των προοπτικών τους και οι δυσχέρειες πρόσβασης σε χρηματοδότηση εκτός του τραπεζικού συστήματος, από τις κεφαλαιαγορές, αποτυπώνονται στο ότι ο Γενικός Δείκτης (ΓΔ) του Χρηματιστηρίου Αθηνών στα μέσα Οκτωβρίου βρισκόταν περίπου 277 μονάδες ή 30% χαμηλότερα από το επίπεδό του τις 20 Φεβρουαρίου, όταν ξεκίνησε η πτώση του, στις 636,3 μονάδες. Προηγουμένως, έως τις αρχές Απριλίου, ο ΓΔ είχε παρουσιάσει εντονότερη εξασθένηση, κατά 376 μονάδες (-41%, στις 484,4 μον.). Κατόπιν ενισχύθηκε κατά 200 μονάδες έως τις 5 Ιουνίου (683,5 μον.). Έκτοτε και έως τα μέσα Οκτωβρίου κυμαίνεται μεταξύ 615 και 677 μονάδων. Επομένως η αρχική υποχώρησή του ήταν αναντίστοιχη με τις μεταβολές λόγω της πανδημίας στη μελλοντική δυναμική των εισηγμένων στο Χρηματιστήριο Αθηνών επιχειρήσεων. Αυτές οι εξελίξεις στην εγχώρια κεφαλαιαγορά είναι αντίθετες από εκείνες πριν την υγειονομική κρίση, κατά το περασμένο έτος και μέχρι φέτος τον Φεβρουάριο. Σε αυτό το χρονικό διάστημα ο ΓΔ ενισχύθηκε κατά περίπου 350 μονάδες ή 57,8%.

Επιπρόσθετα, από τον Σεπτέμβριο του 2019, κατόπιν του εκλογικού κύκλου, είχε ανακάμψει η δραστηριότητα στην έκδοση ομολογιακών δανείων, συχνά με υπερκάλυψη του στόχου άντλησης

κεφαλαίων, αντανακλώντας την εμπιστοσύνη των επενδυτών. Ενδεικτικά παραδείγματα επιχειρήσεων προ της υγειονομικής κρίσης που αξιοποίησαν αυτή τη δυνατότητα για τη συγκέντρωση κεφαλαίων είναι η Ελλάκτωρ (πενταετές €70 εκατ.), η Μυτιληναίος (πενταετές €500 εκατ.), η ΤΕΡΝΑ ενεργειακή (επταετές €150 εκατ.) και η WIND Ελλάς (πενταετές €525 εκατ.). Κατά τους μήνες Μάρτιο – Μάιο δεν προχώρησε κάποια επιχείρηση σε μια τέτοια ενέργεια. Η ΓΕΚ ΤΕΡΝΑ στα τέλη Ιουνίου πραγματοποίησε την πρώτη έκδοση ομολογιακού δανείου μετά την υγειονομική κρίση, διάρκειας επτά ετών, ύψους €500 εκατ., με επιτόκιο 2,75%. Στα μέσα Ιουλίου Lamda Development ολοκλήρωσε την έκδοση κοινού ομολογιακού δανείου μέσω δημόσιας προσφοράς ύψους €320 εκατ., με υπερκάλυψη 1,93 φορές και επιτόκιο 3,4%. Στα τέλη Σεπτεμβρίου η Εθνική Τράπεζα πραγματοποίησε την τοποθέτηση του πρώτου Πράσινου Ομολόγου Υψηλής Εξασφάλισης στην ελληνική αγορά, εξαετούς διάρκειας, ύψους €500 εκατ. και με απόδοση 2,875%. Στα μέσα Οκτωβρίου ο ΟΠΑΠ ανακοίνωσε ότι το διοικητικό συμβούλιό του αποφάσισε την έκδοση κοινού ομολογιακού δανείου ποσού έως €200 εκατ., με ελάχιστο ποσό €150 εκατ. Αυτές οι ενέργειες αναδεικνύουν την κινητικότητα στις εκδόσεις εταιρικών ομολόγων, όπως και το σημαντικό επενδυτικό ενδιαφέρον. Εφόσον δεν υπάρξουν εξελίξεις που θα αναταράξουν τις διεθνείς κεφαλαιαγορές, η σχετική δραστηριότητα εκτιμάται πως θα κλιμακωθεί σημαντικά το προσεχές έτος.

Περνώντας στο σκέλος των δυνατοτήτων χρηματοδότησης των επιχειρήσεων από το δημόσιο τομέα, οι πόροι του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάκαμψης (Next Generation EU) θα αποτελέσουν τη σημαντικότερη πρόσθετη πηγή επενδυτικών κεφαλαίων στα επόμενα έτη. Από τους συνολικούς πόρους του ταμείου, ύψους €750 δισεκ., εκ των οποίων €390 δισεκ. θα δοθούν μέσω επιχορηγήσεων και €310 δισεκ. με δάνεια, η Ελλάδα μπορεί να λάβει έως €19,3 δισεκ. σε επιχορηγήσεις και έως €12,7 δισεκ. σε δάνεια. Όλα τα κράτη-μέλη πρέπει να υποβάλουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχέδια για την αξιοποίηση των ενισχύσεων από το νέο ευρωπαϊκό ταμείο μέχρι τις 30 Απριλίου 2021, αλλά μπορούν να υποβάλουν ένα προσχέδιο μαζί με το εθνικό σχέδιο προϋπολογισμού τους τον Οκτώβριο του 2020. Στο Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2021 προβλέπεται ότι οι πόροι που θα αντληθούν από το ταμείο θα είναι περίπου €5,5 δισεκ. Περισσότερες πληροφορίες για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης, τους στόχους του, τα χρηματοδοτικά μέσα που περιλαμβάνει και τη διαδικασία άντλησης κεφαλαίων από αυτό περιλαμβάνονται στο πλαίσιο 2.1 της τρέχουσας έκθεσης, στην ενότητα 2.1 Β (Οικονομίες της ΕΕ και της Ευρωζώνης).

Σε ότι αφορά την τακτική κρατική χρηματοδότηση επενδύσεων, μέσω του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, από τα στοιχεία εκτέλεσης του Κρατικού Προϋπολογισμού εκ πρώτης όψης προκύπτει σημαντική διεύρυνσή της φέτος. Στην περίοδο Ιανουαρίου – Αυγούστου οι δαπάνες του προγράμματος έφτασαν τα €5,18 δισεκ., επίπεδο υψηλότερο του σχετικού στόχου στον Προϋπολογισμό του 2020 κατά €1,89 δισεκ. Επιπλέον ήταν υπερδιπλάσιες του επιπέδου τους στην ίδια περίοδο του 2019 (€2,0 δισεκ.). Ωστόσο, στο δελτίο τύπου για τα στοιχεία εκτέλεσης στο οκτάμηνο διευκρινίζεται ότι η αύξηση αφορά κυρίως σε δαπάνες για την αποζημίωση ειδικού σκοπού επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων, την επιδότηση τόκων δανείων μικρομεσαίων επιχειρήσεων, για το μέτρο της επιστρεπτέας προκαταβολής, για τη δράση ΤΕΠΙΧ II και για τη σύσταση ταμείου εγγυοδοσίας επιχειρήσεων λόγω της πανδημίας του COVID-19. Συνεπώς, η διεύρυνση των δαπανών του ΠΔΕ αφορά κυρίως σε έκτακτες μεταβιβαστικές πληρωμές προς επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες, εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης και δεν είναι σαφής η τάση των ενισχύσεων για επενδύσεις. Στο Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2021 η εκτίμηση για τις δαπάνες του ΠΔΕ στο σύνολο του τρέχοντος έτους είναι €9,52 δισεκ., έναντι €8,0 δισεκ. στο συμπληρωματικό κρατικό προϋπολογισμό ο οποίος επικυρώθηκε στο τέλος του περασμένου Μαΐου και στόχου €6,75 δισεκ. στον προϋπολογισμό του 2020. Σύμφωνα με το προσχέδιο, η αύξηση θα διατεθεί για την κάλυψη των αναγκών χρηματοδότησης για την αντιμετώπιση των συνεχιζόμενων συνεπειών της πανδημίας. Λαμβάνοντας υπόψη την εκτίμηση για τις φετινές ενισχύσεις του ΠΔΕ και τις εκτιμήσεις για τις πληρωμές στο πλαίσιο των παραπάνω παρεμβάσεων, επίσης από το προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού, θεωρείται πλέον πιθανό ότι οι δαπάνες του προγράμματος για τη στήριξη επενδύσεων θα μειωθούν για ακόμα ένα έτος το 2020.

Σε ότι αφορά τη χρηματοδότηση επενδύσεων από το ΠΔΕ το 2021, ο σχετικός στόχος που έχει τεθεί στο προσχέδιο είναι €6,75 δισεκ. Ο συγκεκριμένος στόχος τίθεται για έκτο έτος. Δεδομένων, πρώτον, της νέας υποχώρησης των ενισχύσεων φέτος και δεύτερον, του ότι δεν έχουν προγραμματιστεί για το επόμενο έτος δράσεις στήριξης επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων έναντι της πανδημίας του

COVID-19, οι οποίες υλοποιούνται το 2020 μέσω του ΠΔΕ, η υποστήριξη των επενδύσεων μέσω αυτού μπορεί να είναι σαφώς υψηλότερη εκείνης στο τρέχον έτος.

Στα έκτακτα μέτρα του Μαρτίου περιλαμβανόταν η άμεση πληρωμή όλων των ληξιπρόθεσμων υποχρεώσεων του Δημοσίου σε πολίτες και επιχειρήσεις για υποθέσεις ύψους έως €30 χιλ. Στο τέλος του περασμένου Φεβρουαρίου οι ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις (μη συμπεριλαμβανομένων των επιστροφών φόρων) έφταναν τα €1,56 δισεκ. Παρότι από το τέλος του ίδιου μήνα έως τα μέσα Μαρτίου καταβλήθηκαν €218 εκατ. σε τέτοιες υποθέσεις, στο τέλος Μαρτίου οι ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις έφταναν τα €1,79 δισεκ. Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία, στο τέλος Αυγούστου ήταν ελαφρώς μειωμένες, στα €1,72 δισεκ.¹³ Δεν παρέχονται πληροφορίες σχετικά με τις πληρωμές ληξιπρόθεσμων οφειλών που πραγματοποιήθηκαν σε αυτό το χρονικό διάστημα. Στο Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2021 αναφέρεται ότι η υλοποίηση του σχεδίου δράσης για την εκκαθάριση των ληξιπρόθεσμων υποχρεώσεων που υιοθετήθηκε τον Οκτώβριο του 2019, επηρεάστηκε αρνητικά από την υγειονομική κρίση και τα μέτρα που υιοθετήθηκαν για την ανάσχεση της πανδημίας. Δεν τίθενται στόχοι για το επίπεδο των ληξιπρόθεσμων οφειλών στο τέλος του τρέχοντος και του επόμενου έτους. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, δεν αναμένεται ουσιαστική αποκλιμάκωση των ληξιπρόθεσμων οφειλών έως το τέλος του 2021.

Η παραμένουσα ισχυρή αβεβαιότητα στο οικονομικό περιβάλλον συνεχίζει να αποτελεί σημαντικό ανασχετικό παράγοντα για την υλοποίηση των διαρθρωτικών αλλαγών μέσω παραχωρήσεων και αποκρατικοποιήσεων. Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενες εκθέσεις του IOBE για την ελληνική οικονομία, ο στόχος εσόδων του ΤΑΙΠΕΔ για το 2020 στον Προϋπολογισμό είναι €2,45 δισεκ., εκ των οποίων €2,07 δισεκ. αναμενόταν να προέλθει από διαγωνισμούς οι οποίοι θα ολοκληρώνονταν το τρέχον έτος και €376 εκατ. είτε από διαγωνισμούς για τους οποίους έχουν υποβληθεί δεσμευτικές προσφορές και η αναμενόμενη πρώτη εκταμίευση θα γινόταν φέτος, είτε από καταβολές δόσεων ολοκληρωμένων συναλλαγών προηγούμενων ετών. Στον Προϋπολογισμό του 2020 διευκρινίζονταν οι πηγές μόνο των €376 εκατ., με πλέον σημαντική την πρώτη δόση του τιμήματος από την πώληση της Ελληνικό ΑΕ που προς το παρόν δεν έχει ολοκληρωθεί (€300 εκατ.). Τα υπόλοιπα €2,07 δισεκ. αναφερόταν πως θα προέλθουν από ενέργειες οι οποίες βρίσκονται σε στάδιο προπαρασκευής ή ωρίμανσης, χωρίς να προσδιορίζεται ποιες εξ' αυτών αναμένεται να ολοκληρωθούν το 2020 και ποια θα είναι τα προσδοκώμενα έσοδα από καθεμιά. Σε αυτές τις ενέργειες συγκαταλέγονται η πώληση του 30% των μετοχών της ΔΑΑ ΑΕ, του 65% των μετοχών της ΔΕΠΑ ΑΕ, η παραχώρηση της Εγνατίας Οδού για 35 έτη, η παραχώρηση περιφερειακών λιμένων και μαρίνων (π.χ. Ιτέας και Αρετσούς Θεσσαλονίκης) και λοιπών ακινήτων που περιλαμβάνονται στο χαρτοφυλάκιο του ΤΑΙΠΕΔ.

Καθώς ο στόχος εσόδων για φέτος είναι 77,4% μεγαλύτερος από τα μέγιστα έσοδα σε ένα χρόνο έως τώρα (€1,38 δισεκ. το 2017), θεωρούνταν εξαρχής φιλόδοξος. Υπό το δυσμενές επενδυτικό περιβάλλον που δημιούργησε η πανδημία, εκτιμήθηκε από την πρώτη έκθεση του IOBE για το 2020 τον περασμένο Απρίλιο ως πλέον πιθανό το ενδεχόμενο ότι δεν θα επιτευχθεί. Η πρόοδος εργασιών του ΤΑΙΠΕΔ την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου αποτελεί ένδειξη αυτής της εξέλιξης. Έως τον Μάρτιο προεπιλέχθηκαν τα επενδυτικά σχήματα για τη β' φάση του διαγωνισμού (δεσμευτικές προσφορές) απόκτησης του 30% του μετοχικού κεφαλαίου της ΔΑΑ ΑΕ, ολοκληρώθηκε η παραχώρηση της μαρίνας της Χίου, με το εφάπαξ μέρος του τιμήματος στις €600 χιλ., και ένα επενδυτικό σχήμα υπέβαλε εκδήλωση ενδιαφέροντος για τη μαρίνα Ιτέας. Τον Ιούνιο, έξι επενδυτικά σχήματα πέρασαν στη β' φάση του διαγωνισμού για την απόκτηση του 100% της ΔΕΠΑ Υποδομών ΑΕ και επτά επενδυτικά σχήματα βρέθηκαν στη β' φάση του διαγωνισμού για το 65% της ΔΕΠΑ Εμπορίας ΑΕ, ενώ υπογράφηκε η σύμβαση παραχώρησης της μαρίνας Αλίμου για 40 χρόνια έναντι τιμήματος €57,5 εκατ. (σε όρους καθαρής παρούσας αξίας). Την ίδια περίοδο ξεκίνησε ο διεθνής διαγωνισμός για την παραχώρηση του υπόγειου φυσικού χώρου του κοιτάσματος φυσικού αερίου «Νότια Καβάλα» ως χώρου αποθήκευσης φυσικού αερίου. Πλέον πρόσφατη ενέργεια του ΤΑΙΠΕΔ αποτελεί η έναρξη των διαγωνιστικών διαδικασιών για την αξιοποίηση των λιμένων Αλεξανδρούπολης, Ηγουμενίτσας και Καβάλας. Επομένως, τα έσοδα από διαγωνισμούς κατά το τρέχον έτος προς το παρόν φθάνουν περίπου τα €60

¹³ Πηγή: Δελτίο μηνιαίων στοιχείων Γενικής Κυβέρνησης – Αύγουστος 2020, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Οκτώβριος 2020

εκατ. Στο Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού δεν αναλύονται η πρόοδος στην υλοποίηση αποκρατικοποιήσεων φέτος και οι στόχοι για την ερχόμενη χρονιά.

Οι πιέσεις στις εξαγωγές από τους περιορισμούς ή τις απαγορεύσεις στις διασυνοριακές επιβατικές μετακινήσεις και η ευρύτερη συρρίκνωση του διεθνούς εμπορίου ήδη ασκούν τις εντονότερες πιέσεις στο εγχώριο προϊόν, βάσει των στοιχείων του ΑΕΠ για το δεύτερο τρίμηνο. Εξασθένηση παρουσιάζουν και οι εισαγωγές, αν και η ελαστικότητα των εισαγωγών προϊόντων, που είναι η κύρια συνιστώσα τους, ως προς την εγχώρια ζήτηση είναι μικρή, συγκρατώντας την υποχώρησή τους. Προηγουμένως στην τρέχουσα ενότητα παρουσιάστηκαν τα διαθέσιμα στοιχεία για τη διεθνή τουριστική κίνηση κατά το τρίτο τρίμηνο, από τα οποία προκύπτουν ενδείξεις ιδιαίτερα ισχυρής υποχώρησής της στη διάρκεια του. Η εκδήλωση της δεύτερης φάσης της πανδημίας σε πολλές χώρες από τον Σεπτέμβριο, μεταξύ των οποίων σε κάποιες από την ΕΕ με σημαντικό μερίδιο στις τουριστικές εισπράξεις και τις εξαγωγές προϊόντων, αποκλιμακώνει τις προσδοκίες για κάλυψη σημαντικού μέρους των απωλειών του δεύτερου και του τρίτου τριμήνου από τα έσοδα στο τελευταίο τρίμηνο του 2020.

Οι παραπάνω αναμενόμενες τάσεις εξαιτίας της πανδημίας στις εξαγωγικές και εισαγωγικές ροές βασικών κατηγοριών προϊόντων και υπηρεσιών, αποτυπώνονται σε μεγάλο βαθμό στα έως τώρα διαθέσιμα στοιχεία του ισοζυγίου πληρωμών, της Τράπεζας της Ελλάδος. Σύμφωνα με αυτά, οι εξαγωγές προϊόντων, σε τρέχουσες τιμές, υποχώρησαν στο τρίμηνο Μαΐου-Ιουλίου κατά 19,0% (-€1,65 δισεκ.), ελαφρώς ηπιότερα από ότι στο προηγούμενο δίμηνο του lockdown (-20,9%). Η συρρίκνωση προέρχεται κυρίως από τις λιγότερες εξαγωγές καυσίμων, κατά 46,9% (-€1,16 δισεκ.), όπως και στο δίμηνο Μαρτίου – Απριλίου (-48,2%). Οι λιγότερες εξαγωγές προϊόντων εκτός καυσίμων – πλοίων παραμένουν η έτερη αιτία της μείωσης των εξαγωγών προϊόντων στο πρόσφατο τρίμηνο, με πώση πολύ μικρότερη εκείνης των εξαγωγών καυσίμων, 8,1% (-€501,0 εκατ.) και οριακά ηπιότερη εκείνης στο lockdown (-8,9%). Οι εξαγωγές πλοίων, των οποίων η βαρύτητα στο σύνολο των εξαγωγών είναι πολύ μικρή, ανήλθαν έντονα (+62,1%), σε αντίθεση με την ισχυρή υποχώρησή τους στην αρχή της υγειονομικής κρίσης (-75,2%), ωστόσο αυτή η άνοδός τους σε απόλυτο επίπεδο αντιστοιχεί σε μόλις €12 εκατ. Η ελαφρώς ισχυρότερη αναλογικά μείωση από τις εξαγωγές των περισσότερων σε απόλυτους όρους εισαγωγών προϊόντων κατά το τρίμηνο Μαΐου-Ιουλίου (-23,3% ή -€3,4 δισεκ.), που ήταν ισχυρότερη από ότι νωρίτερα φέτος (-20,6%), κυρίως λόγω των λιγότερων εισαγωγών καυσίμων (-52,4% ή -€1,97 δισεκ.), οδήγησε σε περιορισμό του ελλείμματος αγαθών κατά 29,7% ή €1,75 δισεκ., στα €4,14 δισεκ.

Η υποχώρηση του ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών στην περίοδο υπεραντισταθμίστηκε από την έντονη συρρίκνωση του πλεονάσματος του ισοζυγίου υπηρεσιών. Οι εξαγωγές τους ήταν 61,4% λιγότερες (-€8,19 δισεκ.), υποχωρώντας πολύ περισσότερο από ότι στο lockdown (22,7%). Όπως αναμενόταν για τους δύο πρώτους μήνες της θερινής περιόδου, η πώση προήλθε στο μεγαλύτερο μέρος της (87,0%) από τις ταξιδιωτικές εισπράξεις, που κατέρρευσε (-91,0% ή -€7,12 δισεκ.), υποχωρώντας αναλογικά περισσότερο και από ότι στο δίμηνο Μαρτίου – Απριλίου (-88,5%). Το υπόλοιπο της μείωσης των εσόδων προήλθε σχεδόν αποκλειστικά από την παροχή μεταφορικών υπηρεσιών στο εξωτερικό (23,1% ή -€1,03 δισεκ.), οι οποίες επίσης περιορίστηκαν εντονότερα από ότι στην περίοδο της καραντίνας (-8,1%). Η μικρότερη αναλογική και απόλυτη πτώση σημειώθηκε στην παροχή λοιπών υπηρεσιών (-3,9% ή -€41,4 δισεκ.), σε αντίθεση με την οριακή άνοδο που εμφάνισε κατά τους δύο προηγούμενους μήνες (+1,3%). Εξασθένηση παρουσίασε και η ζήτηση για εισαγόμενες υπηρεσίες στο τρίμηνο μετά το lockdown, ωστόσο η έντασή της, αν και ισχυρότερη από ότι κατά το lockdown (-16,3%) ήταν πολύ μικρότερη εκείνης στις εξαγωγές υπηρεσιών (-20,8% ή -€977,2 εκατ.). Η υποχώρηση οφείλεται κυρίως στην εξασθενημένη εγχώρια ζήτηση για ταξιδιωτικές υπηρεσίες, που επίσης κατέρρευσε (-79,0% ή -€516,1 εκατ.), όπως και στο δίμηνο που προηγήθηκε (-89,4%). Η υποχώρηση του διεθνούς εμπορίου και οι περιορισμοί στις επιβατικές μεταφορές, περιόρισαν και την εγχώρια ζήτηση για υπηρεσίες μεταφορών (-16,0% ή -€459,9 εκατ.), με τη ζήτηση για λοιπές υπηρεσίες να είναι αμετάβλητη. Συνισταμένη των μεταβολών στις δύο βασικές συνιστώσες του ισοζυγίου υπηρεσιών κατά τον Μάιο-Ιούλιο ήταν η πολύ ισχυρή συρρίκνωση του πλεονάσματος του κατά 83,3% ή €7,21 δισεκ., στα €1,44 δισεκ. Αυτή η μείωση ήταν πολύ ισχυρότερη εκείνης στην περίοδο της καραντίνας (-38,9%). Ως συνέπεια αυτής της εξέλιξης, το συνολικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών εξελίχθηκε από πλεονασματικό τον Μάιο – Ιούλιο πέρυσι (+€2,76 δισεκ.) σε ελλειμματικό φέτος (-€2,70 δισεκ.).

Οι περιορισμοί στην παραγωγική δραστηριότητα παγκοσμίως εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης, όπως επίσης οι περιορισμοί στις διεθνείς μεταφορές, περιόρισαν σημαντικά τη ζήτηση πετρελαίου και άλλων ενεργειακών αγαθών. Στις 12 Απριλίου 2020, ο ΟΠΕΚ και οι χώρες εταίροι του, μαζί με τη Ρωσία, συμφώνησαν να μειώσουν κλιμακωτά την παραγωγή μέχρι τον Απρίλιο του 2022, ξεκινώντας από τον περιορισμό της κατά 10 εκατ. βαρέλια ημερησίως έως τον Μάιο φέτος, προκειμένου να περιορίσουν την πτώση των τιμών. Πάρα ταύτα, η τιμή του πετρελαίου Brent τον περασμένο Απρίλιο διαμορφώθηκε στα \$18,4/βαρέλι, 74,2% χαμηλότερα σε σύγκριση με τον αντίστοιχο μήνα του προηγούμενου έτους, ενώ τον Μάιο άγγιξε τα \$29,4/βαρέλι, υποχωρώντας κατά 58,8% σε σύγκριση με ένα χρόνο πριν. Η απόφαση του ΟΠΕΚ+ για επέκταση του παραπάνω περιορισμού της παραγωγής τον Ιούλιο, σε συνδυασμό με την άρση του εαρινού lockdown διεθνώς, ενίσχυσαν τη ζήτηση και τις τιμές του πετρελαίου. Παρά αυτές τις τάσεις, η μέση τιμή του πετρελαίου Brent στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ήταν 34,8% (ή \$22,3) χαμηλότερη από ότι ένα χρόνο πριν, στα \$41,8, αντανakλώντας την αρκετά εξασθενημένη από πέρυσι οικονομική δραστηριότητα. Παρότι οι συγκεκριμένες πετρελαιοπαραγωγοί χώρες προσαρμόζουν σταδιακά από την αρχή του Αυγούστου περαιτέρω την παραγωγή τους, προκειμένου να τη διαμορφώσουν στο σχετικό στόχο για το χρονικό διάστημα έως το τέλος του έτους (-7,7 εκατ. βαρέλια ημερησίως), αυτή η προσαρμογή δεν αποτυπώνεται στην τιμή του. Ύστερα από μια ήπια αύξηση σε αυτόν το μήνα, αυτή παρουσίασε τάση υποχώρησης τον Σεπτέμβριο και πλέον κυμαίνεται γύρω από τα \$40, με τη διαφορά σε σχέση με πριν ένα έτος να διευρύνεται.

Από τις διακυμάνσεις της τιμής του πετρελαίου που παρουσιάστηκαν φαίνεται ότι ο συγκεκριμένος περιορισμός της προσφοράς πετρελαίου έχει ανασχέσει μερικώς την αποκλιμάκωση της τιμής του λόγω των επιπτώσεων της πανδημίας του COVID-19. Με την υγειονομική κρίση να παρουσιάζει νέα έξαρση σε πολλές χώρες της Ευρώπης πριν το φθινόπωρο και ορισμένες κυβερνήσεις σημαντικών οικονομιών να έχουν ήδη επιβάλει περιορισμούς στις μετακινήσεις και σε κλάδους (π.χ. Γαλλία, Ολλανδία), θεωρείται ως πιθανή εξέλιξη η εκδήλωση μιας ισχυρής δεύτερης φάσης της πανδημίας διεθνώς το χειμώνα, όπως προβλέπεται στο εναλλακτικό μακροοικονομικό σενάριο, η οποία θα οδηγήσει στη λήψη εκτεταμένων μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας. Σε αυτήν την περίπτωση, οι περιορισμοί στις επιβατικές μετακινήσεις, στο εσωτερικό των χωρών με μέτρα, αλλά και διεθνώς, θα μειώσουν τη ζήτηση για καύσιμα. Αυτή η τάση θα ενισχυθεί και από την αναστολή λειτουργίας κλάδων. Ακολούθως, οι τρέχουσες τιμές του πετρελαίου θα υπολείπονται περισσότερο εκείνων ένα έτος νωρίτερα. Η διάρκεια και η ένταση αυτής της διαφοράς θα εξαρτηθούν από τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά της νέας φάσης της πανδημίας. Ωστόσο, η διάσταση θα αμβλυνθεί και μάλλον θα εξαλειφθεί εφόσον η δεύτερη φάση συνεχιστεί μετά τον προσεχή Μάρτιο, επειδή η αρχική φάση της πανδημίας το 2020 έχει ασκήσει πολύ ισχυρές πιέσεις στις τιμές του πετρελαίου ένα έτος νωρίτερα.

Στην περίπτωση στην οποία δεν θα λάβει χώρα αυτή η δυσμενής εξέλιξη σχετικά με το νέο κορωνοϊό, όπως προβλέπεται στο βασικό σενάριο προβλέψεων, δεν αναμένεται σημαντική αναθέρμανση των μετακινήσεων και της οικονομικής δραστηριότητας έως ότου καμφθεί η αβεβαιότητα για μια πιθανή αναζωπύρωση της υγειονομικής κρίσης. Αυτή η εξέλιξη συνδέεται με την ανακάλυψη των μέσων αντιμετώπισης του ιού. Η περισσότερο σταδιακή ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας εξαιτίας των αβεβαιοτήτων σχετικά με το νέο κορωνοϊό αποτυπώνεται στην πρόσφατη, μικρή προς τα κάτω αναθεώρηση του ρυθμού μεγέθυνσης της παγκόσμιας οικονομίας στο προσεχές έτος, σε σύγκριση με τις καλοκαιρινές προβλέψεις του (5,2% από 5,4%).¹⁴ Δεδομένων των παραπάνω σεναρίων διεθνών εξελίξεων, προβλέπεται σε περίπτωση ισχυρής ανάκαμψης της υγειονομικής κρίσης το 2021 υποχώρηση της τιμής του πετρελαίου στην περιοχή του 37,0% φέτος και άνοδος στην περιοχή του 10,0% το 2021. Υπό το βασικό σενάριο των μακροοικονομικών προβλέψεων αναμένεται παρόμοια υποχώρηση της τιμής του πετρελαίου το 2020 (-37%) και ισχυρότερη αύξησή της στην ερχόμενη χρονιά (+19,5%).

Οι διαδοχικές παρεμβάσεις νομισματικής πολιτικής από τις μεγαλύτερες κεντρικές τράπεζες έχουν αποτρέψει μεγάλες διακυμάνσεις των ισοτιμιών εξαιτίας των επιδράσεων της πανδημίας στην οικονομική δραστηριότητα και τις προσδοκίες. Επιπλέον, σε συνδυασμό με τα ληφθέντα δημοσιονομικά μέτρα σε κάθε οικονομική περιφέρεια, επηρεάζουν την αξιοπιστία της οικονομικής πολιτικής σε αυτή ως προς την ικανότητά της να ανταποκριθεί σε μία δυσχερή συγκυρία, όπως η τρέχουσα. Συγκεκριμένα, η

¹⁴ World Economic Outlook, ΔΝΤ, Οκτώβριος 2020.

ισοτιμία ευρώ/δολαρίου παρουσίασε από την αρχή της εξάπλωσης του COVID-19 στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ έως τα μέσα του περασμένου Ιουλίου διακύμανση μεταξύ 1,07 και 1,14. Όπως αναδείχθηκε σε προηγούμενες εκθέσεις του IOBE για την ελληνική οικονομία, οι τάσεις στα επιμέρους χρονικά διαστήματα αυτής της περιόδου σχετιζόνταν με την ανακοίνωση νέων παρεμβάσεων πολιτικής, από αμφοτέρους τις πλευρές. Από τα μέσα Ιουλίου έως τα μέσα Αυγούστου η ισοτιμία εμφάνισε σαφή ανοδική τάση σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο του νέου κορωνοϊού, φθάνοντας έως το 1,19, επίπεδο το οποίο είναι και το μέγιστο από τον Μάιο του 2018. Αυτή η εξέλιξη θεωρείται πως συνδέεται κυρίως με την απόφαση της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ σχετικά με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης (Next Generation EU), αλλά και τη μεταβλητότητα στις ΗΠΑ ως προς την αξιολόγηση του ιού από την τρέχουσα διακυβέρνηση και τις ενέργειες για την αντιμετώπισή του, όπως επίσης με την εξασθένηση του COVID-19 το καλοκαίρι. Την ισοτιμία ευρώ/δολαρίου δεν φαίνεται να επηρεάζουν την τρέχουσα περίοδο ούτε οι ερχόμενες εκλογές στις ΗΠΑ, οι οποίες διαχρονικά ενισχύουν τις προσδοκίες επιχειρήσεων και νοικοκυριών. Ακολούθως, αυτή παραμένει στην περιοχή του 1,16-1,17.

Σε συνάφεια με την παραπάνω ανάλυση, η διακύμανση της ισοτιμίας ευρώ/δολαρίου στο υπόλοιπο του 2020 και το 2021 θα εξαρτηθεί από την εξέλιξη του COVID-19 και τις σχετικές πολιτικές αντιμετώπισής της. Ενδεχομένως να ανέλθει πρόσκαιρα μετά τις εκλογές στις ΗΠΑ, από την αισιοδοξία σχετικά με τη διακυβέρνηση η οποία θα προκύψει από αυτές. Λαμβάνοντας υπόψη την εξέλιξη της ισοτιμίας στο αρχικό εννεάμηνο φέτος, αυτή αναμένεται να διαμορφωθεί κατά μέσο όρο στο 1,14, 1,8% υψηλότερα από ότι το 2019 (1,12). Η πρώτη πρόβλεψη για το προσεχές έτος είναι ότι θα ενισχυθεί περαιτέρω, στο 1,16. Αμφοτέρους οι μικρές αυξήσεις θα μετριάσουν αντίστοιχα το ενεργειακό κόστος και θα τονώσουν σε μικρό βαθμό την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών της Ευρωζώνης.

Ως προς τις πλέον πρόσφατες τάσεις σε τμήματα της οικονομικής δραστηριότητας εγχωρίως, καθώς και σε βραχυχρόνιους οικονομικούς δείκτες, στη διάρκεια του τρίτου τριμήνου, αποτυπώνουν την εξασθένηση των πτωτικών τάσεων κατά την πρώτη περίοδο της πανδημίας του COVID-19, με εξαίρεση εκείνες στην οικοδομική δραστηριότητα, η οποία συνέχισε να ανέρχεται ηπιότερα από ότι στο πρώτο εξάμηνο. Αναλυτικά, στην πλευρά της προσφοράς της οικονομίας, η βιομηχανική παραγωγή υποχώρησε στο δίμηνο Ιουλίου - Αυγούστου κατά 1,9%, πολύ ηπιότερα από ότι στο δεύτερο τρίμηνο φέτος (1,2%) και έναντι υποχώρησης στο ίδιο χρονικό διάστημα πέρυσι κατά 1,1%. Σε επίπεδο βασικών βιομηχανικών τομέων, η επιβράδυνση προήλθε κυρίως από τη Μεταποίηση, της οποίας το προϊόν μειώθηκε οριακά, κατά 0,3%, σε αντίθεση με την πτώση του κατά 7,4% στο τρίμηνο που προηγήθηκε. Στη μικρότερη πτώση συνέβαλε η αποκλιμάκωσή της στα Ορυχεία – Λατομεία, στο 7,4%, από 17,3% στο τρίμηνο Απριλίου - Ιουνίου φέτος. Μικρότερη ήταν η επιβράδυνση του προϊόντος στην Παροχή Ηλεκτρισμού, σε 8,1% από 10,0% ενώ αντίθετως, στην Παροχή Νερού η τάση μεταβλήθηκε από ανοδική στο δεύτερο τρίμηνο (+2,3%) σε σταθεροποιητική τον Ιούλιο-Αύγουστο (-0,1%). Σε ότι αφορά τις τελευταίες τάσεις στην οικοδομική δραστηριότητα, παρουσίασε τον Ιούλιο αύξηση 12,0% στον αριθμό αδειών και μικρότερη σε όρους όγκου (+7,5%) και αριθμού αδειών (+3,8%). Οι συγκεκριμένες μεταβολές συνεχίζουν ηπιότερα την άνοδο στο προηγούμενο τρίμηνο φέτος, κατά 16,0% στον αριθμό αδειών, 11,8% στην επιφάνεια των νέων οικοδομών και 12,2% στον όγκο τους.

Στο σκέλος των μεγεθών τα οποία αντανακλούν το κλίμα και τις διαθέσεις στην πλευρά της ζήτησης της εγχώριας οικονομίας, ο δείκτης όγκου στο Λιανικό Εμπόριο (εποχικά διορθωμένος) υποχώρησε ήπια τον Ιούλιο, κατά 2,7%. Η μείωσή του είναι παραπλήσια με εκείνη στους δύο προηγούμενους μήνες (Μ.Ο: 3,0%), αναδεικνύοντας την εκτεταμένη αποκλιμάκωση της εξασθένησης της καταναλωτικής ζήτησης στην αρχή της πανδημίας.

Λαμβάνοντας υπόψη κυρίως για την πραγματοποίηση μακροοικονομικών προβλέψεων τις πρόσφατες και τις πιθανές εξελίξεις σχετικά με την πανδημία του νέου κορωνοϊού, ιδίως τη διαφανιζόμενη τρέχουσα δεύτερη φάση εξάρσής του, την αβεβαιότητα σχετικά με την ανακάλυψη εμβολίου και φαρμακευτικής αγωγής, αλλά και τις έως τώρα δέσμες μέτρων δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, στην Ελλάδα και διεθνώς, για την αντιμετώπιση των επιπτώσεών του, όπως επίσης τις τάσεις στο ΑΕΠ και τις συνιστώσες του στο πρώτο εξάμηνο φέτος και σε βραχυχρόνιους οικονομικούς δείκτες το τρίτο τρίμηνο, αναμένεται σε κάθε περίπτωση κατά το δεύτερο εξάμηνο εξασθένηση της πρωτοφανούς –όπως είχε προβλεφθεί στην προηγούμενη έκθεση για την ελληνική οικονομία- υποχώρησης της κατανάλωσης των νοικοκυριών στην περίοδο Απριλίου-Ιουνίου. Ωστόσο, η πτώση της θα είναι και πάλι σημαντική. Οι

πιέσεις στις καταναλωτικές δαπάνες του ιδιωτικού τομέα θα ασκηθούν πρωτίστως από την εκτεταμένη υποχώρηση της απασχόλησης, με τις τρέχουσες δυσμενείς συνθήκες να αποθαρρύνουν την αναζήτηση εργασίας. Η έντονη κάμψη της δραστηριότητας σε κλάδους με σημαντικό μερίδιο στο ΑΕΠ κατόπιν της άρσης του lockdown, όπως ο Τουρισμός, η Εστίαση, οι Μεταφορές και οι Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, θα περιορίσει σε μεγάλο βαθμό τα εισοδήματα των εργαζόμενων σε αυτές. Ανάλογες επιπτώσεις αναμένονται στον κλάδο της Ψυχαγωγίας – διασκέδασης.

Ανασχετικά σε αυτές τις επιδράσεις θα επενεργήσουν το τρέχον εξάμηνο τα μέτρα στήριξης του εισοδήματος των νοικοκυριών (αποζημίωση ειδικού σκοπού, παράταση επιδόματος ανεργίας, πρόγραμμα ΓΕΦΥΡΑ για τα στεγαστικά δάνεια), ορισμένα εκ των οποίων έχουν εξειδικευτεί για τους παραπάνω πληττόμενους κλάδους. Επιπλέον, οι έκτακτες ανάγκες παροχής υπηρεσιών που προέκυψαν από την υγειονομική κρίση, π.χ. υγείας, κοινωνικής μέριμνας, δημιουργίας υπηρεσιών διαδικτύου, χειραίτων ταχυμεταφορών (courier) έχουν θετικό αντίκτυπο στην απασχόληση των σχετικών δραστηριοτήτων και στα εισοδήματα από αυτές. Ωθηση το προσεχές χρονικό διάστημα στην απασχόληση θα προέλθει και από το πρόγραμμα επιδότησης του 100% των εργοδοτικών εισφορών στο πρώτο εξάμηνο της δημιουργίας νέας θέσης εργασίας. Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω εξελίξεις, εκτιμάται για το 2020 πτώση της ιδιωτικής κατανάλωσης 6,1% έως 6,5%.

Σε ότι αφορά την τάση της ιδιωτικής κατανάλωσης το 2021, οι προγραμματισμένες στον προϋπολογισμό φοροελαφρύνσεις (αναστολή καταβολής εισφοράς κοινωνικής αλληλεγγύης μισθωτών ιδιωτικού τομέα, μείωση ασφαλιστικών εισφορών) θα ενισχύσουν το διαθέσιμο εισόδημα και εν συνέχεια τα καταναλωτικά έξοδα. Εισοδηματική ενίσχυση θα προέλθει και από το πρόγραμμα ΓΕΦΥΡΑ, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου θα υλοποιηθεί το προσεχές έτος. Αυτές οι παρεμβάσεις θα αναπληρώσουν σε βαθμό, αλλά όχι πλήρως τις έκτακτες μεταβιβάσεις στα νοικοκυριά λόγω COVID-19 που δόθηκαν φέτος. Εφόσον δεν ανακάμψει έντονα η υγειονομική κρίση εντός και εκτός Ελλάδας, η μεγαλύτερη ώθηση στην κατανάλωση θα προέλθει από την αναθέρμανση της οικονομικής δραστηριότητας και την αύξηση της απασχόλησης. Αυτές αναμένεται να εκδηλωθούν σε ορισμένους από τους πλέον πληγέντες φέτος κλάδους (Τουρισμός, Εστίαση, Τέχνες – Ψυχαγωγία, Μεταφορές), αλλά και στη Μεταποίηση, από την κλιμάκωση του διεθνούς εμπορίου. Σημαντική αναθέρμανση αναμένεται και στην επενδυτική δραστηριότητα, όπως θα αναλυθεί παρακάτω. Τούτων δεδομένων, υπό το βασικό σενάριο μακροοικονομικών προβλέψεων, προβλέπεται η ενίσχυση της ιδιωτικής κατανάλωσης θα κινηθεί την επόμενη χρονιά στην περιοχή του 3,5-4,5%.

Σε περίπτωση αντίθετης εξέλιξης ως προς το νέο κορωνοϊό, η τάση της κατανάλωσης θα παραμείνει πτωτική το 2021. Τα εισοδήματα των νοικοκυριών θα περιοριστούν κυρίως από την περαιτέρω εξασθένηση της εγχώρια ζήτησης, λόγω συνέχισης της υποχώρησης της απασχόλησης. Αλλά θα ασκηθούν σε αυτά πιέσεις και από τις λιγότερες εξαγωγές και το μειωμένο διεθνές επενδυτικό ενδιαφέρον. Η νέα συρρίκνωση της ιδιωτικής κατανάλωσης προβλέπεται μεταξύ 2,5% και 4,5%.

Ως προς τις εξελίξεις στη δημόσια κατανάλωση, η συνέχιση των έκτακτων δαπανών λόγω της πανδημίας, για τη στήριξη των νοικοκυριών τη στελέχωση του συστήματος υγείας και την κάλυψη των αναγκών του σε αναλώσιμα, για την προσαρμογή της λειτουργίας της εκπαίδευσης, για έκτακτες ανάγκες φορέων της Κεντρικής Διοίκησης κ.ά., αλλά και η καταβολή αναδρομικών στους συνταξιούχους, ύψους €1,4 δισεκ., θα μεταβάλουν την τάση της δημόσιας κατανάλωσης στο τρέχον εξάμηνο, από πτωτική σε ανοδική, με ρυθμό στην περιοχή του 5%. Άλλωστε, η μείωσή τους στο δεύτερο τρίμηνο φέτος προήλθε σε μεγάλο βαθμό από το αρνητικό «αποτέλεσμα βάσης» λόγω του υψηλού επιπέδου τους πριν ένα χρόνο, εξαιτίας του εκλογικού κύκλου. Ακολουθώντας, η δημόσια κατανάλωση θα είναι υψηλότερη στο σύνολο του 2020 κατά 2,0% έως 3,0%.

Σύμφωνα με το Προσχέδιο του Προϋπολογισμού για το 2021, ορισμένες από τις παρεμβάσεις λόγω COVID-19 θα συνεχιστούν στο προσεχές έτος, ανεξαρτήτως της εξέλιξής του (π.χ. προσλήψεις έκτακτου και μόνιμου προσωπικού στην υγεία, αυξημένες λειτουργικές ανάγκες συστήματος υγείας, αποζημίωση ειδικού σκοπού), ενώ θα προκύψουν και νέες (π.χ. προμήθεια εμβολίων, νέων φαρμάκων). Συνολικά αυτές προβλέπεται να είναι πολύ μικρότερες από ότι το 2020. Επιπλέον, δεν θα καταβληθούν εκ νέου του χρόνου στους συνταξιούχους αναδρομικά. Συνεπώς, υφίσταται η δυνατότητα περιστολής της κατανάλωσης σε σύγκριση με το φετινό της επίπεδο, ενδεχομένως σημαντικής. Όμως, εφόσον εκδηλωθεί ένα νέο ισχυρό κύμα της πανδημίας, στην Ελλάδα, θα χρειαστεί ξανά η υλοποίηση

δημοσιονομικών παρεμβάσεων για την αντιμετώπισή της. Ως αποτέλεσμα μιας τέτοιας εξέλιξης, η μείωση της δημόσιας κατανάλωσης θα περιοριστεί σημαντικά. Συγκεκριμένα, προβλέπεται πτώση των καταναλωτικών εξόδων του δημοσίου το 2021 κατά 5,5-7% εφόσον δεν επιδεινωθούν έντονα οι υγειονομικές συνθήκες, ενώ σε αντίθετη περίπτωση η αναμενόμενη μεταβολή είναι από -2,0% έως -4,0%.

Στην πλευρά των επενδύσεων, το αντίξοο περιβάλλον θα συνεχίζεται έως ότου η πανδημία εξαλειφθεί ή τουλάχιστον περιοριστεί σε πολύ μεγάλο βαθμό, στην Ελλάδα και στη μεγάλη πλειονότητα των χωρών με τις οποίες αυτή σχετίζεται εμπορικά, κυρίως για εξαγωγές. Αυτό θα συμβεί επειδή η απόφαση για την υλοποίηση επενδύσεων γίνεται αξιολογώντας τις πιθανές τάσεις σε μέσο-μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Η δυνατότητα για αυτήν τη διαδικασία στο δεύτερο εξάμηνο του τρέχοντος έτους και στην αρχή του 2021 κρίνεται ιδιαίτερα περιορισμένη. Τούτων δεδομένων, ένα μικρό μέρος των υφιστάμενων επενδυτικών σχεδίων θα υλοποιηθεί σε αυτό το χρονικό διάστημα. Πρόκειται για επενδυτικά σχέδια από εξωστρεφείς κλάδους με σημαντική αύξηση της δραστηριότητάς τους στα προηγούμενα χρόνια, όπως ο Τουρισμός, οι Μεταφορές, κλάδοι της Μεταποίησης, αλλά και από κλάδους οι οποίοι ευνοήθηκαν από την κλιμάκωση της εγχώριας ζήτησης στα πρόσφατα έτη και διαθρωπικές αλλαγές, όπως το Χονδρικό – λιανικό εμπόριο, επίσης κάποιοι μεταποιητικοί κλάδοι, η Ενέργεια κ.ά. Σε περίπτωση βελτίωσης των υγειονομικών δεδομένων σχετικά νωρίς το επόμενο έτος, με παράλληλη ενίσχυση των μέσων για την αντιμετώπιση της πανδημίας (εμβόλιο-φάρμακα) και διασπορά τους στον πληθυσμό, το επενδυτικό ενδιαφέρον μπορεί να κλιμακωθεί αρκετά στο δεύτερο εξάμηνο του 2021.

Η σαφώς περισσότερη διαθέσιμη ρευστότητα σε σύγκριση με πριν λίγα χρόνια από το τραπεζικό σύστημα, κατόπιν του περιορισμού των μη εξυπηρετούμενων δανείων, της επιστροφής καταθέσεων, αλλά και χάρη στη δυνατότητα πρόσβασης των τραπεζών για πρώτη φορά σε πρόγραμμα αγοράς χρεογράφων της ΕΚΤ, έχει δημιουργήσει νέες χρηματοδοτικές δυνατότητες και ευκαιρίες, για τις τράπεζες και τις επιχειρήσεις αντίστοιχα, οι οποίες δεν υπήρχαν τα προηγούμενα χρόνια. Ωστόσο, όσο δεν θα διαφαίνεται έξοδος από την υγειονομική κρίση και τις επιπτώσεις της, τα τραπεζικά ιδρύματα αναμένεται να είναι αρκετά επιφυλακτικά στη χορήγηση πιστώσεων, καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος μιας νέας κλιμάκωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Όπως προαναφέρθηκε, η σημαντική ενίσχυση της πιστωτικής επέκτασης στο τρίμηνο Ιουνίου-Αυγούστου προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από τα έκτακτα προγράμματα παροχής ρευστότητας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας, όπως το ΤΕΠΙΧ II και το Ταμείο Εγγυοδοσίας Επιχειρήσεων COVID-19. Συνεπώς, δεν οφείλεται σε μεταβολή της πιστοδοτικής πολιτικής των τραπεζών, ούτε αντανάκλα μια μεγάλη αύξηση της ζήτησης για επενδυτικούς πόρους από την πλευρά των επιχειρήσεων. Το επίπεδο των ΜΕΔ στην αρχή του 2021, κατόπιν της άρσης αναστολής πληρωμών χρεολυσίων λόγω της πανδημίας, θα αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα της παροχής τραπεζικών πιστώσεων.

Η ζωτική σημασία που θα έχουν οι κεφαλαιακοί πόροι του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάπτυξης για τις επενδύσεις το 2021 αναλύθηκε προηγουμένως. Σε ότι αφορά τις χρηματοδοτήσεις από τους έκτακτους μηχανισμούς για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας αποτυπώνονται και στις επενδυτικές δαπάνες στο ΑΕΠ, καθώς διατίθενται στο πλαίσιο του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων. Η καταγραφή τους στις επενδύσεις το δεύτερο τρίμηνο φέτος αποτέλεσε το βασικό ανασχετικό παράγοντα της υποχώρησής τους. Καθώς ένα μεγάλο μέρος των κεφαλαίων από αυτούς διατέθηκε στη διάρκεια του τρίτου τριμήνου φέτος, αναμένεται να επιδράσουν τονωτικά στις επενδύσεις και σε αυτήν την περίοδο, ενώ ο ρόλος τους θα είναι πολύ μικρότερος στο καταληκτικό τρίμηνο του 2020. Προς το παρόν δεν έχουν σχεδιαστεί χρηματοδοτικές παρεμβάσεις αυτού του είδους για το 2021, βάσει του Προσχεδίου του Κρατικού Προϋπολογισμού. Όμως, είναι πλέον πιθανό ότι εφόσον υπάρξει η ανάγκη για κάτι τέτοιο λόγω μιας νέας έξαρσης του COVID-19 στην Ελλάδα, θα υλοποιηθούν παρόμοια προγράμματα.

Η στήριξη της επενδυτικής δραστηριότητας από το υπόλοιπο, τακτικό σκέλος του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων θα είναι εκ νέου χαμηλότερη το 2020 έναντι του προηγούμενου έτους, όπως προκύπτει εξαιρώντας από τις εκτιμώμενες για το τρέχον έτος συνολικές πληρωμές του ΠΔΕ στο προσχέδιο του προϋπολογισμού τις παραπάνω έκτακτες ενισχύσεις. Από την άλλη πλευρά, θα αποτελέσει μια χαμηλή βάση σύγκρισης για τις ενισχύσεις του επόμενου χρόνου, οι οποίες έχουν εκ νέου προγραμματιστεί σε €6,75 δισεκ. Συνολικά, εφόσον δεν χρειαστούν έκτακτες χρηματοδοτικές

δράσεις, οι δαπάνες του ΠΔΕ το 2021 θα είναι χαμηλότερες των φετινών, συμβάλλοντας λιγότερο στο σχηματισμό κεφαλαίου στο ΑΕΠ. Όμως, αυτή η υστέρηση μπορεί να υπερκαλυφθεί από τους εκτιμώμενους στο Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού πρόσθετους πόρους που θα προέλθουν από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης.

Οι επιπτώσεις της τρέχουσας, ιδιαίτερα υψηλής αβεβαιότητας στις επενδύσεις, η οποία μπορεί να προκληθεί και από άλλες κρίσεις, μικρότερης εμβέλειας, αναδεικνύουν τη σημασία των δημοσίων έργων και των επενδύσεων σε ολοκληρωμένες αποκρατικοποιήσεις – ιδιωτικοποιήσεις, για μια σχετικά σταθερή επενδυτική δραστηριότητα, με μακροχρόνιες αναπτυξιακές προοπτικές. Την τρέχουσα περίοδο και το 2021 οι πλέον σημαντικές εν εξελίξει ή επερχόμενες επενδύσεις αυτού του είδους αφορούν στο Ελληνικό, τον ΟΛΠ, το Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών και τα περιφερειακά αεροδρόμια. Ο ρόλος τους εκτιμάται ότι θα είναι σημαντικός για το επίπεδο της επενδυτικής δραστηριότητας κυρίως το τρέχον έτος. Οι συγκεκριμένες επενδύσεις θα αποτυπωθούν στις Κατασκευές. Εάν οι αποκρατικοποιήσεις είχαν υλοποιηθεί με ταχύτερο ρυθμό τα προηγούμενα έτη, θα βρίσκονταν τώρα σε εξέλιξη περισσότερες επενδύσεις σε υποδομές και μεγάλες επιχειρήσεις τις οποίες συνήθως αυτές αφορούν, περιορίζοντας την επίδραση συγκυριακών παραγόντων στην επενδυτική δραστηριότητα. Ο αντίκτυπος της σημαντικής υστέρησης φέτος στην υλοποίηση του προγράμματος αποκρατικοποιήσεων, που οφείλεται και στην πανδημία, θα αποτυπωθεί στις επενδύσεις τα προσεχή έτη.

Μικρή ανάσχεση της υποχώρησης του σχηματισμού πάγιου κεφαλαίου φέτος θα επέλθει από τα οικοδομικά έργα, καθώς αυτά παρουσίαζαν ιδιαίτερα ισχυρή άνοδο στην αρχή του έτους, η οποία συνεχίστηκε, αρκετά εξασθενημένη, έως τον περασμένο Ιούλιο. Όμως, καθώς αυτή προήλθε σε μεγάλο βαθμό από επενδύσεις στον Τουρισμό, σε κατασκευή ξενοδοχείων και ανακαίνιση ακινήτων, για αξιοποίηση μέσω airbnb, είναι αρκετά πιθανό να πληγεί στο επόμενο έτος εφόσον η υγειονομική κρίση δεν εμφανίσει τάσεις υποχώρησης από την αρχή του, ιδίως εάν κλιμακωθεί έντονα.

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει πως το επίπεδο των επενδύσεων καθορίζεται από ένα μεγάλο πλήθος παραγόντων, με διαφορετικές μεταξύ τους επιδράσεις, σε κατεύθυνση και έκταση. Συνεκτιμώντας αυτές επιδράσεις, κυρίως εκείνη των έκτακτων χρηματοδοτικών εργαλείων για την πανδημία, στις επενδύσεις για το 2020, εκτιμάται υποχώρησή τους κατά 6,0-7,0%. Η τάση της επενδυτικής δραστηριότητας το επόμενο έτος θα είναι έντονα ανοδική, εφόσον δεν ανακάμψει εκ νέου η υγειονομική κρίση. Αλλά και σε αντίθετη περίπτωση, θα συγκρατηθεί από τους πόρους του ΕΤΑ. Εφόσον δεν σημειωθεί νέα έξαρση, οι επενδύσεις προβλέπεται να ανακάμψουν το επόμενο κατά 15-20%, ενώ σε αντίθετη περίπτωση θα υποχωρήσουν εκ νέου, σχετικά ήπια, από 5% έως 10%.

Οι πλέον πρόσφατες τάσεις σε βραχυχρόνιους δείκτες, που παρουσιάστηκαν προηγουμένως, αναδεικνύουν τη συνεχιζόμενη στο τρίτο τρίμηνο ιδιαίτερα ισχυρή υποχώρηση της διεθνούς τουριστικής κίνησης, άνω του 55%, ενώ η συρρίκνωση των σχετικών εσόδων είναι σαφώς μεγαλύτερη. Καθώς η υγειονομική κρίση έχει ανακάμψει σημαντικά τον Σεπτέμβριο-Οκτώβριο, αυτές οι τάσεις δεν αναμένεται να μεταβληθούν έως το τέλος του τρίτου και στο τελευταίο τρίμηνο φέτος και θα είναι οι πλέον καθοριστικές της μεταβολής του συνόλου των εξαγωγών το 2020. Η υποχώρηση της παροχής διεθνών μεταφορικών υπηρεσιών είναι ηπιότερη, ωστόσο παραμένει υψηλή. Από την άλλη πλευρά, κατόπιν της εκτεταμένης συρρίκνωσης της δραστηριότητας σε αμφοτέρους τους κλάδους φέτος, με αποτέλεσμα να κατατάσσονται σε εκείνους με τις μεγαλύτερες επιπτώσεις από την πανδημία, δεν προβλέπεται αντίστοιχη εξέλιξη το 2021, ακόμα και εάν ενσκήψει εκ νέου η υγειονομική κρίση, οπότε η κάμψη τους θα είναι σχετικά μικρότερη. Όμως, καθώς τα γεγονότα του 2020 έχουν διαμορφώσει υψηλή επιφυλακτικότητα για τις υγειονομικές εξελίξεις, ακόμα και στην περίπτωση που δεν θα εκδηλωθεί μια νέα έξαρση, το τουριστικό ενδιαφέρον θα εκδηλωθεί αργότερα και πιο σταδιακά από ότι στο παρελθόν. Επιπλέον, ορισμένες από τις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, όπως άτομα μεγαλύτερων ηλικιών, τα οποία έχουν αυξημένο μερίδιο στις διεθνείς αφίξεις εγχωρίως, θα είναι επιφυλακτικές ως προς την πραγματοποίηση ταξιδιών. Η κλιμάκωσή του τουριστικού ενδιαφέροντος ενδέχεται να είναι υψηλή πλησίον της καλοκαιρινής περιόδου, όταν το ενδεχόμενο «αναζωπύρωσης» θα είναι μικρό, ενώ είναι αρκετά πιθανό να είναι τότε διαθέσιμα φαρμακευτικά μέσα για την αντιμετώπιση του ιού.

Ανασχετικά στην επίδραση των εξαγωγών υπηρεσιών στο σύνολο των εξαγωγών συνεχίζουν να επιδρούν οι εξαγωγές προϊόντων, ιδίως αυτές εκτός καυσίμων – πλοίων, των οποίων η πτώση εντός

της πανδημίας είναι ηπιότερη σε σύγκριση με το διεθνές εμπόριο προϊόντων. Η προς τα κάτω αναθεώρηση των προβλέψεων ύφεσης το 2020 στην Ευρωζώνη (ΔΝΤ: 8,3%, από 10,2%)¹⁵, που είναι η περιφέρεια - κύριος εξαγωγικός προορισμός των ελληνικών προϊόντων, ερμηνεύει ένα μέρος αυτής της τάσης. Από την άλλη πλευρά, η πρόβλεψη ανάπτυξης της Ευρωζώνης για το 2021 επιδεινώθηκε (ΔΝΤ: 5,2% αντί 6,0%), αναδεικνύοντας τις σημαντικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ευρωπαϊκή οικονομία, πολλές εκ των οποίων υπήρχαν προ της υγειονομικής κρίσης. Εφόσον η έντασή της παραμείνει ισχυρή, στην Ευρώπη και πέρα από αυτή, θα επιδράσει αντίστοιχα στο διεθνές εμπόριο και στις ελληνικές εξαγωγές. Υπό αυτές τις συνθήκες, εφόσον δεν σημειωθεί κάποια κλιμάκωση της πανδημίας, φέτος ή του χρόνου, η πτώση των εξαγωγών θα διαμορφωθεί στην περιοχή του 23-25% και του χρόνου θα ανέλθουν κατά 16-20%. Σε περίπτωση ραγδαίας επιδείνωσης των υγειονομικών συνθηκών το 2021, η κάμψη των εξαγωγών θα συνεχιστεί, μάλλον ηπιότερα κατόπιν της ισχυρής υποχώρησής τους το τρέχον έτος, με ρυθμό από 7,0% έως 11%.

Πίνακας 3.2

Εγχώρια Δαπάνη και Ακαθάριστο Εγχώριο – Προϊόν – Εκτιμήσεις Ευρωπαϊκής Επιτροπής (σε σταθερές αγοραίες τιμές έτους 2010)

	2018	2019	2020	2021
<i>Ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές</i>				
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	1,9	1,9	-9,0*	6,0*
Ιδιωτική Κατανάλωση	1,1	0,8	-9,0	7,5
Δημόσια Κατανάλωση	-2,5	2,1	4,9	-2,4
Ακαθάριστες Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου	-12,2	4,7	-30	33,0
Εξαγωγές Αγαθών και Υπηρεσιών	8,7	4,8	-21,4	17,9
Εισαγωγές Αγαθών και Υπηρεσιών	4,2	2,5	-18,0	15,8
Απασχόληση	1,7	2,0	-3,7	3,8
Αποδοχές Εργαζομένων κατά Κεφαλή	1,3	1,1	-3,6	3,2
Πραγματικό Μοναδιαίο Κόστος Εργασίας	0,5	1,7	3,0	-1,3
Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή	0,8	0,5	-0,5*	0,5*
<i>Συμβολή στη μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ</i>				
Τελική Εγχώρια Ζήτηση	-1,3	1,5	-8,7	7,6
Καθαρές Εξαγωγές	1,5	0,8	-1,3	0,5
Αποθέματα	1,8	-0,4	0,2	-0,2
<i>Σε ποσοστό του ΑΕΠ</i>				
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης	1,0	1,5	-6,4	-2,1
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	-1,1	-0,3	0,1	-1,2
Ακαθάριστο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης	181,2	176,6	196,4	182,6
<i>Σε ποσοστό</i>				
Ανεργία (% του εργατικού δυναμικού)	19,3	17,3	19,9	16,8

* Πηγή: European Economic Forecast, summer 2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ιούλιος 2020

Πηγή: European Economic Forecast, spring 2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μάιος 2020

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενες εκθέσεις του IOBE για την ελληνική οικονομία, η συρρίκνωση των εισαγωγών θα καθοριστεί πρωτίστως από τη μείωση της εγχώριας ζήτησης προϊόντων και των εξαγωγών αγαθών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από σχετικά υψηλή αναλογία εισαγόμενων πρώτων υλών. Τούτων δεδομένων, η ανθεκτικότητα των εξαγωγών προϊόντων κατά το δεύτερο τρίμηνο είναι ένας βασικός λόγος της ηπιότερης της αναμενόμενης υποχώρησης των εισαγωγών αγαθών. Επιπρόσθετα, το χαμηλό σχετικά με το αντίστοιχο στις εξαγωγές μερίδιο των ταξιδιωτικών πληρωμών στις συνολικές εισαγωγές, αποτρέπει έναν εκτεταμένο περιορισμό των δεύτερων από μια μεγάλη συρρίκνωση των πρώτων. Αυτή η μεταξύ τους σχέση αποτυπώθηκε στην πορεία των εισαγωγών και των συνιστωσών τους κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2020. Καθώς εκτιμάται στην τρέχουσα έκθεση

¹⁵ Πηγές: World Economic Outlook, Οκτώβριος 2020, ΔΝΤ και World Economic Outlook Update, Ιούλιος 2020, ΔΝΤ

αποκλιμάκωση της υποχώρησης της ιδιωτικής κατανάλωσης και των επενδύσεων στο τρέχον εξάμηνο, θα εξασθενήσει η κάμψη των εισαγωγών προϊόντων. Επιπλέον, εάν συνεχιστούν οι τρέχουσες, ήπια βεβαρυσμένες υγειονομικές συνθήκες το 2021, η εισαγωγική ζήτηση θα ενισχυθεί, αναλόγως της αύξησης της ιδιωτικής κατανάλωσης, των επενδύσεων και των εξαγωγών. Από την άλλη πλευρά, μια ισχυρή δεύτερη φάση της υγειονομικής κρίσης διεθνώς, θα επενεργήσει μέσω των λιγότερων εξαγωγών και των επενδύσεων στις εισαγωγές. Εφόσον αυτή εκδηλωθεί έντονα και εγχωρίως, θα προκληθούν επιπλέον πιέσεις στις εισαγωγές. Όμως αμφότερες οι επιδράσεις δεν θα είναι ισχυρότερες από τις αντίστοιχες φέτος.

Πίνακας 3.3

Σύγκριση προβλέψεων για επιλεγμένους Οικονομικούς Δείκτες για τα έτη 2019 – 2020 (σε σταθερές αγοραίες τιμές, ετήσιες % μεταβολές)

	ΥΠΟΙΚ		ΕΕ		ΙΟΒΕ			ΔΝΤ		ΟΟΣΑ	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	Εναλ.	2020	2021	2020	2021
ΑΕΠ	-8,2	7,5	-9,0*	+6,0*	-8,0	+4,0 ως +4,5	-2,5 ως -4,0	-9,5	4,1	-9,8	2,3
Ιδιωτική Κατανάλωση	-6,0	5,8	-9,0	7,5	-6,1 έως -6,5	+3,5 ως +4,5	-2,5 έως +4,5	:	:	-8,4	3,1
Δημόσια Κατανάλωση	1,7	-1,8	4,9	-2,4	+2 έως +3	-5,5 έως -7,0	-2,0 έως -4,0	:	:	1,9	-0,4
Ακαθ. Επενδ. Παγίου Κεφαλαίου	-10,9	30,4	-30,0	33,0	-6 έως -7,0	+15 έως +20	-5,0 έως -10,0	:	:	-17,3	11,0
Εξαγωγές	-24,8	22,2	-21,4	17,9	-23 έως -25	+16 έως +20	-7,0 έως -11,0	:	:	-13,6	-1,3
Εισαγωγές	-15,1	18,0	-18,0	15,8	-15 έως -17	+15	-10,0 έως -12,0	:	:	-10,8	0,5
Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (%)	-0,6	0,6	-0,5*	0,5*	-1,2 έως -1,4	+1,7	-0,4	-0,6	-0,7	0,1	0,0
Ανεργία (% εργατικού δυναμικού)	18,6	16,5	19,9	16,8	18,0	17,0	19,5-20,5	19,9	18,3	19,6	20,4
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-8,6	-3,7	-6,4	-2,1	:	:	:	-9,0	-3,0	-8,8	-6,6
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (% ΑΕΠ)	:	:	0,1	-1,2	:	:	:	-7,7	-4,5	-0,6	-0,4

*Πηγή: European Economic Forecast, summer 2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ιούλιος 2020

Πηγές: Προσχέδιο Κρατικού Προϋπολογισμού, Υπουργείο Οικονομικών, Οκτώβριος 2020 – European Economic Forecast, spring 2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μάιος 2020 – Η Ελληνική Οικονομία 03/20, ΙΟΒΕ, Οκτώβριος 2020 – World Economic Outlook, ΔΝΤ, Οκτώβριος 2020 – Fiscal Monitor, ΔΝΤ, Οκτώβριος 2020 – Economic Outlook 107, ΟΟΣΑ, Ιούνιος 2020

Από τη διαδικασία εκτιμήσεων για τη συνιστώσες του ΑΕΠ φέτος και στο επόμενο έτος, υπό τα δύο διαφορετικά σενάρια μακροοικονομικών εξελίξεων, προέκυψαν αντίστοιχες προβλέψεις για τη μεταβολή του εγχώριου προϊόντος. Βάσει αυτών, η ύφεση στην ελληνική οικονομία το 2020 θα διαμορφωθεί στην περιοχή του 8,0%, ελαφρώς υψηλότερα από ότι προβλεπόταν στις προηγούμενες εκθέσεις το ΙΟΒΕ για την ελληνική οικονομία (7,5%). Το 2021, εάν δεν συμβεί μια έντονη κλιμάκωση της υγειονομικής κρίσης, αναμένεται σημαντική ανάκαμψη, στην περιοχή του 4,0-4,5%. Όμως, εάν εν πολλοίς επαναληφθούν οι φετινές υγειονομικές εξελίξεις, η πτώση του ΑΕΠ θα συνεχιστεί με ρυθμό 2,5% έως 4,0%.

Οι αρνητικές συνέπειες από την εφαρμογή του μέτρου της αναστολής λειτουργίας επιχειρήσεων την περίοδο Μαρτίου-Απριλίου στην απασχόληση πολλών κλάδων ήταν έντονες, όχι μόνο σε εκείνη την περίοδο, αλλά και κατόπιν αυτής, πρωτίστως επειδή το lockdown επενέργησε αποτρεπτικά στην (επανα)λειτουργία επιχειρήσεων, σε κλάδους όπως ο Τουρισμός, η Εστίαση, οι Τέχνες-Ψυχαγωγία και το Λιανικό Εμπόριο, δηλαδή σε κλάδους παροχής υπηρεσιών σε τελικούς καταναλωτές. Όπως προαναφέρθηκε στην προηγούμενη υποενοότητα, την ενίσχυση της ανεργίας συγκράτησαν τα μέτρα προστασίας των θέσεων εργασίας, αλλά και το γεγονός ότι, σύμφωνα με την ΕΛ.ΣΤΑΤ., ένα μεγάλο ποσοστό όσων απώλεσαν την εργασία τους, αποθαρρύνθηκαν από τις τρέχουσες συνθήκες να αναζητήσουν άλλη και βρέθηκαν εκτός του ενεργού πληθυσμού.

Από τις ενδείξεις δραστηριότητας το τρίτο τρίμηνο, στον Τουρισμό, κατά την κατεξοχήν περίοδο δραστηριότητας του κλάδου, θεωρείται πλέον πιθανό πως η ισχυρή πτώση στην απασχόληση θα συνεχιστεί. Η σημαντική μείωση θέσεων εργασίας στις Κατασκευές στο πρώτο εξάμηνο θα συνεχιστεί στο δεύτερο μισό του έτους, υπό τις ισχυρές πιέσεις στην κατασκευαστική δραστηριότητα. Στον αντίποδα, η πτώση της παραγωγής στη Μεταποίηση υποχωρεί σημαντικά στη διάρκεια της θερινής περιόδου, χάρη και στην καλή τάση των εξαγωγών εκτός καυσίμων- πλοίων (-2,5% τον Ιούλιο), χαλαρώνοντας τις πιέσεις στις θέσεις εργασίας τον κλάδο. Ήπια συνεχίζεται σε αυτό το χρονικό διάστημα η υποχώρηση στο Λιανικό Εμπόριο, σχεδόν κατά 3,0% σε όρους όγκου. Επομένως, οι τρέχουσες εξελίξεις στην κλαδική απασχόληση ποικίλουν.

Όπως σε όλες τις μακροοικονομικές μεταβλητές, θα επιδράσει καθοριστικά στην αγορά εργασίας και την ανεργία στο τελευταίο τρίμηνο φέτος και το 2021 η εξέλιξη της πανδημίας του νέου κορωνοϊού. Άλλωστε, στην Ελλάδα, όπως και στη συντριπτική πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών, αυτή έχει ήδη εισέλθει στη δεύτερη φάση ανόδου της. Επομένως, είναι πιθανό να κλιμακωθεί στη διάρκεια του χειμώνα. Σε αυτή την περίπτωση, θα ανακάμψουν οι πτωτικές πιέσεις στην απασχόληση, πρωτίστως των κλάδων οι οποίοι πλήγηκαν και κατά την προηγούμενη φάση έξαρσης της πανδημίας. Βεβαίως, σε αυτές τις συνθήκες θα ληφθούν εκ νέου έκτακτα μέτρα υποστήριξης των θέσεων εργασίας, μετρίζοντας τη μείωσή τους. Μια τεχνική επίδραση θα προέλθει από το ότι εξαιτίας των ιδιαίτερα δυσμενών συνθηκών στην αγορά εργασίας, ένα σημαντικό τμήμα όσων θα απωλέσουν την απασχόλησή τους ή θα τη χάσουν, θα αποθαρρυνθούν να αναζητήσουν νέα, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα. Οι παραπάνω πιθανές εξελίξεις θα είναι αντίθετες εφόσον δεν ανακάμψει η υγειονομική κρίση.

Σε κάθε περίπτωση, η τρέχουσα δυσμενής συγκυρία έχει δημιουργήσει συγκεκριμένες ανάγκες παροχής υπηρεσιών, π.χ. υγείας, δημιουργίας υπηρεσιών διαδικτύου, χερσαίων ταχυμεταφορών (courier), οι οποίες φέτος μπορούν να συντηρήσουν ή και να αυξήσουν τις θέσεις εργασίας στους αντίστοιχους κλάδους. Ενδεικτικά αναφέρονται οι 6,2 χιλ. προσλήψεις υγειονομικού προσωπικού στο δημόσιο τομέα, εκ των οποίων θα προέλθει η μεγάλη πλειοψηφία των εξαγγελθεισών σχεδόν 7,3 χιλ. προσλήψεων μόνιμου προσωπικού το επόμενο χρονικό διάστημα. Εάν σημειωθεί νέα έξαρση της πανδημίας, η ανάκαμψη της ζήτησης για τις συγκεκριμένες υπηρεσίες θα τονώσει την απασχόληση σε αυτές.

Τονωτικά στην εγχώρια απασχόληση το προσεχές έτος θα επενεργήσει σε κάθε περίπτωση ο δημόσιος τομέας, τουλάχιστον μέσω των προσλήψεων στο σύστημα υγείας και των προγραμμάτων απασχόλησης του ΟΑΕΔ, ιδίως εκείνου στην τοπική αυτοδιοίκηση. Η έναρξη εκταμίευσης των πόρων από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης, όπως επίσης για την προγραμματική περίοδο 2021-2027, θα αποτελέσουν βασικό παράγοντα τόνωσης των επενδύσεων.

Ακολούθως, υπό το βασικό σενάριο μακροοικονομικών εξελίξεων, το ποσοστό ανεργίας αναμένεται να διαμορφωθεί σε 18,0% το 2020 και να υποχωρήσει ήπια στο επόμενο έτος (17,0%). Στο σενάριο νέας ισχυρής έξαρσης του COVID-19, σε πολλές χώρες, ιδίως της Ευρωζώνης, και στην Ελλάδα, η ανεργία θα ενισχυθεί περαιτέρω και ταχύτερα το 2021 από ότι φέτος (19,5% - 20,5%).

Σε ότι αφορά τις εξελίξεις που σχετίζονται με τις τιμές, οι περιορισμοί στην παραγωγική δραστηριότητα, όπως επίσης στις επιβατικές διασυνοριακές μεταφορές, εξαιτίας των μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας, έχουν επενεργήσει έντονα πτωτικά από τον Μάρτιο στη ζήτηση πετρελαίου, καθώς και άλλων ενεργειακών αγαθών. Η κλιμακωτή μείωση της παραγωγής πετρελαίου από τον ΟΠΕΚ και τη Ρωσία από τον Απρίλιο και σε περίοδο δυο ετών, έχει ανασχέσει μερικώς την υποχώρηση της τιμής του, περίπου κατά 60%. Εφόσον η υγειονομική κρίση παρουσιάσει νέα ισχυρή έξαρση (εναλλακτικό σενάριο), η ζήτηση για καύσιμα θα εξασθενήσει εκ νέου και ακολούθως οι τιμές τους. Από την άλλη πλευρά, αυτές οι τάσεις θα αμβλυνθούν και ίσως να εξαλειφθούν εφόσον η δεύτερη φάση συνεχιστεί μετά τον προσεχή Μάρτιο, επειδή η αρχική φάση της πανδημίας το 2020 έχει ασκήσει πολύ ισχυρές πιέσεις στις τιμές του πετρελαίου πέρυσι. Στην περίπτωση στην οποία δεν θα συμβούν οι παραπάνω εξελίξεις (βασικό σενάριο μακροοικονομικών προβλέψεων έκθεσης), δεν αναμένεται σημαντική αναθέρμανση των μετακινήσεων και της οικονομικής δραστηριότητας έως ότου καμφθεί η αβεβαιότητα για μια πιθανή αναζωπύρωση της υγειονομικής κρίσης. Τούτων δεδομένων, η τιμή του πετρελαίου αναμένεται να ανέλθει με ρυθμό στην περιοχή του 10,0% ή 19,5% και να ασκήσει πληθωριστικές επιδράσεις, ήπιες ή ισχυρότερες.

Στην πλευρά των επιδράσεων οι οποίες θα ασκηθούν στις τιμές από εγχώριους παράγοντες εκτός της πανδημίας, η επέκταση της ολοκλήρωσης ισχύος των προσωρινών μέτρων μείωσης του ΦΠΑ (μέσα μεταφοράς, τουριστικά πακέτα, μη αλκοολούχα ποτά) από την 31^η Οκτωβρίου στην 30^η Απριλίου 2021, θα παρατείνει την αντιπληθωριστική επίδρασή τους. Η καταβολή αναδρομικών ύψους €1,4 δισεκ. στους συνταξιούχους, καθώς και οι προσωρινές φοροελαφρύνσεις που θα τεθούν σε ισχύ από την 1/1/2021, θα τονώσουν ανεξαρτήτως των υπόλοιπων εξελίξεων τη ζήτηση των νοικοκυριών.

Η δυναμική της εγχώριας ζήτησης στο υπόλοιπο του 2020 και στο προσεχές έτος θα εξαρτηθεί από τις επιδράσεις της πανδημίας του νέου κορωνοϊού στο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών. Η σημαντική πτώση της οικονομικής δραστηριότητας φέτος αποτελεί τον πλέον καθοριστικό παράγοντά του. Η αναμενόμενη εξέλιξη του διαθέσιμου εισοδήματος το επόμενο έτος αποτυπώνεται στις δύο προβλέψεις μεταβολής της ιδιωτικής κατανάλωσης, βάσει τον εναλλακτικών μακροοικονομικών σεναρίων. Ευνόητα, εάν δεν σημειωθεί νέα, ισχυρή κλιμάκωση της υγειονομικής κρίσης το 2021, η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας, των επενδύσεων και των εξαγωγών θα ενισχύσουν σημαντικά το διαθέσιμο εισόδημα και τη ζήτηση. Οι αντίθετες επιδράσεις θα ασκηθούν σε εισόδημα και ζήτηση από ενδεχόμενες αντίθετες από αυτές που μόλις αναφέρθηκαν εξελίξεις.

Λαμβάνοντας υπόψη τις αναμενόμενες τάσεις στις βασικές συνιστώσες του εγχώριου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, καθώς και το ότι στην περίοδο Ιανουαρίου – Αυγούστου φέτος σημειώθηκε αντιπληθωρισμός 0,8%, προβλέπεται πως ο Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή θα υποχωρήσει το 2020 κατά 1,2% με 1,4% σε σύγκριση με το 2019. Το προσεχές έτος, υπό το βασικό σενάριο μακροοικονομικών εξελίξεων, αναμένεται ο Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή να ενισχυθεί κατά 1,7%, λόγω ενίσχυσης της ζήτησης και εξασθένησης της αντιπληθωριστικής επίδρασης της ενέργειας. Σε περίπτωση επανάκαμψης της υγειονομικής κρίσης προβλέπεται αντιπληθωρισμός 0,4%.

3.2 Εξελίξεις και προοπτικές σε βασικούς τομείς της Οικονομίας

- Μείωση βιομηχανικής παραγωγής στο οκτάμηνο του 2020 κατά 3,9% αντί αύξησης κατά 0,5% το 2019. Πτώση 7,4% στο β' τρίμηνο, αντί αύξησης 2,4% πριν ένα χρόνο
- Ισχυρή κάμψη στις Κατασκευές το δεύτερο τρίμηνο (26,6%) αντί αύξησης 7,0% πέρυσι την ίδια περίοδο πέρυσι
- Μείωση κατά 4,1% στο επτάμηνο του 2020 στο Λιανικό Εμπόριο αντί ηπιότερης κάμψης -0,9% το 2019
- Ενίσχυση κύκλου εργασιών σε επτά από τους δεκατρείς κλάδους των Υπηρεσιών στο α' εξάμηνο του 2020

Βιομηχανία

Στο δεύτερο τρίμηνο του 2020 ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής υποχώρησε κατά 7,4%, κυρίως εξαιτίας των περιοριστικών μέτρων για την εξάπλωση της πανδημίας του COVID-19. Την ίδια περίοδο του 2019, ο δείκτης αυξανόταν κατά 2,3%. Στο οκτάμηνο του 2020, η βιομηχανική παραγωγή περιορίσθηκε κατά 3,9% αντί αύξησης κατά 0,5% την αντίστοιχη περίοδο του 2019.

Σε ότι αφορά τις τιμές των βιομηχανικών προϊόντων κατά την ίδια περίοδο του 2020, υποχώρησαν κατά 7,0%, αντί αύξησης κατά 0,4% το 2019. Μείωση στις τιμές σημειώθηκε περισσότερο στα εξαγόμενα προϊόντα (-15,2%, από -0,6% το 2019) και λιγότερο σε αυτά που διατέθηκαν στην ελληνική αγορά (-4,3%, από +0,6% πέρυσι). Αντίστοιχα, ο κύκλος εργασιών της βιομηχανίας περιορίσθηκε κατά 14,5%, όταν την αντίστοιχη περίοδο του 2019 βελτιώθηκε κατά 0,2%.

Στην Ευρωζώνη, κατά το δεύτερο τρίμηνο, η βιομηχανική παραγωγή υποχώρησε κατακόρυφα, με ρυθμό 20,7%, όταν το δεύτερο τρίμηνο πέρυσι παρουσίασε οριακές απώλειες, κάτω του 1,0%. Σημειώνεται πως από το τέταρτο τρίμηνο του 2018 η βιομηχανική παραγωγή στην Ευρωζώνη παρουσιάζει πτωτικό ρυθμό, ο οποίος επιταχύνθηκε λίγο πριν από το ξέσπασμα της πανδημίας. Στο

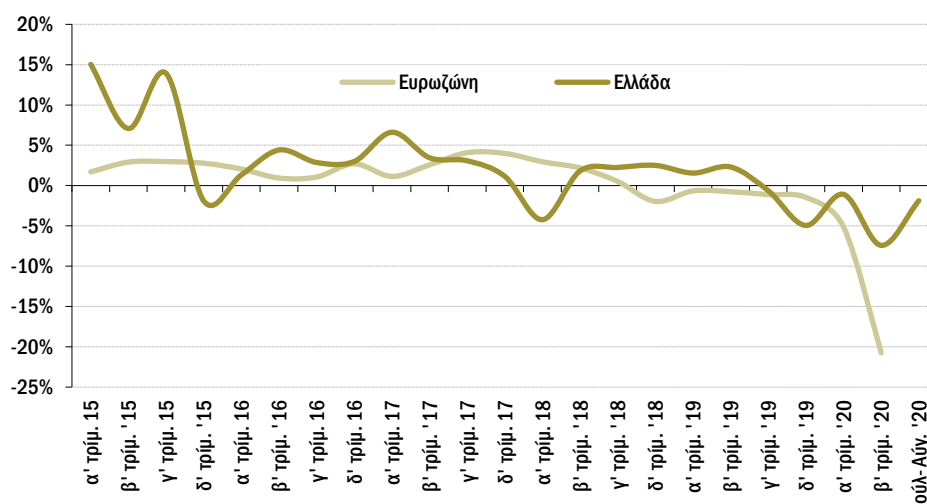
σύνολο του επταμήνου φέτος, η παραγωγή στην Ευρωζώνη περιορίστηκε κατά 12,1% αντί απωλειών κατά 1,1% πέρυσι.

Σε επίπεδο βασικών τομέων της ελληνικής βιομηχανίας τον Ιανουάριο – Αύγουστο του 2020 αύξηση καταγράφηκε μόνο στην Παροχή Νερού (+0,8%, από +1,2% πριν ένα χρόνο). Στους υπόλοιπους τομείς, η Παροχή Ηλεκτρικού Ρεύματος περιορίστηκε κατά 9,7% (σε συνέχεια του -1,0% το 2019), η παραγωγή στα Ορυχεία Λατομεία κατά 4,0%, λιγότερο πάντως από ότι πέρυσι (-8,8%) και στη Μεταποίηση κατά -2,5%, από +1,3% την αντίστοιχη περίοδο του 2019.

Μεταξύ των κλάδων των Ορυχείων, η παραγωγή ενισχύθηκε αποκλειστικά στην Εξόρυξη Μεταλλευμάτων (+34,9%, κατόπιν -20,0%). Η παραγωγή του κλάδου εξόρυξης Άνθρακα και Λιγνίτη – Αντλησης Πετρελαίου - Φυσικού Αερίου περιορίστηκε στο ένα τέταρτο του περυσινού της επιπέδου (-78,3%), σε συνέχεια σημαντικής μείωσης 18,7% ένα χρόνο νωρίτερα. Πτώση στην παραγωγή σημειώθηκε και στα Λοιπά Ορυχεία και Λατομεία (-12,2% αντί -2,0%).

Διάγραμμα 3.1

Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής στην Ελλάδα και στην Ευρωζώνη, Π.Μ. (%) ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους

Πτώση βιομηχανικής παραγωγής στην Ελλάδα τον Ιαν.-Αυγ. του 2020 κατά 3,9%. Μείωση 7,4% στο δεύτερο τρίμηνο. Ισχυρή πτώση παραγωγής 20,7% στην ΕΖ το β' τρίμηνο του 2020

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat

Στη Μεταποίηση, η παραγωγή αυξήθηκε σε 8 από τους 24 κλάδους. Σε κλάδους με αυξημένη βαρύτητα για την ελληνική οικονομία, άνοδος σημειώθηκε στο προϊόν των Βασικών Φαρμακευτικών Προϊόντων (+13,6%, σε συνέχεια +22,8% ένα χρόνο νωρίτερα). Αντιθέτως, η παραγωγή Βασικών Μετάλλων περιορίστηκε κατά 6,4%, κατόπιν απωλειών 2,0% το 2019. Η παραγωγή Τροφίμων συρρικνώθηκε κατά 2,0% αντί αύξησης 0,6% στην αντίστοιχη περίοδο του 2019.

Στους λοιπούς μεταποιητικούς κλάδους, η μεγαλύτερη πτώση σημειώθηκε στη βιομηχανία Δέρματος και Δερμάτινων Ειδών (-38,7%, σε συνέχεια μείωσης 4,0% πριν ένα χρόνο), στην κατασκευή Ειδών Ένδυσης (-30,9% από -7,0%) και στην Ποτοποιία (-12,4% αντί -0,6%). Ακολούθησαν ενδεικτικά η βιομηχανία Ξύλου και Φελλού (-10,9% αντί +1,5% ένα έτος νωρίτερα), η κατασκευή Μηχανημάτων και Ειδών Εξοπλισμού (-9,5 από +4,7%), η κατασκευή Επίπλων (-9,3% από -0,6%) και η κατασκευή Ηλεκτρολογικού Εξοπλισμού (-9,3% αντί +2,2%). Ενίσχυση στην παραγωγή καταγράφηκε στην κατασκευή Μηχανοκίνητων Οχημάτων (+30,9% αντί -5,1%), στη Χαρτοποιία (+4,1% αντί -2,4%), στην παραγωγή Προϊόντων Καπνού (+2,9%, από αύξηση 26,6%) και στην κατασκευή Η/Υ και Οπτικών προϊόντων (+3,7% αντί +27,8%).

Την ίδια περίοδο, το προϊόν περιορίστηκε και στις πέντε κύριες ομάδες βιομηχανικών προϊόντων. Αναλυτικά, η παραγωγή διαρκών καταναλωτικών αγαθών μειώθηκε κατά 11,2% (σε συνέχεια μείωσης

1,9% πριν ένα χρόνο). Η παραγωγή Ενέργειας συρρικνώθηκε κατά 6,9% αντί ηπιότερης κάμψης 2,8% πριν ένα χρόνο. Η παραγωγή στα Ενδιάμεσα προϊόντα ήταν χαμηλότερη κατά 3,4%, κατόπιν μείωσης 1,2% πέρυσι, ενώ στα μη διαρκή καταναλωτικά αγαθά σημειώθηκε μείωση κατά 1,3% αντί αύξησης κατά 5,0% στην αντίστοιχη περίοδο του 2019. Η παραγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών περιορίστηκε κατά 1,0% αντί αύξησης 5,4% ένα χρόνο νωρίτερα.

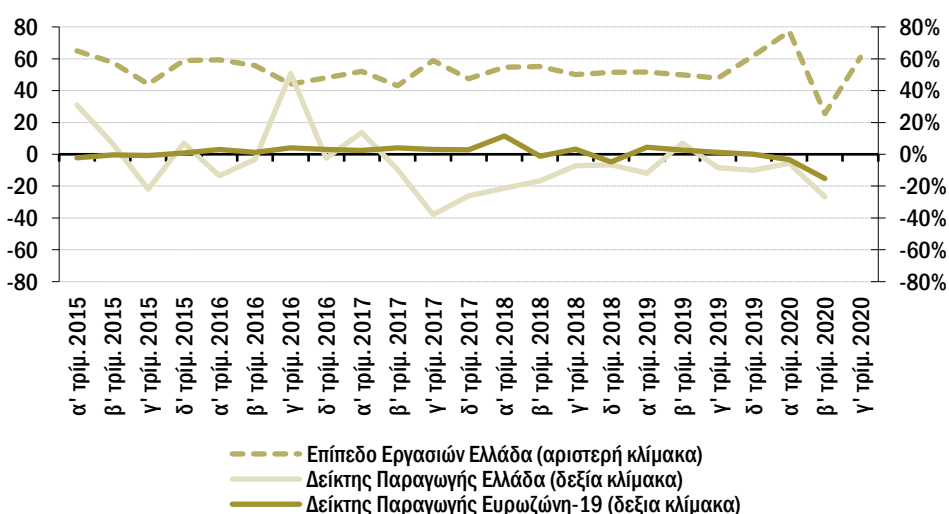
Κατασκευές

Κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2020 ο δείκτης παραγωγής στον κλάδο Κατασκευών μειώθηκε κατά 26,6% αντί βελτίωσης κατά 7,0% στην ίδια περίοδο του περασμένου έτους. Στις επιμέρους δραστηριότητες, η παραγωγή Οικοδομικών έργων υποχώρησε κατά 18,6% σε σχέση με το 2019, όταν είχε σημειώσει ενίσχυση 5,7%. Ο δείκτης έργων Πολιτικού Μηχανικού μειώθηκε κατά 31,3% αντί αύξησης κατά 7,9% το δεύτερο τρίμηνο του 2019.

Από τα μηνιαία στοιχεία οικοδομικής δραστηριότητας προκύπτει στο επτάμηνο του 2020 αύξηση 15,6% σε όρους αριθμού αδειών, αντί ηπιότερης βελτίωσης κατά 5,5% πέρσι. Σε όρους όγκου η αύξηση διαμορφώθηκε στο 19,0%, όταν πέρσι έχανε 0,3%. Παρόμοια αύξηση σημειώθηκε και σε όρους επιφανείας (+20,8% αντί -1,3%). Σημειώνεται ότι η παραπάνω αύξηση στην οικοδομική δραστηριότητα εμφανίζεται καθ' όλους τους μήνες του επταμήνου, πλην Απριλίου και Μαΐου 2020. Στην Ευρωζώνη, ο δείκτης παραγωγής στις Κατασκευές περιορίστηκε κατά 15,2% όταν την ίδια περίοδο πέρσι αυξανόταν κατά 2,7%.

Διάγραμμα 3.2

Δείκτης Παραγωγής στις Κατασκευές και Δείκτης Επιπέδου Εργασιών

Μείωση στο δείκτη παραγωγής Κατασκευών στην Ελλάδα το β' τρίμ. 2020 κατά 26,6%. Αντίστοιχη πτώση 15,2% στις Κατασκευές στην Ευρωζώνη

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Λιανικό Εμπόριο

Ο αναθεωρημένος δείκτης όγκου¹⁶ στο Λιανικό εμπόριο περιορίστηκε στο επτάμηνο Ιανουαρίου – Ιουλίου φέτος κατά 4,1%, αντί ηπιότερης πτώσης 0,9% την αντίστοιχη περίοδο του 2019. Η κάμψη οφείλεται στην πορεία του δείκτη από τον Μάρτιο και μετά, περίοδος στην οποία σημειώνει συνεχώς απώλειες κοντά στην περιοχή του 3,0%, ενώ τον Απρίλιο υποχώρησε με ρυθμό 24,6%. Κατά συνέπεια, το β' τρίμηνο του 2020 ο δείκτης υποχώρησε κατά 10,4% αντί οριακών απωλειών 0,8% πέρυσι.

¹⁶ Νέο έτος βάσης το 2015

Την ίδια περίοδο, ο όγκος εργασιών ενισχύθηκε μόλις σε 2 από τους 8 υποκλάδους. Συγκεκριμένα, στα Φαρμακευτικά – Καλλυντικά όπου ο κύκλος εργασιών ενισχύθηκε κατά 12,3%, αντί απωλειών κατά 4,5% πριν ένα χρόνο, και στα Μεγάλα Καταστήματα Τροφίμων, όπου οι πωλήσεις ενισχύθηκαν κατά 5,6% αντί οριακών απωλειών 0,2% πέρυσι.

Στον αντίποδα, η μεγαλύτερη πτώση καταγράφηκε στον υποκλάδο Ένδυσης - Υπόδησης (-19,1% σε συνέχεια -2,7% πέρυσι), στα Τρόφιμα-Ποτά-Καπνός (-13,1% από -4,2%), στα Καύσιμα-Λιπαντικά (-11,9% αντί 1,0%) και στα Πολυκαταστήματα (-11,7% σε σχέση με -16,9%). Ηπιότερες απώλειες σημειώθηκαν στα Βιβλία - Χαρτικά (-3,9% αντί ενίσχυσης 10,9%) και στα Έπιπλα - Οικιακός Εξοπλισμός (-2,2% αντί 4,5%).

Οι προσδοκίες στον κλάδο του Λιανικού εμπορίου τον Ιαν.-Σεπτ. του 2020, έτσι όπως αποτυπώνονται στους πρόδρομους δείκτες των Ερευνών Οικονομικής Συγκυρίας του IOBE, υποχώρησαν σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2019. Ο σχετικός δείκτης μειώθηκε κατά 16,2 μονάδες, αντί αύξησης 3 μονάδων το αντίστοιχο εννεάμηνο πέρυσι.

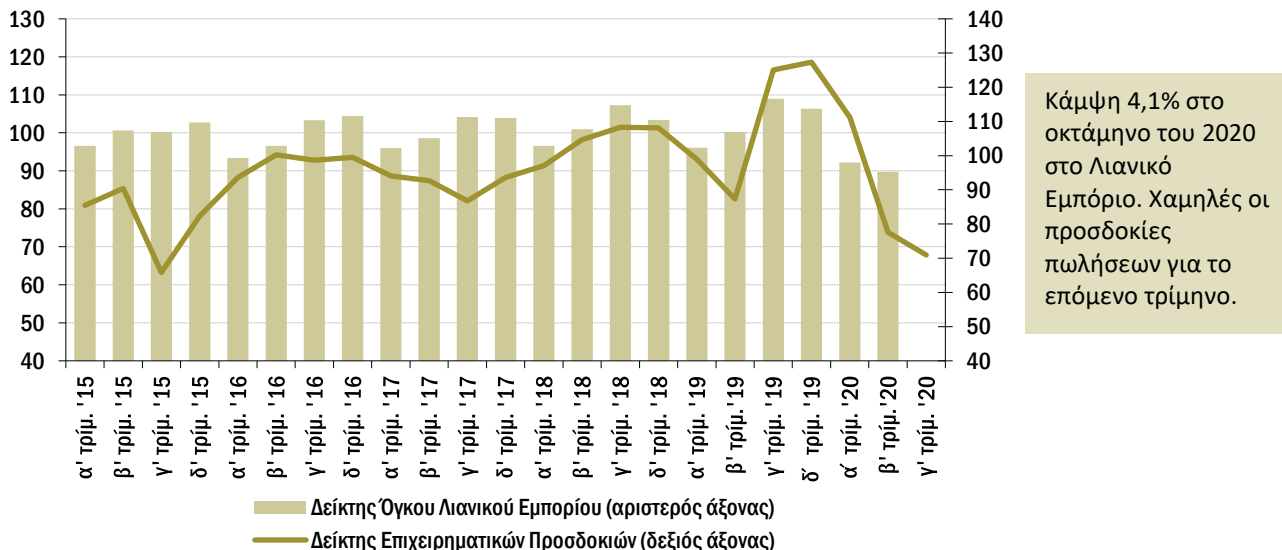
Σε επίπεδο κλάδων, οι προσδοκίες στο εννεάμηνο του 2020 επιδεινώθηκαν στα Οχήματα-Ανταλλακτικά (-38,2 μονάδες αντί μείωσης κατά 2,3 μονάδες πέρυσι), στα Υφάσματα Ένδυση – Υπόδηση (-22,1 μονάδες, σε συνέχεια πτώσης 12,7 μονάδων), στα Είδη Οικιακού Εξοπλισμού (-14,4 μονάδες σε συνέχεια -19,5 μονάδων) και στα Πολυκαταστήματα (-3,5 μονάδες αντί αύξησης κατά 10,8 μονάδες το 2019). Αντιθέτως, ενίσχυση προσδοκιών σημειώθηκε στα Τρόφιμα – Ποτά – Καπνός (+6,7 μονάδες αντί +16,7 μονάδες πέρυσι), μάλλον εξαιτίας των supermarkets.

Ειδικά στα Αυτοκίνητα – Οχήματα ο σχετικός δείκτης διαμορφώθηκε στις 86,3 μονάδες στο τρίτο τρίμηνο του 2020, μειωμένος κατά 33,4% σε σύγκριση με το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2019, έναντι πτώσης κατά 53% στο δεύτερο τρίμηνο. Έτσι, έπειτα από την ισχυρή υποχώρηση των προσδοκιών στο δεύτερο τρίμηνο λόγω των επιπτώσεων της πανδημίας, καταγράφεται μια σταδιακή εξομάλυνσή τους. Συγκρίνοντας τις επιδόσεις του πρόσφατου τριμήνου με το δεύτερο τρίμηνο του 2020, οι παράγοντες που οδήγησαν στην ανάσχεση της πτώσης είναι τα ισοζύγια παραγγελιών και προσεχών πωλήσεων, στα οποία οι πολύ αρνητικές εκτιμήσεις που είχαν καταγραφεί στην περίοδο του lockdown διορθώθηκαν αισθητά. Στα επιμέρους στοιχεία, το ισοζύγιο των τρεχουσών πωλήσεων διαμορφώθηκε στις -67 μονάδες, έναντι +44 μονάδων το 2019, ενδεικτικό της κατάστασης που επικράτησε στην αγορά. Το 75% των επιχειρήσεων εκτίμησε ότι οι πωλήσεις είναι χαμηλότερες στο τελευταίο τρίμηνο, με σημαντική βελτίωση ωστόσο τον Σεπτέμβριο. Στο σκέλος των αποθεμάτων δεν σημειώθηκε σημαντική αλλαγή, καθώς συνεχίζουν να υπερισχύουν οι σταθεροποιητικές τάσεις. Το ισοζύγιο των παραγγελιών επιδεινώθηκε στις 11 μονάδες, έναντι 26 μονάδων πέρυσι, ενώ στο δεύτερο τρίμηνο του 2020 είχε διαμορφωθεί στις -59 μονάδες, λόγω των αρνητικών προσδοκιών και της αβεβαιότητας στην αγορά. Τον Σεπτέμβριο μάλιστα, το ισοζύγιο έγινε σημαντικά θετικό. Αντίστοιχη εξέλιξη αποτυπώνεται και στις προσδοκίες των πωλήσεων, με το ισοζύγιο να μειώνεται στις 13 μονάδες, έναντι 37 μονάδων το 2019 και -43 στο δεύτερο τρίμηνο του 2020, με περίπου 1 στις 3 επιχειρήσεις να αναμένουν αυξημένες πωλήσεις. Τέλος, στο θέμα της απασχόλησης σχεδόν το σύνολο των επιχειρήσεων διατηρεί σταθεροποιητικές προοπτικές.

Διάγραμμα 3.3

Δείκτης Όγκου Λιανικού Εμπορίου (2010=100) και Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών Λιανικού Εμπορίου (1996-2006=100)

Κάμψη 4,1% στο οκτάμηνο του 2020 στο Λιανικό Εμπόριο. Χαμηλές οι προσδοκίες πωλήσεων για το επόμενο τρίμηνο.

Πηγή: IOBE

Πίνακας 3.4

Μεταβολές του Δείκτη Όγκου στο Λιανικό Εμπόριο

Κατηγορίες καταστημάτων λιανικού εμπορίου	Δείκτης Όγκου (2010=100)				
	Ιαν. - Ιουλ. 2018	Ιαν. - Ιουλ. 2019	Ιαν. - Ιουλ. 2020	Μεταβολή 2018/2017	Μεταβολή 2019/2018
Γενικός Δείκτης	100,4	99,5	95,4	-0,9%	-4,1%
Γενικός Δείκτης (εκτός καυσίμων και λιπαντικών αυτοκινήτων)	101,7	100,3	98,5	-1,4%	-1,8%
Επιμέρους Κατηγορίες Καταστημάτων					
Μεγάλα καταστήματα τροφίμων	104,0	103,8	109,6	-0,2%	5,6%
Πολυκαταστήματα	108,9	90,5	79,9	-16,9%	-11,7%
Καύσιμα και Λιπαντικά Αυτοκινήτων	92,3	93,2	82,0	1,0%	-11,9%
Τρόφιμα-Ποτά-Καπνός	88,0	84,4	73,3	-4,2%	-13,1%
Φαρμακευτικά-Καλλυντικά	101,6	97,0	108,9	-4,5%	12,3%
Ένδυση-Υπόδηση	110,6	107,6	87,0	-2,7%	-19,1%
Έπιπλα-Ηλεκτρικά Είδη-Οικιακός Εξοπλισμός	104,8	109,6	107,2	4,5%	-2,2%
Βιβλία-Χαρτικά-Λοιπά είδη δώρων	104,7	116,1	111,6	10,9%	-3,9%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 3.5

Κλαδικό Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στο Λιανικό Εμπόριο (1996-2006=100)

	Ιαν.-Σεπτ. 2018	Ιαν.-Σεπτ. 2019	Ιαν.-Σεπτ. 2020	% Μεταβ. 2019/2018	% Μεταβ. 2020/2019
Τρόφιμα-Ποτά-Καπνός	83,2	99,9	106,6	20,1%	6,7%
Υφάσματα-Ένδυση-Υπόδηση	96,5	83,8	61,7	-13,2%	-26,4%
Είδη Οικιακού Εξοπλισμού	95,9	76,4	62,0	-20,3%	-18,8%
Οχήματα-Ανταλλακτικά	120,9	118,6	80,4	-1,9%	-32,2%
Πολυκαταστήματα	95,8	106,6	103,1	11,3%	-3,3%
Σύνολο Λιανικού Εμπορίου	99,8	102,8	86,6	3,0%	-15,8%

Πηγή: IOBE

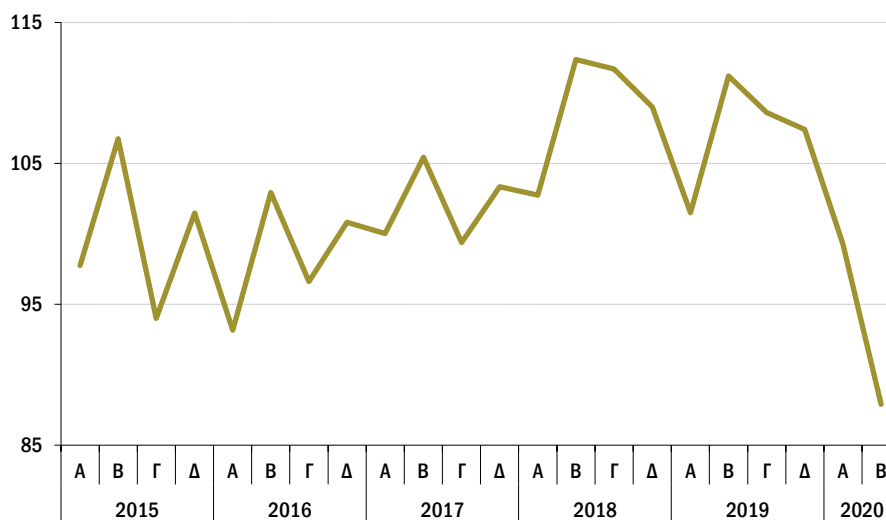
Χονδρικό εμπόριο

Ο αναθεωρημένος δείκτης του κύκλου εργασιών στο Χονδρικό Εμπόριο κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2020 περιορίστηκε κατά 21,0%, όταν την ίδια περίοδο του 2019 οι απώλειες δεν ξεπέρασαν το 1,0%. Στο αρχικό εξάμηνο του 2020 ο δείκτης μειώθηκε κατά 12,0%, έναντι ηπιότερης μείωσης κατά 1,1% το 2019.

Διάγραμμα 3.4

Εξέλιξη Δείκτη Κύκλου Εργασιών στο Χονδρικό Εμπόριο

Μείωση κύκλου εργασιών στο Χονδρικό Εμπόριο το πρώτο εξάμηνο του 2020 κατά 12,0% σε σχέση με το 2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Υπηρεσίες

Κατά το πρώτο εξάμηνο του 2020 ο κύκλος εργασιών βελτιώθηκε σε επτά από τους δεκατρείς κλάδους των Υπηρεσιών σε σχέση με το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2019.

Η μεγαλύτερη κάμψη σημειώθηκε στις υπηρεσίες Διαφήμισης, Έρευνας Αγοράς και Δημοσκοπήσεων (-17,2% αντί αύξησης κατά 6,1% το 2019), στις υπηρεσίες Άλλων Επαγγελματικών, Επιστημονικών και Τεχνικών Δραστηριοτήτων (-16,5%, σε συνέχεια -10,6%) και στις υπηρεσίες Εκδοτικών Δραστηριοτήτων (-12,7% αντί +16,1% πέρυσι). Ακολούθησαν οι υπηρεσίες Διοικητικών Δραστηριοτήτων Γραφείου (-10,9% από -0,8%), οι υπηρεσίες Προστασίας και Έρευνας (-7,0% αντί -5,4% πέρυσι). Ο σωρευτικός δείκτης για τις υπηρεσίες Νομικών και Λογιστικών Δραστηριοτήτων και Παροχής Συμβουλών Διαχείρισης περιορίστηκε κατά 2,8%, αντισταθμίζοντας την περυσινή άνοδο του κατά 2,6%.

Αντιθέτως, άνοδο σε σχέση με πέρυσι παρουσίασαν οι Υπηρεσίες σχετικές με τις δραστηριότητες Καθαρισμού (+15,0% αντί -7,7%), οι υπηρεσίες Πληροφορικής (+4,9%, σε συνέχεια ανόδου 3,3%) και οι Υπηρεσίες δραστηριοτήτων επεξεργασίας δεδομένων και δραστηριοτήτων παροχής πληροφόρησης (+3,1% αντί εντονότερης αύξησης 8,4% πριν ένα χρόνο).

Πίνακας 3.6

Δείκτης Κύκλου Εργασιών (2010=100)

Κλάδος υπηρεσιών	% Μεταβ. α' εξάμ 2019	% Μεταβ. α' εξάμ 2020
Εκδοτικές δραστηριότητες	16,1%	-12,7%
Αρχιτέκτονες και Μηχανικοί	0,6%	0,4%
Επεξεργασία δεδομένων και παροχή πληροφόρησης	8,4%	3,1%
Παροχή προστασίας και διενέργεια έρευνας	-5,4%	-7,0%
Τηλεπικοινωνίες	1,6%	-1,8%
Διαφήμιση, έρευνα αγοράς και δημοσκοπήσεις	6,1%	-17,2%
Ταχυδρομικές και ταχυ-μεταφορικές υπηρεσίες	8,9%	-1,5%
Υπηρεσίες Πληροφορικής	3,3%	4,9%
Λοιπές επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	-10,6%	-16,5%
Νομικές και Λογιστικές υπηρεσίες	2,6%	-2,8%
Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου	-0,8%	-10,9%
Υπηρεσίες δραστηριοτήτων σχετικών με την απασχόληση	20,9%	1,2%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σύμφωνα με τους πρόδρομους δείκτες δραστηριότητας από τις Έρευνες Οικονομικής Συγκυρίας του ΙΟΒΕ, στο πρώτο εννεάμηνο του 2020 σημειώθηκε επιδείνωση προσδοκιών και στους τέσσερις βασικούς κλάδους των Υπηρεσιών, ενώ ο γενικός δείκτης υποχώρησε κατά 16,3 μονάδες, σε συνέχεια μείωσης 2,2 μονάδων στο εννεάμηνο του 2019.

Όπως ήταν αναμενόμενο λόγω της υγειονομικής κρίσης, ο σχετικός κλαδικός δείκτης υποχώρησε έντονα, κατά 30,4 μονάδες στα Ξενοδοχεία – Εστιατόρια, σε συνέχεια κάμψης κατά 17,9 μονάδες το 2019, ενώ ακολούθησαν σε κάμψη οι προσδοκίες στις Υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις (-19,3 μονάδες αντί ίδιας έκτασης βελτίωσης -19,4 μονάδων- το 2019) και οι προσδοκίες στις Τράπεζες, οι οποίες εξασθένησαν κατά 7,2 μονάδες αντί μείωσης κατά 0,6 μονάδες πέρσι. Οι υπηρεσίες Πληροφορικής έχασαν περίπου 5,5 μονάδες αντί αύξησης 10,1 μονάδων το 2019.

Πίνακας 3.7

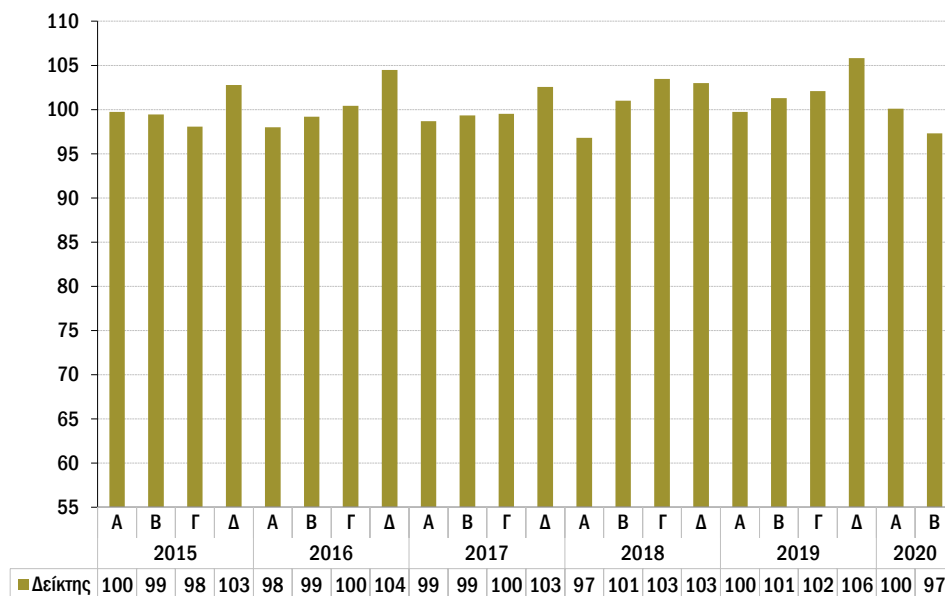
Κλαδικοί Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών στις Υπηρεσίες (1998-2006=100)

	α' εξάμ. 2018	α' εξάμ. 2019	α' εξάμ. 2020	ΠΜ% '19-'18	ΠΜ% '20-'19	Μεταβ. 2019/2018	Μεταβ. 2020/2019
Ξενοδοχεία - Εστιατόρια - Τουριστικά Γραφεία	111,4	93,5	63,1	-16,1%	-32,5%	-17,9	-30,4
Διάφορες Υπηρεσίες προς Επιχειρήσεις	66,2	85,6	66,3	29,3%	-22,6%	19,4	-19,3
Χρηματοπιστωτικοί Οργανισμοί	90,2	89,6	82,4	-0,7%	-8,0%	-0,6	-7,2
Πληροφορική	69,3	79,4	73,9	14,6%	-6,9%	10,1	-5,5
Σύνολο Υπηρεσιών	91,4	89,2	72,9	-2,4%	-18,3%	-2,2	-16,3

Πηγή: ΙΟΒΕ

Διάγραμμα 3.5

Εξέλιξη Δείκτη Κύκλου Εργασιών στον κλάδο Υπηρεσιών Τηλεπικοινωνιών (κλάδος 61)

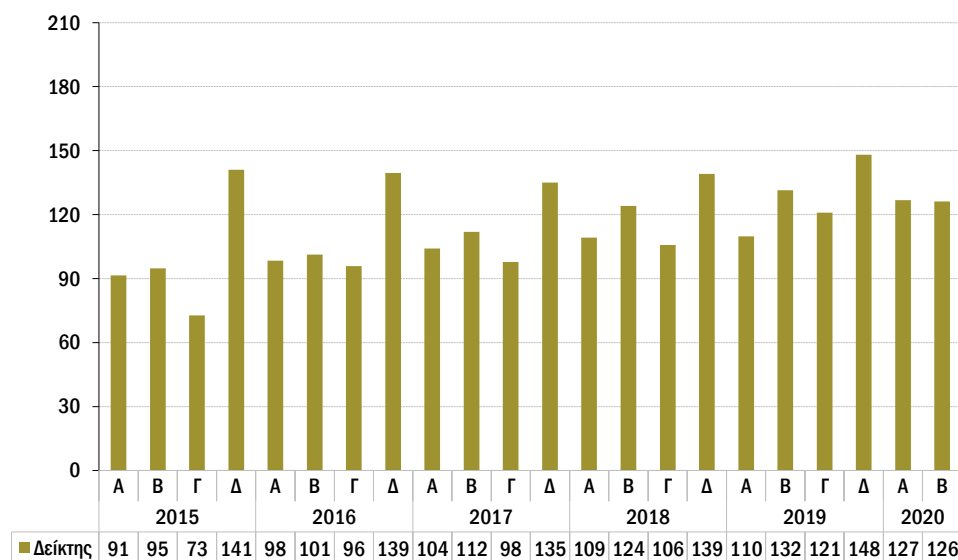

Απώλειες 1,8% στις Τηλεπικοινωνίες στο πρώτο εξάμηνο του 2020 αντί αύξησης κατά 1,6% πριν ένα χρόνο

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 3.6

Εξέλιξη Δείκτη Κύκλου Εργασιών στον Κλάδο Υπηρεσιών Πληροφορικής (κλάδος 62)

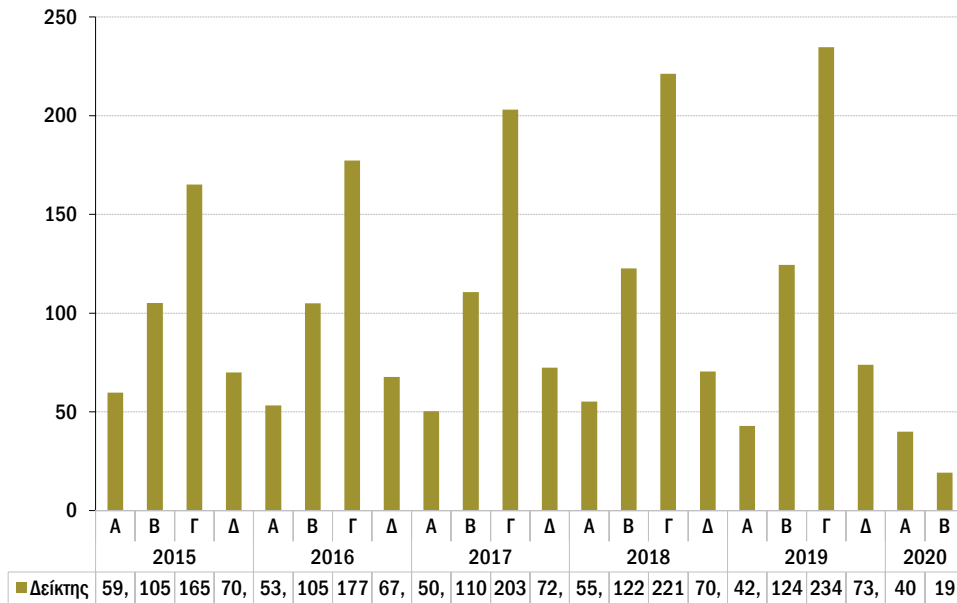
Αύξηση δραστηριότητας 4,9% στις Υπηρεσίες Πληροφορικής, σε συνέχεια ηπιότερης αύξησης 3,3% πριν ένα έτος

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 3.7

Εξέλιξη του δείκτη Κύκλου Εργασιών στον κλάδο Τουρισμού (Δραστηριότητες Υπηρεσιών Παροχής Καταλύματος και Εστίασης) (Κλάδοι 55 & 56)

Κάθετη πτώση δραστηριότητας στον τουρισμό. Απώλειες 64,6% στο α' εξάμηνο, κατόπιν πτώσης 6,0% πριν ένα έτος. Πτώση 84,6% στο β' τρίμηνο.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

3.3 Εξαγωγικές Επιδόσεις της Ελληνικής Οικονομίας

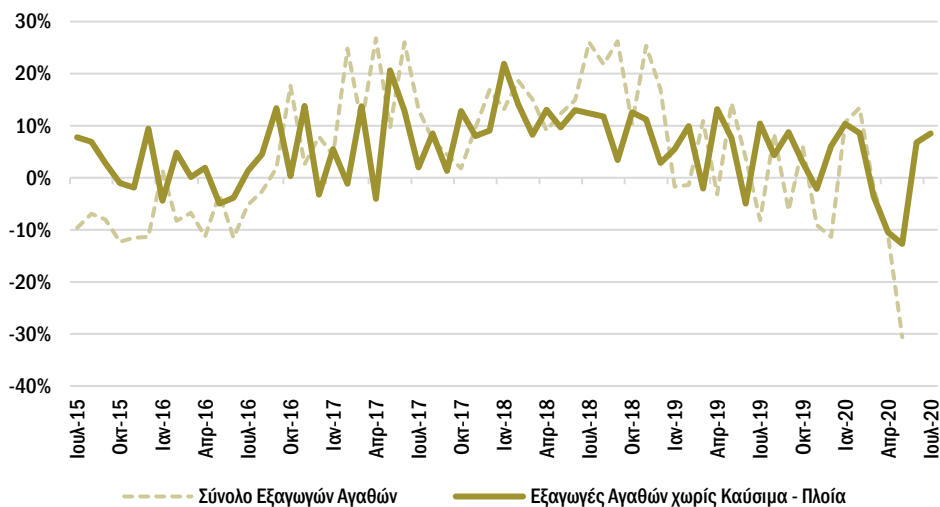
- Μείωση εξαγωγών προϊόντων το επτάμηνο του 2020, με ρυθμό 11,8% και -αντιθέτως- μικρή άνοδος των εξαγωγών εξαιρουμένων των πετρελαιοειδών (+0,9%).
- Μείωση ελλείμματος εμπορικού ισοζυγίου 19,2% σε σχέση με το επτάμηνο του 2019, στα €2,5 δισεκ..
- Από τις κατηγορίες προϊόντων, η μεγαλύτερη πτώση σημειώθηκε στις εξαγωγές Καυσίμων, Πρώτων υλών και στα Διάφορα βιομηχανικά είδη
- Υποχώρηση της ζήτησης κυρίως από τις χώρες της Μ. Ανατολής και Β. Αφρικής (-37,7% ή -€1,1 δισεκ.) και της ΕΕ (-1,8% ή -€192,4 εκατ.).

Οι εξαγωγές αγαθών διαμορφώθηκαν στο επτάμηνο του 2020 στα €17,7 δισεκ., έναντι €20,0 δισεκ. το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2019, σημειώνοντας μείωση 11,8%. Εκτός των εξαγωγών πετρελαιοειδών - πλοίων, οι υπόλοιπες εξαγωγές αυξήθηκαν οριακά, κατά 0,9%, καθώς διαμορφώθηκαν στα €13,8 δισεκ., από €13,6 δισεκ. το επτάμηνο του 2019 (Διάγραμμα 3.11). Οι εισαγωγές παρουσίασαν την περίοδο Ιανουαρίου-Ιουλίου φέτος μείωση 14,7% και διαμορφώθηκαν σε €28,1 δισεκ., από €32,9 δισεκ. ένα χρόνο νωρίτερα. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω τάσεων στις βασικές συνιστώσες του εξωτερικού ισοζυγίου, το εμπορικό έλλειμμα διαμορφώθηκε €2,5 δισεκ. χαμηλότερα από ότι πέρυσι (-19,2%), στα €10,4 δισεκ., από €12,9 δισεκ. Ακολούθως, η αξία των εξαγωγών προϊόντων της ελληνικής οικονομίας στο επτάμηνο φέτος αντιστοιχούσε στο 62,9% των εισαγωγών της, ενώ ένα χρόνο νωρίτερα έφθανε το 60,9%.

Διάγραμμα 3.8

Συνολικές εξαγωγές προϊόντων και εξαγωγές προϊόντων χωρίς καύσιμα-πλοία (τρέχ. τιμές)

Οι εξαγωγές εκτός πετρελαιοειδών – πλοίων διαμορφώθηκαν την περίοδο Ιανουαρίου-Ιουλίου 2020 στα €13,7 δισεκ., 0,9% υψηλότερα από ότι πριν ένα έτος

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία: IOBE

Αναλυτικά, οι εξαγωγές στα Αγροτικά Προϊόντα ενισχύθηκαν κατά 12,0% στην περίοδο Ιανουαρίου-Ιουλίου 2020, στα €3,9 δισεκ., από €3,5 δισεκ. ένα έτος πριν, ενώ στις εξαγωγές Καυσίμων σημειώθηκε μείωση 40,2%, κυρίως ως αποτέλεσμα της πτώσης της τιμής του πετρελαίου, με αποτέλεσμα να διαμορφωθούν στα €3,9 δισεκ., από €6,5 δισεκ. πέρυσι (Πίνακας 3.8). Οι εξαγωγές των δύο συγκεκριμένων κατηγοριών αντιστοιχούν φέτος στο 43,9% των εγχώριων εξαγωγών προϊόντων, από 49,6% πριν ένα έτος. Η άνοδος στα Αγροτικά Προϊόντα προήλθε κυρίως από την αύξηση κατά 37,9% στη ζήτηση για Λάδια-Λίπη Ζωικής ή Φυτικής Προέλευσης, η αξία των οποίων διαμορφώθηκε σε €337,3 εκατ., από €244,6 εκατ. το 2019, με αποτέλεσμα να ενισχυθεί το μερίδιό τους στο σύνολο των εξαγωγών από 1,2% πέρυσι σε 1,9% φέτος. Στην κατηγορία Τροφίμων - Ζωντανών Ζώων, η οποία αντιπροσωπεύει περίπου το 79,1% των εξαγωγών Αγροτικών Προϊόντων, οι εξαγωγές σημείωσαν αύξηση κατά 10,7%, στα €3,1 δισεκ. Στα Ποτά και προϊόντα καπνού, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 12,2% των εξαγωγών των Αγροτικών Προϊόντων, η ζήτηση διαμορφώθηκε το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Ιουλίου του τρέχοντος έτους στα €477,6 εκατ., 6,3% υψηλότερη σε σχέση με το ίδιο χρονικό διάστημα του 2019 (€449,1 εκατ.).

Οι εξαγωγές Βιομηχανικών Προϊόντων ήταν ουσιαστικά αμετάβλητες την περίοδο Ιανουαρίου-Ιουλίου φέτος (+0,1%), με την αξία τους να αγγίζει τα €8,96 δισεκ., από €8,95 δισεκ. πέρυσι. Αυτή η εξέλιξη αποτελεί συνισταμένη κυρίως της υποχώρησης της διεθνούς ζήτησης για Διάφορα Βιομηχανικά Είδη, κατά 17,4%, με την αξία τους να διαμορφώνεται στα €1,3 δισεκ. Επίσης μείωση εξαγωγών σημειώθηκε στα Βιομηχανικά Είδη Ταξινομημένα κατά Πρώτη Ύλη, κατά 8,4% (€2,8 δισεκ. από €3,1 δισεκ.). Από την άλλη πλευρά, σημαντική αύξηση σημειώθηκε στις εξαγωγές για Χημικά προϊόντα και συναφή, κατά 22,9%, με αποτέλεσμα από €2,4 δισεκ. να φτάσουν τα €2,9 δισεκ., ενώ σταθεροποιητικά κινήθηκαν οι εξαγωγές στα Μηχανήματα και Υλικό Μεταφορών (+0,3%, στα €1,82 δισεκ.).

Τέλος, συρρίκνωση παρουσίασαν οι εξαγωγές Πρώτων Υλών, κατά 20,1%, υποχωρώντας στα €679,6 εκατ. από €850,2 εκατ. το προηγούμενο έτος, ενώ υποχώρησαν και οι εξαγωγές Ειδών και συναλλαγών μη ταξινομημένων κατά κατηγορίες, της τάξης του 8,9%, από €302,3 εκατ. το επτάμηνο του 2019 στα €275,3 εκατ. στο ίδιο χρονικό διάστημα φέτος.

Σε ότι αφορά τις τάσεις των εξαγωγών ανά γεωγραφική περιοχή, υποχώρησαν προς τις χώρες της Ευρωζώνης, κατά 2,9%, προσεγγίζοντας τα €7,74 δισεκ. φέτος από €7,97 δισεκ. το ίδιο επτάμηνο του 2019, με αποτέλεσμα να κατευθυνθεί προς αυτές τις χώρες φέτος σχεδόν το 43,8% των εξαγωγών ελληνικών προϊόντων. Ομοίως, προς την ΕΕ-27 σημειώθηκε μείωση 1,8% ή €192,4 εκατ., με τις εξαγωγές προς αυτές να φθάνουν τα €10,3 δισεκ., από €10,4 δισεκ. ένα χρόνο νωρίτερα. Μεταξύ των

χωρών της Ευρωζώνης που απορροφούν το μεγαλύτερο τμήμα των ελληνικών εξαγωγών, σημειώθηκε διεύρυνσή τους προς την Γαλλία, κατά 42,7%, από €709,4 εκατ. σε €1,0 δισεκ., και προς την Γερμανία κατά 10,1%, από τα €1,3 δισεκ. σε €1,4 δισεκ. Μείωση παρουσίασαν οι εξαγωγές προς το σημαντικότερο εμπορικό εταίρο, την Ιταλία, κατά 12,1%, με αποτέλεσμα να διαμορφωθούν σε €1,9 δισεκ.

Μεταξύ των υπόλοιπων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προς τις οποίες οι συνολικές εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 1,4% ή κατά €35,0 εκατ., φθάνοντας τα €2,5 δισεκ., η Βουλγαρία εξακολουθεί να αποτελεί τον κυριότερο εξαγωγικό προορισμό, παρά τη μείωση των εκροών προϊόντων προς αυτή σε σχέση με πέρυσι κατά 5,6% ή €53,8 εκατ. Θετικές εξελίξεις σημειώθηκαν προς δύο άλλες χώρες από τη συγκεκριμένη ομάδα οι οποίες απορροφούν σημαντικό μερίδιο των ελληνικών εξαγωγών, την Ρουμανία και την Πολωνία, προς τις οποίες οι εξαγωγές ενισχύθηκαν κατά 6,9% ή €41,3 εκατ., στα €642,7 εκατ., και κατά 13,8% ή €41,0 εκατ., στα €337,2 εκατ. αντίστοιχα.

Οι υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης παρουσίασαν μείωση της ζήτησης των ελληνικών εξαγωγών κατά 18,1%, από €3,6 δισεκ. πέρυσι. σε €3,0 δισεκ. φέτος. Αυτή εκδηλώθηκε πρωτίστως στην Τουρκία, κατά 26,9%, από το €1,1 δισεκ. σε €788 εκατ., και δευτερευόντως στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά 14,1%, με αποτέλεσμα να υποχωρήσουν από τα €716,1 εκατ. στην περίοδο Ιανουαρίου – Ιουνίου του 2019 στα €615,0 εκατ. το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2020.

Πίνακας 3.8

Εξαγωγές κατά μονοψήφια κατηγορία σε τρέχουσες τιμές, Ιανουάριος – Ιούλιος (εκατ. €)

ΠΡΟΪΟΝ	ΑΞΙΑ		% ΜΕΤΑΒΟΛΗ	% ΣΥΝΘΕΣΗ	
	2020*	2019*	20*/19*	2020*	2019*
ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	3,903.0	3,483.7	12.0%	22.1%	17.4%
Τρόφιμα και Ζώα Ζωντανά	3,088.0	2,790.0	10.7%	17.5%	13.9%
Ποτά και Καπνός	477.6	449.1	6.3%	2.7%	2.2%
Λάδια και Λίπη Ζωικής ή Φυτικής Προέλευσης	337.3	244.6	37.9%	1.9%	1.2%
ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ	679.6	850.2	-20.1%	3.8%	4.2%
Πρώτες Ύλες μη Εδώδιμες εκτός από Καύσιμα	679.6	850.2	-20.1%	3.8%	4.2%
ΚΑΥΣΙΜΑ	3,863.4	6,459.4	-40.2%	21.8%	32.2%
Ορυκτά. Καύσιμα. Λιπαντικά κ.λπ.	3,863.4	6,459.4	-40.2%	21.8%	32.2%
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	8,961.0	8,951.2	0.1%	50.7%	44.7%
Χημικά Προϊόντα και Συναφή (μ.α.κ.)	2,950.5	2,401.7	22.9%	16.7%	12.0%
Βιομηχανικά Είδη Ταξινομημένα κατά Πρώτη Ύλη	2,850.2	3,111.3	-8.4%	16.1%	15.5%
Μηχανήματα και Υλικό Μεταφορών	1,818.5	1,813.9	0.3%	10.3%	9.0%
Διάφορα βιομηχανικά είδη	1,341.8	1,624.3	-17.4%	7.6%	8.1%
ΑΛΛΑ	275.3	302.3	-8.9%	1.6%	1.5%
Είδη και Συναλλαγές μη Ταξινομημένα κατά Κατηγορίες	275.3	302.3	-8.9%	1.6%	1.5%
ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ	17,682.3	20,046.8	-11.8%	100.0%	100.0%

* Προσωρινά στοιχεία

Πηγή: Eurostat

Οι εξαγωγές προς τις χώρες της Βόρειας Αμερικής κινήθηκαν καθοδικά κατά 18,7%, από €1,0 δισεκ. το 2019 σε €832,4 εκατ. ένα χρόνο μετά, κυρίως λόγω της υποχώρησης των εξαγωγών προς τις ΗΠΑ κατά 20,5%, από €833,3 εκατ. πέρυσι σε €662,3 εκατ. φέτος, και προς το Μεξικό, κατά 18,2% ή 18,9 εκατ. Μικρή μείωση παρουσίασαν οι εξαγωγές και προς τον Καναδά (-1,3%).

Οι εξαγωγές προς τις χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής υποχώρησαν έντονα, κατά 37,7%, σε €1,8 δισεκ. από €2,9 δισεκ., κυρίως λόγω της μείωσης των εξαγωγών προς την Αίγυπτο (-43,3%), όπου οι εξαγωγές διαμορφώθηκαν το επτάμηνο του 2020 στα €286,7 εκατ., έναντι €505,9 δισεκ. πριν ένα χρόνο αλλά και προς το Λίβανο (-47,7%) σημειώνοντας υποχώρηση κατά €332,2 εκατ. το 2020 σε σχέση με το 2019. (Διάγραμμα 3.11). Ομοίως, σε έναν σημαντικό εξαγωγικό προορισμό στη Μέση Ανατολή, τη Σαουδική Αραβία, οι εξαγωγές υποχώρησαν κατακόρυφα, κατά 62,9%, στα €188,9 εκατ., ενώ προς τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα μειώθηκαν κατά 8,4%, στα €129,0 εκατ.

Αυξημένη κατά 7,8% ήταν η ροή των εξαγωγών ελληνικών προϊόντων προς την Ωκεανία, με την αξία τους στην περίοδο Ιανουαρίου – Ιουλίου του τρέχοντος έτους να διαμορφώνεται στα €129,3 εκατ. από

€120,0 εκατ. ένα χρόνο νωρίτερα. Η άνοδος προήλθε από την παρόμοια σε κατεύθυνση τάση προς την Αυστραλία, προς την οποία οι εξαγωγές ανήλθαν με ρυθμό 11,0% και διαμορφώθηκαν στα €117,7 εκατ. το 2020. Αντιθέτως, μείωση σημειώθηκε προς τη Νέα Ζηλανδία (-17,1%).

Ισχυρή υποχώρηση, κατά 51,3%, εμφάνισαν στους πρώτους επτά μήνες του 2020 οι εξαγωγές προς τις αγορές των χωρών της Κεντρικής-Λατινικής Αμερικής, με την αξία τους να διαμορφώνεται στα €126,8 εκατ. από €260,4 εκατ. πριν ένα έτος. Η μείωση των εξαγωγών προς τις χώρες της συγκεκριμένης περιοχής οφείλεται κυρίως στην κατακόρυφη πτώση της ζήτησης ελληνικών προϊόντων από την Βραζιλία, κατά 84,2%, που διαμόρφωσε την αξία τους στα €15,1 εκατ. από €95,5 εκατ. ένα χρόνο νωρίτερα.

Αύξηση της διεθνούς ζήτησης των ελληνικών αγαθών σημειώθηκε προς τις χώρες της Ασίας, προς τις οποίες οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 0,5%, στο €1,89 δισεκ. από €1,83 δισεκ. πέρυσι. Αυτή η εξέλιξη οφείλεται κυρίως στην εκτεταμένη άνοδο, κατά 113,9%, προς την Ιαπωνία. από €101,6 εκατ. το 2019 σε €217,3 εκατ. φέτος, καθώς και κατά 76,4% προς την Νότια Κορέα, από €87,0 εκατ. το προηγούμενο έτος στα €153,5 εκατ. το τρέχον. Αντιθέτως, σημειώθηκε κάμψη της ζήτησης από την Κίνα (-15,5%, στα €467,4 εκατ.) και την Σιγκαπούρη (-33,2%, στα €59,9 εκατ. από €89,7 εκατ. το 2019).

Πίνακας 3.9

Εξαγωγές ανά προορισμό. Ιανουάριος-Ιούλιος (εκατ. €)*

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΝΩΣΕΙΣ-ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ		% ΜΕΤΑΒΟΛΗ
	2020	2019	20/19
Ε.Ε. (27)	10,251.7	10,444.1	-1.8%
Ευρωζώνη	7,744.0	7,971.3	-2.9%
G7	5,925.7	5,909.1	0.3%
Βόρεια Αμερική	832.4	1,023.4	-18.7%
Χώρες BRICS	642.6	863.8	-25.6%
Μ. Ανατολή & Β. Αφρική	1,825.9	2,930.4	-37.7%
Ωκεανία	129.3	120.0	7.8%
Κεντρική-Λατινική Αμερική	126.8	260.4	-51.3%
Ασία	1,189.3	1,183.4	0.5%
Χώρες ΟΠΕΚ	259.0	572.4	-54.7%

* Προσωρινά στοιχεία

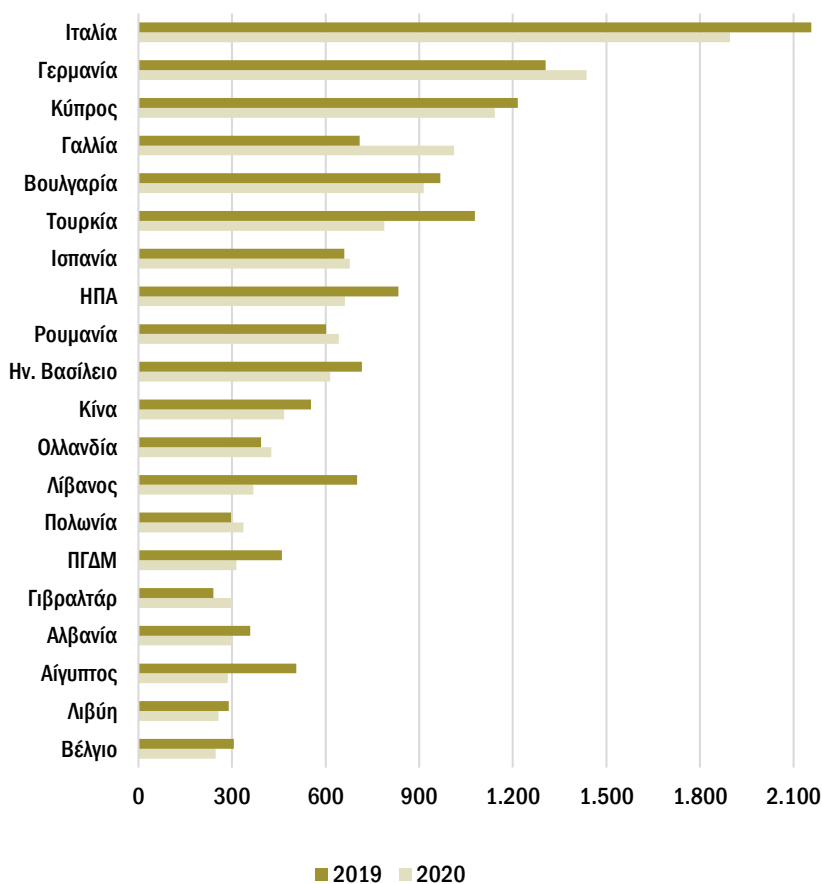
Πηγή: Eurostat

Ανακεφαλαιώνοντας, οι εξαγωγές προϊόντων στο χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Ιουλίου 2020 μειώθηκαν κατά 11,8% συγκριτικά με το προηγούμενο έτος, ωστόσο αυτή η πτώση οφείλεται κυρίως στον κλάδο των πετρελαιοειδών, καθώς χωρίς αυτά οι εξαγωγές αυξήθηκαν, έστω οριακά, κατά 0,9%, στα €13,8 δισεκ. Αυτή η άνοδος, που συνέβη παρά την πανδημία του COVID-19 και το lockdown σε πολλές χώρες, μεταξύ των οποίων σημαντικοί προορισμοί των ελληνικών εξαγωγών, αναδεικνύει την ανταγωνιστικότητα ορισμένων εκ των κατηγοριών των εγχωρίως παραγόμενων προϊόντων. Επισημαίνεται πως στο εξεταζόμενο χρονικό διάστημα σημειώθηκε έντονη ενίσχυση της εξωστρέφειας των τροφίμων και των χημικών προϊόντων, οι εξαγωγές των οποίων ενισχύθηκαν κατά 10,7% και 22,9% αντίστοιχα. Αυτές οι τάσεις των εξαγωγών προϊόντων εκτιμάται πως θα συνεχιστούν στο υπόλοιπο του τρέχοντος έτους, στο οποίο δεν θα υφίστανται οι επιπτώσεις του lockdown. Ακολούθως, εκτιμάται ότι το σύνολο των εξαγωγών προϊόντων θα περιοριστεί το 2020 με ποσοστό οριακά μικρότερο του διψήφιου, ενώ οι εξαγωγές εκτός καυσίμων θα ενισχυθούν ήπια.

Διάγραμμα 3.9

Χώρες με το μεγαλύτερο μερίδιο στις εξαγωγές ελληνικών προϊόντων, Ιανουάριος – Ιούλιος (εκατ. €)

Μεγαλύτερη αύξηση εξαγωγών προϊόντων την περίοδο Ιαν. – Απρ. σε απόλυτους όρους προς την Γαλλία (+302,6 εκατ.). Μεγαλύτερη πτώση προς το Λίβανο (-332,2 εκατ.). Παραμένει το μεγαλύτερο μερίδιο στο σύνολό τους αυτό της Ιταλίας.

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία: IOBE

3.4 Απασχόληση – Ανεργία

- Οριακή μείωση του ποσοστού ανεργίας το β' τρίμ. του 2020, στο 16,7% από 16,9% ένα έτος νωρίτερα. Σε σχέση όμως με το α' τρίμ. του 2020 αύξηση 0,5 ποσοστιαίων μονάδων.
- Υποχώρηση κυρίως επειδή η εκτεταμένη μείωση της απασχόλησης αποδόθηκε σε έξοδο από το εργατικό δυναμικό
- Μεγαλύτερη άνοδος θέσεων εργασίας στο Χονδρικό-Λιανικό εμπόριο (+18,7 χιλ. άτομα), στις Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας (+15,7 χιλ. άτομα) και στη Μεταφορά-Αποθήκευση (+9,5 χιλ. άτομα)
- Μεγαλύτερη μείωση απασχόλησης στον Τουρισμό (-82,3 χιλ. άτομα), τον Πρωτογενή τομέα (-29,6 χιλ. άτομα) και στις Κατασκευές (-14,3 χιλ. άτομα)
- Ο εποχικά διορθωμένος δείκτης μισθολογικού κόστους παρουσίασε το β' τρίμ. του 2020 άνοδο κατά 3,8% συγκριτικά με το ίδιο τρίμηνο πέρυσι, σε συνέχεια ανόδου κατά 0,8% το α' τρίμ. του τρέχοντος έτους

Το β' τρίμ. του 2020, σύμφωνα με την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ, το ποσοστό ανεργίας περιορίστηκε οριακά σε σύγκριση με πριν ένα έτος, στο 16,7% από 16,9% το β' τρίμ. του 2019, ενώ ο αριθμός των ανέργων υποχώρησε κατά 36,7 χιλ. άτομα, δηλαδή στους 768,3 χιλ. (-4,6%). Την ίδια περίοδο ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε κατά 112,4 χιλ. άτομα, δηλαδή από τους 3.956,4

χιλ. στους 3.844,0 χιλ. Ωστόσο, η ανωτέρω τάση στο β' τρίμ. του 2020 διαφοροποιείται αν ληφθεί υπόψη το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο. Συγκεκριμένα, σε σχέση με το α' τρίμ. φέτος, το ποσοστό ανεργίας παρουσιάζεται στο επόμενο τρίμηνο αυξημένο κατά 0,5 ποσοστιαίες μονάδες και ο αριθμός των ανέργων κατά 23,2 χιλ. άτομα (745,1 χιλ. το α' τρίμ.), ενώ ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε κατά 8,6 χιλ. Επιπλέον, το γεγονός ότι η ισχυρή υποχώρηση του αριθμού των απασχολούμενων στο δεύτερο τρίμηνο αποδόθηκε από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. πρωτίστως στην έξοδό τους από το εργατικό δυναμικό, είχε ως αποτέλεσμα να μην οδηγήσει σε αύξηση του αριθμού των ανέργων. Εάν αυτά τα άτομα είχαν θεωρηθεί ως άνεργοι και δεν σημειωνόταν εξαιτίας τους μείωση του εργατικού δυναμικού, το ποσοστό ανεργίας θα είχε διαμορφωθεί στην περίοδο Απριλίου-Ιουνίου φέτος στο 18,6%, αντί του 16,7% στο οποίο τελικά διαμορφώθηκε. Στο σύνολο του αρχικού εξαμήνου φέτος η ανεργία διαμορφώθηκε σε 16,6%, από 18,1% πριν ένα έτος.

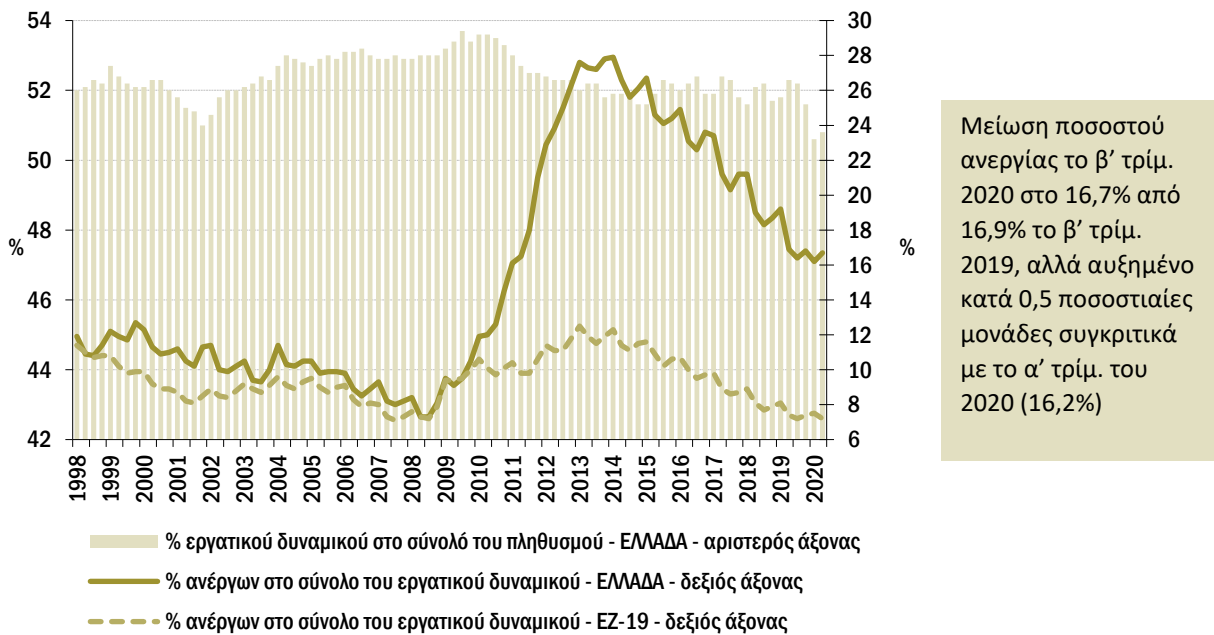
Σε ότι αφορά την εξέλιξη της ανεργίας στην Ευρωζώνη-19, στις περισσότερες χώρες σημειώθηκε άνοδος της ανεργίας. Αναλυτικά, μετά την Ελλάδα, η Ισπανία παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας, 15,3%, δηλαδή 1,3 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερα συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019. Σε απόσταση ακολουθεί η Φινλανδία όπου η ανεργία ανήλθε στο 8,9% από 7,7% και έπονται οι Λετονία και Λιθουανία, όπου η ανεργία διαμορφώθηκε σε αμφότερες τις χώρες στο 8,6% από 6,4% και 6,2% αντίστοιχα. Ακολουθεί η Ιταλία, όπου το ποσοστό ανεργίας περιορίστηκε κατά 2,1 ποσοστιαίες μονάδες, στο 7,7%. Η Γερμανία και η Ολλανδία είχαν τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας στην Ευρωζώνη το β' τρίμ. φέτος. Στην πρώτη η ανεργία διαμορφώθηκε στο 3,6% (από 3,1% ένα έτος πριν) και στη δεύτερη στο 3,8% (από 3,3%). Έπονται η Μάλτα και το Βέλγιο, όπου τα ποσοστά ανεργίας διαμορφώθηκαν σε 4,4% και 4,9%, αντίστοιχα, από 5,3% και 3,6%. Σε ότι αφορά άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές οικονομίες, στη Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο το ποσοστό ανεργίας την υπό εξέταση περίοδο περιορίστηκε στην πρώτη κατά 1,3 ποσοστιαίες μονάδες, σε 6,8%, ενώ στη δεύτερη ήταν αμετάβλητο στο 3,7%. Κατά μέσο όρο την Ευρωζώνη-19 το ποσοστό ανεργίας περιορίστηκε μεταξύ β' τρίμ. 2019 και β' τρίμ. 2020 κατά 0,2 ποσοστιαίες μονάδες, στο 7,2%.

Ως προς την εξέλιξη της ανεργίας με βάση το φύλο στην Ελλάδα, το ποσοστό ανεργίας των γυναικών το β' τρίμ. φέτος ήταν 5,8 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών. Από την άλλη πλευρά, αυτή η διαφορά παρουσιάζεται μειωμένη σε σχέση με το β' τρίμ. του 2019 (7,2 ποσοστιαίες μονάδες). Συγκεκριμένα, το ποσοστό ανεργίας των γυναικών το β' τρίμ. του 2020 ήταν 19,9%, μειωμένο κατά μία ποσοστιαία μονάδα συγκριτικά με το β' τρίμ. του 2019, ενώ το ποσοστό ανεργίας των ανδρών διαμορφώθηκε 0,4 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερα σε σχέση με το ίδιο τρίμηνο πέρυσι, στο 14,1%. Στο σύνολο της Ευρωζώνης, το ποσοστό ανεργίας των ανδρών το β' τρίμ. του 2020 ήταν 0,3 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο σε σύγκριση με τις γυναίκες. Αναλυτικά, διαμορφώθηκε στο ίδιο επίπεδο με το β' τρίμ. του 2019, δηλαδή στο 7,1%, ενώ στις γυναίκες κατήλθε στο 7,4% από 7,7% το β' τρίμ. του 2019.

Διάγραμμα 3.10

Εξέλιξη ποσοστού εργατικού δυναμικού στον πληθυσμό και ποσοστού ανέργων στο εργατικό δυναμικό

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ – Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, Eurostat

Ως προς την εξέλιξη στην ηλικιακή διάρθρωση της ανεργίας, σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες εκτός από τα άτομα 20-24 και 25-29 ετών, παρουσιάζεται μείωση της. Η ισχυρότερη πτώση, κατά 9,0 ποσοστιαίες μονάδες, εντοπίζεται στα άτομα 15-19 ετών όπου το ποσοστό ανεργίας περιορίστηκε στο 32,5%, ενώ πολύ χαμηλότερη ήταν η μείωση στα άτομα άνω των 65 ετών, κατά 1,5 ποσοστιαίες μονάδες, στο 10,0%. Στον αντίποδα, η μεγαλύτερη άνοδος της ανεργίας παρουσιάστηκε στα άτομα ηλικίας 20-24 ετών, όπου διαμορφώθηκε στις 3,7 ποσοστιαίες μονάδες, με αποτέλεσμα να ανέλθει στο 36,4%, καθώς και στα άτομα ηλικίας 25-29 ετών όπου η ανεργία αυξήθηκε από το 24,6% στο 26,5%.

Σε σχέση με τη διάρκεια της ανεργίας, το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων στο σύνολο των ανέργων το β' τρίμ. του 2020 παρουσίασε μείωση κατά 4,6 ποσοστιαίες μονάδες συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019, καθώς διαμορφώθηκε σε 66,2% από 70,8%. Παράλληλα, ο αριθμός των μακροχρόνια ανέργων περιορίστηκε σημαντικά, κατά 61,3 χιλ. άτομα ή κατά 10,7%, διαμορφούμενος στους 508,8 χιλ. από τους 570,1 χιλ.

Σε ότι αφορά την εξέλιξη της ανεργίας με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης, οι τάσεις ποικίλουν, καθώς σε τέσσερις κατηγορίες η ανεργία μειώθηκε, σε δύο αυξήθηκε, ενώ σε άλλες δύο το ποσοστό ανεργίας παρέμεινε αμετάβλητο. Αναλυτικά, η ισχυρότερη πτώση στα ποσοστά ανεργίας εντοπίζεται στις δύο κατηγορίες που διαχρονικά εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας, δηλαδή στα άτομα που παρακολούθησαν μερικές τάξεις του Δημοτικού και στα άτομα που δεν πήγαν καθόλου σχολείο. Στα πρώτα, το ποσοστό ανεργίας περιορίστηκε κατά 3,5 ποσοστιαίες μονάδες έναντι του β' τρίμ. του 2019, σε 33,0%, και στα δεύτερα κατά 2,7 ποσοστιαίες μονάδες, σε 54,3%. Στην κατηγορία που διαχρονικά παρουσιάζει τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας, δηλαδή στα άτομα με Διδακτορικό ή Μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών, η ανεργία περιορίστηκε στο 7,2% από 8,0%. Από την άλλη πλευρά μικρή ήταν η άνοδος της απασχόλησης την ίδια περίοδο στα άτομα με απολυτήριο Γυμνασίου (+0,8 ποσοστιαίες μονάδες, σε 20,5%) και στα άτομα με πτυχίο ανωτάτων σχολών (+0,3 ποσοστιαίες μονάδες, σε 12,1%). Τέλος, αμετάβλητο ήταν το β' τρίμ. το ποσοστό ανεργίας στα άτομα με πτυχίο Ανώτερης Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (17,5%) και στα άτομα με απολυτήριο Δημοτικού (19,6%).

Αναφορικά με την περιφερειακή διάσταση της ανεργίας, σε επτά περιφέρειες της Ελλάδας το ποσοστό της μειώθηκε, σε πέντε περιφέρειες αυξήθηκε και σε μία ήταν αμετάβλητο. Η ισχυρότερη μείωση στην ανεργία το β' τρίμ. φέτος εντοπίζεται στην περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας όπου το ποσοστό ανεργίας περιορίστηκε κατά 6,7 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με πριν ένα έτος και διαμορφώθηκε σε 17,9%. Χαμηλότερη ήταν η μείωση του ποσοστού ανεργίας στην Αττική, κατά 3,5 ποσοστιαίες μονάδες, σε

13,7%. Από την άλλη πλευρά, πολύ έντονη ήταν η άνοδος του ποσοστού ανεργίας σε δύο περιφέρειες με σημαντική τουριστική κίνηση, η οποία επηρεάστηκε αρνητικά από τον περιορισμό των επιβατικών μεταφορών, διεθνών και εγχώριων, λόγω της πανδημίας του νέου κορωνοϊού COVID-19 – το Νότιο Αιγαίο και την Κρήτη. Στην πρώτη η ανεργία ανήλθε το β' τρίμ. του τρέχοντος έτους στο 26,6% από 8,1% (+18,5 ποσοστιαίες μονάδες) ένα έτος νωρίτερα και στη δεύτερη στο 19,5% από 9,4% (+10,1 ποσοστιαίες μονάδες). Αξιοσημείωτη ήταν η άνοδος της ανεργίας στις περιφέρειες Ιονίων Νήσων και Στερεάς Ελλάδας κατά 7,2 (σε 19,1%) και 4,1 (σε 19,7%) ποσοστιαίες μονάδες, αντίστοιχα. Τέλος, το ποσοστό ανεργίας στην περιφέρεια Θεσσαλίας παρέμεινε αμετάβλητο στο 17,9%.

Σε ότι αφορά την τάση της απασχόλησης σε επίπεδο βασικών τομέων, σε όλους παρουσιάζεται μείωσή της. Η μεγαλύτερη μείωση, κατά 59,0 χιλ. άτομα το β' τρίμ. φέτος (-2,0%), σημειώθηκε στον Τριτογενή τομέα, όπου ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε στις 2.834,9 χιλ. από 2.893,9 χιλ. το β' τρίμ. του 2019. Ακολουθεί ο Πρωτογενής τομέας όπου η απασχόληση μειώθηκε από τα 456,0 χιλ. άτομα στα 426,4 χιλ. (-6,5%) και έπεται ο Δευτερογενής τομέας, στον οποίο ο αριθμός των απασχολούμενων περιορίστηκε από πέρυσι κατά 23,7 χιλ. άτομα ή κατά 3,9%, δηλαδή στους 582,7 χιλ. το β' τρίμ. φέτος.

Στους επιμέρους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, σε 14 από αυτούς η απασχόληση υποχώρησε και σε επτά ενισχύθηκε. Η έντονα αρνητική επίδραση στην τουριστική κίνηση που είχαν ο περιορισμός των επιβατικών μεταφορών λόγω της πανδημίας του νέου κορωνοϊού COVID-19 και η αναστολή λειτουργίας των επιχειρήσεων σχεδόν επί τρίμηνο, προκύπτουν από την ισχυρή μείωση της απασχόλησης στον Τουριστικό κλάδο κατά 82,3 χιλ. άτομα ή κατά 20,4%, στα 321,1 χιλ. Έπεται με πολύ μικρότερη πτώση, κατά 29,6 χιλ. άτομα ή κατά 6,5%, ο Πρωτογενής τομέας όπου η απασχόληση υποχώρησε στους 426,4 χιλ. απασχολούμενους το β' τρίμ. φέτος από τους 456,0 χιλ. το ίδιο τρίμηνο πέρυσι. Μείωση κατά 14,3 χιλ. άτομα ή κατά 9,5% παρουσιάστηκε στον κλάδο Κατασκευών, όπου οι απασχολούμενοι περιορίστηκαν στους 136,1 χιλ. Στον αντίποδα, την ισχυρότερη άνοδο στην απασχόληση παρουσίασε το Χονδρικό-Λιανικό εμπόριο, όπου ενισχύθηκε κατά 18,7 χιλ. άτομα (ή κατά 2,7%) δηλαδή στα 704,7 χιλ. Έπεται η άνοδος της απασχόλησης στον κλάδο Δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας, κατά 15,7 χιλ. άτομα (ή +6,3%), με τους εργαζόμενους σε αυτόν να αυξάνονται στους 263,1 χιλ. Τέλος, η απασχόληση στον κλάδο Μεταφοράς-Αποθήκευσης ενισχύθηκε κατά 9,5 χιλ. άτομα (+4,6%), στα 214,3 χιλ. Η άνοδος της απασχόλησης σε αυτούς τους κλάδους προήλθε από τις αυξημένες ανάγκες που προέκυψαν λόγω της εμφάνισης και εξάπλωσης του κορωνοϊού. Συγκεκριμένα, με το ξέσπασμα της πανδημίας αυξήθηκαν οι ανάγκες για επιπλέον υγειονομικό προσωπικό στα νοσοκομεία (κυρίως ιατροί και νοσηλεύτες) ενώ παράλληλα, ενισχύθηκε η καταναλωτική ζήτηση τροφίμων από τα supermarkets και τα συναφή καταστήματα με συνέπεια να δημιουργηθούν αντίστοιχες ανάγκες για πρόσληψη προσωπικού. Τέλος, η επιβολή του lockdown είχε σαν συνέπεια πολύ περισσότερες αγορές από επιχειρήσεις χονδρικού και λιανικού εμπορίου να πραγματοποιηθούν ηλεκτρονικά, οδηγώντας σε πρόσληψη επιπλέον προσωπικού που σχετίζεται με τις μεταφορές προϊόντων.

Συμπερασματικά, από τα στοιχεία απασχόλησης σε κλαδικό επίπεδο, προκύπτει ότι η μείωση της το β' τρίμ. του 2020 προήλθε κυρίως από την μείωση της απασχόλησης

- στον Τουριστικό κλάδο (-82,3 χιλ. απασχολούμενοι), σε συνάφεια με τη μείωση των ταξιδιωτικών εισπράξεων το β' τρίμ. φέτος κατά 97,0% ή κατά €4.526,7 χιλ. συγκριτικά με το ίδιο τρίμηνο πέρυσι (από τα €4,67 δισεκ. στα €140,4 εκατ.),
- στον Πρωτογενή τομέα (-29,6 χιλ. απασχολούμενοι),
- στις Κατασκευές (-14,3 χιλ. απασχολούμενοι),

παρά την άνοδο της απασχόλησης σε

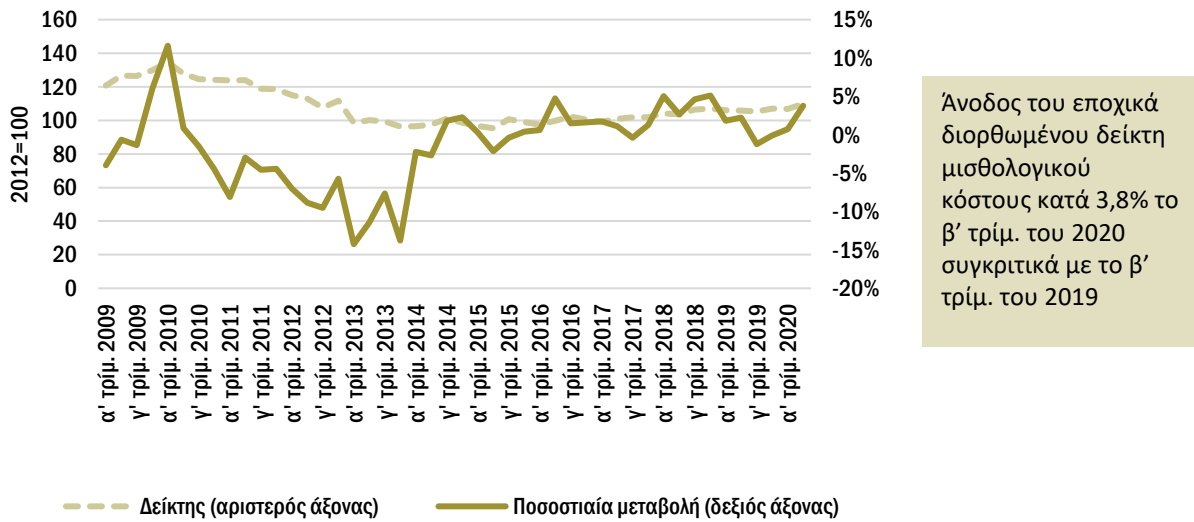
- Χονδρικό-Λιανικό εμπόριο (+18,7 χιλ. απασχολούμενοι), σε αντίθεση με τη μείωση των εποχικά διορθωμένων δεικτών κύκλου εργασιών στο Χονδρικό (-20,9%) και Λιανικό Εμπόριο (-9,6%) και του εποχικά διορθωμένου δείκτη όγκου στο Χονδρικό εμπόριο (-10,0%),
- στις Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας (+15,7 χιλ. απασχολούμενοι) και
- στον κλάδο Μεταφοράς-Αποθήκευσης (+9,5 χιλ. άτομα).

Ως προς την τάση του εποχικά διορθωμένου δείκτη μισθολογικού κόστους για το σύνολο της ελληνικής οικονομίας, το β' τρίμ. του 2020 ήταν ανοδική κατά 3,8% συγκριτικά με το ίδιο τρίμηνο πέρυσι, σε συνέχεια ανόδου του κατά 0,8% το α' τρίμ. του τρέχοντος έτους.

Διάγραμμα 3.11

Εξέλιξη εποχικά διορθωμένου δείκτη μισθολογικού κόστους και ποσοστιαίας μεταβολή αυτού

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 3.10

Πληθυσμός ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά κατάσταση απασχόλησης (σε χιλ.)

Περίοδος αναφοράς	Γενικό Σύνολο	Ποσοστό (%) του πληθυσμού	Απασχολούμενοι	Ποσοστό (%) του εργατικού δυναμικού	Άνεργοι	Ποσοστό (%) του εργατικού δυναμικού
2009	9.431,1	53,4	4.556,0	90,4	484,7	9,6
2010	9.399,4	53,5	4.389,8	87,3	639,4	12,7
2011	9.372,9	52,7	4.054,4	82,2	881,8	17,9
2012	9.344,8	52,3	3.695,0	75,6	1.195,1	24,4
2013	9.309,5	52,1	3.513,2	72,5	1.330,4	27,5
2014	9.282,1	51,8	3.536,3	73,5	1.274,4	26,5
2015	9.246,6	52,0	3.610,7	75,1	1.197,0	24,9
2016	9.212,8	52,1	3.673,6	76,5	1.130,9	23,5
α' τρίμ. 2017	9.190,7	51,9	3.659,3	76,7	1.114,7	23,3
β' τρίμ. 2017	9.181,4	52,4	3.791,4	78,9	1.016,6	21,1
γ' τρίμ. 2017	9.172,3	52,3	3.823,7	79,8	970,1	20,2
δ' τρίμ. 2017	9.163,3	51,8	3.736,3	78,8	1.006,8	21,2
2017	9.176,9	52,1	3.752,7	78,6	1.027,1	21,5
α' τρίμ. 2018	9.154,0	51,6	3.723,8	78,8	1.001,2	21,2
β' τρίμ. 2018	9.144,7	52,1	3.860,4	81,0	906,0	19,0
γ' τρίμ. 2018	9.135,5	52,2	3.894,2	81,7	871,8	18,3
δ' τρίμ. 2018	9.126,4	51,7	3.833,7	81,3	881,1	18,7
2018	9.140,2	51,9	3.828,0	80,7	915,0	19,3
α' τρίμ. 2019	9.117,3	51,8	3.814,0	80,8	907,1	19,2
β' τρίμ. 2019	9.108,0	52,3	3.956,4	83,1	805,0	16,9
γ' τρίμ. 2019	9.089,9	52,2	3.971,9	83,6	777,0	16,4
δ' τρίμ. 2019	9.089,9	51,6	3.901,8	83,2	786,4	16,8
2019	9.103,5	52,0	3.911,0	82,7	818,9	17,3
α' τρίμ. 2020	9.083,8	50,6	3.852,6	83,8	745,1	16,2
β' τρίμ. 2020	9.080,5	50,8	3.844,0	83,3	768,3	16,7

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ. Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Μεσοπρόθεσμες εκτιμήσεις

Οι αρνητικές συνέπειες από την εφαρμογή του μέτρου της αναστολής λειτουργίας επιχειρήσεων στην απασχόληση πολλών κλάδων την περίοδο Μαρτίου-Απριλίου ήταν έντονες. Παρά τη σταδιακή άρση του μέτρου στην περίοδο Μαΐου-Ιουνίου, εξακολουθεί να υπάρχει αβεβαιότητα ως προς την εξέλιξη της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19, ιδίως επειδή η Ελλάδα έχει ήδη εισέλθει στη δεύτερη φάση ανόδου της, όπως και πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Αυτή είναι πιθανό να κλιμακωθεί στους επόμενους μήνες, ενδεχομένως οδηγώντας σε νέα αναστολή λειτουργίας μέρους των επιχειρήσεων ή/και περιορισμού των μετακινήσεων, τουλάχιστον σε τοπικό επίπεδο. Παράλληλα, συνεχίζεται η εφαρμογή παρεμβάσεων πολιτικής με σκοπό την υποστήριξη επιχειρήσεων, ελευθέρων επαγγελματιών και εργαζομένων που πλήγηκαν οικονομικά από την πανδημία (π.χ. παράταση καταβολής μηνιαίας αποζημίωσης ειδικού σκοπού, ρύθμιση φορολογικών οφειλών φυσικών και νομικών προσώπων οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο Μαρτίου-Ιουνίου 2020, δυνατότητα συνέχισης αποπληρωμής ρυθμισμένων οφειλών η καταβολή των οποίων διακόπηκε λόγω της πανδημίας).

Σχετικά με τις τάσεις στην απασχόληση των κλάδων οι οποίοι τα προηγούμενα έτη συνέβαλαν στην εξασθένιση της ανεργίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας, έως το δεύτερο τρίμηνο ήταν ως επί το πλείστον έντονα αρνητικές. Στον κλάδο του τουρισμού, όπως δείχθηκε προηγουμένως, η απασχόληση διαμορφώθηκε σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο από τα περυσινά. Από τις ενδείξεις για το τρίτο τρίμηνο, την κατεξοχήν περίοδο δραστηριότητας του κλάδου, θεωρείται πλέον πιθανό πως η πτώση θα συνεχιστεί, με ελαφρώς μικρότερη ένταση, αλλά πάντως πολύ ισχυρή. Οι διεθνείς αφίξεις στα αεροδρόμια της χώρας υποχώρησαν έντονα και στο δίμηνο Ιουλίου-Αυγούστου, κατά 72,5% στον

πρώτο μήνα και κατά 66,2% στον επόμενο, ηπιότερα ωστόσο από ότι στο δεύτερο τρίμηνο (-98,8%). Επιπλέον, τον Ιούλιο οι ταξιδιωτικές εισπράξεις παρέμειναν σε πτωτική τροχιά, με μεγάλη ταχύτητα, -84,4%, έναντι -97% στο τρίμηνο που προηγήθηκε¹⁷.

Η πτώση της παραγωγής στη Μεταποίηση έχει υποχωρήσει σημαντικά τους δύο πρώτους μήνες της θερινής περιόδου σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο, από το 7,4% στο 0,3%, με αντίστοιχη, επιβραδυντική επίδραση στη συρρίκνωση της παραγωγής στο σύνολο της βιομηχανίας (1,9% από 7,8%). Σε αυτή την εξέλιξη θεωρείται πως έχει συμβάλει η σχετικά ήπια υποχώρηση των εξαγωγών εκτός καυσίμων και πλοίων στην περίοδο Μαΐου-Ιουνίου, η οποία συνεχίζεται τουλάχιστον τον Ιούλιο, βάσει των διαθέσιμων στοιχείων (-2,5% τον Ιούλιο). Ακολουθώντας, παραμένουν οι μικρές πιέσεις στην απασχόληση του κλάδου. Ωστόσο, σε περίπτωση έντονης κλιμάκωσης της υγειονομικής κρίσης τον προσεχή χειμώνα ή αργότερα εντός του 2021, η οποία θα συνοδευτεί από ισχυρά μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας, είναι πλέον πιθανό ότι η πτώση θα ενισχυθεί σημαντικά, επανερχόμενη σε διψήφιο ποσοστό.

Η σημαντική μείωση θέσεων εργασίας στις Κατασκευές στο πρώτο εξάμηνο φέτος θα συνεχιστεί στο δεύτερο μισό του έτους, υπό τις ισχυρές πιέσεις στην κατασκευαστική δραστηριότητα. Συνέχιση της μείωσης των θέσεων εργασίας αναμένεται και στην Εκπαίδευση, στην οποία η άνοδος τους πέρυσι ήταν εκ των καθοριστικών παραγόντων της υποχώρησης της ανεργίας.

Η σημαντική υποχώρηση της απασχόλησης στην περίοδο Απριλίου-Ιουνίου, παρότι δεν αποτυπώθηκε στο ποσοστό ανεργίας, αφού οδήγησε σε διέγερση του μη ενεργού πληθυσμού, θεωρείται πως αποτελεί έναν από τους παράγοντες της σημαντικής υποχώρησης της κατανάλωσης των νοικοκυριών σε αυτό το χρονικό διάστημα, καθώς περιόρισε το εισόδημά τους. Η επίδρασή της θα συνεχιστεί τουλάχιστον στο δεύτερο εξάμηνο. Άλλωστε, υποχώρηση του όγκου του Λιανικού Εμπορίου συνεχίζεται στην αρχή του τρίτου τριμήνου. Από την άλλη πλευρά, είναι, δεδομένων των έκτακτων συνθηκών, αρκετά ήπια, 2,7%, παρόμοιας έντασης με τους δύο τελευταίους μήνες του προηγούμενου τριμήνου (-3,0%). Συνεπώς, δεν υφίσταται λόγος σημαντικής μείωσης της απασχόλησης στον κλάδο, όμως η υποχώρηση της δραστηριότητας που αναμένεται να συνεχιστεί στους υπόλοιπους μήνες του 2020, θα μετριάσει την άνοδο της απασχόλησης που καταγράφηκε στον τομέα στα πρώτα δύο τρίμηνά του.

Από την άλλη πλευρά, η τρέχουσα δυσμενής συγκυρία έχει δημιουργήσει συγκεκριμένες ανάγκες παροχής υπηρεσιών, π.χ. υγείας, κοινωνικής μέριμνας, δημιουργίας υπηρεσιών διαδικτύου, χερσαίων ταχυμεταφορών (courier), οι οποίες, παρά τη γενικότερη υποχώρηση της οικονομικής δραστηριότητας, θα συντηρήσουν ή και θα αυξήσουν τις θέσεις εργασίας στους αντίστοιχους κλάδους. Ενδεικτικά αναφέρονται οι 6,2 χιλ. προσλήψεις υγειονομικού προσωπικού στο δημόσιο τομέα. Εξ' αυτών θα προέλθει η μεγάλη πλειοψηφία των εξαγγελθεισών σχεδόν 7,3 χιλ. προσλήψεων μόνιμου προσωπικού το επόμενο χρονικό διάστημα. Τα μέτρα για την προστασία της απασχόλησης συντηρούν ένα μέρος των απειλούμενων θέσεων εργασίας, όπως προκύπτει και από την ανάλυση στο πλαίσιο 3.2, στη συνέχεια της τρέχουσας ενότητας, σχετικά με τις πρώτες επιδράσεις της πανδημίας στην απασχόληση. Επιπλέον, εξαιτίας των ιδιαίτερα δυσμενών συνθηκών στην αγορά εργασίας, ενδεχομένως ένα σημαντικό τμήμα όσων έχουν απωλέσει την απασχόλησή τους ή θα τη χάσουν, να αποθαρρυνθούν να αναζητήσουν εργασία, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα. Αυτή η εξέλιξη συνέβη στο δεύτερο τρίμηνο, σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ.

Ο δημόσιος τομέας προσφέρει και το 2020 προσωρινή απασχόληση μέσω προγραμμάτων του ΟΑΕΔ, με σημαντικότερο το πρόγραμμα κοινωφελούς χαρακτήρα στην τοπική αυτοδιοίκηση, με 36,5 χιλ. ωφελούμενους για οκτάμηνη απασχόληση, θέσεις εργασίας οι οποίες θα υφίστανται καθ' όλο το δεύτερο εξάμηνο και στην αρχή του 2021. Προσφάτως εγκρίθηκαν η παράταση του ειδικού προγράμματος απασχόλησης 4.000 μακροχρόνια ανέργων στο δημόσιο τομέα υγείας για επιπλέον 12 μήνες, καθώς και η νέα παράταση του προγράμματος κοινωφελούς χαρακτήρα σε κέντρα υποδοχής και ταυτοποίησης και σε δομές φιλοξενίας, με 1.690 ωφελούμενους.

¹⁷ Πηγές: Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας, Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών

Το επόμενο έτος, βασική προϋπόθεση για την ανάκαμψη της απασχόλησης θα αποτελέσει η ομαλοποίηση των εξελίξεων αναφορικά με την πανδημία. Τυχόν σημαντική κλιμάκωση της υγειονομικής κατάστασης θα έχει περαιτέρω αρνητικές συνέπειες για την οικονομία και την απασχόληση. Εφόσον τα τρέχοντα δεδομένα σχετικά με τις υγειονομικές συνθήκες δεν μεταβληθούν σημαντικά, εγχωρίως και διεθνώς, κυρίως στην Ευρωζώνη, όπως προβλέπεται στο βασικό σενάριο μακροοικονομικών εξελίξεων, η ανάκαμψη της απασχόλησης θα προέλθει από τη δραστηριότητα στον κλάδο του Τουρισμού, χωρίς τους περιορισμούς στη λειτουργία του φέτος. Αυτή θα πραγματοποιηθεί υπό τα δεδομένα και τους νέους κανονισμούς υγειονομικής ασφάλειας. Επιπρόσθετα, το παγκόσμιο εμπόριο θα αναθερμανθεί σημαντικά, τονώνοντας τις εξαγωγές προϊόντων και τις μεταφορές, με αντίστοιχο αντίκτυπο στους κλάδους παραγωγής τους και κατά συνέπεια και στην απασχόλησή τους. Η μη ανάγκη λήψης ισχυρών περιοριστικών μέτρων για την προστασία της δημόσιας υγείας θα ευνοήσει το λιανικό εμπόριο. Η ζήτηση για το συγκεκριμένο κλάδο θα ευνοηθεί και από φοροελαφρύνσεις που έχουν εξαγγελθεί για το προσεχές έτος και περιλαμβάνονται στο Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2021, όπως η μείωση των ασφαλιστικών εισφορών κατά τρεις μονάδες από την 01/01/2021 και η αναστολή της εισφοράς αλληλεγγύης για τα εισοδήματα μισθωτών του ιδιωτικού τομέα, τα οποία θα ενισχύσουν το διαθέσιμο (μετά φόρων) εισόδημα.

Τονωτικά στην εγχώρια απασχόληση το προσεχές έτος θα επενεργήσει και ο δημόσιος τομέας, τουλάχιστον μέσω των προσλήψεων στο σύστημα υγείας και των προγραμμάτων απασχόλησης του ΟΑΕΔ. Δεν αναμένεται ουσιαστική ώθηση στην απασχόληση από τις επενδύσεις και τον κατασκευαστικό τομέα όσο δεν υφίσταται τα φαρμακευτικά μέσα για την πρόληψη και την καταπολέμηση του νέου κορωνοϊού. Η έναρξη εκταμίευσης πόρων από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης, όπως επίσης για την προγραμματική περίοδο 2021-2027 αναμένεται να ξεκινήσει στο δεύτερο εξάμηνο του επόμενου έτους, μάλλον γύρω από την έναρξη του τέταρτου τριμήνου.

Ευνόητα, εάν η υγειονομική κρίση εκτραχυνθεί, οι παραπάνω προβλέψεις εξελίξεων θα ανατραπούν, με παρόμοιες επιπτώσεις στην τάση της ανεργίας. Όμως, σε μια τέτοια περίπτωση θα ληφθούν πρόσθετα μέτρα στήριξης ή θα επαναληφθούν ορισμένα/πολλά εξ' αυτών που εφαρμόστηκαν/εφαρμόζονται φέτος, μετριάζοντας τις επιπτώσεις της πανδημίας στην ανεργία.

Ανακεφαλαιώνοντας, υπό τις παραπάνω επιμέρους προβλέψεις τάσεων στην απασχόληση σε κλάδους με βαρύτητα για την ελληνική οικονομία ή που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία θέσεων εργασίας στα πρόσφατα έτη, στο βασικό σενάριο μακροοικονομικών εξελίξεων, το ποσοστό ανεργίας αναμένεται να διαμορφωθεί σε 18,0% το 2020 και να υποχωρήσει ήπια στο επόμενο έτος (17,0%). Στο σενάριο νέας ισχυρής έξαρσης του COVID-19, σε πολλές χώρες, ιδίως της Ευρωζώνης, και στην Ελλάδα, η ανεργία θα ενισχυθεί περαιτέρω και ταχύτερα το 2021 από ότι φέτος (19,5% - 20,5%).

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία Ερευνών Οικονομικής Συγκυρίας του IOBE, κατά το τρίμηνο Ιουλίου- Σεπτεμβρίου του 2020 σε σχέση με το β' τρίμηνο του έτους, καταγράφεται βελτίωση ως προς τις προβλέψεις για τις βραχυπρόθεσμες προοπτικές της απασχόλησης σε όλους τους τομείς πλην της Βιομηχανίας. Σε σχέση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους, σημειώθηκε μικρή ενίσχυση στο Λιανικό εμπόριο και τις Κατασκευές, μικρή υποχώρηση στη Βιομηχανία, ενώ στις Υπηρεσίες η υποχώρηση ήταν εντονότερη. Αναλυτικότερα:

Στη Βιομηχανία, το μέσο ισοζύγιο των +2,5 μονάδων του προηγούμενου τριμήνου μειώθηκε κατά 11 μονάδες κατά το γ' τρίμηνο του 2020. Σε σχέση με την αντίστοιχη περυσινή επίδοση, ο μέσος τριμηνιαίος δείκτης είναι χαμηλότερος κατά 5 μονάδες περίπου. Το εξεταζόμενο τρίμηνο, το ποσοστό των βιομηχανικών επιχειρήσεων που προβλέπει πτώση της απασχόλησής του το προσεχές χρονικό διάστημα βρίσκεται στο 20%, ενώ σημειώνει μείωση στο 12% (από 15%) το ποσοστό εκείνων που αναμένουν αύξηση στον αριθμό των θέσεων εργασίας τους. Ωστόσο, η μεγάλη πλειονότητα των επιχειρήσεων του τομέα (68% από 72%) προβλέπει σταθερότητα σε όρους απασχόλησης.

Στις Κατασκευές, οι σχετικές προβλέψεις υποδηλώνουν έντονη βελτίωση στο χαμηλό ωστόσο ισοζύγιο της απασχόλησης του τομέα, το οποίο διαμορφώθηκε στις -30 μονάδες (από -68 μονάδες), σε κατά ελαφρά υψηλότερο επίπεδο σε σύγκριση με το ίδιο χρονικό διάστημα του 2019 (-41 μονάδες). Στο εξεταζόμενο τρίμηνο, το 41% (από 72%) των επιχειρήσεων του τομέα προβλέπουν λιγότερες θέσεις

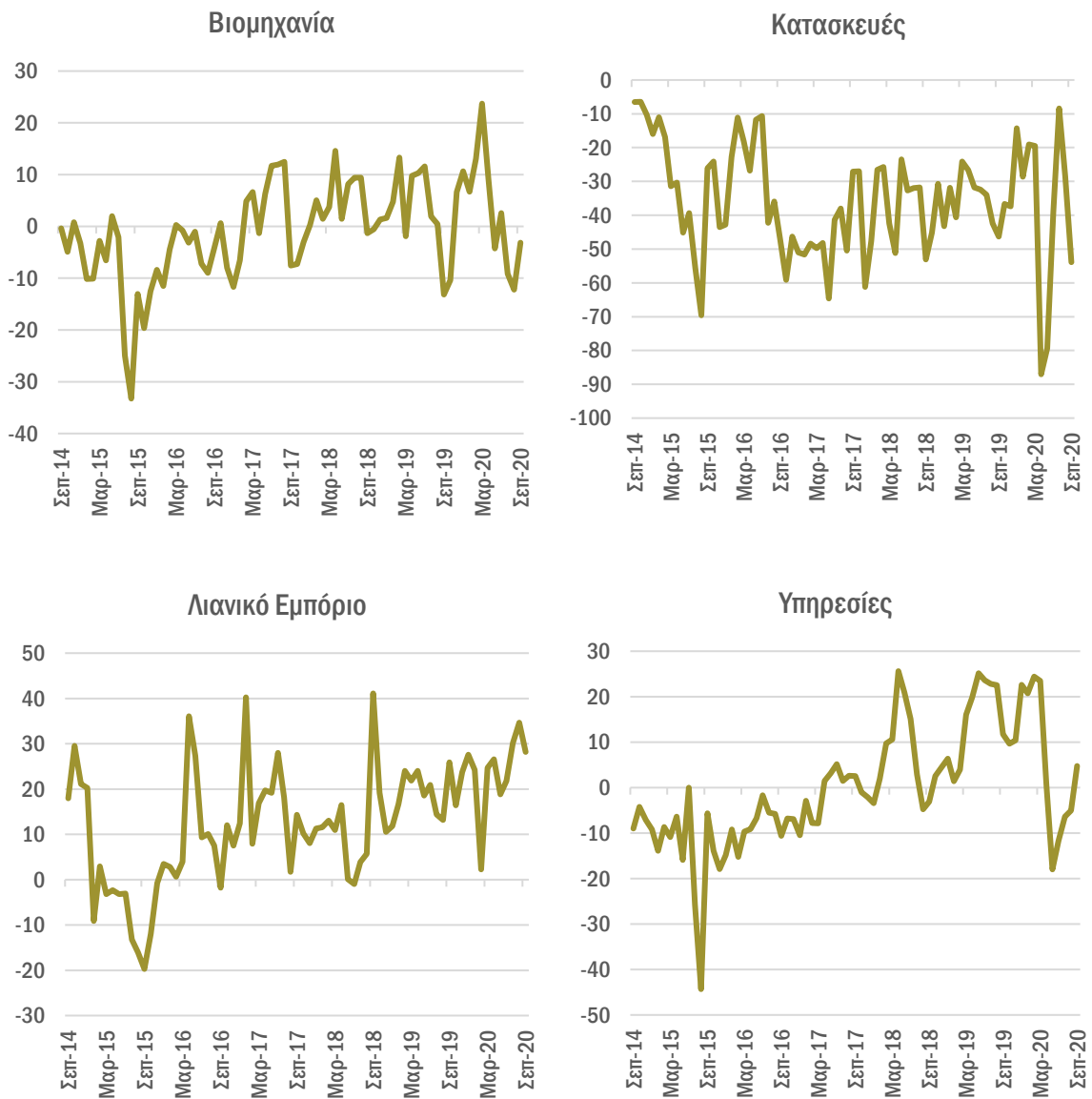
εργασίας, ενώ διαμορφώνεται στο 11% (από 4%) το ποσοστό των ερωτηθέντων που αναμένουν άνοδο της απασχόλησης. Σε επίπεδο επιμέρους κλάδων, η αισθητή βελτίωση του σχετικού δείκτη στα Δημόσια έργα (-43 από -71 μον.) συνοδεύεται από αντίστοιχη ενίσχυση του δείκτη στις Ιδιωτικές Κατασκευές (-23 από -65 μον.).

Ο δείκτης των προβλέψεων για την απασχόληση στο Λιανικό Εμπόριο ενισχύθηκε ήπια κατά το τρίτο τρίμηνο του έτους σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, στις +31 μονάδες (από +22). Επιπλέον, αυτή η επίδοση βρίσκεται αρκετά υψηλότερα, κατά 13 μονάδες, σε σύγκριση με την αντίστοιχη περυσινή. Μόλις το 4% των επιχειρήσεων του τομέα αναμένει μείωση των θέσεων εργασίας, ενώ το 35% (από 26%) προβλέπει άνοδο της απασχόλησης, με όσους αναμένουν σταθερότητα να κινούνται στο 61% (από 70%) του συνόλου. Στους επιμέρους εξεταζόμενους κλάδους σημειώνεται αύξηση του σχετικού ισοζυγίου σε όλους τους κλάδους, πλην του κλάδου Υφασμάτων-Ένδυσης-Υπόδησης, όπου παρατηρείται αισθητή μείωση.

Στις Υπηρεσίες οι σχετικές προβλέψεις το εξεταζόμενο τρίμηνο υποδηλώνουν ήπια βελτίωση σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, σε αντίθεση με το αντίστοιχο περυσινό χρονικό διάστημα. Έτσι, το σχετικό ισοζύγιο των -10 μονάδων του προηγούμενου τριμήνου, ενισχύθηκε κατά το εξεταζόμενο τρίμηνο στις -2 μονάδες, ενώ σε σχέση με το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2019 μειώθηκε κατά 21 μονάδες. Από τις επιχειρήσεις του τομέα, το 17% (από 21% το προηγούμενο τρίμηνο) αναμένει μείωση της απασχόλησης, με το ποσοστό εκείνων που προβλέπουν αύξηση να διαμορφώνεται στο 14% (από 11% στο προηγούμενο τρίμηνο). Σε κλαδικό επίπεδο, η τάση είναι έντονα ανοδική στον κλάδο Πληροφορικής και στα Ξενοδοχεία-Εστιατόρια, ενώ στους υπόλοιπους εξεταζόμενους κλάδους είναι πτωτική.

Διάγραμμα 3.12

Προβλέψεις για την απασχόληση (ισοζύγιο απαντήσεων διαφορά θετικών – αρνητικών απαντήσεων)

Πηγή: IOBE

Κατά το τρίμηνο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2020, σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, καταγράφεται βελτίωση ως προς τις προβλέψεις για τις βραχυπρόθεσμες προοπτικές της απασχόλησης σε όλους τους τομείς πλην της Βιομηχανίας

Πλαίσιο 3.2

Αρχικές επιπτώσεις του COVID-19 στην απασχόληση (β' τρίμ. 2020)

Η εμφάνιση και ραγδαία εξάπλωση του νέου κορωνοϊού COVID-19 από τον περασμένο Μάρτιο, πέρα από τις αρνητικές συνέπειες στην υγεία του πληθυσμού, εγχωρίως και διεθνώς, διατάραξε την ομαλή κοινωνική ζωή και είχε ισχυρές επιπτώσεις σε βασικές οικονομικές μεταβλητές. Σε αυτές τις μεταβλητές περιλαμβάνεται η απασχόληση, η οποία επηρεάστηκε αρνητικά από την αναστολή λειτουργίας συγκεκριμένων δραστηριοτήτων, τους περιορισμούς στις μετακινήσεις εντός της χώρας, καθώς και στις διεθνείς επιβατικές μετακινήσεις, κυρίως στο δίμηνο Μαρτίου-Απριλίου. Σκοπός της ανάλυσης που ακολουθεί είναι η συνοπτική παρουσίαση των αρχικών συνεπειών που είχε ο COVID-19 στην απασχόληση στην Ελλάδα, σε συνάρτηση με τις τάσεις στην οικονομική δραστηριότητα. Η ανάλυση θα γίνει σε επίπεδο μονοψήφιων κλάδων κατά ΣΤΑΚΟΔ-08 και θα αφορά στην αξιολόγηση των εξελίξεων κατά το δεύτερο τρίμηνο φέτος συγκριτικά με την αντίστοιχη περυσινή περίοδο, καθώς δεν είναι διαθέσιμα στοιχεία κλαδικής απασχόλησης με μεγαλύτερη συχνότητα. Οι τάσεις θα συγκριθούν με τις αντίστοιχες στο πρώτο τρίμηνο του 2020. Επιπλέον, θα διερευνηθούν τυχόν άλλες ποιοτικές αλλαγές στην απασχόληση, δηλαδή ως προς τη διάρθρωσή της σε μερική και πλήρη και ως προς τη θέση που έχουν οι απασχολούμενοι στο επάγγελμα (αυτοαπασχολούμενοι με ή χωρίς προσωπικό, μισθωτοί).

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, στην αρχή της ενότητας της έκθεσης για την απασχόληση και την ανεργία, το β' τρίμ. του 2020 η απασχόληση εγχωρίως περιορίστηκε κατά 112,4 χιλ. άτομα συγκριτικά με το ίδιο τρίμηνο του 2019, στους 3.844,0 χιλ. απασχολούμενους, όταν το α' τρίμ. φέτος η απασχόληση ενισχυόταν κατά 1,0% ή κατά 38,6 χιλ. άτομα συγκριτικά με πριν ένα έτος (από τους 3.814,0 χιλ. στους 3.852,6 χιλ. απασχολούμενους). Η εξέλιξη του κύκλου εργασιών του συνόλου των επιχειρήσεων εγχωρίως δεν είναι ίδια, αφού περιορίστηκε σε αμφότερα τα τρίμηνα του 2020, έναντι της αντίστοιχης περιόδου πέρυσι. Στο α' τρίμ. φέτος κατά 2,9% (από τα €67,0 δισεκ. στα €65,1 δισεκ.) ενώ στο β' τρίμ. η μείωση ήταν πολύ ισχυρότερη, φτάνοντας το 25,1% ή τα €19,8 δισεκ. (από τα €78,8 δισεκ. το β' τρίμ. του 2019 στα €59,0 δισεκ. ένα χρόνο μετά).

Αναλυτικότερα, σε επίπεδο κλάδων, η μεγαλύτερη υποχώρηση της συνολικής απασχόλησης το β' τρίμ. του τρέχοντος έτους σε σχέση με την ίδια περίοδο πέρυσι σημειώθηκε, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, στον Τουριστικό κλάδο, κατά 82,3 χιλ. απασχολούμενους ή 20,4%, ενώ στο α' τρίμ. του 2020 η αντίστοιχη μεταβολή ήταν θετική, κατά 6,9 χιλ. άτομα ή κατά 2,1%. Ο κύκλος εργασιών του συγκεκριμένου κλάδου περιορίστηκε το β' τρίμ. του 2020 κατά 78,8% ή κατά €2,6 δισεκ., σε μόλις €0,7 δισεκ., υποχώρηση η οποία ήταν η ισχυρότερη μεταξύ των διψήφιων κλάδων της ελληνικής οικονομίας. Πάντως και στο α' τρίμ. του τρέχοντος έτους, όταν η απασχόληση ενισχυόταν, η τάση στη δραστηριότητα επίσης ήταν πτωτική, κατά 11,8% ή κατά €0,2 δισεκ.

Δεύτερη μεγαλύτερη σε αριθμό απασχολούμενων κατά το β' τρίμ. φέτος ήταν η μείωση της απασχόλησης στον Πρωτογενή τομέα, κατά 29,6 χιλ. άτομα (-6,5%), σε συνέχεια ισχυρότερης μείωσης το α' τρίμ. του 2020, κατά 41,9 χιλ. απασχολούμενους. Η υποχώρηση του κύκλου εργασιών στο χρονικό διάστημα Απριλίου-Ιουνίου ήταν – σχετικά με τους υπόλοιπους κλάδους – μικρή, 3,4%. Επιπλέον, παρότι στο αρχικό τρίμηνο φέτος ο κύκλος εργασιών ενισχύθηκε κατά 5,3%, αυτό το γεγονός δεν απέτρεψε την υποχώρηση της απασχόλησης.

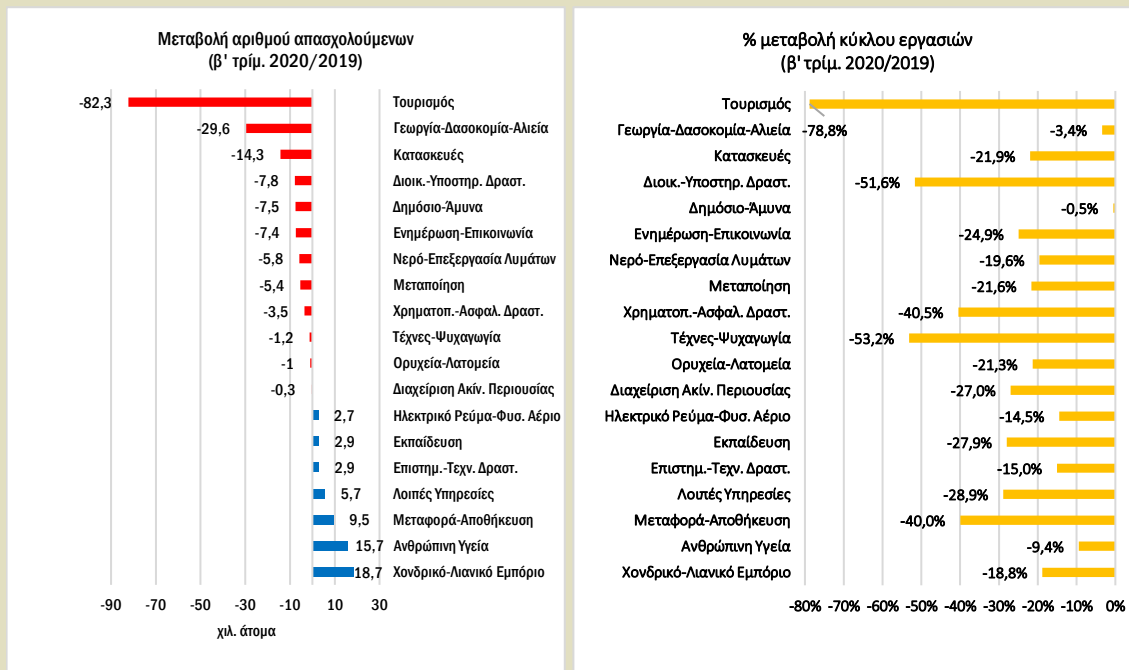
Εκτεταμένη ήταν η μείωση της απασχόλησης το β' τρίμ. του 2020 στις Κατασκευές κατά 14,3 χιλ. άτομα (στους 136,1 χιλ. απασχολούμενους) ή κατά 9,5%. Παράλληλα μειώθηκε ο κύκλος εργασιών του κλάδου κατά 21,9% ή κατά €0,5 δισεκ. στα €1,9 δισεκ. Το α' τρίμ. του 2020 η απασχόληση αλλά και ο κύκλος εργασιών στο συγκεκριμένο κλάδο επίσης παρουσίασαν πτώση συγκριτικά με την ίδια περίοδο του 2019, κατά 5,1 χιλ. απασχολούμενους και 3,5% αντίστοιχα.

Από την άλλη πλευρά υπάρχουν κλάδοι, όπως αναφέρθηκε στο οικείο κεφάλαιο της τριμηνιαίας έκθεσης, των οποίων η απασχόληση διευρύνθηκε, παρά την πανδημία του COVID-19. Ο κλάδος με τη μεγαλύτερη αύξηση ήταν αυτός του Χονδρικού-Λιανικού εμπορίου, όπου η απασχόληση ενισχύθηκε τόσο το α' τρίμ. του 2020 (κατά 29,9 χιλ. ή +4,4%) όσο και κατά το β' τρίμ. (κατά 18,7 χιλ. ή +2,7%). Παράλληλα, ο κύκλος εργασιών του συγκεκριμένου κλάδου αυξήθηκε ελαφρώς το α' τρίμ. του 2020, κατά 1,3%, ενώ περιορίστηκε

εκτεταμένα στο επόμενο, κατά 18,8%. Ενδεχομένως η τάση στην απασχόληση να οφείλεται στη σημαντική ενίσχυση της ζήτησης από supermarkets κατά την περίοδο του lockdown.

Διάγραμμα 3.13

Εξέλιξη κλαδικής απασχόλησης και κύκλου εργασιών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Έπεται σε άνοδο απασχόλησης ο κλάδος Δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας, όπου το β' τρίμ. η απασχόληση ανήλθε κατά 15,7 χιλ. (+6,3%), ενώ και στο α' τρίμ. διευρύνθηκε κατά 16,2 χιλ. άτομα (+6,6%). Αυτή η εξέλιξη μάλλον οφείλεται κυρίως στις έκτακτες ανάγκες για επιπλέον προσωπικό (γιατροί, νοσηλευτές, παραϊατρικό προσωπικό) λόγω της πανδημίας. Όμως, ενώ ο κύκλος εργασιών του κλάδου ενισχύθηκε ήπια στο α' τρίμ. του 2020 κατά 2,8%, συρρικνώθηκε στο επόμενο τρίμηνο, κατά 18,8%, στα €463,0 εκατ. Πιθανόν αυτή η διαφορετική τάση σε σχέση με την απασχόληση να αντανakλά τον προληπτικό χαρακτήρα μέρους των προσλήψεων που πραγματοποιήθηκαν, προκειμένου να είναι διαθέσιμες σε ενδεχόμενη έξαρση της πανδημίας.

Από τις παραπάνω τάσεις σε απασχόληση και δραστηριότητα κατά το δεύτερο τρίμηνο δεν προκύπτει σαφής συσχέτιση μεταξύ τους. Οι ιδιαιτερότητες κάθε κλάδου σε αυτές τις πρωτοφανείς συνθήκες επηρέασαν την απασχόλησή τους. Επιπρόσθετα, στους περισσότερους από τους κλάδους με τις μεγαλύτερες μεταβολές στην απασχόληση, η τάση της δεν άλλαξε μεταξύ α' και β' τρίμ. φέτος, δηλαδή από τις επιδράσεις του COVID-19.

Όμως, είναι πιθανό οι θέσεις εργασίας να επηρεάστηκαν από έναν εξωγενή παράγοντα σε όλους τους κλάδους, τις παρεμβάσεις πολιτικής που έγιναν για τη διατήρησή τους. Ως προς αυτή την παράμετρο, σημειώνεται ότι μεγάλο μέρος των επιχειρήσεων των ανωτέρω κλάδων συμπεριλήφθηκε στους πληττόμενους από την πανδημία του κορωνοϊού, με αποτέλεσμα να τύχουν στήριξης από αυτές τις παρεμβάσεις (αποζημίωση ειδικού σκοπού, παράταση προθεσμιών καταβολής ασφαλιστικών εισφορών, αναστολή είσπραξης βεβαιωμένων και ληξιπρόθεσμων οφειλών, έκπτωση 25% στις ασφαλιστικές εισφορές αυτοτελώς απασχολούμενων και ελευθέρων επαγγελματιών κ.ά.). Σε συνδυασμό με την ανάλυση που προηγήθηκε για τις τάσεις στην απασχόληση και τη δραστηριότητα, προκύπτουν ενδείξεις ότι τα ανωτέρω μέτρα υποστήριξαν τις θέσεις εργασίας στον κλάδο Χονδρικού-Λιανικού εμπορίου, καθώς ενώ μειώθηκε έντονα ο κύκλος εργασιών του στο β' τρίμ., η απασχόλησή του ενισχύθηκε. Αντίθετα, δεν φαίνεται να άσκησαν θετικές επιδράσεις στην απασχόληση των κλάδων Τουρισμού και Κατασκευών, καθώς και του

Πρωτογενή τομέα αφού η πτώση του κύκλου εργασιών συνοδεύτηκε και από μείωση της απασχόλησής τους.

Προχωρώντας στην ανάλυση των τάσεων σε περισσότερο ποιοτικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης, από τα στοιχεία ρών μισθωτής απασχόλησης που δημοσιεύει το σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ» του Υπουργείου Εργασίας (Πίνακας 3.11), το β' τρίμ. του 2020 οι προσλήψεις ήταν μειωμένες κατά 56,9% ή κατά 509,0 χιλ. άτομα συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019 (στις 386,2 χιλ.), ενώ οι αποχωρήσεις μειώθηκαν κατά 52,4% ή κατά 339,2 χιλ. άτομα (στις 308,4 χιλ.). Σε ότι αφορά τις αποχωρήσεις, το μεγαλύτερο μερίδιο σε αυτές έχουν οι απολύσεις (58% των αποχωρήσεων το β' τρίμ. 2019 και 55,4% το β' τρίμ. 2020). Σαν αποτέλεσμα των ανωτέρω μεταβολών, το ισοζύγιο απασχόλησης παραμένει θετικό το β' τρίμ. φέτος κατά 77,8 χιλ. άτομα, αλλά είναι σημαντικά μειωμένο συγκριτικά με το β' τρίμ. του 2019 κατά 68,6% ή κατά 169,8 χιλ. άτομα (247,6 χιλ.) και η μείωσή του οφείλεται κυρίως στη μεγαλύτερη συρρίκνωση των προσλήψεων συγκριτικά με τις αποχωρήσεις. Επομένως, από αυτά τα στοιχεία προκύπτουν ενδείξεις στήριξης υφιστάμενων θέσεων εργασίας από τα ληφθέντα μέτρα για τον COVID-19.

Πίνακας 3.11

Ισοζύγιο ρών μισθωτής απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα

	06/2019	06/2020	Διαφορά		β' τρίμ. 2019	β' τρίμ. 2020	Διαφορά	
Προσλήψεις	289.489	238.353	-51.136	-17,7%	895.194	386.165	-509.029	-56,9%
Αποχωρήσεις	258.082	200.785	-57.297	-22,2%	647.608	308.417	-339.191	-52,4%
ΑΠΟΛΥΣΕΙΣ	164.938	118.539	-46.399	-28,1%	375.934	170.786	-205.148	-54,6%
ΟΙΚΕΙΟΘΕΛΩΣ	93.144	82.246	-10.898	-11,7%	271.674	137.631	-134.043	-49,3%
Ισοζύγιο	31.407	37.568	6.161	19,6%	247.586	77.748	-169.838	-68,6%

Πηγή: ΕΡΓΑΝΗ

Λαμβάνοντας υπόψη τη θέση στο επάγγελμα που είχαν οι απασχολούμενοι, προκύπτει ότι η μεγαλύτερη αναλογικά μείωση της απασχόλησης παρουσιάστηκε το β' τρίμ. φέτος στους μισθωτούς, ο αριθμός των οποίων περιορίστηκε κατά 3,2% ή κατά 86,0 χιλ. (στους 2.612,0 χιλ.) σε σχέση με το ίδιο τρίμηνο του 2019 (Πίνακας 3.12). Ίδια αναλογικά ήταν η πτώση στον αριθμό των απασχολούμενων που ήταν βοηθοί σε οικογενειακή επιχείρηση, 3,1% ή 3,9 χιλ. άτομα (στους 122,9 χιλ.). Η μείωση του αριθμού των αυτοαπασχολούμενων (με ή χωρίς προσωπικό) διαμορφώθηκε σε 22,5 χιλ. ή σε 2,0% (στους 1.109,1 χιλ.). Επομένως, όλες οι κατηγορίες απασχόλησης ως προς τη θέση στο επάγγελμα πλήγηκαν από την πανδημία, και οι αρνητικές συνέπειες ήταν αναλογικά εντονότερες για τους μισθωτούς. Συνεκτιμώντας τα στοιχεία του συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ», από τα οποία προέκυψε εντονότερη υποχώρηση των προσλήψεων σε σχέση με τις αποχωρήσεις, αυτή η εξέλιξη μάλλον προήλθε από τη μη πραγματοποίηση εποχικών προσλήψεων φέτος.

Πίνακας 3.12

Εξέλιξη απασχόλησης κατά θέση στο επάγγελμα

	β' τρίμ. 2019	β' τρίμ. 2020	Διαφορά	
Αυτοαπασχολούμενοι (με ή χωρίς προσωπικό)	1.131,6	1.109,1	-22,5	-2,0%
Μισθωτός	2.698,0	2.612,0	-86,0	-3,2%
Βοηθός στην οικογενειακή επιχείρηση	126,8	122,9	-3,9	-3,1%
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	3.956,4	3.844,0	-112,4	-2,8%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διερεύνηση της επίδρασης της πανδημίας στη διάρθρωση της ανεργίας ως προς την ημερήσια διάρκειά της (πλήρης/μερική απασχόληση). Το α' τρίμ. φέτος, στη μεγαλύτερη διάρκεια του οποίου η οικονομία λειτούργησε κανονικά, τόσο η μερική όσο και η πλήρης απασχόληση παρουσίασαν άνοδο, η οποία ήταν υψηλότερη ως ποσοστό στην πρώτη κατηγορία. Η μερική απασχόληση ενισχύθηκε

κατά 4,4% σε σχέση με πριν ένα έτος, με αποτέλεσμα ο αριθμός των μερικά απασχολούμενων να ανέλθει στους 364,6 χιλ., ενώ η αντίστοιχη αύξηση στους πλήρως απασχολούμενους διαμορφώθηκε σε 0,7% και ο αριθμός τους στους 3.482,3 χιλ. (Πίνακας 3.13). Στο επόμενο τρίμηνο παρουσιάστηκε σε αμφότερες τις κατηγορίες απασχόλησης μείωση, η οποία ήταν ισχυρότερη στην κατηγορία της πλήρους απασχόλησης. Ο αριθμός των πλήρως απασχολούμενων μειώθηκε κατά 3,0% ενώ ο αριθμός των μερικώς απασχολούμενων περιορίστηκε κατά 1,5%. Σαν αποτέλεσμα των ανωτέρω μεταβολών, το μερίδιο της μερικής απασχόλησης αυξήθηκε ελαφρώς τόσο το α' τρίμ. του 2020 (στο 9,5% από 9,2% ένα έτος νωρίτερα) όσο και το β' τρίμ. του 2020 (στο 9,2% από 9,1%). Συνεπώς, ανεξαρτήτως των επιπτώσεων της πανδημίας, διαφαίνεται μια τάση ενίσχυσης της μερικής απασχόλησης στην Ελλάδα.

Πίνακας 3.13
Εξέλιξη πλήρους και μερικής απασχόλησης

	α' τρίμ. 2019	α' τρίμ. 2020	α' τρίμ. 2019- α' τρίμ. 2020	β' τρίμ. 2019	β' τρίμ. 2020	β' τρίμ. 2019- β' τρίμ. 2020		
Μερική απασχόληση	349,2	364,6	15,4	4,4%	359,3	354,0	-5,3	-1,5%
Πλήρης απασχόληση	3.459,4	3.482,3	22,9	0,7%	3.591,1	3.485,1	-106,0	-3,0%
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	3.808,6	3.846,9	38,3	1,0%	3.950,4	3.839,1	-111,3	-2,8%

Πηγή: Eurostat

Σχετικά με τις ενδείξεις επίδρασης της πανδημίας στην τηλεργασία, το μερίδιο των ατόμων που εργάζεται συνήθως από το σπίτι του ή εργάζεται μερικές φορές από το σπίτι του (στο σύνολο της απασχόλησης) αυξήθηκε από 5,3% το β' τρίμ. του 2019 στο 10,7% το β' τρίμ. του 2020, με παράλληλη μείωση του ποσοστού των ατόμων που δεν εργάζεται σπίτι του από το 94,7% στο 89,3% (Πίνακας 3.14). Η αύξηση προήλθε αποκλειστικά από την άνοδο του μεριδίου των ατόμων που εργάζονται συνήθως από το σπίτι (από 1,9% σε 7,4%), καθώς το ποσοστό των ατόμων που εργάζεται από το σπίτι του μερικές φορές περιορίστηκε οριακά (από 3,4% σε 3,3%).

Οι κλάδοι που παρουσιάζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά τηλεργασίας και ταυτόχρονα την υψηλότερη αύξηση αυτών είναι οι κλάδοι Εκπαίδευσης (47,4% το β' τρίμ. 2020 από 19,6% το β' τρίμ. 2019), Ενημέρωσης-Επικοινωνίας (26,6% από 12,1%), Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας (24,3% από 17,3%), Επαγγελματικών-Επιστημονικών-Τεχνικών δραστηριοτήτων (25,0% από 15,6%) και Χρηματοπιστωτικών-Ασφαλιστικών δραστηριοτήτων (19,4% το β' τρίμ. του 2020 από 7,9% το β' τρίμ. 2019).

Πίνακας 3.14
Εξέλιξη ποσοστού τηλεργασίας στη συνολική απασχόληση

	Εργάζεται συνήθως στο σπίτι του	Εργάζεται μερικές φορές στο σπίτι του	Δεν εργάζεται στο σπίτι του
β' τρίμ. 2019	1,9%	3,4%	94,7%
β' τρίμ. 2020	7,4%	3,3%	89,3%
ΔΙΑΦΟΡΑ	+5,5%	-0,1%	-5,4%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Συμπερασματικά, από την ανάλυση που προηγήθηκε προέκυψε ότι ο κλάδος που επηρεάστηκε περισσότερο αρνητικά σε όρους απασχόλησης από την πανδημία του COVID-19 το δεύτερο τρίμηνο του τρέχοντος έτους ήταν αυτός του Τουρισμού, με τον Πρωτογενή τομέα και τις Κατασκευές να έπονται σε περιορισμό της απασχόλησής τους. Στον αντίποδα, στο Χονδρικό-Λιανικό εμπόριο και τον κλάδο Υγείας-Κοινωνικής μέριμνας σημειώθηκε την ίδια περίοδο η μεγαλύτερη ενίσχυση της απασχόλησης. Η ανάλυση των στοιχείων δραστηριότητας έδειξε ότι η τάση της απασχόλησης σε αυτούς τους κλάδους συχνά δεν σχετίζεται με την εξέλιξη της δραστηριότητάς τους. Η κλαδική απασχόληση επηρεάστηκε από τις ιδιαιτερότητες κάθε κλάδου τη συγκεκριμένη περίοδο, κυρίως σε σχέση με την πανδημία (π.χ. αναστολή δραστηριότητας στον κλάδο του τουρισμού, κάλυψη έκτακτων, δυνητικών υγειονομικών αναγκών, ενισχυμένη ζήτηση από supermarkets), αλλά και από τις παρεμβάσεις πολιτικής που έγιναν για τη

διατήρηση της απασχόλησης τους (π.χ. μέρος της αύξησης στο Χονδρικό – Λιανικό Εμπόριο). Ωστόσο, τα μέτρα στήριξης δεν φαίνεται ότι υποστήριξαν την απασχόληση σε όλους τους πληττόμενους κλάδους, καθώς σε ορισμένους εξ' αυτών περιορίστηκε σημαντικά (Τουρισμός, Κατασκευές).

Σε ότι αφορά το ισοζύγιο προσλήψεων-αποχωρήσεων μισθωτών, το β' τρίμ. φέτος παρέμεινε θετικό, αν και σημαντικά μειωμένο σε σχέση με το β' τρίμ. πέρυσι, κυρίως λόγω της μεγαλύτερης συρρίκνωσης των προσλήψεων σε σχέση με πριν ένα έτος, συγκριτικά με τις αποχωρήσεις. Επομένως, από αυτά τα στοιχεία προκύπτουν ενδείξεις στήριξης υφιστάμενων θέσεων εργασίας από τα ληφθέντα μέτρα για τον COVID-19 (αποζημίωση ειδικού σκοπού, πρόγραμμα επιστρεπτέας προκαταβολής, πρόγραμμα επιδότησης επιτοκίου, αναστολή πληρωμής φόρων-εισφορών κ.ά.). Παρά τις παρεμβάσεις πολιτικής, οι αρνητικές συνέπειες της πανδημίας ήταν εντονότερες για την κατηγορία των μισθωτών σε σχέση με τους αυτοαπασχολούμενους (με ή χωρίς προσωπικό) και αυτό πιθανόν οφείλεται περισσότερο στην εποχική απασχόληση, η οποία δεν πραγματοποιήθηκε φέτος στο δεύτερο τρίμηνο.

Αναφορικά με τις τάσεις σε πλήρη και μερική απασχόληση, δεν προέκυψε από τα σχετικά στοιχεία για τα δύο πρώτα τρίμηνα φέτος μια διαφορετική δυναμική λόγω των επιπτώσεων του νέου κορωνοϊού, με το μερίδιο της μερικής απασχόλησης στις συνολικές θέσεις εργασίας να ενισχύεται σε αμφότερα τα τρίμηνα. Τέλος το β' τρίμ. του 2020 το ποσοστό των ατόμων που εργάζεται από το σπίτι ή εργάζεται μερικές φορές από το σπίτι διπλασιάστηκε σε σχέση με ένα χρόνο πριν, με την άνοδο να προέρχεται αποκλειστικά από την αύξηση του μεριδίου των ατόμων που εργάζεται συνήθως από το σπίτι του. Καθώς η υγειονομική κρίση είναι φαίνεται πως θα είναι πολυκύμαντη, αφού έχει εισέλθει από τον Σεπτέμβριο σε νέα φάση έξαρσης, είναι απαραίτητη η τακτική ανάλυση των εξελίξεων στην αγορά εργασίας, πρωτίστως για τον κατάλληλο σχεδιασμό των αντίστοιχων δράσεων πολιτικής.

3.5 Τιμές Καταναλωτή και Παραγωγού

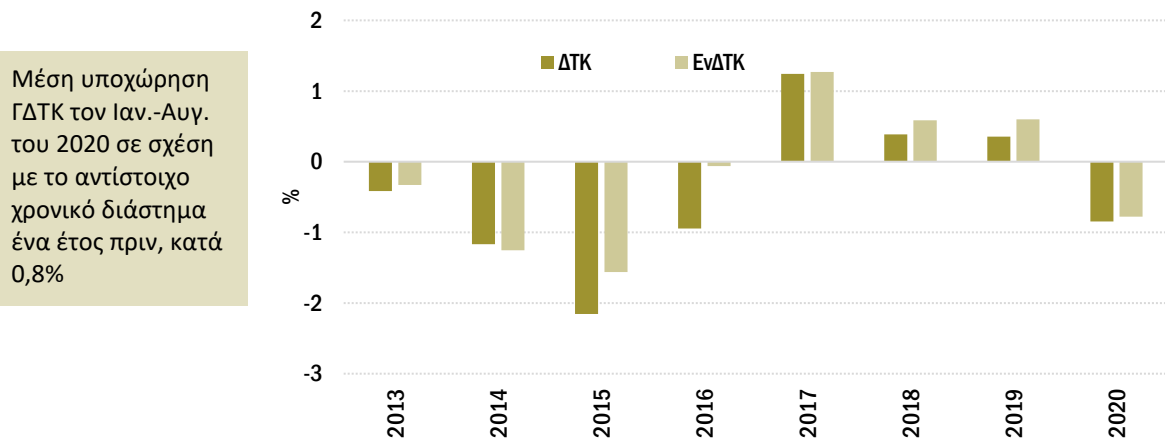
- Αντιπληθωρισμός 0,8% στην περίοδο Ιανουαρίου-Αυγούστου του 2020, από πληθωρισμό 0,4% το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2019
- Αρνητική επίδραση στις τιμές από έμμεσους φόρους και από ενεργειακά αγαθά
- Ρυθμός μεταβολής του ΔTK με σταθερούς φόρους και χωρίς την ενέργεια 1,1% στο οκτάμηνο του 2020, από 1,2% πριν ένα χρόνο, που αποτυπώνει τη θετική επίδραση της εγχώριας ζήτησης στις τιμές
- Υποχώρηση ΓΔTK το 2020 κατά 1,2 με 1,6% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, βάσει των εναλλακτικών σεναρίων μακροοικονομικών εξελίξεων, έναντι οριακής αύξησης 0,3% πέρυσι.
- Το 2021, αναμένεται ο ΓΔTK να ενισχυθεί κατά 1,7%, στην περίπτωση που δεν θα ανακάμψει έντονα η υγειονομική κρίση και κατά 0,9% στην περίπτωση που θα συμβεί το αντίθετο σε πολλές χώρες, αλλά όχι στην Ελλάδα. Στην περίπτωση τέτοιας εξέλιξης και εγχωρίως, προβλέπεται αντιπληθωρισμός 0,4%.

Πρόσφατες εξελίξεις

Το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου - Αυγούστου του 2020, σημειώθηκε αναστροφή της τάσης των τιμών σε σχέση με ένα έτος πριν, με το μέσο ρυθμό μεταβολής του Εθνικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔTK) να βρίσκεται σε αρνητικό πεδίο τιμών, για πρώτη φορά μετά από τρία συνεχή έτη ανόδου. Συγκεκριμένα, ο εθνικός ΔTK κατέγραψε υποχώρηση στο οκτάμηνο του τρέχοντος έτους σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2019 κατά 0,8%, από άνοδο 0,4% πέρυσι έναντι του 2018. Υποχώρηση, μετά από τρία έτη ανόδου, παρουσίασε και ο Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (Εν.ΔTK) καταγράφοντας εξασθένιση κατά 0,8% την ίδια περίοδο, από άνοδο 0,6% στο ίδιο χρονικό διάστημα του προηγούμενου έτους (Διάγραμμα 3.14). Τον Σεπτέμβριο φέτος ο εγχώριος ΔTK υποχώρησε κατά 2,0% σε σχέση με ένα χρόνο πριν, όταν κατέγραφε οριακή υποχώρηση κατά 0,1% (Διάγραμμα 3.15).

Διάγραμμα 3.14

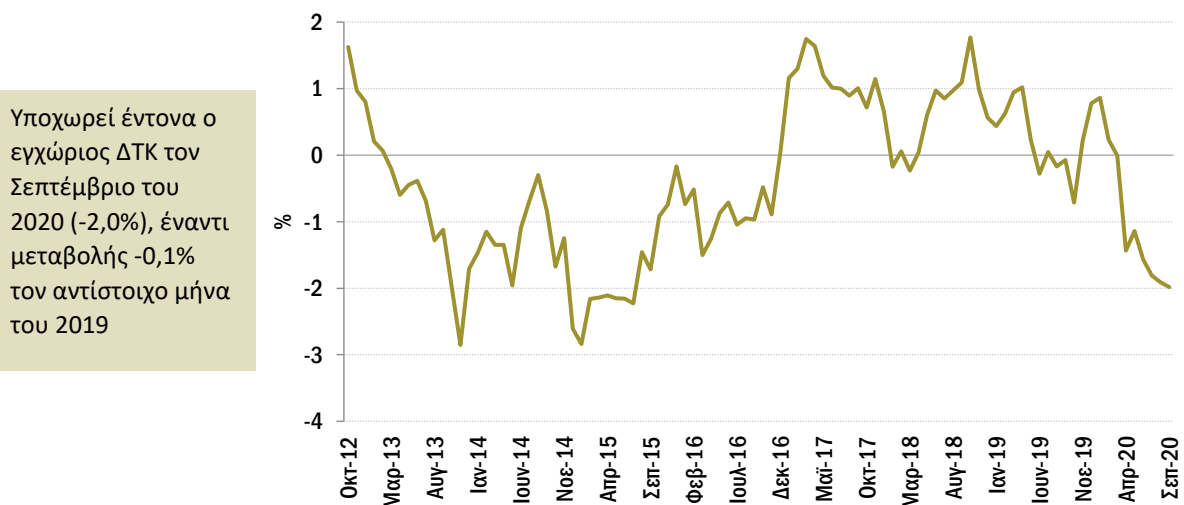
Ετήσια μεταβολή εγχώριου ΔTK και Εναρμονισμένου ΔTK στην Ελλάδα (περίοδος Ιανουαρίου - Αυγούστου)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία IOBE

Διάγραμμα 3.15

Μηνιαία εξέλιξη ΔTK στην Ελλάδα (ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία IOBE

Ως προς τις επιδράσεις των συνιστωσών του ΕνΔTK στην τάση του, η εξασθένησή του στην περίοδο Ιανουαρίου – Αυγούστου οφείλεται στα ενεργειακά αγαθά και στους έμμεσους φόρους, καθώς η μεταβολή του δείκτη με σταθερούς φόρους και χωρίς τα ενεργειακά αγαθά ήταν θετική, κατά 1,1%, πολύ υψηλότερα από τη συνολική μεταβολή του ΕνΔTK (Διάγραμμα 3.16). Επομένως, η εγχώρια ζήτηση επενέργησε ενισχυτικά στις τιμές. Αντιθέτως, η επίδραση της φορολογίας στη μεταβολή των τιμών καταναλωτή ήταν αρνητική σε αυτήν την περίοδο του τρέχοντος έτους, συγκεκριμένα -1,2 ποσοστιαίες μονάδες, από -0,6 ποσοστιαίες μονάδες ένα έτος πριν (Διάγραμμα 3.17).

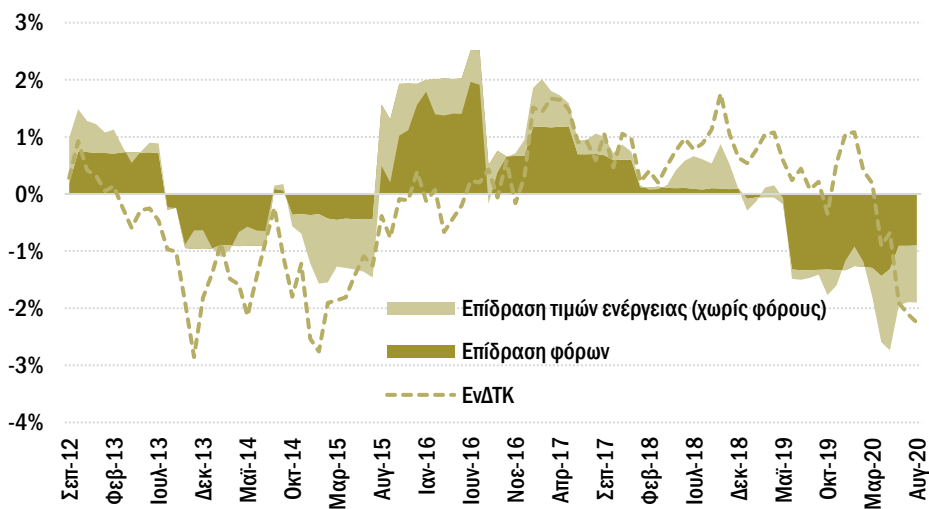
Σχετικά με τις εξελίξεις στις τιμές των ενεργειακών αγαθών και στην επίδρασή τους στον ΕνΔTK, η μέση διεθνής τιμή του πετρελαίου κατά τον Ιανουάριο–Αύγουστο φέτος υποχώρησε έντονα έναντι της αντίστοιχης περιόδου του προηγούμενου έτους. Συγκεκριμένα, η μέση τιμή του πετρελαίου Brent διαμορφώθηκε στο οκτάμηνο στα \$41,2/βαρέλι, από \$64,9/βαρέλι ένα έτος πριν, καταγράφοντας

υποχώρηση της τάξης του 36,4%¹⁸. Η οριακή υποχώρηση της μέσης ισοτιμίας του ευρώ έναντι του δολαρίου σε σχέση με ένα χρόνο πριν, κατά 0,7%, στο 1,12 έναντι 1,13, δεν επέφερε σημαντική επίδραση στην τιμή του πετρελαίου σε ευρώ, με μέση τιμή του να διαμορφώνεται στα €36,9/βαρέλι, 36,0% χαμηλότερα από ότι στο πρώτο οκτάμηνο του 2019. Η εξασθένηση της τιμής του πετρελαίου, που αποτελεί βασική συνιστώσα του ενεργειακού κόστους, ερμηνεύει και την αρνητική μέση επίδραση των τιμών των ενεργειακών αγαθών στο ρυθμό μεταβολής των τιμών εγχωρίως στο οκτάμηνο φέτος, κατά 0,7% (από μηδενική επίδραση ένα έτος πριν).

Διάγραμμα 3.16

Ετήσιος ρυθμός μεταβολής ΕνΔΤΚ στην Ελλάδα και επίδραση τιμών ενεργειακών προϊόντων και αλλαγών στη φορολογία

Σημαντική αρνητική επίδραση φόρων στις τιμές τον Ιαν.-Αυγ. του 2020, κατά 1,2 π.μ., έναντι ηπιότερης επίδρασης ένα έτος νωρίτερα (-0,6%)

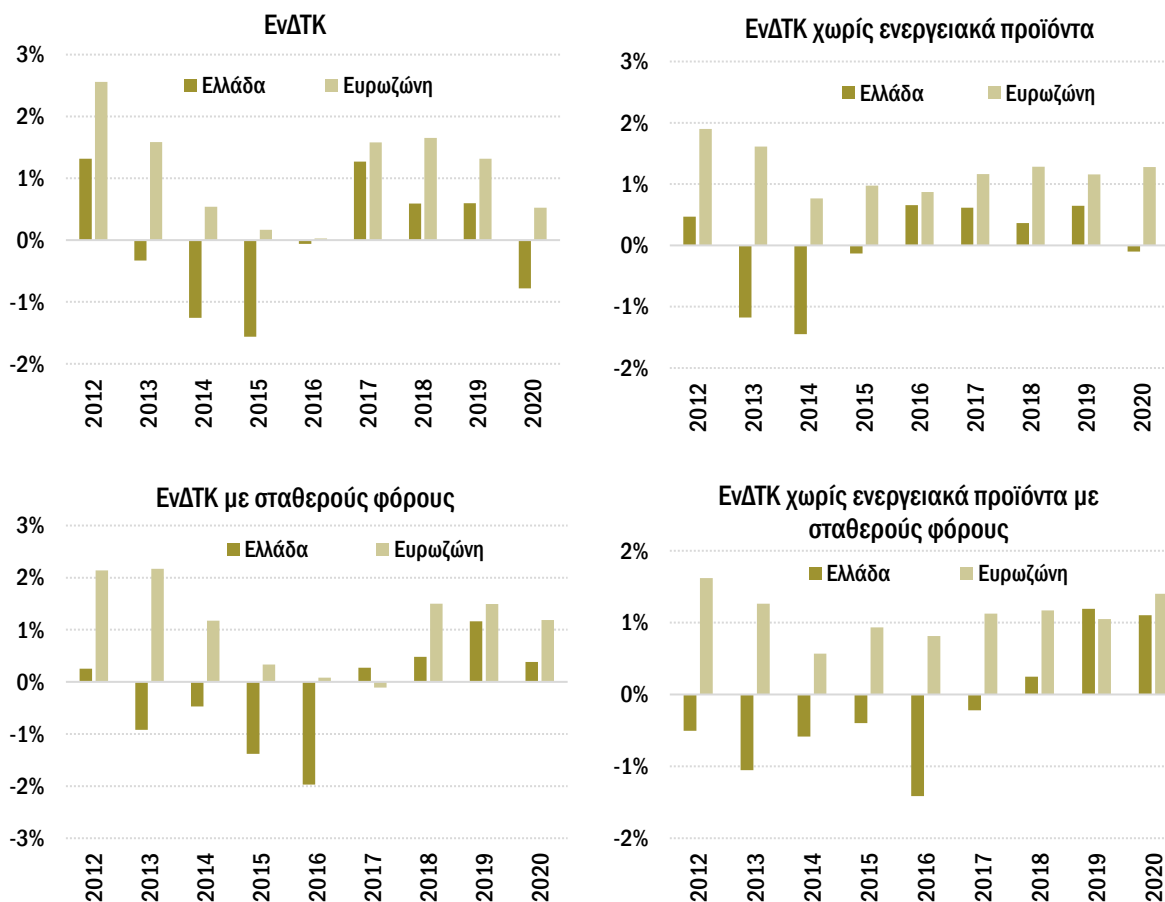
Πηγή: Eurostat, επεξεργασία IOBE

Το επίπεδο τιμών στην Ελλάδα με βάση τον ΕνΔΤΚ το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Αυγούστου του τρέχοντος έτους υποχώρησε, σε αντίθεση με το μέσο όρο του στην Ευρωζώνη, όπου αυξήθηκε κατά 0,5%, εξέλιξη που κατατάσσει τη χώρα στην προτελευταία θέση μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης, υψηλότερα μόνο από την Κύπρο (-1,0%). Σε ελαφρώς υψηλότερα επίπεδα από την Ελλάδα κινήθηκε ο εναρμονισμένος πληθωρισμός στην Εσθονία (-0,3%), στην Ισπανία και την Ιρλανδία (-0,1% για αμφότερες τις χώρες). Η εγχώρια ζήτηση φαίνεται να αποτέλεσε τον κυριότερο παράγοντα ανόδου των τιμών και στην Ευρωζώνη, καθώς ο δείκτης τιμών με σταθερούς φόρους και χωρίς τα ενεργειακά αγαθά κατέγραψε άνοδο 1,4% σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2019, όταν ανερχόταν κατά 1,0%.

¹⁸ Μέσες τιμές περιόδου με βάση τη Europe Brent Spot Price. Πηγή: EIA, US Energy Information Administration https://www.eia.gov/dnav/pet/pet_pri_spt_s1_d.htm

Διάγραμμα 3.17

Ετήσια μεταβολή ΕνΔΤΚ στην Ελλάδα και στην Ευρωζώνη (περίοδος Ιανουαρίου - Αυγούστου)

Αύξηση τιμών εγχωρίως την περίοδο Ιανουαρίου - Αυγούστου του 2020, αποκλειστικά από ενίσχυση της ζήτησης, που άσκησε αυξητική επίδραση 1,1 π.μ., από 1,2 π.μ. την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία IOBE

Ως προς τις τάσεις στις κατηγορίες προϊόντων και υπηρεσιών οι οποίες περιλαμβάνονται στο Γενικό Δείκτη Τιμών, την υψηλότερη άνοδο στο χρονικό διάστημα Ιανουαρίου - Αυγούστου φέτος κατέγραψε η Ένδυση - υπόδηση, κατά 2,2%, μετά από ήπια εξασθένηση κατά 0,8% στην ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους. Αρκετά μικρότερες θετικές μεταβολές παρουσίασαν οι κατηγορίες Διατροφής και Υγείας, κατά 1,3% και 0,7% αντίστοιχα, από οριακή άνοδο 0,1% και ενίσχυση κατά 1,2% στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2019. Ελαφρώς χαμηλότερη ήταν η αύξηση στην Εκπαίδευση και τα Αλκοολούχα ποτά - Καπνός, 0,5% και 0,2% αντίστοιχα, έναντι υποχώρησης 0,7% και ανόδου 0,9% στο οκτάμηνο του 2019, ενώ αμετάβλητες ήταν οι τιμές στα Ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια, από οριακή ενίσχυση κατά 0,5% ένα χρόνο πριν, αντανακλώντας τη μείωση της έμμεσης φορολογίας στο τουριστικό πακέτο από τον Ιούνιο. Στον αντίποδα, η μεγαλύτερη υποχώρηση τιμών στο οκτάμηνο φέτος σημειώθηκε στις Μεταφορές, κατά 4,5% και στην Στέγαση, κατά 3,6%, αντί ανόδου τιμών κατά 1,2% και 0,3%, υπό την επίδραση της πτώσης της τιμής του πετρελαίου και του lockdown στις μεταφορές. Τάσεις εξασθένησης των τιμών σημειώθηκαν στις Επικοινωνίες, κατά 1,6% και την Αναψυχή, κατά 1,2%, από σημαντική άνοδο 4,2% και μείωση 1,6%, αντίστοιχα ένα έτος πριν. Η ηπιότερη υποχώρηση τιμών σημειώθηκε στα Διαρκή αγαθά και στα Άλλα αγαθά, -1,0% σε αμφότερα, κατόπιν μείωσης 1,8% και 0,9% ένα χρόνο νωρίτερα.

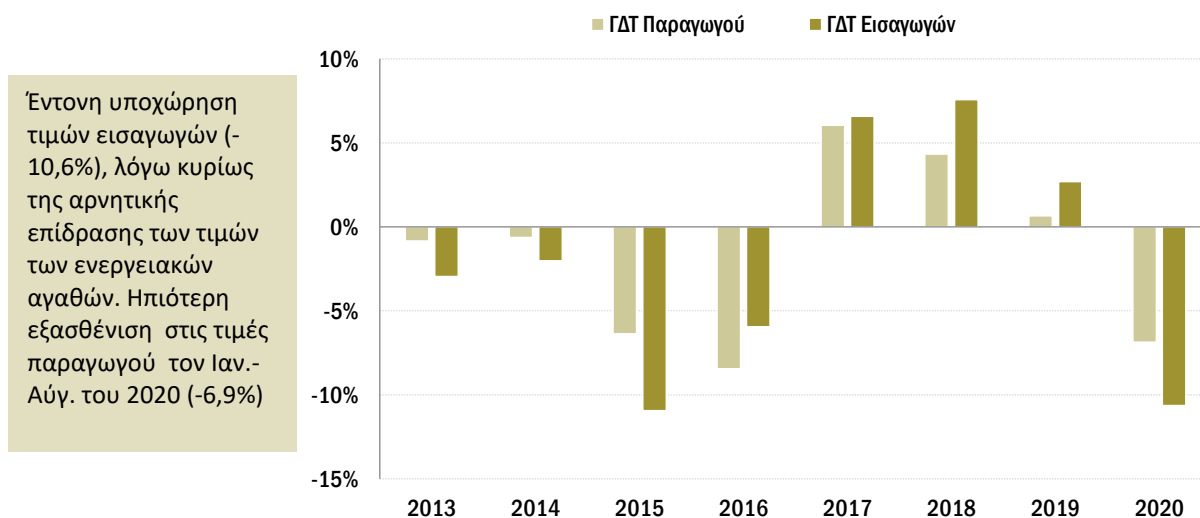
Εξετάζοντας τις τάσεις των τιμών στην πλευρά της παραγωγής, το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου – Αυγούστου του 2020 ο Γενικός Δείκτης Τιμών Παραγωγού (ΓΔΤΠ), εγχώριας και εξωτερικής αγοράς συνολικά, σημείωσε μείωση 6,9% σε σύγκριση με το επίπεδο του στην ίδια περίοδο ένα χρόνο νωρίτερα. Αναλυτικά, ο ΓΔΤΠ χωρίς την ενέργεια υποχώρησε στο οκτάμηνο του 2020 κατά 0,2%, έναντι ίδιας ανόδου στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2019. Αναφορικά με τις τάσεις στις τιμές των βιομηχανικών προϊόντων, τη μεγαλύτερη άνοδο κατέγραψαν το Ηλεκτρικό ρεύμα - φυσικό αέριο, με 4,8%, σε συνέχεια παρόμοιας ανόδου 5,0% ένα χρόνο πριν, ενώ σε ελαφρώς χαμηλότερο επίπεδο θετικής μεταβολής ακολούθησαν τα Προϊόντα ξύλου, με 3,4%, έναντι ηπιότερης ενίσχυσης κατά 0,6% το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2019. Στον αντίποδα, η τάση στις τιμές παραγωγού στα Προϊόντα σπάνθηρα και διύλισης πετρελαίου ήταν έντονα πτωτική, έναντι οριακής εξασθένησης το 2019 (-32,7% από -0,3%). Ηπιότερη αλλά σημαντική ήταν η υποχώρηση στα Ορυχεία και Λατομεία, 9,9%, σε συνέχεια ουσιαστικά σταθερότητας το προηγούμενο έτος (-0,1%). Υποχώρηση στις τιμές παραγωγού καταγράφηκε επίσης στα Μεταλλεύματα και στους Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές, 3,5% σε αμφότερα, σε συνέχεια υποχώρησης κατά 1,4% και ανόδου 0,5% αντίστοιχα, στο οκτάμηνο του περασμένου έτους. Μείωση τιμών παραγωγού σημειώθηκε επίσης στον Ηλεκτρικό εξοπλισμό, κατά 2,7% και τα Φαρμακευτικά προϊόντα (-1,6%), έναντι ενίσχυσης 4,8% και υποχώρησης 0,9% πέρυσι.

Σχετικά με τις εξελίξεις στο Γενικό Δείκτη Τιμών Εισαγωγών (ΓΔΤΕ) το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου - Αυγούστου του 2020, παρουσίασε εκτεταμένη υποχώρηση 10,6%, έναντι ενίσχυσης πριν ένα χρόνο κατά 2,7%. Ηπιότερη ήταν η υποχώρηση του σχετικού δείκτη στην Ευρωζώνη (-5,3%), έναντι σταθερότητας στο αντίστοιχο οκτάμηνο του 2019. Η έντονη υποχώρηση των τιμών εισαγωγών κατατάσσει την Ελλάδα στην πρώτη θέση ως προς τη μείωσή τους μεταξύ δέκα χωρών της Ευρωζώνης για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία τη συγκεκριμένη περίοδο, με τη Λιθουανία να έπεται σε υποχώρηση (-7,4%). Επισημαίνεται ότι σε όλες τις χώρες της Ευρωζώνης για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία καταγράφεται πτώση τιμών εισαγωγών στο εξεταζόμενο χρονικό διάστημα σε σύγκριση με ένα χρόνο πριν, τάση η οποία σε μεγάλο βαθμό αποτυπώνει την ανασχετική επίδραση της υγειονομικής κρίσης στο διεθνές εμπόριο, κυρίως πετρελαιοειδών.

Μεταξύ των επιμέρους κατηγοριών εισαγόμενων προϊόντων, η μεγαλύτερη μείωση στο οκτάμηνο του 2020 σημειώθηκε στις τιμές Προϊόντων διύλισης πετρελαίου, κατά 33,1%, έναντι ενίσχυσης 5,6% την αντίστοιχη περίοδο του 2019. Αρκετά χαμηλότερη ήταν η υποχώρηση στα Βασικά μέταλλα, 5,3%, από σαφώς ηπιότερη μείωση 1,4% το ίδιο χρονικό διάστημα του 2019, αλλά και στο Ηλεκτρικό ρεύμα και φυσικό αέριο, 3,9% από έντονη άνοδο 13,6% στην ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους. Ηπιότερη ήταν η εξασθένηση των τιμών στα Προϊόντα χαρτιού, κατά 3,0%, και στα Προϊόντα καπνού, κατά 1,8%, από άνοδο 1,3% και 1,7%, αντίστοιχα το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου – Αυγούστου πέρυσι. Στον αντίποδα, ήπια ενίσχυση τιμών τον Ιανουάριο – Αύγουστο φέτος σημειώθηκε στις Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες, κατά 1,4%, και στα Λοιπά προϊόντα ορυχείων και λατομείων, κατά 1,3%, σε συνέχεια οριακής ανόδου 0,6% και 1,5% αντίστοιχα ένα έτος νωρίτερα.

Διάγραμμα 3.18

Ετήσια μεταβολή ΓΔΤΠ και ΓΔΤΕ στην Ελλάδα (Ιανουάριος - Αύγουστος)

Έντονη υποχώρηση τιμών εισαγωγών (-10,6%), λόγω κυρίως της αρνητικής επίδρασης των τιμών των ενεργειακών αγαθών. Ηπιότερη εξασθένιση στις τιμές παραγωγού τον Ιαν.-Αύγ. του 2020 (-6,9%)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία IOBE

Μεσοπρόθεσμες εκτιμήσεις

Από τις τάσεις στις βασικές συνιστώσες του εγχώριου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή την περίοδο Ιανουαρίου - Αυγούστου φέτος, προέκυψε ότι η υποχώρησή του είναι αποτέλεσμα της αντιστάθμισης της τονωτικής σε αυτόν επίδρασης της εγχώριας ζήτησης από την αρνητική επίδραση τόσο των ενεργειακών αγαθών, όσο και των έμμεσων φόρων. Για το υπόλοιπο του 2020 η τάση στις τιμές θα εξαρτηθεί κυρίως από την ένταση των επιδράσεων της υγειονομικής κρίσης στις τιμές των ενεργειακών αγαθών και δευτερευόντως, σε μικρότερο βαθμό, από τα πρόσφατα μέτρα μείωσης των έμμεσων φόρων, τα οποία πρόσφατα παρατάθηκαν έως τον Απρίλιο του 2021. Η εξέλιξη της υγειονομικής κρίσης το επόμενο έτος θα αποτελέσει το σημαντικότερο καθοριστικό παράγοντα των τιμών, κυρίως μέσω των επιδράσεών της στην εγχώρια ζήτηση και λιγότερο μέσω εκείνων στα ενεργειακά αγαθά, όπως φέτος.

Αναλυτικά, σχετικά με την αναμενόμενη επίδραση των έμμεσων φόρων στη διαμόρφωση του ΓΔΤΚ στο υπόλοιπο του τρέχοντος έτους και κατά το επόμενο, η παράταση της μείωσης αυτών για συγκεκριμένα αγαθά και υπηρεσίες έως την 30^η Απριλίου του 2021 (μείωση ΦΠΑ σε μη αλκοολούχα ποτά, εισιτήρια θεαμάτων, καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος κ.α.) θα διατηρήσει την αντιπληθωριστική επίδρασή τους στις τιμές. Από την άλλη πλευρά, θετική επίδραση στο ΓΔΤΚ το προσεχές έτος αναμένεται να έχουν οι προγραμματισμένες στο Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού παρεμβάσεις μείωσης της άμεσης φορολογίας, δηλαδή η αναστολή της εισφοράς αλληλεγγύης και η μείωση των ασφαλιστικών εισφορών.

Ως προς τις εξελίξεις σχετικά με το κόστος ενέργειας, ο ΟΠΕΚ+, συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας, συνεχίζει να εφαρμόζει τη συμφωνία σταδιακού περιορισμού της ημερήσιας παραγωγής πετρελαίου του περασμένου Απριλίου, λόγω της προηγούμενης έντονης μείωσης της τιμής του πετρελαίου. Τον Αύγουστο ξεκίνησε η προσαρμογή της ημερήσιας παραγωγής πετρελαίου κατά 7,7 εκατ. βαρέλια, από 9,6 εκατ. ως το τέλος Αυγούστου. Αυτό το επίπεδο είναι προγραμματισμένο να διατηρηθεί έως τον Δεκέμβριο του 2020. Επίσης, ο ΟΠΕΚ+ αποφάσισε να ασκήσει πιέσεις σε χώρες όπως το Ιράκ και η Νιγηρία, για να αντισταθμίσουν την υπερπαραγωγή κατά το χρονικό διάστημα από Μάιο μέχρι Ιούλιο. Επιπρόσθετα, η Ρωσία ανακοίνωσε ότι δεν σκοπεύει να περιορίσει την ημερήσια παραγωγή πετρελαίου, ενώ τα εξαιρούμενα μέλη Ιράν, Βενεζουέλα και Λιβύη ενισχύουν περαιτέρω την παραγωγή τους¹⁹. Υπό αυτές τις εξελίξεις, η διεθνής τιμή του πετρελαίου Brent τον προηγούμενο μήνα

¹⁹ S&P Global Platts, <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/oil/100920-opeck-improves-compliance-in-sep-but-catch-up-cuts-remain-scant-platts-survey>

διαμορφώθηκε στα \$40,9/βαρέλι από \$44,7/βαρέλι τον Αύγουστο και \$43,2/βαρέλι τον Ιούλιο. Από αυτές τις διακυμάνσεις της τιμής του πετρελαίου φαίνεται ότι ο δεύτερος, μικρότερος περιορισμός της προσφοράς πετρελαίου, δεν έχει οδηγήσει σε ανάσχεση της πτώσης της τιμής του λόγω της πανδημίας του COVID-19, όπως ο προηγούμενος, κατά περίπου 10 εκατ. βαρέλια. Υπενθυμίζεται ότι από την αρχή του επόμενου έτους έως τον Απρίλιο του 2022, η συμφωνία του ΟΠΕΚ+ προβλέπει περιορισμό της μείωσης της ημερήσιας παραγωγής στα 5,7 εκατ. βαρέλια.

Στην πλευρά της ζήτησης πετρελαίου, η αβεβαιότητα ως προς τις οικονομικές εξελίξεις προσεχώς εξαιτίας της πανδημίας COVID-19, που αποτέλεσε την κύρια αιτία της πτώσης της διεθνούς τιμής πετρελαίου στο αρχικό εξάμηνο φέτος, φαίνεται να διατηρείται σε μεγάλο βαθμό τουλάχιστον στο υπόλοιπο του 2020. Η τρέχουσα δεύτερη φάση της εξάπλωσής του από τον Σεπτέμβριο κυρίως στην Ευρώπη, με ταχύ ρυθμό, σε συνδυασμό με την αβεβαιότητα ως προς το πότε θα είναι αντιμετωπίσιμος (εμβόλιο – φάρμακα), αναμένεται να συντηρήσουν την επιφυλακτικότητα για τις προοπτικές τόσο της ευρωπαϊκής όσο και της παγκόσμιας οικονομίας τουλάχιστον στο τέλος του τρέχοντος έτους και στην αρχή του επόμενου. Η επίδραση της περιορισμένης ζήτησης στην τιμή του πετρελαίου Brent αντικατοπτρίζεται σε μεγάλο βαθμό στο ότι τον Σεπτέμβριο φέτος υπολειπόταν κατά 35% σε σύγκριση με τον αντίστοιχο μήνα του προηγούμενου έτους (\$62,8/βαρέλι).

Ενδείξεις ταχύτερης ανάκαμψης της παγκόσμιας ζήτησης φέτος προκύπτουν από τις πρόσφατες μακροοικονομικές προβλέψεις. Σύμφωνα με το ΔΝΤ, για το 2020 αναμένεται πτώση του ΑΕΠ παγκοσμίως κατά 4,4%, 0,8 π.μ. λιγότερες από ότι τον Ιούνιο. Η αναθεώρηση οφείλεται κυρίως στην τάση του ΑΕΠ στο δεύτερο τρίμηνο στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, όπου η οικονομική δραστηριότητα άρχισε να βελτιώνεται νωρίτερα από το αναμενόμενο μετά την άρση των περιοριστικών μέτρων²⁰. Από την άλλη πλευρά, η συνολική ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας φαίνεται πως θα είναι περισσότερο αργή και σταδιακή από ότι αρχικά είχε εκτιμηθεί, με το ρυθμό ανάπτυξής της το 2021 να προβλέπεται να είναι 5,2%, 0,2 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από ότι τον περασμένο Ιούνιο. Τα διαθέσιμα στοιχεία υποδηλώνουν μεγάλο παραγωγικό κενό και υψηλή ανεργία τόσο στις αναπτυσσόμενες όσο και στις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Αν και υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των οικονομιών, ως προς το εύρος και την ένταση των επιπτώσεων της πανδημίας, γεγονός το οποίο συσχετίζεται με την αποτελεσματικότητα των μέτρων περιορισμού της εξάπλωσης του COVID-19 που έλαβε κάθε χώρα, αλλά και με τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της οικονομίας της, η εκτεταμένη συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας θα συνεχίσει να επιδρά ανασχετικά στη ζήτηση του πετρελαίου.

Λαμβάνοντας υπόψη τις πλέον πρόσφατες προβλέψεις διεθνών οργανισμών²¹, αναφορικά με το βασικό μακροοικονομικό σενάριο της τρέχουσας έκθεσης (εν πολλοίς αμετάβλητες υγειονομικές συνθήκες, εγχωρίως και διεθνώς), προβλέπεται ότι η μέση τιμή του πετρελαίου το 2020 θα διαμορφωθεί στα \$41/βαρέλι, καταγράφοντας μείωση 36% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, ενώ για το 2021 εκτιμάται πως θα ενισχυθεί κατά περίπου 20%, στα \$49/βαρέλι (+19,5%), παραμένοντας ωστόσο σαφώς χαμηλότερα από το μέσο επίπεδο της το 2019 (\$64,3/βαρέλι). Ενδεικτικά ως προς την επίδραση στις τιμές, ίδιας έκτασης πτώση με την εκτιμώμενη για φέτος σημειώθηκε το 2016 και η επίδραση των ενεργειακών αγαθών στο ΓΔΤΚ εγχωρίως το συγκεκριμένο έτος ήταν αρνητική, στην περιοχή των 0,8 ποσοστιαίων μονάδων του δείκτη. Αντίστοιχα, για το 2021, η προβλεπόμενη ενίσχυση της τιμής του πετρελαίου στην περιοχή του 20% σημειώθηκε τελευταία φορά το 2010, κατά την ανάκαμψη από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, με την τότε επίδραση των ενεργειακών αγαθών στο ΓΔΤΚ να διαμορφώνεται στην περιοχή των +0,9 ποσοστιαίων μονάδων.

Στην περίπτωση εκδήλωσης μιας ισχυρής δεύτερης φάσης της πανδημίας διεθνώς, στη διάρκεια του χειμώνα (εναλλακτικό μακροοικονομικό σενάριο τρέχουσας έκθεσης), η οποία θα οδηγήσει στη λήψη εκτεταμένων μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας (αναστολή λειτουργίας κλάδων, περιορισμοί στις επιβατικές μετακινήσεις, στο εσωτερικό των χωρών και διεθνώς, κ.α.), η ζήτηση για καύσιμα θα είναι σαφώς ηπιότερη από την προηγούμενη περίπτωση. Η εξασθένιση της ζήτησης θα αμβλυνθεί, ενδεχομένως και να εξαλειφθεί, εάν η δεύτερη φάση συνεχιστεί-εκδηλωθεί μετά τον προσεχή Φεβρουάριο, επειδή κατά την αρχική φάση της πανδημίας το 2020 είχαν ασκηθεί πολύ ισχυρές πιέσεις στις τιμές του πετρελαίου. Ακολούθως, η μέση τιμή το 2021 θα διαμορφωθεί στα \$43/βαρέλι,

²⁰ World Economic Outlook, ΔΝΤ, Οκτώβριος 2020

²¹ Short-Term Energy Outlook, US Energy Information Administration, Οκτώβριος 2010

σημειώνοντας ετήσια ενίσχυση περίπου 10%. Ενδεικτικά ως προς την επίδραση στις τιμές, μια ενίσχυση της τιμής του πετρελαίου στην περιοχή του 10% σημειώθηκε το 2017 και οι τιμές των ενεργειακών αγαθών επίδρασαν στην τάση του ΓΔΤΚ θετικά, κατά 0,4 ποσοστιαίες μονάδες.

Η ισοτιμία ευρώ/δολαρίου κατά μέσο όρο το 2020 αναμένεται να διαμορφωθεί στο 1,14, υψηλότερα κατά 1,8% από ότι το 2019, ενώ για το επόμενο έτος προβλέπεται περαιτέρω ενίσχυση της στο 1,16²². Η ανοδική τάση φέτος μάλλον θα διακοπεί προσωρινά κατά την περίοδο των προεδρικών εκλογών στις ΗΠΑ, οπότε θα βελτιωθούν οι προσδοκίες των αγορών για τη νέα διακυβέρνηση που θα προκύψει από αυτές, ενώ καθοριστικό ρόλο για το ερχόμενο έτος θα έχει τυχόν λήψη νέων μέτρων στήριξης της αμερικάνικης οικονομίας έναντι των επιπτώσεων του COVID-19. Σαφώς, η εξέλιξη της πανδημίας, οι προσπάθειες αντιμετώπισης των επιπτώσεων της, τόσο στις ΗΠΑ, όσο και στην ΕΕ, θα επηρεάσουν την ισοτιμία. Ακολούθως, η μέση τιμή του πετρελαίου σε ευρώ φέτος στο πρώτο μακροοικονομικό σενάριο αναμένεται να διαμορφωθεί στα €36,0/βαρέλι, σημειώνοντας υποχώρηση 37,3% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, ενώ για το 2021 εκτιμάται πως θα ανατιμηθεί ελαφρώς, στα €42,2/βαρέλι, εξέλιξη η οποία συνεπάγεται πληθωριστικές πιέσεις από το κόστος ενέργειας. Αντίστοιχα, στην περίπτωση εκδήλωσης μιας ισχυρής δεύτερης φάσης της πανδημίας διεθνώς, η μέση τιμή του πετρελαίου σε ευρώ το 2021 θα ανατιμηθεί ελαφρώς, κοντά στα €38/βαρέλι.

Η εξέλιξη της τρέχουσας δεύτερης φάσης υγειονομικής κρίσης, ειδικότερα η ένταση και η διάρκεια της, θα είναι καθοριστικές για την επίδραση της εγχώριας ζήτησης στις τιμές. Εφόσον δεν οδηγήσουν εκ νέου σε γενικευμένα, περιοριστικά μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (1^ο σενάριο μακροοικονομικών προβλέψεων), θα αποκλιμακωθεί στο τέλος του 2020 η υποχώρηση στο δεύτερο και το τρίτο τρίμηνο της οικονομικής δραστηριότητας και θα ανέλθει αισθητά το 2021, με ανάλογο αντίκτυπο στην απασχόληση και το εισόδημα. Η αναθέρμανση της δραστηριότητας θα προέλθει κυρίως από κλάδους οι οποίοι υπέστησαν το εντονότερο πλήγμα κατά την πρώτη φάση της πανδημίας, όπως ο Τουρισμός, η Εστίαση, οι Τέχνες-Ψυχαγωγία και το Λιανικό Εμπόριο. Θα αφορά και άλλους κλάδους, με εξαγωγικό προσανατολισμό, λόγω της αναθέρμανσης του διεθνούς εμπορίου (Πρωτογενής τομέας, Ορυχεία-Λατομεία, Μεταποίηση). Ωστόσο, από τα τρέχοντα επιδημιολογικά δεδομένα, κυρίως σε χώρες της ΕΕ, είναι πιθανός ένας νέος γύρος περιοριστικών μέτρων για την προστασία της δημόσιας υγείας. Ενδεχομένως αυτά να έχουν περιφερειακή διάσταση, σε διάφορες περιοχές μιας χώρας και όχι στο σύνολό της. Άλλωστε, από τα μέσα Οκτωβρίου πολλές ευρωπαϊκές χώρες έχουν προχωρήσει στην επιβολή περιοριστικών μέτρων για την προστασία της δημόσιας υγείας (αναστολή λειτουργίας εμπορικών καταστημάτων συγκεκριμένων κατηγοριών / για κάποιες ώρες καθημερινά, περιορισμός μετακινήσεων). Εάν όμως η υγειονομική κρίση επανακάμψει ισχυρά, διεθνώς και εγχωρίως, οι επιπτώσεις στην παραγωγή και την απασχόληση θα είναι σημαντικές. Σε κάθε περίπτωση, θετική επίδραση προς την εγχώρια ζήτηση αναμένεται να προέλθει στο τέλος του 2020 και στην αρχή του προσεχούς έτους από την καταβολή των αναδρομικών συντάξεων, ύψους €1,4 δισεκ.

Λαμβάνοντας υπόψη τις αναμενόμενες τάσεις στις βασικές συνιστώσες του εγχώριου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, καθώς και το ότι στην περίοδο Ιανουαρίου – Αυγούστου φέτος σημειώθηκε αντιπληθωρισμός 0,8%, προβλέπεται πως ο Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή θα υποχωρήσει το 2020 κατά 1,2% με 1,4% σε σύγκριση με το 2019. Το προσεχές έτος, υπό το βασικό σενάριο μακροοικονομικών εξελίξεων, αναμένεται ο Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή να ενισχυθεί κατά 1,7%, λόγω ενίσχυσης της ζήτησης και εξασθένησης της αντιπληθωριστικής επίδρασης της ενέργειας. Σε περίπτωση επανάκαμψης της υγειονομικής κρίσης προβλέπεται αντιπληθωρισμός 0,4%.

Σημαντική πληροφόρηση για την εξέλιξη των τιμών το επόμενο χρονικό διάστημα παρέχουν και τα αποτελέσματα των μηνιαίων ερευνών οικονομικής συγκυρίας του IOBE, τα οποία συνιστούν πρόδρομες ενδείξεις για την εξέλιξή τους από την πλευρά της προσφοράς.

Οι τάσεις στις προβλέψεις μεταβολών των τιμών είναι κυρίως ανοδικές κατά το γ' τρίμηνο του 2020 έναντι του β' τριμήνου, με το σχετικό ισοζύγιο να αυξάνεται ήπια σε Υπηρεσίες και Λιανικό Εμπόριο, αισθητά στις Κατασκευές, ενώ πτωτικά κινήθηκε μόνο στην Βιομηχανία. Ως προς την αντίστοιχη

²² Macroeconomic projections, EKT, Οκτώβριος 2020

περυσινή τριμηνιαία περίοδο, οι προσδοκίες για την εξέλιξη των τιμών επίσης κατέγραψαν αρνητική μεταβολή σε όλους τους τομείς, με εντονότερη αυτή στις Κατασκευές. Αναλυτικότερα:

Στη Βιομηχανία, οι προβλέψεις της πορείας των τιμών το γ' τρίμηνο του έτους διαμορφώθηκαν σε ήπια χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο. Συγκεκριμένα, ο δείκτης μειώθηκε κατά 4 μονάδες το υπό εξέταση τρίμηνο και διαμορφώθηκε στις -13 μονάδες, ενώ κινήθηκε 12 μονάδες χαμηλότερα από το αντίστοιχο περυσινό τρίμηνο. Από τις επιχειρήσεις του τομέα, το 15% αναμένει πτώση τιμών βραχυπρόθεσμα, ενώ κινείται στο 2% (από 4%) το ποσοστό όσων προβλέπουν άνοδό τους, με το υπόλοιπο 83% να αναμένει σταθερότητα.

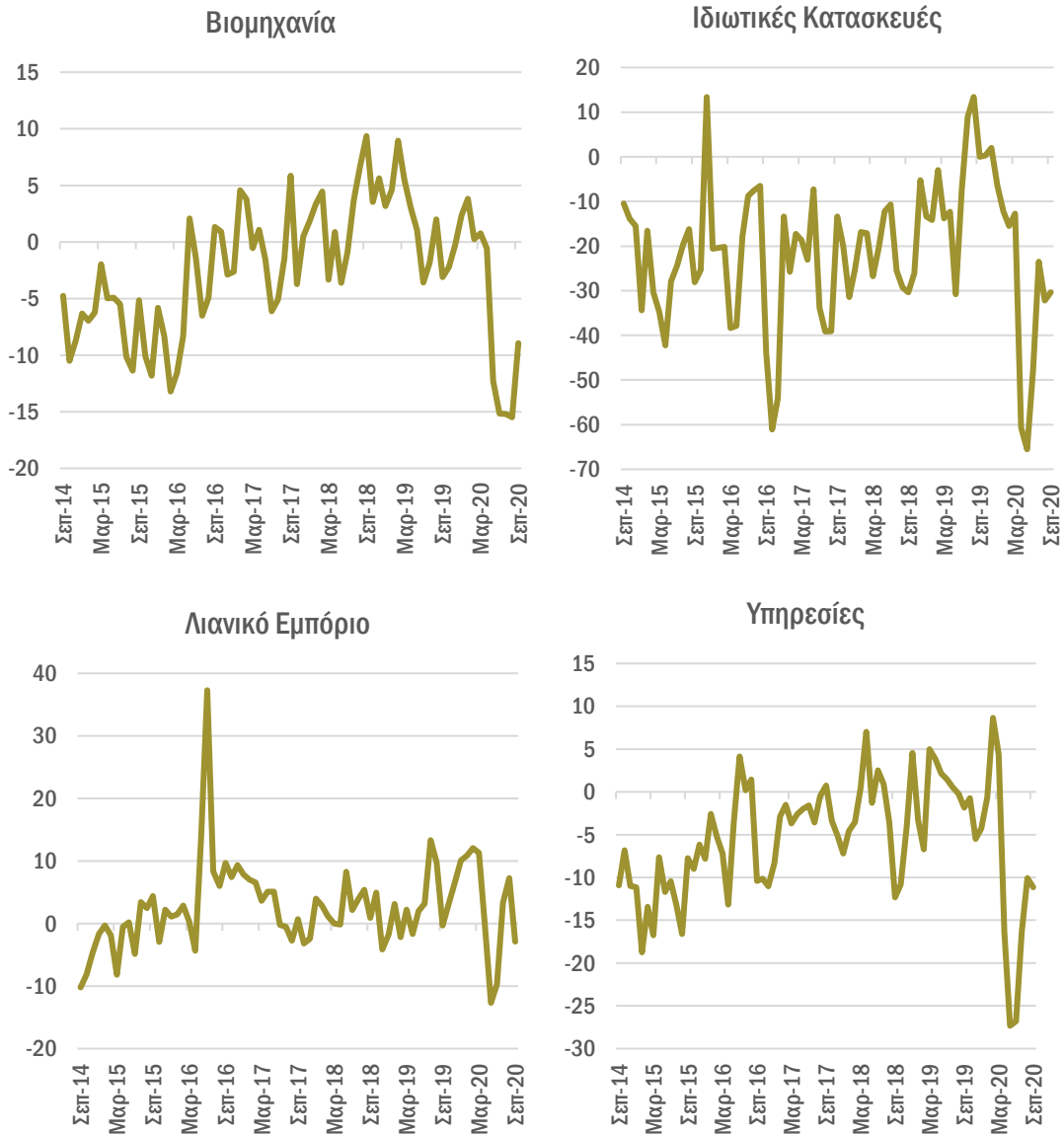
Στο Λιανικό Εμπόριο, το ισοζύγιο των -8 μονάδων στις τιμές των επιχειρήσεων του τομέα κατά το προηγούμενο τρίμηνο μειώθηκε κατά 10 μονάδες, ενώ παράλληλα βρέθηκε 5 μονάδες χαμηλότερα σε σχέση με το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2019. Από τις επιχειρήσεις του τομέα, το 3% (από 12%) αναμένει πτώση τιμών βραχυπρόθεσμα, ενώ ενισχύεται οριακά στο 6% (από 5%) το ποσοστό όσων προβλέπουν άνοδό τους, με το υπόλοιπο 91% (από 83%) να αναμένει σταθερότητα. Στους επιμέρους κλάδους του Λιανικού Εμπορίου, οι μεταβολές στις προβλέψεις των τιμών το γ' τρίμηνο του 2020 σε σύγκριση με το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο ήταν ανοδικές σε όλους τους επιμέρους εξεταζόμενους κλάδους πλην Υφασμάτων –Ένδυσης –Υπόδησης.

Ο μέσος δείκτης πρόβλεψης της μεταβολής των τιμών στις Υπηρεσίες το εξεταζόμενο τρίμηνο ενισχύθηκε αισθητά σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και διαμορφώθηκε στις -13 (από -23) μονάδες, ενώ παράλληλα κινήθηκε σε αρκετά χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με την αντίστοιχη μέση περυσινή του επίδοση, όταν είχε βρεθεί σε κανονικά για την εποχή επίπεδα (0 μον.). Το τρέχον τρίμηνο, το 17% (από 27%) των επιχειρήσεων του κλάδου αναμένει μείωση τιμών και το 4% σταθερά άνοδο. Στους επιμέρους εξεταζόμενους κλάδους, ο σχετικός δείκτης αυξήθηκε έντονα στα Ξενοδοχεία, Εστιατόρια, Τουριστικά πρακτορεία, στις Χερσαίες μεταφορές και στις Διάφορες επιχειρηματικές δραστηριότητες, και ηπιότερα στους Ενδιάμεσους Χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς και την Πληροφορική.

Τέλος, στον τομέα των Ιδιωτικών Κατασκευών, το αρνητικό ισοζύγιο των -58 μονάδων του προηγούμενου τριμήνου υποχώρησε έντονα, στις -29 μονάδες, έχοντας παράλληλα μεταβληθεί αρκετά πτωτικά σε σύγκριση με το αντίστοιχο επίπεδο του προηγούμενου έτους (-36 μον.). Επιπλέον, το 29% (από 58%) των επιχειρήσεων του τομέα προβλέπει υποχώρηση των τιμών του κλάδου, ενώ το ποσοστό εκείνων που αναμένουν άνοδο διατηρείται ισοσκελισμένο, με το 71% (από 41%) να προβλέπει σταθερότητα τιμών.

Διάγραμμα 3.19

Προβλέψεις για εξέλιξη τιμών στο επόμενο τρίμηνο (ισοζύγιο απαντήσεων = διαφορά θετικών – αρνητικών απαντήσεων)

Πηγή: IOBE

Οι τάσεις στις προβλέψεις μεταβολών των τιμών είναι κυρίως ανοδικές το γ' τρίμηνο του έτους έναντι του αμέσως προηγούμενου, με το ισοζύγιο να αυξάνεται ήπια σε Υπηρεσίες και Λιανικό Εμπόριο, αισθητά στις Κατασκευές, ενώ υποχώρησε μόνο στη Βιομηχανία

3.6 Ισοζύγιο Πληρωμών

- Διόγκωση του ελλείμματος στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών τον Ιανουάριο - Αύγουστο του 2020, με διπλάσια πτώση των εξαγωγών/εισπράξεων έναντι των εισαγωγών/πληρωμών
- Ισχυρή υποχώρηση στο πλεόνασμα του Ισοζυγίου Υπηρεσιών, μερική μόνο αντιστάθμιση από τη βελτίωση στα υπόλοιπα ισοζύγια

Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

Στην περίοδο Ιανουαρίου-Αυγούστου του 2020, το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) κατέγραψε έλλειμμα €7,9 δισεκ., έναντι ελλείμματος €1,0 δισεκ. στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2019. Το έλλειμμα διογκώθηκε λόγω της σημαντικής πτώσης του πλεονάσματος Υπηρεσιών, εξαιτίας του περιορισμού της τουριστικής κίνησης, ενώ μικρή αντιστάθμιση προήλθε από τη βελτίωση των Ισοζυγίων Αγαθών, Πρωτογενών και Δευτερογενών Εισοδημάτων.

Στα επιμέρους στοιχεία, το έλλειμμα του Ισοζυγίου Αγαθών συρρικνώθηκε στα €12,4 δισεκ., μειωμένο κατά €3,1 δισεκ. από πέρυσι, λόγω της διπλάσιας πτώσης των εισαγωγών έναντι των εξαγωγών. Οι εξαγωγές διαμορφώθηκαν στα €18,7 δισεκ., μειωμένες κατά €2,9 δισεκ., κυρίως λόγω της πτώσης των τιμών και της ζήτησης πετρελαίου, που είχαν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των εξαγωγών καυσίμων κατά €2,2 δισεκ., ενώ πτώση καταγράφηκε και στα λοιπά αγαθά, κατά €670,5 εκατ., παραμένοντας στα επίπεδα του 2018. Οι εισαγωγές αγαθών περιορίστηκαν στα €31,1 δισεκ. (μείωση €5,9 δισεκ.)²³, με τις εισαγωγές καυσίμων να περιορίζονται κατά €3,4 δισεκ., και εκείνες των λοιπών αγαθών κατά €2,4 δισεκ. Το έλλειμμα του Ισοζυγίου Αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία διαμορφώθηκε στα €10,0 δισεκ., μειωμένο κατά €1,7 δισεκ.

Οι εξελίξεις λόγω πανδημίας περιόρισαν σημαντικά το πλεόνασμα στο Ισοζύγιο Υπηρεσιών στο διάστημα Ιανουαρίου-Αυγούστου, έχοντας ενσωματώσει και τους πιο δυναμικούς τουριστικά μήνες, με το πλεόνασμα να διαμορφώνεται στα €4,6 δισεκ., έναντι €15,3 δισεκ. πέρυσι, με σημαντική πτώση των εισπράξεων. Αναλυτικά, οι συνολικές εισπράξεις από υπηρεσίες διαμορφώθηκαν στα €15,2 δισεκ., έναντι €27,4 δισεκ. πέρυσι, ενώ ειδικότερα οι εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες διαμορφώθηκαν στα €2,7 δισεκ., χαμηλότερες κατά 80%, λόγω των περιορισμών εξαιτίας της πανδημίας κορωνοϊού αλλά και της πτώσης της ζήτησης, ενώ μόνο τον Αύγουστο οι εισπράξεις είναι μειωμένες κατά 67%. Τα έσοδα από μεταφορικές υπηρεσίες μειώθηκαν κατά 14,5%, στα €9,7 δισεκ., ενώ μικρή πτώση σημειώθηκε στις λοιπές Υπηρεσίες κατά 1,4%. Οι συνολικές πληρωμές υπηρεσιών διαμορφώθηκαν στα €10,6 δισεκ., μειωμένες κατά €1,5 δισεκ. σε σχέση με το 2019. Οι πληρωμές για ταξιδιωτικές υπηρεσίες μειώθηκαν κατά 67,1%, στα €592,2 εκατ. και οι πληρωμές για μεταφορικές υπηρεσίες περιορίστηκαν κατά 5,7%, στα €6,9 δισεκ.

Στο Ισοζύγιο Πρωτογενών Εισοδημάτων βελτιώθηκε το έλλειμμα στο πρώτο οκτάμηνο του έτους κατά €688 εκατ. σε σχέση με πριν ένα έτος, και διαμορφώθηκε σε -€443,6 εκατ. Οι εισπράξεις διαμορφώθηκαν στα €4,8 δισεκ., αυξημένες κατά 7,4%, ενώ πτώση κατά 6,3%, καταγράφηκε στις πληρωμές, στα €5,3 δισεκ. Αναλυτικά, οι εισπράξεις από εργασία μειώθηκαν κατά 17,7%, στα €137,1 εκατ., από επενδύσεις αυξήθηκαν κατά 2,7%, στα €1,9 δισεκ., ενώ από λοιπά πρωτογενή εισοδήματα (επιδοτήσεις και φόρους επί της παραγωγής) επεκτάθηκαν κατά 12,8%, στα €2,7 δισεκ. Οι πληρωμές εισοδημάτων από εργασία μειώθηκαν στα €934,5 εκατ. (-1,1%), από επενδύσεις κατά -7,7%, στα €4,0 δισεκ., ενώ και στα λοιπά πρωτογενή εισοδήματα σημειώθηκε μείωση κατά 2,4%, στα €307,9 εκατ.

Το Ισοζύγιο Δευτερογενών Εισοδημάτων εμφάνισε πλεόνασμα €390,6 εκατ., με τις εισπράξεις να ανέρχονται στα €2,7 δισεκ., από €2,5 δισεκ. πέρυσι, και τις πληρωμές να βρίσκονται στα €2,3 δισεκ., έναντι €2,1 δισεκ. πέρυσι.

²³ Τα ποσά σε παρένθεση εκφράζουν την απόλυτη μεταβολή σε σχέση με το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του προηγούμενου έτους, εκτός αν αναφέρεται διαφορετικά.

Ισοζύγιο Κεφαλαίων

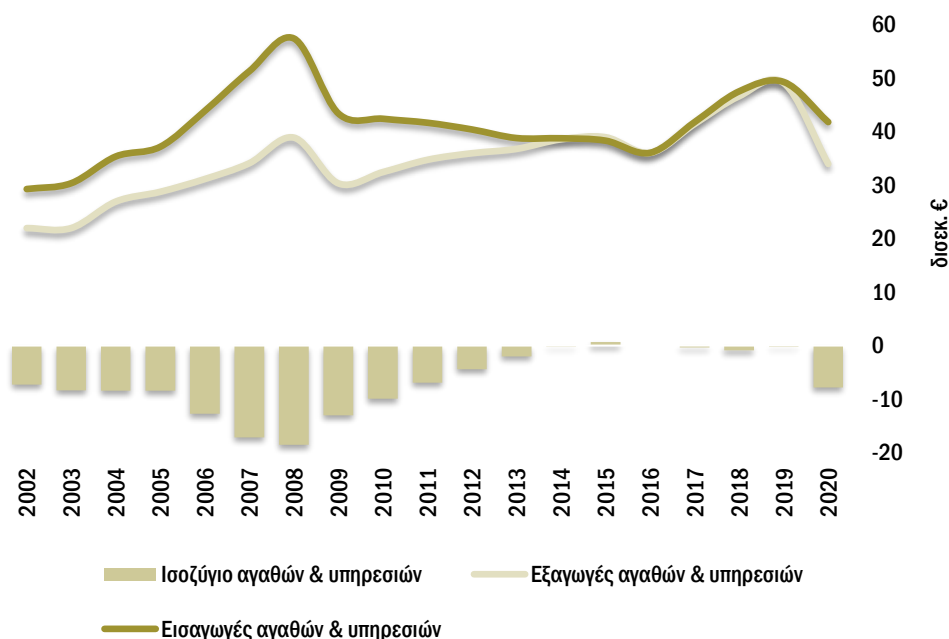
Το πλεόνασμα του Ισοζυγίου Κεφαλαίων²⁴ ενισχύθηκε στα €1,4 δισεκ., έναντι €261,6 εκατ. το 2019, λόγω αύξησης των μεταβιβάσεων από την ΕΕ προς τη γενική κυβέρνηση κατά €790 εκατ.

Τέλος, το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών και Κεφαλαίων, που αντανακλά τη σχέση δανειστή ή δανειζόμενου μιας οικονομίας με το εξωτερικό, ήταν ελλειμματικό, στα €6,4 δισεκ., στο οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου, έναντι €742,6 εκατ. το 2019.

Διάγραμμα 3.20

Εισαγωγές-Εξαγωγές Αγαθών και Υπηρεσιών (Ιανουάριος – Αύγουστος) 2002-2020

Ισχυρή διόγκωση ελλείμματος Ισοζυγίου Αγαθών - Υπηρεσιών στο διάστημα Ιανουαρίου-Αυγούστου, στα €7,8 δισεκ., έναντι €217,4 εκατ. το 2019

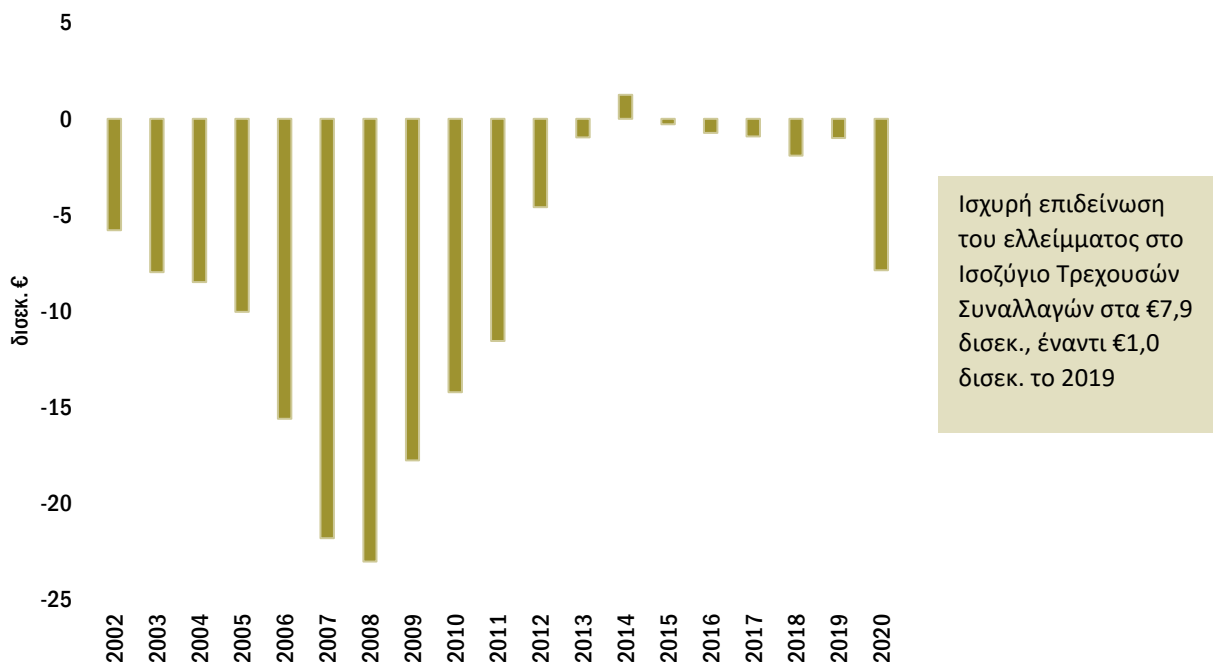
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Επεξεργασία στοιχείων IOBE

²⁴ Το ισοζύγιο κεφαλαίων απεικονίζει τις μεταβιβάσεις κεφαλαίου, δηλαδή τις μονομερείς εισπράξεις και πληρωμές μεταξύ κατοίκων και μη κατοίκων που συνδέονται με επενδύσεις παγίου κεφαλαίου. Οι μεταβιβάσεις κεφαλαίου περιλαμβάνουν κυρίως ένα μέρος των μεταβιβάσεων (εισπράξεων) από τον κοινοτικό προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Γενική Κυβέρνηση (απολήψεις από τα διαρθρωτικά ταμεία – πλην του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου – και από το Ταμείο Συνοχής βάσει των ΚΠΣ).

Διάγραμμα 3.21

Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Ιανουάριος – Αύγουστος) 2002-2020

Ισχυρή επιδείνωση του ελλείμματος στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών στα €7,9 δισεκ., έναντι €1,0 δισεκ. το 2019

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Επεξεργασία στοιχείων IOBE

Ισοζύγιο Χρηματοοικονομικών Συναλλαγών

Το Ισοζύγιο Χρηματοοικονομικών Συναλλαγών ήταν ελλειμματικό στο πρώτο οκτάμηνο του 2020, στα €6,3 δισεκ., έναντι μικρού πλεονάσματος €16,4 εκατ. το 2019.

Στους επιμέρους λογαριασμούς, οι καθαρές απαιτήσεις των κατοίκων από άμεσες επενδύσεις από το εξωτερικό αυξήθηκαν κατά €440,7 εκατ., ενώ οι καθαρές υποχρεώσεις σε μη κατοίκους (επενδύσεις μη κατοίκων στη χώρα) ενισχύθηκαν κατά €2,2 δισεκ., χωρίς να σημειώνονται αξιόλογες συναλλαγές τον Αύγουστο.

Στην κατηγορία των επενδύσεων χαρτοφυλακίου, οι απαιτήσεις των κατοίκων έναντι του εξωτερικού αυξήθηκαν σημαντικά, κατά €30,7 δισεκ., καθώς σύμφωνα με την ΤτΕ σημειώθηκε άνοδος των τοποθετήσεων κατοίκων σε ομόλογα και έντοκα γραμμάτια του εξωτερικού (€29,9 δισεκ.). Οι υποχρεώσεις σε μη κατοίκους μειώθηκαν κατά €9,9 δισεκ. την περίοδο Ιανουαρίου - Αυγούστου, κυρίως λόγω της μείωσης των τοποθετήσεων μη κατοίκων σε ομόλογα και έντοκα γραμμάτια του Ελληνικού Δημοσίου.

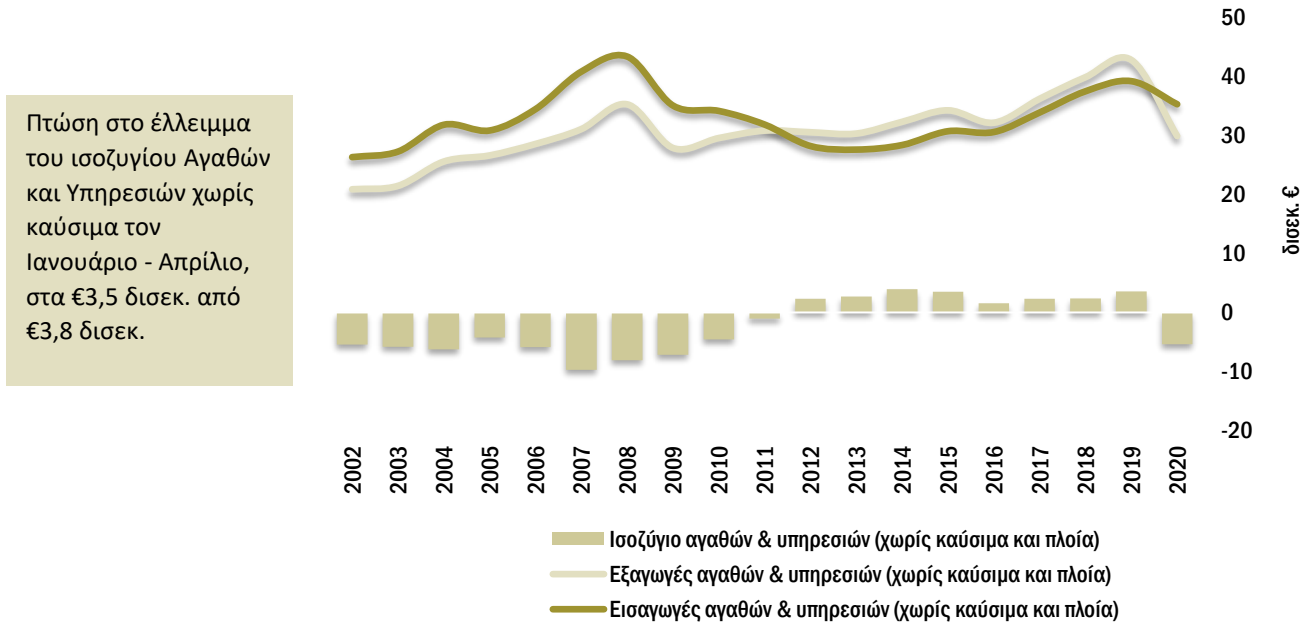
Στην κατηγορία των λοιπών επενδύσεων, οι απαιτήσεις από κατοίκους έναντι του εξωτερικού αυξήθηκαν κατά €755,7 εκατ. Οι υποχρεώσεις αυξήθηκαν κατά €46,8 δισεκ., αποτυπώνοντας την αύξηση των καταθέσεων και *repos* μη κατοίκων στην Ελλάδα κατά €38,1 δισεκ. (περιλαμβάνεται και ο λογαριασμός TARGET). Επίσης, σύμφωνα με την ΤτΕ, σημειώθηκε αύξηση των δανειακών υποχρεώσεων κατοίκων προς μη κατοίκους κατά €6,4 δισεκ. Οι μεγάλες αλλαγές στις κατηγορίες των επενδύσεων χαρτοφυλακίου και των λοιπών επενδύσεων οφείλονται σε μεγάλο βαθμό σε τιτλοποιήσεις δανείων συστημικών πιστωτικών ιδρυμάτων.

Τέλος, τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της χώρας διαμορφώθηκαν στα τέλη Αυγούστου του 2020 στα €9,6 δισεκ., έναντι €7,5 δισεκ. τον Αύγουστο του 2019.

Διάγραμμα 3.22

Εισαγωγές-Εξαγωγές αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία (Ιανουάριος – Αύγουστος) 2002-2020

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Επεξεργασία στοιχείων IOBE

4 Η ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

- Το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων έχει ισχυρές θετικές επιδράσεις στην ελληνική οικονομία με σαφή κοινωνικά οφέλη, σε μια ιδιαίτερα δύσκολη περίοδο για την Ελλάδα
- Στο σύνολο του υλοποιημένου προγράμματος, υπολογίστηκε ότι οι ιδιωτικοποιήσεις ενίσχυσαν το ΑΕΠ της χώρας κατά περίπου €1 δισεκ. ετησίως κατά μέσο όρο την περίοδο 2011-2019
- Την ίδια περίοδο, η μέση ετήσια επίδραση στην απασχόληση πλησίασε τους 20 χιλ. πλήρως απασχολούμενους

4.1 Εισαγωγή

Η αξιοποίηση της ιδιωτικής περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου έχει αποτελέσει βασικό πυλώνα της προσπάθειας διόρθωσης των δομικών προβλημάτων και των μακροοικονομικών ανισορροπιών που οδήγησαν την Ελλάδα στη βαθιά κοινωνική και οικονομική κρίση της τελευταίας δεκαετίας. Τα έσοδα από τις συμφωνίες για την παραχώρηση της αξιοποίησης υποδομών και την πώληση συμμετοχών του ελληνικού Δημοσίου σε επιχειρήσεις και ακινήτων έχουν δημιουργήσει δημοσιονομικό χώρο, ο οποίος θα έπρεπε αλλιώς να είχε καλυφθεί με περαιτέρω περικοπή δημόσιων δαπανών ή με αύξηση των φορολογικών βαρών.

Επιπλέον, αυτές οι συμφωνίες εμπεριέχουν αναγκαίες βελτιώσεις και παρεμβάσεις στο ρυθμιστικό πλαίσιο, καθώς και δεσμεύσεις για την πραγματοποίηση επενδύσεων, οι οποίες έχουν τονώσει την οικονομική δραστηριότητα και αυξήσει την αποδοτικότητα των συντελεστών παραγωγής, σε μια ιδιαίτερα δύσκολη συγκυρία. Θετική επίδραση στην παραγωγικότητα έχει και η αλλαγή στο επιχειρηματικό υπόδειγμα και στις δομές εταιρικής διακυβέρνησης που έχουν προκύψει με την είσοδο στρατηγικών επενδυτών στην αξιοποίηση αυτών των πόρων. Τέλος, η πρόοδος με το πρόγραμμα αξιοποίησης της ιδιωτικής περιουσίας δημοσίου έχει αποτελέσει πειστήριο στη διεθνή επενδυτική

κοινότητα για την προσήλωση της πολιτείας στην προσπάθεια μεταρρύθμισης της ελληνικής οικονομίας

Στόχος της μελέτης που παρουσιάζεται συνοπτικά στο τρέχον κεφάλαιο ήταν η ανάδειξη των μακροοικονομικών και κοινωνικοοικονομικών επιδράσεων από την αξιοποίηση της ιδιωτικής περιουσίας του ελληνικού Δημοσίου²⁵. Ειδικότερα, εξετάστηκαν οι επιδράσεις του συνολικού προγράμματος εργασιών του Ταμείου Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ) την περίοδο 2011-2019 και τα αποτελέσματα από ορισμένα ολοκληρωμένα μεγάλα έργα. Οι επιδράσεις παρουσιάζονται σε όρους μεταβολής κοινωνικοοικονομικών δεικτών όπως ΑΕΠ, καθαρού δημοσιονομικού αποτελέσματος και απασχόλησης.

4.2 Μακροοικονομικές επιδράσεις του προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων

Το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων έχει ισχυρές θετικές επιδράσεις στην ελληνική οικονομία με σαφή κοινωνικά οφέλη, σε μια ιδιαίτερα δύσκολη περίοδο για την Ελλάδα. Στο σύνολο του προγράμματος, υπολογίζεται ότι οι ιδιωτικοποιήσεις ενίσχυσαν το ΑΕΠ της χώρας κατά περίπου €1 δισεκ. ετησίως κατά μέσο όρο την περίοδο 2011-2019 (Διάγραμμα 4.1). Την ίδια περίοδο η μέση ετήσια επίδραση στην απασχόληση πλησίασε τις 20 χιλ. πλήρως απασχολούμενους.

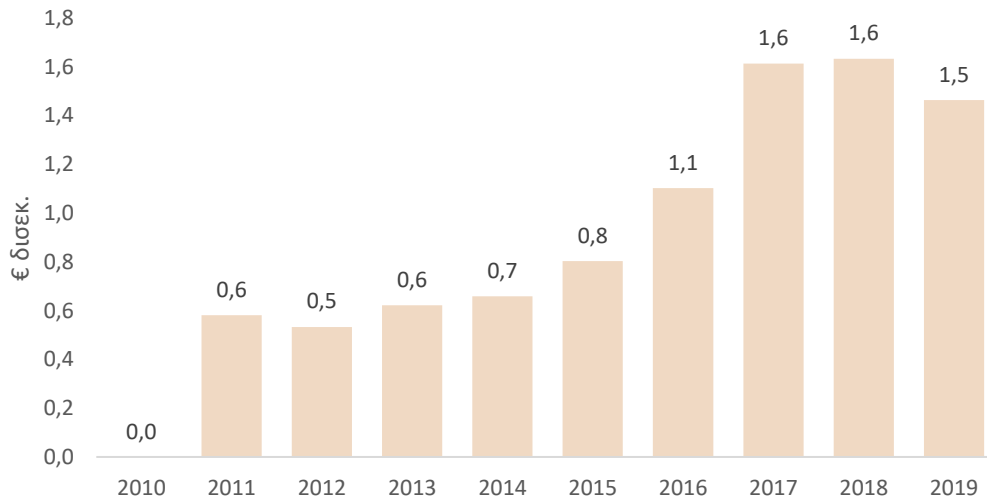
Σημαντικό μέρος αυτής της επίδρασης προήλθε από επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν στο σύνολο της οικονομίας, ως αποτέλεσμα της σηματοδότησης που δόθηκε με την υλοποίηση μεγάλων ιδιωτικοποιήσεων (signaling effect). Η οικονομετρική ανάλυση ανέδειξε την ύπαρξη θετικής και στατιστικά σημαντικής συσχέτισης μεταξύ των ακαθάριστων πάγιων επενδύσεων (πλην κατοικιών) και των αρχικών εισπράξεων από ολοκληρωμένα έργα ιδιωτικοποιήσεων. Συγκεκριμένα, υπολογίζεται ότι περίπου €5,6 δισεκ. πάγιων επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν στη χώρα από το 2011 έως και το β' τρίμηνο του 2019 μπορούν να αποδοθούν στο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων. Προκύπτει έτσι, ότι σε κάθε 1 ευρώ αρχικών εσόδων από ιδιωτικοποιήσεις αντιστοιχούν κατά μέσο όρο 1,02 ευρώ πάγιων επενδύσεων στο σύνολο της οικονομίας.

²⁵ Η πλήρης μελέτη και η παρουσίασή της είναι διαθέσιμες στο site του IOBE: http://iobe.gr/research_dtl.asp?RID=202

Διάγραμμα 4.1

Ενίσχυση του πραγματικού ετήσιου ΑΕΠ της Ελλάδας λόγω της υλοποίησης του προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων, σε σύγκριση με το επίπεδο του ΑΕΠ αν δεν είχε υλοποιηθεί το πρόγραμμα (σενάριο βάσης - έτος αναφοράς 2010)

Πηγή: Εκτιμήσεις IOBE

4.3 Κοινωνικοοικονομικές επιδράσεις

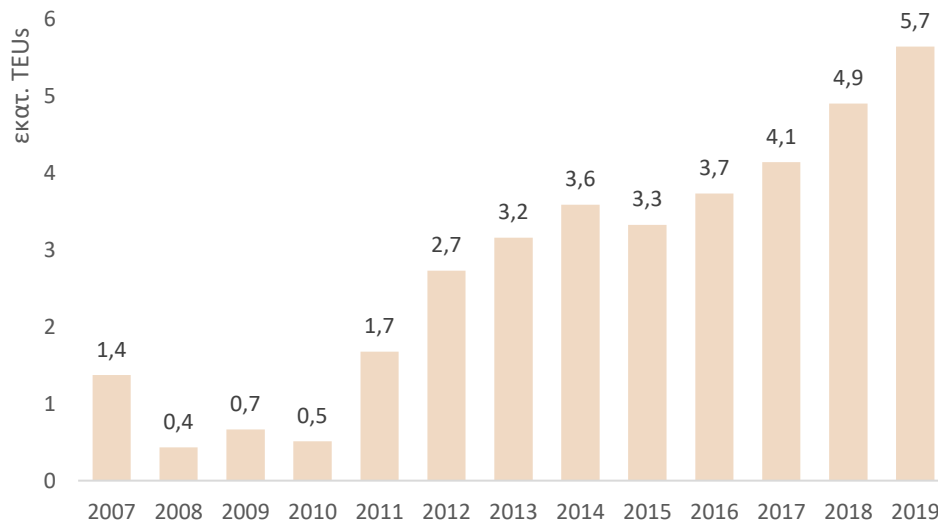
Οι επιδράσεις από τις ιδιωτικοποιήσεις δεν περιορίζονται στο χρονικό διάστημα που ολοκληρώνεται κάθε συναλλαγή, αλλά εκτείνονται χρονικά στο μέλλον και σε πολλές περιπτώσεις ενισχύονται διαχρονικά. Πραγματοποιούνται σημαντικές επενδύσεις από τους νέους διαχειριστές των περιουσιακών στοιχείων, ενώ αλλάζει και το επιχειρηματικό υπόδειγμα διαχείρισης, με αποτέλεσμα να ενισχυθεί σημαντικά η οικονομική δραστηριότητα. Η αυξημένη επιχειρηματική δραστηριότητα οδηγεί σε θετικές επιδράσεις στην απασχόληση και στα δημοσιονομικά έσοδα, ενώ η αλλαγή του επιχειρηματικού υποδείγματος συχνά συνεπάγεται και την υιοθέτηση συστημάτων περιβαλλοντικής παρακολούθησης και διαχείρισης. Τέλος, μέσω των διασυνδέσεων με άλλες παραγωγικές διαδικασίες σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, η αυξημένη δραστηριότητα λόγω ιδιωτικοποίησης επιφέρει πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα για το ΑΕΠ, την απασχόληση και τα δημοσιονομικά έσοδα της χώρας.

Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς

Το αναπτυξιακό σχέδιο του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς (ΟΛΠ) προβλέπει την υλοποίηση επενδύσεων με συνολικό προϋπολογισμό €621 εκατ. έως το 2034, με το μεγαλύτερο ετήσιο επίπεδο να σημειώνεται το 2022 (€120 εκατ.). Υπό την προϋπόθεση εξομάλυνσης των οικονομικών συνθηκών μετά την πανδημία, εκτιμάται ότι η αλλαγή του ιδιοκτησιακού καθεστώτος θα οδηγήσει σε υψηλότερα ετήσια επιχειρηματικά έσοδα προς το τέλος της δεκαετίας κατά €140 εκατ., με το υψηλότερο ποσοστό εσόδων να προέρχεται από τις προβλήτες για τη μεταφορά εμπορευματοκιβωτίων (€96,1 εκατ.). Ήδη, η ιδιωτικοποίηση του ΟΛΠ έχει οδηγήσει σε θεαματική αύξηση του όγκου μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων (Διάγραμμα 4.2) εγκαθιστώντας το λιμάνι του Πειραιά στην 4η θέση στη σχετική κατάταξη στην Ευρώπη (από 17^η θέση το 2007) και στην 1^η θέση στη Μεσόγειο.

Διάγραμμα 4.2

Κίνηση εμπορευματοκιβωτίων σε TEUS την περίοδο 2007-2019

Πηγή: ΟΛΠ, World Shipping Council

Ισχυρές είναι και οι ευρύτερες επιδράσεις από την ιδιωτικοποίηση του ΟΛΠ στο σύνολο της οικονομίας. Λαμβάνοντας υπόψη τις πολλαπλασιαστικές επιδράσεις, ο αντίκτυπος από τη συγκεκριμένη ιδιωτικοποίηση στο ΑΕΠ της χώρας αναμένεται να ξεπεράσει τα €375 εκατ. σε ορίζοντα δεκαετίας, από €90 εκατ. το 2018. Σε όρους απασχόλησης, η συνολική επίδραση αναμένεται να υπερβεί τις 5,5 χιλ. θέσεις εργασίας σε έτη όταν αναμένεται να είναι ιδιαίτερα ενισχυμένη η επενδυτική δραστηριότητα στο λιμάνι.

Περιφερειακά αεροδρόμια

Η παραχώρηση των 14 περιφερειακών αεροδρομίων στη Fraport Greece αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες επενδύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Αξιοποιώντας την εμπειρία της Fraport AG, η οποία αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες εταιρείες διαχείρισης αεροδρομίων παγκοσμίως, επιτυγχάνεται η ενίσχυση της ανταγωνιστικής θέσης των 14 περιφερειακών αεροδρομίων και συνακόλουθα των περιοχών στις οποίες λειτουργούν.

Για τον εκσυγχρονισμό, την ανάπτυξη και την επέκταση των υποδομών των αεροδρομίων, η εταιρεία υλοποιεί επενδύσεις που θα ξεπεράσουν τα €463 εκατ. ως το τέλος του 2020. Επιπλέον, με την ένταξη νέων δρομολογίων, την ενίσχυση του δικτύου με την προσθήκη νέων αεροπορικών εταιρειών και τα προγράμματα κινήτρων προς τις αεροπορικές εταιρείες, η Fraport Greece συμβάλλει στην περαιτέρω ανάπτυξη της εγχώριας και της διεθνούς επιβατικής και εμπορευματικής κίνησης. Η ανοδική πορεία που καταγράφεται από το δεύτερο τρίμηνο του 2017 έως την έναρξη της υγειονομικής κρίσης στα 14 περιφερειακά αεροδρόμια αντανakλά το θετικό αντίκτυπο στον τουρισμό, αλλά και τη θετική επίδραση που είχε η αλλαγή στον τρόπο λειτουργίας των συγκεκριμένων αεροδρομίων λόγω του επιχειρησιακού σχεδίου που αναπτύσσει η εταιρεία, όπως προέκυψε από την οικονομετρική ανάλυση. Εκτιμάται ότι επιπλέον τουριστική δαπάνη €225 εκατ. τη διετία 2017-2018 στο σύνολο της χώρας συνδέεται με τη συγκεκριμένη ενίσχυση της επιβατικής κίνησης.

Οι επενδύσεις που υλοποιούνται στα περιφερειακά αεροδρόμια και η ενισχυμένη τουριστική κίνηση λόγω της αναβάθμισής τους έχουν σημαντική θετική επίδραση ευρύτερα στην οικονομία. Λαμβάνοντας υπόψη τις πολλαπλασιαστικές επιδράσεις, ήδη από το 2019 η συνολική επίδραση της παραχώρησης

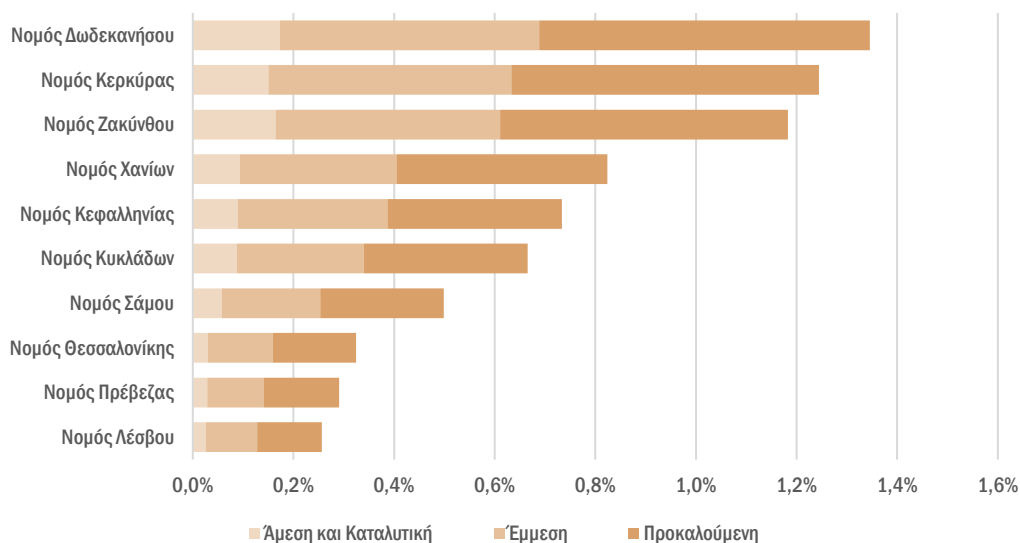

στο ετήσιο ΑΕΠ της Ελλάδας φτάνει τα €300 εκατ., ενώ σε μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα αναμένεται να φτάσει τα €630 εκατ. Σε όρους απασχόλησης η συνολική επίδραση φτάνει τις 7,2 χιλ. θέσεις εργασίας το 2019, ενώ αναμένεται να ξεπεράσει τις 11,6 χιλ. θέσεις εργασίας σε δεκαετή χρονικό ορίζοντα.

Η κοινωνικοοικονομική επίδραση από την παραχώρηση των αεροδρομίων έχει σημαντική περιφερειακή διάσταση. Ιδιαίτερα ισχυρές είναι οι επιδράσεις στις περιφερειακές ενότητες Θεσσαλονίκης και Δωδεκανήσου (€51 εκατ. και €45 εκατ. στο ΑΕΠ το έτος 2018 αντίστοιχα και περίπου 1,3 χιλ. θέσεις εργασίας σε κάθε περιφερειακή ενότητα). Λαμβάνοντας υπόψη και το μέγεθος της τοπικής οικονομίας, ισχυρές είναι οι επιδράσεις και στις περιφερειακές ενότητες Κερκύρας και Ζακύνθου (περίπου 1,2% του ΑΕΠ και 1,3% της απασχόλησης αντίστοιχα - Διάγραμμα 4.3).

Διάγραμμα 4.3

Επιδράσεις της ιδιωτικοποίησης των περιφερειακών αεροδρομίων στο ΑΕΠ κάθε περιοχής, ως ποσοστό του ΑΕΠ κάθε περιοχής, επιλεγμένες περιοχές για το έτος 2018

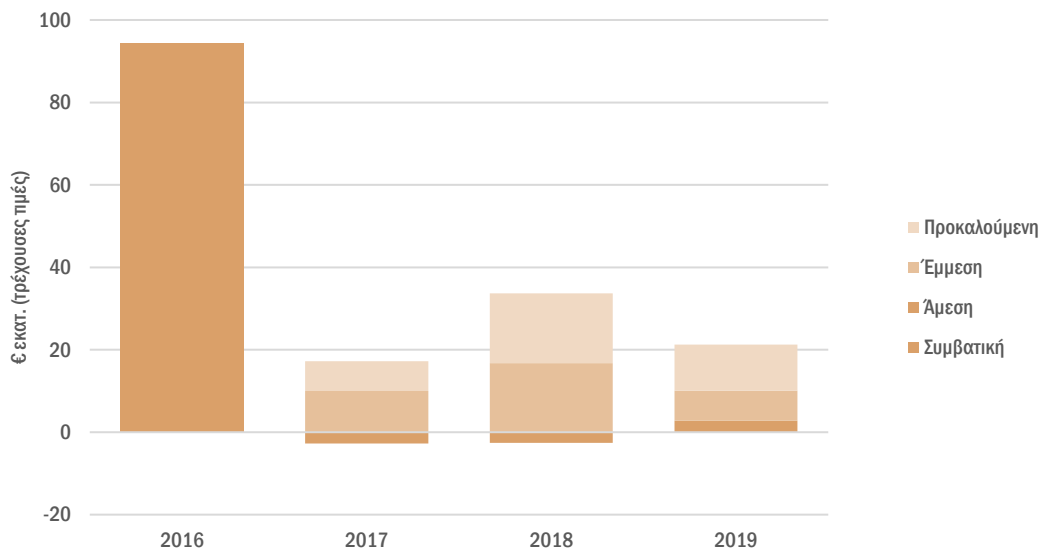
Πηγή: Εκτιμήσεις IOBE

Αστήρ Παλάς Βουλιαγμένης

Η ιδιωτικοποίηση της Αστήρ Παλάς Βουλιαγμένης ΑΞΕ έχει σημαντική θετική επίδραση στα επιχειρηματικά έσοδα της εταιρείας μετά την ολοκλήρωση των διαδικασιών ανακαίνισης τη διετία 2017-2018 (€27,6 εκατ. το 2019). Προς το τέλος της πρώτης δεκαετίας της λειτουργίας του ξενοδοχειακού συγκροτήματος υπό τη νέα μετοχική σύνθεση, και υπό την προϋπόθεση της πλήρους ανάκαμψης μετά την πανδημία του COVID-19, η διαφορά από το εναλλακτικό σενάριο της μη πραγματοποίησης της ιδιωτικοποίησης εκτιμάται ότι θα ξεπεράσει τα €35 εκατ.

Διάγραμμα 4.4

Επιδράσεις της ιδιωτικοποίησης της Αστήρ Παλάς στα έσοδα του Δημοσίου την περίοδο 2016-2019

Πηγή: Εκτιμήσεις IOBE

Μαζί με τις επενδύσεις που εκτελέστηκαν για τη ριζική αναβάθμιση του συγκροτήματος, εκτιμάται ότι η συνολική επίδραση στο ΑΕΠ ανέρχεται σε €107 εκατ. το 2018 και αναμένεται ότι θα διαμορφωθεί στο ύψος των €50 εκατ. ετησίως σε χρονικό ορίζοντα δεκαετίας από την ιδιωτικοποίηση. Σε όρους απασχόλησης, η συνολική επίδραση υπολογίζεται σε 3,2 χιλ. το 2018 και αναμένεται να σταθεροποιηθεί μεσοπρόθεσμα στο ύψος των 1000 θέσεων εργασίας. Αυξημένα είναι και τα καθαρά δημοσιονομικά έσοδα, παρά την απώλεια εσόδων από μερίσματα, κατά περίπου €13 εκατ. προς το τέλος της περιόδου ανάλυσης.

ΤΡΑΙΝΟΣΕ

Η ιδιωτικοποίηση της ΤΡΑΙΝΟΣΕ ΑΕ στις 14 Σεπτεμβρίου 2017 και η συγχώνευση με την ΕΕΣΣΤΥ ΑΕ την 1^η Απριλίου 2019 αναμένεται να ενισχύσουν και να αναπτύξουν την εταιρεία σημαντικά, αξιοποιώντας την τεχνογνωσία και την εμπειρία της FSI στην παροχή σιδηροδρομικών υπηρεσιών. Ειδικότερα, τα λειτουργικά έσοδα αναμένεται να είναι αυξημένα κατά 27% για την κοινή εταιρεία σε ορίζοντα δεκαετίας.

Λαμβάνοντας υπόψη και τις πολλαπλασιαστικές επιδράσεις, η αυξημένη δραστηριότητα στις σιδηροδρομικές υπηρεσίες που προσφέρει η εταιρεία επιφέρει ενίσχυση του ΑΕΠ της χώρας με €27 εκατ. το 2019, ενώ η συνολική αυτή επίδραση στο ετήσιο ΑΕΠ αναμένεται να φτάσει τα €86 εκατ. σε μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Αντίστοιχα, σε όρους απασχόλησης αναμένεται ότι οι θέσεις εργασίας θα είναι αυξημένες μεσοπρόθεσμα κατά 1,4 χιλ. σε σύγκριση με το εναλλακτικό σενάριο.

Περιφερειακά λιμάνια

Τα λιμάνια της Ελλάδας έχουν κομβικό ρόλο για τη βιώσιμη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και των περιφερειών της. Εξαιτίας της ιδιαίτερης μορφολογίας της χώρας και των νησιωτικών συμπλεγμάτων, τα λιμάνια αποτελούν σημαντικό κόμβο επικοινωνίας όχι μόνο ως προς την επιβατική κίνηση αλλά και ως προς την εμπορική δραστηριότητα μεταξύ της ηπειρωτικής Ελλάδας και της νησιωτικής χώρας. Επιπλέον, η στρατηγική τοποθεσία της Ελλάδας αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη λιμένων που εξυπηρετούν το εμπόριο μεταξύ τριών ηπείρων (Ευρώπη-Ασία-Αφρική).

Η δραστηριότητα στα δέκα περιφερειακά λιμάνια που έχουν τη μορφή ανώνυμων εταιρειών και ανήκουν στο ΤΑΙΠΕΔ παρουσιάζει αυξητικές τάσεις την τελευταία πενταετία, ωστόσο το ύψος των επενδύσεων και η αξιοποίηση της δυναμικότητας των λιμένων βρίσκονται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Επιπλέον, η σύνδεση των λιμένων με άλλες υποδομές στην εφοδιαστική αλυσίδα είναι ελλιπής, με αποτέλεσμα οι θετικές αλληλεπιδράσεις με άλλες παραγωγικές δραστηριότητες τοπικά και ευρύτερα στην εθνική οικονομία να είναι πολύ περιορισμένες.

Η εισροή νέων κεφαλαίων, η ενισχυμένη εταιρική διακυβέρνηση και η ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών από στρατηγικούς επενδυτές με μακροχρόνιο όραμα για τη λειτουργία των περιφερειακών λιμένων μπορεί να συμβάλει με αποτελεσματικό τρόπο στην ουσιαστική αναβάθμιση των λιμενικών υποδομών της χώρας. Μια καλή εξέλιξη σε αυτή την κατεύθυνση μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά σε μια πιο ισορροπημένη οικονομική ανάπτυξη των περιφερειών της χώρας και εν τέλει να δώσει ισχυρή ώθηση στην απαιτούμενη ανασυγκρότηση της εθνικής οικονομίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1: Ρυθμός Μεταβολής του ΑΕΠ

	Ετήσια στοιχεία (%)							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Αυστρία	0,7	0,0	0,7	1,0	2,0	2,4	2,6	1,4
Βέλγιο	0,7	0,5	1,6	2,0	1,5	1,9	1,5	1,4
Βουλγαρία	0,4	0,3	1,9	4,0	3,8	3,5	3,1	3,4
Γαλλία	0,3	0,6	1,0	1,1	1,1	2,3	1,8	1,5
Γερμανία	0,4	0,4	2,2	1,5	2,2	2,6	1,3	0,6
Δανία	0,2	0,9	1,6	2,3	3,2	2,8	2,2	2,8
Δημοκρατία της Τσεχίας	-0,8	0,0	2,3	5,4	2,5	5,2	3,2	2,3
ΕΕ 27	-0,7	0,0	1,6	2,3	2,0	2,8	2,1	1,5
Ελλάδα	-7,1	-2,7	0,7	-0,4	-0,5	1,3	1,6	1,9
Εσθονία	3,1	1,3	3,0	1,8	3,2	5,5	4,4	5,0
Ευρωζώνη	-0,9	-0,2	1,4	2,0	1,9	2,6	1,8	1,3
Ιρλανδία	0,1	1,2	8,6	25,2	2,0	9,1	8,5	5,6
Ισπανία	-3,0	-1,4	1,4	3,8	3,0	3,0	2,4	2,0
Ιταλία	-3,0	-1,8	0,0	0,8	1,3	1,7	0,9	0,3
Κροατία	-2,2	-0,5	-0,1	2,4	3,5	3,1	2,7	2,9
Κύπρος	-3,4	-6,6	-1,8	3,2	6,4	5,2	5,2	3,1
Λετονία	4,3	2,3	1,1	4,0	2,4	3,3	4,0	2,1
Λιθουανία	3,8	3,6	3,5	2,0	2,5	4,3	3,9	4,3
Λουξεμβούργο	-0,4	3,7	4,3	4,3	4,6	1,8	3,1	2,3
Μάλτα	4,1	5,5	7,6	9,6	3,9	8,0	5,2	4,9
Ολλανδία	-1,0	-0,1	1,4	2,0	2,2	2,9	2,4	1,7
Ουγγαρία	-1,4	1,9	4,2	3,8	2,1	4,3	5,4	4,6
Πολωνία	1,3	1,1	3,4	4,2	3,1	4,8	5,4	4,5
Πορτογαλία	-4,1	-0,9	0,8	1,8	2,0	3,5	2,8	2,2
Ρουμανία	2,0	3,8	3,6	3,0	4,7	7,3	4,5	4,2
Σλοβακία	1,9	0,7	2,6	4,8	2,1	3,0	3,8	2,3
Σλοβενία	-2,6	-1,0	2,8	2,2	3,2	4,8	4,4	3,2
Σουηδία	-0,6	1,2	2,7	4,5	2,1	2,6	2,0	1,3
Φινλανδία	-1,4	-0,9	-0,4	0,5	2,8	3,3	1,5	1,1

Πίνακας 2: Χρέος Γενικής Κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ

	Ετήσια στοιχεία (%)							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Αυστρία	81,9	81,3	84	84,9	82,9	78,3	74	70,4
Βέλγιο	104,8	105,5	107	105,2	104,9	101,7	99,8	98,6
Βουλγαρία	16,7	17,1	27,1	26	29,3	25,3	22,3	20,4
Γαλλία	90,6	93,4	94,9	95,6	98	98,3	98,1	98,1
Γερμανία	81,1	78,7	75,7	72,1	69,2	65,3	61,9	59,8
Δανία	44,9	44	44,3	39,8	37,2	35,8	33,9	33,2
Δημοκρατία της Τσεχίας	44,5	44,9	42,2	40	36,8	34,7	32,6	30,8
ΕΕ 27	90,7	92,6	92,8	90,9	90	87,8	85,8	84,1
Ελλάδα	159,6	177,4	178,9	175,9	178,5	176,2	181,2	176,6
Εσθονία	9,8	10,2	10,6	10	10,2	9,3	8,4	8,4
Ευρωζώνη	84,7	86,4	86,6	84,7	84	81,6	79,6	77,8
Ιρλανδία	119,9	119,9	104,4	76,7	73,8	67,7	63,5	58,8
Ισπανία	86,3	95,8	100,7	99,3	99,2	98,6	97,6	95,5
Ιταλία	126,5	132,5	135,4	135,3	134,8	134,1	134,8	134,8
Κροατία	70,1	81,2	84,7	84,3	80,8	77,8	74,7	73,2
Κύπρος	80,3	104	109,2	107,5	103,4	93,9	100,6	95,5
Λετονία	42,4	40,3	41,6	37,3	40,9	39,3	37,2	36,9
Λιθουανία	39,8	38,7	40,6	42,6	39,7	39,1	33,8	36,3
Λουξεμβούργο	22	23,7	22,7	22	20,1	22,3	21	22,1
Μάλτα	67,8	68,4	63,4	58	55,5	50,3	45,6	43,1
Ολλανδία	66,2	67,7	67,8	64,6	61,9	56,9	52,4	48,6
Ουγγαρία	78,6	77,4	76,8	76,2	75,5	72,9	70,2	66,3
Πολωνία	54,1	56	50,8	51,3	54,3	50,6	48,8	46
Πορτογαλία	129	131,4	132,9	131,2	131,5	126,1	122	117,7
Ρουμανία	37	37,6	39,2	37,8	37,3	35,1	34,7	35,2
Σλοβακία	51,8	54,7	53,5	51,9	52	51,3	49,4	48
Σλοβενία	53,6	70	80,3	82,6	78,7	74,1	70,4	66,1
Σουηδία	37,6	40,4	45,1	43,9	42,2	40,8	38,8	35,1
Φινλανδία	53,6	56,2	59,8	63,6	63,2	61,3	59,6	59,4

Πίνακας 3: Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ

	Ετήσια στοιχεία (%)							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Αυστρία	-2,2	-2	-2,7	-1	-1,5	-0,8	0,2	0,7
Βέλγιο	-4,3	-3,1	-3,1	-2,4	-2,4	-0,7	-0,8	-1,9
Βουλγαρία	-0,3	-0,4	-5,4	-1,7	0,1	1,1	2	2,1
Γαλλία	-5	-4,1	-3,9	-3,6	-3,6	-2,9	-2,3	-3
Γερμανία	0	0	0,6	0,9	1,2	1,2	1,9	1,4
Δανία	-3,5	-1,2	1,1	-1,2	0,1	1,8	0,7	3,7
Δημοκρατία της Τσεχίας	-3,9	-1,2	-2,1	-0,6	0,7	1,5	0,9	0,3
ΕΕ 27	-3,6	-2,9	-2,4	-1,9	-1,3	-0,8	-0,4	-0,6
Ελλάδα	-8,9	-13,2	-3,6	-5,6	0,5	0,7	1	1,5
Εσθονία	-0,3	0,2	0,7	0,1	-0,5	-0,8	-0,6	-0,3
Ευρωζώνη	-3,7	-3	-2,5	-2	-1,5	-1	-0,5	-0,6
Ιρλανδία	-8,1	-6,2	-3,6	-2	-0,7	-0,3	0,1	0,4
Ισπανία	-10,7	-7	-5,9	-5,2	-4,3	-3	-2,5	-2,8
Ιταλία	-2,9	-2,9	-3	-2,6	-2,4	-2,4	-2,2	-1,6
Κροατία	-5,4	-5,3	-5,3	-3,3	-1	0,8	0,2	0,4
Κύπρος	-5,6	-5,8	-8,7	-1	0,3	2	-3,7	1,7
Λετονία	-1,4	-1,2	-1,6	-1,4	0,2	-0,8	-0,8	-0,2
Λιθουανία	-3,1	-2,6	-0,6	-0,3	0,2	0,5	0,6	0,3
Λουξεμβούργο	0,5	0,8	1,3	1,3	1,8	1,3	3,1	2,2
Μάλτα	-3,5	-2,4	-1,7	-1	1	3,3	1,9	0,5
Ολλανδία	-3,9	-2,9	-2,2	-2	0	1,3	1,4	1,7
Ουγγαρία	-2,3	-2,6	-2,8	-2	-1,8	-2,5	-2,1	-2
Πολωνία	-3,7	-4,2	-3,6	-2,6	-2,4	-1,5	-0,2	-0,7
Πορτογαλία	-6,2	-5,1	-7,4	-4,4	-1,9	-3	-0,4	0,2
Ρουμανία	-3,7	-2,1	-1,2	-0,6	-2,6	-2,6	-2,9	-4,3
Σλοβακία	-4,4	-2,9	-3,1	-2,7	-2,5	-1	-1	-1,3
Σλοβενία	-4	-14,6	-5,5	-2,8	-1,9	0	0,7	0,5
Σουηδία	-1	-1,4	-1,5	0	1	1,4	0,8	0,5
Φινλανδία	-2,2	-2,5	-3	-2,4	-1,7	-0,7	-0,9	-1,1

Πίνακας 4: Ποσοστό Πληθυσμού στο Όριο της Φτώχειας ή του Κοινωνικού Αποκλεισμού* (βλ. σελ. 140)

	Ετήσια στοιχεία (%)							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Αυστρία	18,5	18,8	19,2	18,3	18,0	18,1	17,5	16,9
Βέλγιο	21,6	20,8	21,2	21,1	20,9	20,6	20,0	19,5
Βουλγαρία	49,3	48,0	40,1	41,3	40,4	38,9	32,8	32,5
Γαλλία	19,1	18,1	18,5	17,7	18,2	17,0	17,4	17,9
Γερμανία	19,6	20,3	20,6	20,0	19,7	19,0	18,7	17,4
Δανία	17,5	18,3	17,9	17,7	16,8	17,2	17,4	16,3
Δημοκρατία της Τσεχίας	15,4	14,6	14,8	14,0	13,3	12,2	12,2	12,5
ΕΕ 27	24,9	24,6	24,5	23,8	23,7	22,5	21,6	21,1
Ελλάδα	34,6	35,7	36,0	35,7	35,6	34,8	31,8	30
Εσθονία	23,4	23,5	26,0	24,2	24,4	23,4	24,4	24,3
Ευρωζώνη	23,3	23,1	23,5	23,1	23,1	22,1	21,6	21,1
Ιρλανδία	30,1	29,9	27,7	26,2	24,4	22,7	21,1	:
Ισπανία	27,2	27,3	29,2	28,6	27,9	26,6	26,1	25,3
Ιταλία	29,9	28,5	28,3	28,7	30,0	28,9	27,3	:
Κροατία	32,6	29,9	29,3	29,1	27,9	26,4	24,8	23,3
Κύπρος	27,1	27,8	27,4	28,9	27,7	25,2	23,9	22,3
Λετονία	36,2	35,1	32,7	30,9	28,5	28,2	28,4	27,3
Λιθουανία	32,5	30,8	27,3	29,3	30,1	29,6	28,3	26,3
Λουξεμβούργο	18,4	19,0	19,0	18,5	19,8	21,5	21,9	20,6
Μάλτα	23,1	24,6	23,9	23,0	20,3	19,3	19,0	20,1
Ολλανδία	15,0	15,9	16,5	16,4	16,7	17,0	16,7	16,5
Ουγγαρία	33,5	34,8	31,8	28,2	26,3	25,6	19,6	18,9
Πολωνία	26,7	25,8	24,7	23,4	21,9	19,5	18,9	18,2
Πορτογαλία	25,3	27,5	27,5	26,6	25,1	23,3	21,6	21,6
Ρουμανία	43,2	41,9	40,3	37,4	38,8	35,7	32,5	31,2
Σλοβακία	20,5	19,8	18,4	18,4	18,1	16,3	16,3	16,4
Σλοβενία	19,6	20,4	20,4	19,2	18,4	17,1	16,2	14,4
Σουηδία	17,7	18,3	18,2	18,6	18,3	17,7	18,0	18,8
Φινλανδία	17,2	16,0	17,3	16,8	16,6	15,7	16,5	15,6

Πορτογαλία	56,2	59,2	60,4	59,4	60,3	59,3	-1	0,9
Ρουμανία	44,5	46,3	47,8	46,0	48,1	48,2	0,1	2,1
Σλοβακία	53,0	54,2	57,0	53,4	57,1	58,1	1	3,7
Σλοβενία	42,7	47,0	48,6	47,6	49,7	51,5	1,8	2,1
Σουηδία	76,4	78,0	77,7	77,7	77,9	77,2	-0,7	0,2
Φινλανδία	62,5	65,4	66,8	65,1	66,6	66,7	0,1	1,5

(*) % απασχολούμενων ηλικίας 55-64 ετών στο σύνολο του αντίστοιχου πληθυσμού

Πίνακας 10: Μεταβολή της Απασχόλησης (άτομα ηλικίας 15 ετών και άνω)

	Ετήσια στοιχεία (%)					β' τρίμηνο		
	2015	2016	2017	2018	2019	2018	2019	2020
Αυστρία	0,8	1,8	1,0	1,3	0,9	1,2	0,8	-3,1
Βέλγιο	0,0	0,9	1,0	2,4	1,5	1,7	3,1	-1,8
Βουλγαρία	1,6	-0,6	4,0	-0,1	2,2	-0,5	2,8	-5,9
Γαλλία	0,1	0,5	0,8	0,8	0,2	0,6	0,3	-2,0
Γερμανία	0,7	2,5	0,8	0,4	1,0	0,3	1,0	:
Δανία	1,7	1,7	1,1	1,5	1,5	1,8	1,2	-1,7
Δημοκρατία της Τσεχίας	1,0	1,7	1,6	1,0	0,1	1,4	0,0	-1,5
ΕΕ 27	1,0	1,5	1,4	1,1	0,9	1,1	0,8	-2,4
Ελλάδα	2,0	1,8	2,0	1,9	2,0	1,7	2,3	-3,1
Εσθονία	2,3	-0,1	2,2	0,7	0,6	1,9	-0,1	-3,7
Ευρωζώνη	1,0	1,7	1,3	1,2	1,0	1,2	1,1	-2,4
Ιρλανδία	3,2	3,6	2,8	2,6	2,7	2,9	2,1	-3,9
Ισπανία	2,9	2,6	2,6	2,6	2,3	2,8	2,3	-6,2
Ιταλία	0,7	1,2	0,9	0,6	0,4	1,3	0,2	-3,6
Κροατία	1,1	0,5	2,3	1,7	1,2	1,9	0,0	-0,4
Κύπρος	-1,4	1,1	4,5	5,4	3,5	5,5	3,2	0,3
Λετονία	1,1	-0,6	0,0	1,3	-0,3	1,7	-0,8	-1,8
Λιθουανία	1,0	1,3	-0,9	1,4	0,0	0,5	0,5	-2,5
Λουξεμβούργο	5,1	1,6	4,0	3,1	3,2	2,4	5,3	-0,2
Μάλτα	4,1	5,2	6,0	8,1	5,5	7,5	6,8	2,9
Ολλανδία	1,1	1,3	1,9	2,0	1,7	1,9	1,9	-0,7
Ουγγαρία	2,6	3,2	1,5	0,9	0,6	1,1	0,4	-2,7
Πολωνία	1,4	0,6	1,1	0,3	-0,2	0,4	-0,6	-1,5
Πορτογαλία	1,3	1,4	3,3	2,2	0,8	2,7	0,6	-3,7
Ρουμανία	-0,2	-0,8	2,4	0,2	0,3	-1,3	0,2	-3,2
Σλοβακία	2,4	2,8	1,2	1,2	0,4	0,7	0,6	-2,6
Σλοβενία	1,0	0,1	4,5	2,0	0,8	2,4	1,4	-2,4
Σουηδία	1,4	1,6	2,1	1,6	0,6	1,8	0,5	-2,2
Φινλανδία	-0,8	0,5	1,0	2,6	0,9	3,1	0,6	-2,8

Πίνακας 11: Ποσοστό Ανεργίας – Σύνολο Πληθυσμού

	Ετήσια στοιχεία (%)			β' τρίμηνο			Μεταβολή (%)	
	2017	2018	2019	2018	2019	2020	2020/19	2019/18
Αυστρία	5,5	4,9	4,5	4,6	4,5	5,7	1,2	-0,1
Βέλγιο	7,1	6	5,4	6,1	5,3	4,9	-0,4	-0,8
Βουλγαρία	6,2	5,2	4,2	5,5	4,2	5,9	1,7	-1,3
Γαλλία	9,4	9	8,5	8,7	8,1	6,8	-1,3	-0,6
Γερμανία	3,8	3,4	3,2	3,5	3,1	3,6	0,5	-0,4
Δανία	5,8	5,1	5	4,9	4,7	5,2	0,5	-0,2
Δημοκρατία της Τσεχίας	2,9	2,2	2	2,2	1,9	2,4	0,5	-0,3
ΕΕ 27	8,2	7,3	6,7	7,2	6,6	6,6	0	-0,6
Ελλάδα	21,5	19,3	17,3	19	16,9	16,7	-0,2	-2,1
Εσθονία	5,8	5,4	4,5	5,1	5,1	7,1	2	0
Ευρωζώνη	9,1	8,2	7,6	8,1	7,4	7,2	-0,2	-0,7
Ιρλανδία	6,7	5,8	5	6	5,4	5,1	-0,3	-0,6
Ισπανία	17,2	15,3	14,1	15,3	14	15,3	1,3	-1,3
Ιταλία	11,2	10,6	:	10,7	9,8	7,7	-2,1	-0,9
Κροατία	11	8,4	6,7	7,6	6,1	6,5	0,4	-1,5
Κύπρος	11,1	8,4	7,1	7,4	6,5	6,8	0,3	-0,9
Λετονία	8,7	7,4	6,3	7,7	6,4	8,6	2,2	-1,3
Λιθουανία	7,1	6,2	6,3	5,9	6,2	8,6	2,4	0,3
Λουξεμβούργο	5,6	5,5	5,6	5,5	5,3	6,4	1,1	-0,2
Μάλτα	4	3,7	3,4	3,7	3,6	4,4	0,8	-0,1
Ολλανδία	4,9	3,8	3,4	3,9	3,3	3,8	0,5	-0,6
Ουγγαρία	4,2	3,7	3,4	3,6	3,3	4,6	1,3	-0,3
Πολωνία	4,9	3,9	3,3	3,6	3,2	3,1	-0,1	-0,4
Πορτογαλία	9	7	6,5	6,8	6,3	5,6	-0,7	-0,5
Ρουμανία	4,9	4,2	3,9	4,1	3,8	5,4	1,6	-0,3
Σλοβακία	8,1	6,5	5,8	6,6	5,7	6,6	0,9	-0,9
Σλοβενία	6,6	5,1	4,5	5,2	4,2	5,2	1	-1
Σουηδία	6,7	6,3	6,8	6,9	7,1	9,1	2	0,2
Φινλανδία	8,6	7,4	6,7	8,2	7,7	8,9	1,2	-0,5

Πίνακας 12: Ποσοστό Ανεργίας στους Άνδρες

	Ετήσια στοιχεία (%)			β' τρίμηνο			Μεταβολή (%)	
	2017	2018	2019	2018	2019	2020	2020/19	2019/18
Αυστρία	5,9	5,0	4,6	4,9	4,5	5,9	1,4	-0,4
Βέλγιο	7,1	6,3	5,7	6,3	5,6	5,1	-0,5	-0,7
Βουλγαρία	6,4	5,7	4,5	6,1	4,6	6,2	1,6	-1,5
Γαλλία	9,5	9,0	8,5	8,7	8,2	7,1	-1,1	-0,5
Γερμανία	4,1	3,8	3,5	3,9	3,4	3,9	0,5	-0,5
Δανία	5,6	4,9	4,8	4,9	4,8	4,7	-0,1	-0,1
Δημοκρατία της Τσεχίας	2,3	1,8	1,7	1,8	1,6	2,2	0,6	-0,2
ΕΕ 27	7,9	7,0	6,4	7	6,3	6,5	0,2	-0,7
Ελλάδα	17,8	15,4	14,0	15,3	13,7	14,1	0,4	-1,6
Εσθονία	6,2	5,4	4,1	5,3	4,7	6,8	2,1	-0,6
Ευρωζώνη	8,7	7,9	7,2	7,8	7,1	7,1	0	-0,7
Ιρλανδία	7,1	5,8	5,2	6,2	5,6	5,1	-0,5	-0,6
Ισπανία	15,7	13,7	12,5	13,7	12,5	14,1	1,6	-1,2
Ιταλία	10,3	9,7	:	9,9	9,1	7,2	-1,9	-0,8
Κροατία	10,3	7,6	6,2	6,7	5,3	6,1	0,8	-1,4
Κύπρος	10,9	8,1	6,3	7,3	6,4	7	0,6	-0,9
Λετονία	9,8	8,4	7,2	9,2	8	10,2	2,2	-1,2
Λιθουανία	8,6	6,9	7,1	6,5	6,8	9,7	2,9	0,3
Λουξεμβούργο	5,6	5,3	5,6	5,3	5,3	6,7	1,4	0
Μάλτα	3,8	3,8	3,3	3,9	3,3	4,2	0,9	-0,6
Ολλανδία	4,5	3,7	3,4	3,8	3,3	3,8	0,5	-0,5
Ουγγαρία	3,8	3,5	3,4	3,5	3,4	4,4	1	-0,1
Πολωνία	4,9	3,9	3,0	3,7	3,2	3,2	0	-0,5
Πορτογαλία	8,6	6,6	5,9	6,5	5,9	5,6	-0,3	-0,6
Ρουμανία	5,6	4,7	4,3	4,7	4,1	5,6	1,5	-0,6
Σλοβακία	7,9	6,1	5,6	6,2	5,7	6,7	1	-0,5
Σλοβενία	5,8	4,6	4,0	4,8	3,8	4,5	0,7	-1
Σουηδία	6,9	6,4	6,7	7,1	7	9,1	2,1	-0,1
Φινλανδία	8,9	7,4	7,2	8,4	8,2	9	0,8	-0,2

Πίνακας 13: Ποσοστό Ανεργίας στις Γυναίκες

	Ετήσια στοιχεία (%)			β' τρίμηνο			Μεταβολή (%)	
	2017	2018	2019	2018	2019	2020	2020/19	2019/18
Αυστρία	5,0	4,7	4,4	4,3	4,4	5,4	1,0	0,1
Βέλγιο	7,1	5,6	4,9	5,9	5,0	4,7	-0,3	-0,9
Βουλγαρία	6,0	4,7	3,9	4,7	3,7	5,5	1,8	-1,0
Γαλλία	9,4	9,1	8,4	8,7	8,0	6,4	-1,6	-0,7
Γερμανία	3,3	2,9	2,7	3,0	2,8	3,2	0,4	-0,2
Δανία	6,1	5,4	5,3	5,0	4,6	5,7	1,1	-0,4
Δημοκρατία της Τσεχίας	3,6	2,8	2,4	2,7	2,3	2,6	0,3	-0,4
ΕΕ 27	8,5	7,6	7,1	7,5	6,8	6,8	0,0	-0,7
Ελλάδα	26,1	24,2	21,5	23,7	20,9	19,9	-1,0	-2,8
Εσθονία	5,3	5,3	4,8	4,8	5,5	7,4	1,9	0,7
Ευρωζώνη	9,5	8,6	7,9	8,5	7,7	7,4	-0,3	-0,8
Ιρλανδία	6,3	5,7	4,7	5,8	5,2	5,1	-0,1	-0,6
Ισπανία	19,0	17,0	16,0	17,1	15,8	16,7	0,9	-1,3
Ιταλία	12,4	11,8	:	11,8	10,7	8,4	-2,3	-1,1
Κροατία	11,9	9,3	7,4	8,6	7,0	6,9	-0,1	-1,6
Κύπρος	11,3	8,8	8,0	7,5	6,7	6,6	-0,1	-0,8
Λετονία	7,7	6,4	5,4	6,1	4,7	6,9	2,2	-1,4
Λιθουανία	5,7	5,4	5,5	5,3	5,5	7,4	1,9	0,2
Λουξεμβούργο	5,6	5,7	5,5	5,7	5,4	5,9	0,5	-0,3
Μάλτα	4,3	3,5	3,6	3,5	4,0	4,8	0,8	0,5
Ολλανδία	5,3	4,0	3,4	4,0	3,3	3,8	0,5	-0,7
Ουγγαρία	4,6	4,0	3,5	3,7	3,2	4,9	1,7	-0,5
Πολωνία	4,9	3,9	3,6	3,5	3,3	3,1	-0,2	-0,2
Πορτογαλία	9,5	7,4	7,2	7,1	6,7	5,6	-1,1	-0,4
Ρουμανία	4,0	3,5	3,4	3,3	3,3	5,1	1,8	0,0
Σλοβακία	8,4	7,0	6,0	7,2	5,7	6,6	0,9	-1,5
Σλοβενία	7,5	5,7	5,0	5,7	4,7	5,9	1,2	-1,0
Σουηδία	6,4	6,2	6,9	6,6	7,2	9,1	1,9	0,6
Φινλανδία	8,4	7,3	6,2	7,9	7,1	8,7	1,6	-0,8

Πίνακας 14: Ποσοστό Μακροχρόνιας Ανεργίας(*)

	Ετήσια στοιχεία (%)					β' τρίμηνο			Μεταβολή (%)	
	2015	2016	2017	2018	2019	2018	2019	2020	2020/19	2019/18
Αυστρία	29,2	32,2	33,3	28,9	25,2	30,8	26,5	22,6	-3,9	-4,3
Βέλγιο	51,7	51,6	48,8	48,7	43,5	51,6	46	40,8	-5,2	-5,6
Βουλγαρία	61,1	58,9	54,9	58,3	56,9	58,3	59,2	37,5	-21,7	0,9
Γαλλία	44,2	45,7	45,4	42,0	40,2	43,3	41,2	31,7	-9,5	-2,1
Γερμανία	44,0	41,1	41,9	41,3	37,8	40,9	39,2	:	:	-1,7
Δανία	25,7	20,4	20,5	19,1	16,4	19,5	16	15	-1	-3,5
Δημοκρατία της Τσεχίας	47,4	42,1	35,0	30,6	30,0	30,2	32,2	20,8	-11,4	2
ΕΕ 27	49,9	48,5	46,7	44,9	41,5	45,9	42,1	29,6	-12,5	-3,8
Ελλάδα	73,0	71,8	72,6	70,1	70,3	72,1	70,8	66,2	-4,6	-1,3
Εσθονία	38,8	31,6	33,2	23,7	19,7	35	22,3	12,4	-9,9	-12,7

Ευρωζώνη	51,5	50,1	48,9	46,9	43,6	47,9	44,4	31,5	-12,9	-3,5
Ιρλανδία	55,0	52,2	46,4	37,1	32,3	33,9	31,2	21,6	-9,6	-2,7
Ισπανία	51,6	48,3	44,4	41,7	37,8	43,4	38,6	26,8	-11,8	-4,8
Ιταλία	58,9	58,3	58,7	59,0	56,1	59,9	57	47,6	-9,4	-2,9
Κροατία	63,1	50,6	41,0	40,2	35,6	44,4	30,6	24	-6,6	-13,8
Κύπρος	45,6	44,5	40,7	31,6	29,5	33,7	31,7	27,1	-4,6	-2
Λετονία	45,5	41,5	37,4	42,0	37,8	41,3	39,6	26,8	-12,8	-1,7
Λιθουανία	42,8	38,2	37,7	32,2	30,7	33,7	30	27,4	-2,6	-3,7
Λουξεμβούργο	28,4	34,9	38,1	24,7	22,9	22,1	24,8	27,5	2,7	2,7
Μάλτα	50,2	50,0	50,8	48,1	33,3	40,6	:	20,1	:	:
Ολλανδία	43,2	42,4	40,0	36,8	30,3	39,9	30,9	19,8	-11,1	-9
Ουγγαρία	45,5	46,5	40,4	38,6	31,9	40,3	33,5	19,5	-14	-6,8
Πολωνία	39,3	34,9	31,0	26,9	21,5	28,2	21,4	19,7	-1,7	-6,8
Πορτογαλία	57,2	55,2	49,6	43,4	42,7	45,3	45	29,9	-15,1	-0,3
Ρουμανία	43,9	50,0	41,5	44,1	42,4	43,2	40,7	22,6	-18,1	-2,5
Σλοβακία	65,8	60,2	62,4	61,7	58,2	62,6	58,2	49,2	-9	-4,4
Σλοβενία	52,3	53,3	47,5	42,9	43,0	44,8	42,2	39	-3,2	-2,6
Σουηδία	20,8	19,4	19,6	18,3	13,7	18,3	12,4	12,2	-0,2	-5,9
Φινλανδία	24,6	25,9	24,4	21,9	17,9	19,6	14	12,4	-1,6	-5,6

(*) % ανέργων για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 12 μηνών στο σύνολο των ανέργων

Πίνακας 15: Ποσοστό ανεργίας στους νέους 15 έως 24 ετών

	Ετήσια στοιχεία (%)			β' τρίμηνο			Μεταβολή (%)	
	2017	2018	2019	2018	2019	2020	2020/19	2019/18
Αυστρία	9,8	9,4	8,5	9,1	8,4	11,7	3,3	-0,7
Βέλγιο	19,3	15,8	14,2	18	13,6	15,3	1,7	-4,4
Βουλγαρία	12,9	12,7	8,9	15,1	9,5	17	7,5	-5,6
Γαλλία	22,1	20,8	19,6	19,4	18	19,6	1,6	-1,4
Γερμανία	6,8	6,2	5,8	6,6	5,4	7,3	1,9	-1,2
Δανία	12,4	10,5	10,0	9,3	8,2	10,8	2,6	-1,1
Δημοκρατία της Τσεχίας	7,9	6,7	5,6	7	5,7	7,2	1,5	-1,3
ΕΕ 27	18,0	16,1	15,1	16	14,8	16,5	1,7	-1,2
Ελλάδα	43,6	39,9	35,5	38,8	33,6	36	2,4	-5,2
Εσθονία	12,1	11,9	11,0	8,7	14,1	18,4	4,3	5,4
Ευρωζώνη	18,8	16,9	15,7	16,8	15,3	16,8	1,5	-1,5
Ιρλανδία	14,4	13,8	12,5	15,4	15,7	16,6	0,9	0,3
Ισπανία	38,6	34,3	32,5	34,7	33,1	39,6	6,5	-1,6
Ιταλία	34,7	32,2	:	31,6	28,4	24,7	-3,7	-3,2
Κροατία	27,2	23,3	17,0	21,1	9,7	19,8	10,1	-11,4
Κύπρος	24,7	20,2	16,6	17,9	14,9	17,8	2,9	-3
Λετονία	17,0	12,2	12,4	11,2	15,1	18,2	3,1	3,9
Λιθουανία	13,3	11,1	11,9	10,9	10,2	21,1	10,9	-0,7
Λουξεμβούργο	15,5	14,1	16,9	13	17,5	23,3	5,8	4,5
Μάλτα	10,6	9,1	9,2	8,4	9,1	10,8	1,7	0,7
Ολλανδία	8,9	7,2	6,7	6,9	6,3	9,5	3,2	-0,6
Ουγγαρία	10,7	10,2	11,4	9,5	10,8	14,7	3,9	1,3
Πολωνία	14,8	11,7	9,9	10,2	10,4	9,5	-0,9	0,2
Πορτογαλία	23,8	20,3	18,2	19,4	18,1	19,9	1,8	-1,3
Ρουμανία	18,3	16,2	16,8	15,5	15	15,4	0,4	-0,5
Σλοβακία	18,9	14,9	16,1	13,7	14,6	18,5	3,9	0,9
Σλοβενία	11,2	8,8	8,1	8,1	6,5	15,6	9,1	-1,6
Σουηδία	17,8	17,4	20,0	20,6	23,5	30	6,5	2,9
Φινλανδία	20,1	17,0	17,2	21,6	22,5	28,2	5,7	0,9

(*) Για τον ακριβή ορισμό του δείκτη δείτε εδώ:

http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=DSP_GLOSSARY_NOM_DTL_VIEW&StrLanguageCode=EN&IntKey=16664385&RdoSearch=BEGIN&TxtSearch=&CboTheme=36940331&IsTer=TERM&IntCurrentPage=4&ter_valid=0

http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=DSP_GLOSSARY_NOM_DTL_VIEW&StrLanguageCode=EN&IntKey=27697382&RdoSearch=BEGIN&TxtSearch=&CboTheme=36940331&IsTer=TERM&IntCurrentPage=44&ter_valid=0